

Azpilcueta, Martín de

Compendium Manualis Navarri, et commentarii eiusdem de usuris. ad
commodiorem usum, tum confessariorum, tum poenitentium, compilatum

Coloniae Agrippinae 1599

Mor. 12

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10187055-1

VD16 A 4538

Fig. 12.

12.

COMPENDIVM
MANVALIS
NAVARRI,
ET COMMENTARII EIVS.
dem de Vsuris.

AD COMMODOREM VSVM,
tum confessariorum, tum pœnitentium, compilatum.

PETRO Alagona ex Societate IESV
Theologo Auctore.

Et ab eodem auctum, atq; recognitum
SUPERIORVM PERMISSV.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
In Officina Birckmannica, sumptibus
Arnoldi Mylij,
ANNO cl. I. c.

Cum gratia & Privileg. Sac. Ces. Maiest.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Auctor ad Lectorem.

 VÆ enunciationum capi-
ta in unum veluti corpus
coniecta è Manuali Na-
uarri se posueram mihi, pri-
mum amici extorserunt precibus, ut
fieret describēdi copia, erratis aliquot,
ut fit irrepentibus liberariorum incu-
ria: mox etiam subiecerūt prælo Gue-
nar & cognomine materna. deinde Ala-
gon. paternæ familiæ inscripto, meo in-
iussu: atq; ut ex corrupto exemplari, nec
magna scientia Typographi, sic men-
dosè, ut ego ipse vix agnoscerem, quod
meum erat. ita quoniam abierat tem-
pus suppressimendi, & audiebam accipi
libentissimis animis, studui saltem, ut
appositis notis, opusculum exiret paulò
correctius. Nunc denum emendatum
pleniū, & illustratū multis locis, addi-
to etiam, quod postulabant multi, de
Vsuris Nauarri compendio, emitto.
Duo interim te admonitū velim. Pri-

10187000
mum me hoc quidem in opusculo Na-
narri sententiam omnino expressisse,
sic ut nihil addiderim de meo. Cate-
rum non ita iurasse in ipsius verba.
ut nefas esse arbitrer, ab eo dissentire
cum eis in scholis publicis Roma
ab eo discessisse me in opinionibus non
paucis, sint mihi testes auditores mei.
Deinde hoc, quicquid est, non scrip-
tum esse hominibus indoctis, nutri-
mentum inertia: sed contra, viris ex-
ercitis, qui Doctorem hunc nostro in-
signem saculo sequimantur, sic ubi re-
pentina inciderit consultatio, leuamē-
tum laboris. At tu nostrum iuuandi
studium accipe, qua adhuc fecisti, pro-
pensione voluntatis: eis quicquid in
rem tuam (quod sanè percupio) esse
videris, utere fruere ad Dei gloriam,
cui nostra omnis primum, tum etiam
cateris desudat industria. Vale.

COM.

COMPENDIUM
PRAEELVDIORVM
MANVALIS
NAVARRI.

PRÆELVDIVM PRIMVM.
De essentia animæ rationalis

ARISTOTELES 2. de Anima. Tex. 4. & 5. sic eam definit: anima est actus corporis physici, organici potentia vitam habentis. Sed quoniam sine lumine fidei nullus umquam habuit perfectam Animæ rationalis cognitionem, ideo, omissa definitione Aristotelis, sic eam describimus: **A**nima rationalis est substantia per se subsistens, incorporea, immortalis, creata à Deo ex nihilo, ubi, & quando insunditur corpori, ut sit forma substantialis eius per se, apta ad beatitudinem, per gratiam, & bona opera consequendam. Ex his infertur, quod

- 10 **Anima rationalis est incorporea, & indiuisibilis, & non habet partes correspondentes partibus corporis, quas informat: sed est tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis. sicut**
- 11 **Deus est totus in toto mundo, & totus in qualibet parte mundi: & Corpus Christi est totum in tota hostia, & totum in qualibet parte hostiarum.**
- 12 **Anima non est homo, sed pars hominis: est enim substantia incorporea, immortalis, informans essentialiter corpus: non affilens, ut Nauta nauim.**
- 14 **Pars intellectiva in homine, à qua ut à principaliori denominatur homo, est principalior pars sensitiva.**

Cor est sedes animæ. non intelligitur, quod in corde tantum sit anima: sed cum sit in toto corpore, in corde principius operatur. Similiter intelligitur illud: Anima habitat in sanguine, id est, sanguis est instrumentum vitæ. item aliquid per synecdochen anima accipitur pro animali: ut si dicas, Anima crescit. Item illud Virgili:

Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

effet intelligendum, quod anima homini
nis immediate est creata à Deo in em-
brione: & non quod sit facta ex aliqua
parte Cæli.

Qui tenetur, & potest scire verita-
tem, & tamen contra prædicta credit,
Verbi gratia, animas humanas esse par-
uulas quasi infantes: vel Deum Patrem,
Verbum & Spiritum sanctum esse cor-
pora: vel animam non esse substanciam,
quæ per se possit subsistere; vel
non immortalem; vel ab Angelis esse
creatam; vel esse ex substantia Dei; vel
creari antequam infundatur; vel non
esse formam substantiali corporis;
vel nos posse saluari viribus naturæ,
sine gratia supranaturali; peccat mor-
taliter &, si pertinaciter errat, ita ut non
sit paratus resipiscere, cum prius cognoverit Ecclesiam oppositum tenere;
est hæreticus, (quod ut plurimum in-
ter Catholicos raro euenit) &, si errat
pertinaciter tantum in mente sine sig-
nō exteriori, licet sit hæreticus, non ta-
men est excommunicatus, infra cap. 1L
num. 17.

6 P R A E L V D . I.

Si credat contra prædicta, & nescit,
nec scire debet oppositum ab Ecclesia
Catholica Romana teneri; vel non pec-
cat, vel tantum venialiter peccat.

P R A E L V D I V M II.

De potentijs animæ, ut est vegetatiua
& sensitiua.

Anima in homine vna est, quam
Deus ornauit potentijs, & viribus
vegetandi & sentiendi: & sic ani-
ma rationalis potest dici & vegetatiua,
& sensitiua.

Potentia, seu vis, seu virtus animæ
est proximum principium operandi. po-
tentiaz animæ vegetatiæ sunt tres. Nu-
tritiua, quæ corpus conseruat. Augmēta-
tiua, quæ auget, & perficit corpus. Gene-
rativa, quæ sibi simile producit.

2 Potentia animæ sensitiæ, vel est
motiua, vel cognoscitiua: & hæc vel est
interior, vel exterior: Exterior est quia
3 duplex: Visus, Auditus, Oderatus, Gustus
Tactus. Interior quadruplex: sensus cō-
muni, Imaginativa, seu Cogitativa, Æ-
stigmativa, Memoratiua: aliqui addunt

Phan-

Fantasiam; sed coincidit cum imaginativa.

Habet etiam anima vim appetendi,⁴
 & renuendi q̄ cognita sunt per sensus: &
 hæc potētia appetitiua vocatur sensuali-
 tas. quæ diuiditur in irascibilem, & con-
 cupiscibilem: per concupiscibilem ho-
 mo vult ea, quæ apprehendit, sibi conue-
 nire; & renuit quæ apprehendit nō con-
 uenire; per irascibilem audet resistere ijs
 quæ impediunt conuenientia sibi: & sic
 irascibilis est propugnatrix potētiæ con-
 cupiscibilis. Quæ duæ potentiaæ obedi-
 ent rationi: licet in aliquo repugnant,
 & submurmerent etiam. Prædictæ po-
 tentiæ vegetatiæ, & sensitivæ, non sunt⁶
 idem, quod ipsa anima.

PRÆLUDIUM III.

De potentijs animæ, ut est rationalis,
 seu intellectiva.

ANIMA rationalis habet duas poten-
 tias, intellectum, & voluntatem,
 quæ non sunt realiter distinctæ ab
 anima. Contrarium docet S. Tho. Sed
 eadem anima pro diuersis viribus, qui-²

10 PRÆLVD. III.

bus operatur , variè denominatur : vt , quia potest intelligere , vocatur intellectus , quia agit cognitiones , vocatur intellectus agens , quia eas recipit , dicitur possibilis , quia eas recolit , vocatur memoria , quia deducit aliquid ex aliquo , dicitur ratio , quia intendit rebus æternis considerandis , dicitur pars superior rationis , quia intendit inferioribus gubernandis , dicitur pars inferior ratio- nis , quia id , quod intelligit , non ordinat ad opus , vocatur intellectus specula- tiuus , & , si ordinat , vocatur intellectus practicus .

5 Similiter prout potest velle , & nolle , vocatur voluntas siue animus , vel appetitus intellectiuus : vt concupiscit spiritualia , vocatur spiritus . sed com- muniter dicuntur intellectus , & volun- tas .

6 Voluntas , seu vis appetendi intel- lectua , differt à vi appetendi sensitua , tum quia voluntas ad plura extenditur : de quo infrà ru. 3. tum quia appetitus sensitius vocatur sensualitas : tum quia experimur nos velle aliquid per sensua litatem , quod abhorremus per volun- ta-

tatem : tum quia sensualitas non est ipsa anima , sed pars quædam hominis composita ex anima & corpore , in quo est vis appetitiua sensitua . Voluntus est ipsa anima , vel secundum S. Thomam , est accidens inseparabiliter anens ab anima .

Voluntas monet intellectum , imperando , ut agat hoc , vel illud : sed intellectus mouet voluntatem , præsentando obiectum , & rationem , qua debeat illud velle , vel nolle .

Sicut sensualitas comprehendit irascibilem , & concupiscibilem , quæ non re , sed ratione differunt : sic voluntas continet , irascibilem & concupiscibilem partis intellectuæ , per quas idem operatur circa sensibilia , & circa tatum intelligibilia , quod operatur sensualitas per suas vires .

Anima hominis , non ut sensitua , sed ut intellectua , habet liberum arbitrium , id est , per potentiam appetitiuam liberè eligit , vel refutat ea , quæ representantur à potentia intellectua .

Liberum arbitrium est facultas volun-

Iuntatis & rationis: quia in eius exercitio requiritur actus intelligendi, & ratiocinandi, seu consultandi, qui pertinet ad intellectum; & actus eligendi, qui pertinet ad voluntatem. &, cum hæc potentia non distinguantur realiter ab anima; nec liberum arbitrium distinguatur realiter ab anima, sed tantum ratione: quare liberum arbitrium est ipsam et anima, in quantum cognoscere per intellectum, potest libere velle, & nolle per voluntatem.

Vegetantia agunt sine cognitione propria; sentientia cum cognitione naturali; homo, ut rationalis cum cognitione, & iudicio libero.

20 Circa liberum arbitrium sunt duas haereses: prima est Lutheri, qui negat in esse homini liberum arbitrium. & hæc haeresis refutatur à Concil. Trident. sessione 6. de iustificatione, Can. 4. & 5. &c 6.

21 Secunda haeresis est Pelagij, qui ait per solum liberum arbitrium sine speciali gratia hominem posse mereri iustificationem. hæc fuit damnata in Conc. Trid. ibi. Can. 1. 2. & 3.

Ad persecrandum vñq; ad finem in gratia iam acquisita¹⁴, egemus auxilio Dei speciali.

Anima vt rationalis, pluta potest cognoscere, & appetere, quām vt sensitua: quia vltra sensibilia potest cognoscere vniuersalia, spiritualia; vt se ipsam, suos actus, Deum, & Trinitatem lumine relatedo.

Deus intelligit se, & omnia sola di-
mina essentia: sed Angeli, & nos intelli-
gimus per qualitates inhærentes: cūm
nostra, & Angelorum cognitio sit quali-
tas inhærēs realiter distincta à potētis.

Sed nos intelligimus ratiocinando,
& aliud ex alio deducendo; Angelus ve-
rō sine discursu intelligit simul quid-
itatē, & consequentia quidditatem.

Homo in sola mente gerit imaginē
Dei; in alijs partibus gerit vestigium, si-
cūt cæteræ creaturæ.

Et imago Dei reperitur, tum in Viro,
tum in Muliere.

Anima non solum est imago Dei se-
cundum suam naturam intellectualē;
sed etiam secundum suas potentias & a-
ctus, id est, secundum vim intelligendi,

14 PRÆLVD. III.
volendi, & memorandi, sed cum differ-
entia.

19 Congrua via perueniendi ad cogni-
tionem Dei est per cognitionem exte-
riorum venire in cognitionem nostræ
animæ, & per huius cognitionem ad
Deum, & in Deo speculari Trinitatem,
mediante fidé Catholica.

20 Peccat contra prædicta credens ho-
mini non esse liberum arbitrium, vel
solum liberum arbitrium sufficere ad
merendum gratiam de condigno. Item
credens animas vel Angelos se solis si-
ne accidentibus cognoscere. Item homi-
nem quo ad corpus esse imaginem Dei,
Item credens generationem in diuinis
esse corporalem.

PRÆLVDIVM IV.

*De summa beatitudine &
miseria.*

2 Finis est bonum, vel apparens bo-
num, quod propter se appetitum fa-
cit, ut aliud propter ipsum appeta-
tur.

*Finis est duplex : ultimus, & me-
dius*

dius. Ultimus est, qui propter seipsum solum amatur, & est duplex. Primus vere ultimo, qui propter se solum est amabilis: & est solus Deus. Secundus falsè ultimo, per falsam imaginationem hominum, ut quorum Deus venter est: qualis est voluptas. Finis medius est, qui propter se, & propter aliud amatur. & est duplex: Primus vere medius, qui propter se, & propter aliud est amabilis, ut est virtus, & omnia honesta. Secundus falsè medius, qui non est amabilis propter se, ut sunt pecuniae: vel non amabilis propter aliud, ut est Deus.

Finis ultimo est duplex: finis cuius, seu quod, & finis quo. finis cuius est id, in quo est ratio boni, verbi gratia: Auari finis est pecunia: in qua est ratio boni. Finis quo, est adeptio, usus, possessio, & fruitio rei. verbi gratia. Finis auari est possessio pecuniae. sic finis hominis quod, vel cuius, est Deus, in quo est infinita ratio boni: Finis quo, est adeptio, possessio, & fruitio Dei. Quare finis ultimo noster cuius, est obiectum nostræ beatitudinis:

& dicitur beatitudo obiectua. Finis vero quo, est adeptio ipsius finis cuius, seu Dei. Et sic aliud est nostra beatitudo essentialis, seu formalis, quae est res creata, id est, adeptio: & aliud est beatitudo nostra obiectua, seu quod, quae est increata, id est, ipse Deus, obiectum nostrum beatitudinis essentialis.

Nostra beatitudo essentialis, & quo, secundum Scotum, est actus voluntatis, quam vocat potentiam nobiliorem: secundum S. Thomā est actus intellectus, quē dicit esse nobiliorē: & hoc melius.

Beatitudo vltima vel est summa, id est, summum bonum, vel possessio summi boni; vel est non summa, id est, possessio boni non summi. Torum beatitudo summa dividitur in incretam, quae est Deus, & infinita cognitio, & fruitio sui ipsius, quae est ipsem Deus; & in creatam, quae est cognitio intellectua, & fruitio beatorum de Deo.

Beatitudo summa creata est duplex: perfecta, & imperfecta. Perfecta est cognitio Dei intellectua, intuitua, perpetua, cum fruitione eiusdem producente summum gaudium, delctionem, & sa-

tie-

ticatem omnium desiderabilium. Imperfecta est cognitio Dei intellectua, non intuitiva, perpetua nec cum fruitione, utraque est creata; & est qualitas in potentijs animæ, & non est habitus, vel virtus, vel gratia; neq; est opus operatū manens extra operantem; nec est operatio transiens; sed est operatio potentiae nobilissimæ immanens, qualis est interfectio, vel volitio.

Beatitudo perfecta non potest produci ab intellectu viribus naturalibus, vel gratuitis sine lumine gloriæ infuso à Deo: quod eleuat, fortificat, & disponit potentiam ad actum beatitudinis. Imperfeci potest produci viribus naturæ: &, si addatur donum fidei, producitur in altiori gradu: &, si addatur donum charitatis, & gratia, producitur in maximo gradu; & tunc erit principium, via, & participatio beatitudinis perfecte & ppter hunc ultimum gradum Scriptura vocat aliquos beatos in via.

Homo in hac vita non potest habere beatitudinem perfectam; sed imperfectam.

Homo sine macula in alia vita, etiā 19

ante iudicium vniuersale , habebit perfectissimam beatitudinem, pro quantitate sui meriti.

20 Miseria est passio mali. &, sicut malum, sic miseria est duplex : vera, & apparentia.

21 Miseria vera vel est summa, vel non summa. Summa est passio carentiae beatitudinis , id est , visionis, & fruitionis Dei. & hæc est duplex, vel perfectè , vel imperfectè summa: sicut beatitudo. Miseria perfecte summa, est passio carentie visionis, vel fruitionis diuina coniuncta cum omni genere inalorum , & aeterno cruciatu sensuum : qualem patiuntur damnati in inferno. Miseria imperfecte summa est passio carentie visionis, & fruitionis diuinæ sine cruciatu saltem sensus.

23 Damnati in inferno in illa miseria vera, summa , & perfecta patiuntur septem poenas præcipuas. Primo, aeternum carcerem obscurissimum , pudore solidum, & facibus elementorum repletum. Secundo, priuationem visionis intuituæ Dei, causantis omnem latitiam & hæc est maxima poenarum. Tertio ignem

Damnati in inferno in illa miseria vera, summa , & perfecta patiuntur septem poenas præcipuas. Primo, aeternum carcerem obscurissimum , pudore solidum, & facibus elementorum repletum. Secundo, priuationem visionis intuituæ Dei, causantis omnem latitiam & hæc est maxima poenarum. Tertio ignem

ignem ardentissimum, aetiuorem nostro clementari, sine comparatione. Quar to, desperationem perpetuam, sine spe leuaminis. Quinto, tenebras, tu exteriores, quia ibi ignis non lucet, & Sol non penetrat illuc, tum interiores, quibus cæcati Deum iniustum putabunt, & scientiae in vita acquisitæ maiorem pœnā addent. Sexto, societatem, & aspectum dæmonum, qui est intolerabilis. Septimo, confusionem, quia ibi nullus orde, sed inhabitat sempiternus horror blasphemiarum, lamentationum ad inuicē, cum maledictionibus.

PRÆLVDIVM V.

*De passionibus & habitibus anima
rationis.*

Paffio animæ est motus virtutis appetitiuæ sensibilis in imaginatio ne boni, vel mali. & non est in appetitu intellectuo, vel voluntate superiori. Primi motus præuenientes deliberationem, qui sunt cōformes morib. appetitiuæ virtutis sensibilis, sunt in appetitu intellectuo, & voluntate superiori.

Passiones principales, quæ sunt tan-
2 quam fines & scopi, sunt quatuor. Pri-
ma, gaudium, de bono præsenti. Secun-
da, tristitia, de malo præsenti: & hæ sunt
passiones potentia concupisibilis. Ter-
tia spes, de bono futuro arduo. Quarta
timor, de malo futuro arduo : & hæ
sunt passiones potentia irascibilis.

3 Reliquæ passiones sunt septem: & sic
omnes sunt vndecim: Sex sunt potentia
concupisibilis, cuius obiectum est bo-
num vel malum absolute consideratū.
Prima est amor, secunda est odium, ter-
tia desiderium, quarta fuga, seu refuta-
tio, quinta gaudium, seu delectatio, sex-
ta tristitia, siue dolor. Quinque sunt ira-
scibilis, cuius obiectum est bonum, vel
malum, arduum, seu difficile, considera-
tu[m] sub ratione arduitatis, seu diffi-
cilitatis. Prima spes, secunda desperatio, ter-
tia timor, quarta audacia, quinta ira, que
non habet contrarium nisi priuatiuum
ut est cessatio ab ita.

4 Harum ordo sic colligitur. In con-
cupisibili bonum in se consideratum
ob cōformitatem cauſat in appetitu cō-
placentiam, quæ est amor: bonum non-
dum

dum habitum causat desiderium; bonū
verò desideratum, & iam adeptum cau-
sat gaudium, & quietem: & econtra ma-
lum cognitum ob deformitatem causat
odium; malum cognitum, sed non præ-
sens , causat fugam ; præsens causat
dolorem. In irascibili bonum appre-
hensum vt arduum ob conformitatem
ad appetitum causat spem; & idein vt ac-
quisibile nondum adeptum causat auda-
ciam, seu fiduciam: econtra malum ap-
prehensum vt ineuitabile causat despe-
rationem; sed apprehensum vt difficile
euitabile generat timorem : malum ar-
duum præsens frequenter generat iram
quæ non habet contrarium. Dixi fre-
quēter, quoniam aliquando generat so-
lam tristitiam, quæ pertinet ad concu-
piscibilem.

Prædictæ passiones aliquando sunt
bonæ; quando sunt conformes rectæ ra-
tioni: aliquando sunt male; quando sunt
difformes rectæ rationi. Item aliquæ
sunt bonæ ex se, & genere suo quando
sunt de obiecto, & genere suo bono: ver-
bi gratia, Misericordia, quæ est tristitia
de malo proximi: sic Verecundia retrahens

hens à malo, quæ est quidā timor. Aliæ sunt malæ in se, & ex genere suo; quando sunt de obiecto, & genere suo malo, vt gaudiū de malo alieno, & tristitia de bono alieno: & malæ tunc sunt mortali ter male, quando frāgitur lex, cuius fractio est mortalis: tunc venialiter malæ quando frangitur lex, cuius fractio est, venialis.

8 Doctores, scriptura, leges, &c. prohibentes passiones, vt non esse amandum, gaudendum, irascendum, &c. loquuntur de malis, & inordinatis passionibus. & similes locutiones non explicatæ, sed dubiæ pro malo, & bono sensu, explicandæ sunt pro sensu bono.

10 Pœnitens in confessione dicens se habuisse prædictas passiones, verbi gratia, Amoris, odio, ira, &c. debet explicare, an fuerint inordinatae, & quanta fuerit inordinatio: vt iudicetur, an sit mortalis, & vt eum pœniteat cum debito proprie to. quare confessor interroget, an fuerit talis, vt maluerit aliquid præceptum diuinum transgredi, quam relinquere passionem, nisi ex qualitate personæ, & modo confitendi cōfessarius tacite conijciat.

ijciat paruitatem, vel magnitudinem malitiae, vel vanitatis illius passionis: quod frequenter accidit.

Habitus animi est qualitas stabilis ¹² inhærens essentiæ, vel potentij animæ, inclinans eam ad aliquid agendum.

Habitus est duplex: primus infusus à ¹³ Deo, secundus acquisitus, seu productus ex frequentatis actibus, & sic actus est causa partialis habitus acquisiti, vel aucti: & ecōtra, habitus est causa partialis, producens nouos actus, similes illis, quibus fuit acquisitus vel auctus.

Habitus acquisitus est duplex: bonus ¹⁴ vel malus, pro bonitate, vel malitia actuum. Habitus animi bonus, est virtus, malus, est vitium. Actus malus, qui est peccatum, potest esse simul cum virtute, sicut actus bonus cum vicio. sed peccatum mortale non potest esse simul cum charitate, quæ est gratia gratum faciens, vel ab ea inseparabilis, & est habitus infusus à Deo. potest tamen peccatum mortale esse cum fide, & spe, virtutibus informibus.

PRÆLVDIVM VI.

De actu humano, seu moralis
anima.

Actus humanus, seu moralis, ex quo pendet meritum, vel demeritum, est actus hominis trāsitorius & perfectè, ac simpliciter voluntarius, vel omissionis eius: & sic distinguitur ab habitu, qui est permanens; & ab actu violento, qui fit à principio extrinseco nullam vim conferente passo, seu non adiuuante; distinguitur etiam ab actu imperfecto, & indeliberato, ut puerorum amentium, vel procedente ex sola imaginatione.

Omissionis est, quando aliquis potest, & debet facere, & non vult facere; & tunc dicitur voluntaria. Non peccat virgo si eius omnino renitentis virginitas violetur, adde, quod nec corruptitur virginitas, sed duplicitus ad coronam. teste S. Lucia Syracusana, ut refert Gratianus 23. q. 5.

Actus metu factus est humanus, quia est voluntarius simpliciter, & inuoluntarius.

tarius secundū quid. quia, licet agens ab extrinseco compellat, tamen ipse confert vim, & adiuuat, quia consentit, non sic qui violentatur. Quare actio violenta, & facta per puram vim, non est meritoria, neque demeritoria in quocumque foro: quia non est humana; sed facta ex metu potest esse meritoria, vel demeritoria, quia est humana; licet regulariter possit rescindi, nisi in sacramentis, in quibus imprimitur character. Verum est, quod illa, quæ requirunt liberam, & spontaneam voluntatē, ut est matrimonium, si sunt aliquo modo metu facta, sunt nulla; & sine illa rescissione sunt inualida.

Nullus actus voluntarius elicitus, seu internus est violentus, quia voluntas non potest cogi ad volendum, vel nolendum.

Nullus actus siue interior, siue exterior desinet esse voluntarius ex eo quod fit impellente concupiscentia; immo est magis voluntarius.

Blanditiæ non faciunt, vt actus per eas factus rescindi possit, metus autem facit. & testamentum blanditijs procu-

tatum valet, & metu factum non valet.

3 Actus factus per ignorantiam regulariter est actus humanus: sed non est humanus, quando tria concurrunt: primo, ignorantia rei, quam scire non tenetur: secundo, ut non sit affectata ignorantia, & procurata: tertio si sit talis ignorantia, sine qua non fieret actus.

P R A E L V D I V M VII.

D e a c t u h u m a n o b o n o , q u i e s t m e r i t u m , & m a l o , q u i e s t p e c c a t u m .

1 Actus moralis, seu humanus, vel est bonus, qui nulla lege prohibetur, nec ob se, nec ob circumstanciam aliquam: vel malus, qui prohibetur.

Meritum est duplex, de condigno,
2 & de congiuo: de condigno est, quando meretur gratiae augmentum, & gloriari: & vocatur meritum simpliciter, & est actus humanus bonus factus in gratia gratum faciente, que gratia grata

cum

tum faciens est donum Dei supra naturale infusum creaturæ rationali, quo est accepta Deo ad vitam æternam. Meritum de congruo, seu secundum quid, est actus humanus bonus factus ab aliquo extra gratiam Dei, cui de congruitate quadam & secundum quid debetur aliqua merces spiritualis, vel temporalis.

Peccatum mortale est dictū, factū, aut concupitum contra legem æternā Dei. Lex æterna est summa ratio Dei, quæ ab æterno cuncta ordinavit, & nunc gubernat, & includit legem naturalem.

Dictum, factum, concupitum, stant pro actionibus, & pro omissionibus: quia negatio, & affirmatio referuntur ad idem genus.

Veniale, est peccatum; quia est actus inordinatus, & vitiosus: sed analogicè secundum prius, & posterius: quia non est contra, sed præter legem æternam. Qua ratione peccatum prius dicitur de mortali, & posterius de veniali.

Hæc maxima: Non omne peccatum 12 ideo est malum, quia prohibitum, intel ligitur de prohibitione humana, & non æterna,

æterna, per quam omne peccatum prohibetur.

14 Peccatum quod est actus, & non habitus, constat ex materia, quæ est actus, id est dictum, factum, concupitum; & ex forma, quæ est priuatio, deformitas, seu tortuositas, id est contra legem Dei, ut est actus, id est materialiter, est quod datur bonum naturale: ut est priuatio boni, id est formaliter, dicitur malum, & nihil. Quare non debet dici, peccatum est à Deo, nisi addatur in quantum est actus, & quo ad entitatem.

15 Et, quia peccatum materialiter est ens naturale, & bonum; formaliter est ens morale, & dicitur nihil, & malum, idèò eius actus naturalis potest esse unus & idem numero; sed moraliter nunc erit bonus, paulo post erit malus: ut deambulatio pro Deo, deinde pro vana gloria.

16 Quare unus actus in genere entis potest esse duplex, & contrarius in genere motis: sed non potest esse simul in eodem tempore bonus & malus.

17 Actus interior & exterior sunt duo in genere entis; sed sunt unus in gene-

remoris, v.g. velle furari & furati est
vnum peccatum. sed pœnitens debet
confiteri utrumque actum, vel saltem
actum exteriorem, quia implicite dicit
interiorum: & non sufficit dicere tan-
tum interiorum.

Reatus est obligatio nata ex pecca- 31
to ad pœnam subcundam, & sic differt
a peccato; immo est quoddam medium
inter peccatum, & pœnam; & aliquido su-
mitur pro peccato, aliquido pro pœna.

Reatus est duplex: primus, est obliga-
tio ad pœnam æternam; secundus ad pœ- 32
nam temporalem: quia peccatum est du-
plex, mortale, & veniale.

Reatus iterum est triplex: quia pecca- 33
tum ad triplicem pœnam obligat: pri-
mo, ut offendit ordinem propriæ ratio-
nis, obligat ad pœnam remorsus con-
scientiæ: secundo, ut offendit ordinem
Dei, obligat ad pœnam temporaneam,
vel æternam infligendam à Deo: tertio,
ut offendit ordinem legis hominum,
obligat ad pœnam illius legis.

Datur actus indifferens, id est neque 34
bonus, neque malus in genere, vel spe-
cie, seu ex obiecto suo; sed non datur
in

in individuo: tunc enim aut est bonus,
aut malus: quia saltem deerit ordinatio
ad bonum finem, & sic est otiosus, &
contra legem Dei. quare omnis actus
deliberatus, qui non est bonus, est pec-
catum.

PRÆLVDIVM VIII.

De peccato originali.

¶ **P**eccatum est duplex. Originale, & a-
ctuale. Peccatum originale est pri-
mum peccatum primi parentis, qua-
tenus fuit naturæ transfusum per virtu-
tem seminalem in omnes immediate,
vel mediately ab eo genitos, quo sibi, & il-
lis perdidit iustitiam originalem in hoc
sæculo, & beatitudinem æternam in al-
tero.

¶ Quare peccatum originale non est
creatus: & omnes nascuntur cum Vero pec-
cato. Non est actus personalis, non po-
tentia, non habitus, nisi metaphorice,
non est concupiscentia propriè, non
fomes, licet fomes vocetur peccatum.

Sed propriè est peccatum, seu defor-
mi-

mitas & defectus rectitudinis, qua ca-
ravit primus actus malus primi paren-
tis, quatenus fuit totius naturæ.

In unoquoque homine est peccatum originale, quod inest uniuersali pro-
prium. & omnes homines contrahunt
peccatum hoc: in quo morientes dam-
natur saltem poena danni. Excipitur Ie-
sus Christus, qui non fuit conceptus per
virtutem seminalem, & B. Virgo eius
Mater, quæ fuit præseruata priuilegio
particulari: quamuis plerique grauiissi-
mi, & sanctissimi viri contraria sentiant.
Vnde neutra opinio est damnanda, iux-
ta iussa Papæ Sixti in extrausganti, De
xel. & vener. Sanct. cap. 2 renouata nuper
in Conc. Trid.

PRÆLVDIVM IX.

*De peccato Actuali, & Specie-
bus eius.*

PECCATA ACTUALIA DIFFERUNT AB ORI-
nali: & inter se non sunt æqualia.
ideò in confessione non sufficit di-
cere peccata in genere: sed sunt aperi-
da in specie, & numero. Ideò sunt com-
fide-

Siderandæ diuisiones peccatorum.

- 2 Prima diuisio est Anselmi, in peccatum cordis, oris, & operis. & est diuisio non generis in species, sed in gradus.
- 3 Secunda diuisio Augustini, in peccatum cordis, facti, & coniuetudinis: quæ sunt membra graduum eiusdem peccati.
- 4 Tertia Gregorij, in septem peccata Capitalia s, a, l, i, g, i, a.
- 5 Quarta diuisio Isidori, in peccatum in Deum, & proximum, & in seipsum.
- 6 Quinta diuisio S. Thomæ in peccatum per excessum, & peccatum per defectum.
- 7 Sexta diuisio, in peccatum mortale, & veniale, de quo, Præludio 7. nu. II.
- 8 Peccatum mortale, est peccatum contra præceptū diuinum, vel humanum, promulgatum, receptum, & non derogatum, æterna pena munitum: vel contra aliquid pro tali habitum, vel an tāe sit dubitatum; quod ignorantia, subceptione, paruitas rei, vel dispensatio iusta, vel causa iusta quoad legem humanam ab ea non excusat; vel contra diuinum consilium contemptum vel contra salutem

Iudem animæ proximi spretam, vel ob finem malum, vel in quo finis vltimus ponitur. Præcepta, quæ possunt obligare ad mortale, sunt triplicia Naturalia, Diuina positiva, vel humana promulgata, recepta, & non derogata, in totum, vel in partem, dummodo prædictis iungatur poena æterna, vel verba præcipientia: aliter nō obligant ad mortale; vt de non otiosè mentiendo: vel si horum auctor non habuit animam obligandi ad mortale; vt S. Dominicus in suis constitutionibus.

Facere contra conscientiam dictantem, vel dubitantem illud esse peccatum mortale, est peccatum mortale; licet vera in se non esset mortale. Nota, facere contra conscientiam dictantem illud esse peccatum veniale, vel esse peccatum in communi, est peccatum contra conscientiam veniale, & non mortale: debet enim conscientia dictare vel dubitare esse peccatum mortale. nec sufficit generalis conscientia, vel dubietas de mortali; sed debet esse specialis; vt si dubito in genere, an liceat diebus festis consulere; sed non dubito in hoc festo

me posse dare tale consilium; non pecco contra conscientiam: item non sufficit scrupulus in genere, vel in particula ri: verbi gratia, luto licere mihi ludere ludo honesto; sed angor scrupulo particulari vel generali: tum, si ludo, non pecco.

10 Ignorantia excusat, quando reddit actum inuoluntarium: de quo Præl. 6. nū. 9. Item excusat subreptio, vt in quadam displicentia de bono, non plene de liberata, turbatio, vel paruitas iudicij excusant à mortali; licet communiter nō à veniali. Sic etiam paruitas materiae excusat.

13 Iusta dispensatio excusans à mortali in lege diuina, vel naturali debet esse cum iusta causa: aliter non valet ipso iure; vt in voto, & iuramento: &, si dispensatur sine iusta causa, dispensator peccat: & dispensatus si bona fide putat secum esse dispensatum iusta de causa, non peccat; donec nouerit causam non fuisse iustum.

Dispensatio circa leges humanas est iusta, & valet ipso iure, licet non fuerit iuste facta.

Dispensatio sine causa, & sine subre- 49
ptione, facta à Principibus, qui non co-
gnoscunt superiores circa suas leges, va-
let ipso iure; & dicitur iusta: etiam si di-
spensans, & dispensatus sciant non ad-
esse iustam causam. licet dispensans si-
ne causa circa suam legem, & dispensa-
tus nolens se conformare moribus ho-
nestis illorum, quibus cum viuit, peccet
solū venialiter; si scandalum, & damnū
notabile tertij non reperiantur.

Absolutio iniusta excommunicatio-
nis ab habente potestatem in dependen-
tem, est valida.

Dispensatio facta sine causa iusta ab 15
inferiori habēte potestatem dispensan-
di circa legem superioris, nō valet: quia
dispensatio est relaxatio legis, causa co-
gnita, & dispensatio facta sine iusta cau-
sa à Legato Papæ auctoritate Apostoli-
ca, sibi commissa, non valet.

Inferior circa legem superioris non
censetur dispensare; nisi id exprimat: e-
tiam si iubeat, aut permittat fieri ali-
quid, quod sine dispensatione iuste fieri

non posset. & si exprimat se dispensare iusta causa; & causa non est cognita, vel non probatur; non creditur ei: & si causa est probata, & in conscientia sciretur esse falsa; dispensatio non valet; sed dispensatus bona fide credens auctoritati superioris excusatur.

Dispensatio facta ab inferiori circa suam, vel prædecessoris sui, vel inferioris legem, valet in utroque foro; etiam facta ad libitum. immò, quoties sciens iubet, vel concedit fieri aliquid contra suam legem, iam dispensat: licet nulla facta sit mentio dispensationis.

16 Causa iusta, seu rationabilis semper excusat à peccato mortali transgressorem legis humanæ. iusta causa putatur, pro qua legislator, si adesset, haberet transgressorē pro excusato. immò causa bona fide putata iusta, licet omnino non sit iusta, excusat à mortali, sed non à veniali.

17 Non seruare consilia Christi ex con-
18 temptu, est peccatum mortale. Simili-
ter facere aliquid cum contemptu salu-
tis proximi, licet in se non sit illicitū,
est peccatum mortale. ut quæ ornat se,
sci-

sciens aliquem certò peccatum morta
liter, & contemnens.

Qui libet actus factus ob finem mor
talem, est peccatum mortale.

Peccatum veniale est peccatum actua
le, quod non est mortale.

Peccatum aliquando est simplex,
quando vna sola deformitate est pecca-
tum; vt furari: aliquando multiplex,
quando multiplici deformitate est pec-
catum; vt furari ad fornicandum. Quare
non satis est in confessione cōfiteri pec-
catum, sed oportet confiteri finem, &
circūstantias, si sint mortalia: quia mul-
tiplicant peccatum, vt furtum, in loco
sacro ad emendum gladium, vt hominē
interficiat.

*De pœnitentia, & eius par-
tibus.*

Pœnitere est nolle fecisse quod fe-
cit, & hoc vel sine dolore vt est in
beatiss; vel cum dolore, vt in viato-
ribus.

Pœnitentia accipitur primò pro a-

C 3 stu;

actu , seu habitu inclinante ad actum,
benè dolendi : & semper fuit necessaria
ad salutem, ab Adamo. secundò pro sa-
cramēto, & incepit hæc post passionem
Christi : **Quod sacramentum constat**
ex forma, ut ex parte principali, Ego te
absoluo, & ex materia, quæ est contri-
tio, confessio, satisfactio: à quibus
partibus, quia in his iustifi-
catio peccatoris con-
sistit, incipi-
xmus.

Finis Prælud.

COM-

C O M P E N D I V M
M A N V A L I S
N A V A R R I :

D E C O N T R I T I O N E .

Cap. I.

CONTRITIO est pœnitudo voluntaria cum dolore maximo actuali, vel virtuali peccati proprij iam commissi, quatenus est offensa Dei, super omnia dilecti, cum spe veniae, & proposito non peccandi amplius, saltem mortaliter. confitendi, & satisfaciendi, saltem virtuali.

Non est opus, ut pœnitens credat se, non amplius mortaliter peccaturum.

Nec est opus, ut malit pati hanc, vel ¹⁷ illam pœnam speciatim, v. g. mortem suam, vel filiorum, quam peccare, vel peccasse mortaliter: nec imprudenter ad id est inducēdus, satis est generatim,

ut malit pati quamcunque poenam in
communi, quam peccare.

18 Penitens si non cognoscatur habere
sufficiētē dolorem, doleat se talem
non habere, & proponat in posterū non
peccare, & sic absoluatur. De quo infrā
10. n. 4.

22 Satis est, ut poeniteat poenitētem, sal-
tem virtualiter de omnibus peccatis
mortalibus in genere, quæ recordatur,
& non recordatur: & hoc vel in princi-
23 pio, vel in medio examinis, vel quouis
alio tempore, non tamen est necesse de
venialibus: de dubijs vero, ut de morta-
libus poeniteat.

24 Per solam contritionem condonan-
25 tur peccata ante confessionem: & sine
Sacramento poenitentiæ actu suscep-
to: sed non sine poenitentia: quæ semper
fuit necessaria, & quæ non potest esse si-
ne gratia Dei.

27 Peccator non tenetur sub peccato
mortali poenitere de peccato omni tem-
pore, sed tempore necessitatis: ut quan-
do ministrat sacramenta; vel est in ar-
ticulo mortis; vel instante grandi ne-
cessitate populi, cui absq; feruore ora-
tie-

tionis non posset prouideri.

Peccata delectabilia, vt carnis hono 23
ris, &c. post confessionem, non sunt am-
plius recogitanda: ne delectemur.

Peccator potest habere contritionē 30
de peccato, quod nec speciatim, nec ge-
neratim recordatur. Per solum amorem
Dei super omnia: quia amor Dei est con-
trito virtualis.

Qui dolet de peccato, vt est offensa 35
Dei, cum proposito non peccandi; vel
credens sine crassa ignorantia dolorem
suum ad id esse sufficientem, cum confi-
tetur, recipit gratiam.

Adulti baptizandi, prius sunt addu- 37
cendi ad dolorem mortaliū in com-
muni; id est, vt doleant propter Deum;
vt gratiam recipiant.

Attritus, virtute sacramenti fit con- 38
tritus.

Ad confitendum est necessaria attri- 42
tio, quam pœnitens putat expressè, vel
implicitè sufficere ad obtainendam abso-
lutionem peccatorum: licet illa non sit
vera contritio, nec putetur à pœnitente
etiam contritio talis, quod sola sine ab-
solutione sufficeret ad remissionem pec-

catorum. Quamuis Nauar. teneat in responsione ad sextum , quòd dolor propter solam pœnā inferni quatenus pœna est sine amore saltem virtuali, vel odio peccati non sufficiat.

Qui ante prædictam contritionem, vel pro tali habitam administrat, vel recipit sacramentum, peccat mortaliiter.

DE CONFESSIONE.

Cap. II.

Confessio est peccatori accusatio secreta de suis peccatis coram proprio sacerdote, ut ab illis sacramentalitet absoluatur.

Conditiones confessionis sunt sexdecim.

Sit simplex, humilis, confessio pura,
fidelis,

Atq; frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda,

Integra, secreta, & lacrymabilis,
accelerata,

Fortis,

*Fortis, & accusans, & sit parere
parata.*

Sed non omnes hæc conditiones sunt necessariæ : sed aliquæ. ut *Integra*, ut post diligens examen omnia peccata mortalia secundum speciem , & numerum dicantur.

Nemo tenetur coram alijs audientibus sua peccata confiteri tamen, si publicè confiteatur , quod regulariter fieri non debet, confessio tenet.

Confessio iuxta canones necessariò , est facienda. Primò, semel in anno. Secundò, quando est communicandū , vel celebrandum, si adest copia confessarij: si minus , in necessitate doleat & celebret , & postea quamprimum confiteatur. Tertio, in probabili mortis periculo, in quo homines communiter moriuntur : quale est probabile naufragium, imminens prælium , acuta, & grauis febris. Primus partus mulierum. Quartò, quando est probabile , quod per totum annum non habebit opportunitatem confitendi.

Desatisfactione. Cap. III.

Satisfactione largè sumpta comprehen-
dit restitutionem: strictè, ut hic sumi-
tur. Est passio voluntaria poenæ pro
peccato ad placandum Deum, cum pro-
posito non offendendi eum amplius. &
potest fieri per bona opera, etiam alias
debita. Immò per tribulationes à Deo
immissas patienter illas ferendo in sa-
tisfactionem.

10 Pœnitens ut absoluatur, non tene-
tur statuere, se numquam usurum occa-
sionibus remotis peccandi mortaliter:
sed debet abstinere à propinquis. Pro-
pinqui vero occasio non est, si confessa-
rius vel pœnitens putant, quod ob eam
non numq; peccabit mortaliter in suis
officijs: nec si id credūt, est neganda abso-
14 lutio: sed est illa occasio peculiaris, qua
credunt numq;, vel raro usurū sine pecca-
to mortali, *& ibi declaratur*. Confes-
sor nō debet absoluere illum, nisi relin-
quat occasionem, in qua similes homi-
nes, quasi semper peccat mortaliter: nisi
haec quatuor circumstantiaz, vel condi-
tiones excusarent.

Prima, vera pœnitudo præteritorum. Secunda, propositum non faciendi illa peccata. Tertia credulitas, quod Deo iuuante non peccabit cum in ea occasione se inuenierit. Quarta, quod subsit aliqua rationabilis causa non se abstineri ab ea occasione.

Adolescentes conuersantes cum mulieribus, in his, quæ victui, vel usui sunt necessaria, & hac occasione sæpe peccarunt, possunt absolui: licet non separantur: secus de ijs, qui redeunt ad officia, quæ sine peccato mortali exerceri non possunt. Concubinarij, qui sciuntur; non possunt absolui: ob scandalum: licet proponant, &c. Imò regulariter etiā occultiissimi non possunt absolui: non concubina, quæ inseruit cōcubino iamiam morituro. Hospita potest absolui, si promittit, se non recepturum illum hospitem cum quo sæpe peccat: immo si recipiat cum conditionibus supradictis.

Cognata, ancilla, & famula, quæ rem habuerunt cum consanguineis, dominis, & heris, possunt absolui sine separatione, etiam si reincident, concurrētibus.

- bus. *Licet Nauar. non absolueret, nisi certa quadam exhibita diligentia.*
- 22** Idem dicendum de iuuene, qui tangit impudicè consanguineam, vel aliam amicam, in alia domo degentem, si proponat numquam se solum cum illa sola in eadem camera conuersaturum si ne maxima causa. Aliud dicendum est de corruptib[us] se in colloquijs cum fœminis, quas volunt ducere in uxorem, vel alijs. talis enim non est absoluendus, nisi statuat se non amplius hoc vel alio modo, etiam licito, cum ea conuersaturum, quo credit se quasi semper inducendum esse ad peccatum.
- 24** Coniugati in facie Ecclesie, quorum matrimonium non tenet, dum expectant dispensationem, possunt absoluui, concurrentibus prædictis quatuor conditionibus.
- 25** Idem dicendum de comedente calidissima, qua occasi ne patitur stimulus carnis, & aliquando consensit peccato mortali. potest enim absoluui : cum illis tamen conditionibus. Immo quarta conditio non sit necessaria in hoc casu.

su. At, si ista comedat in malum finem,
sine dubio peccat. }

Qui ob sermonem, choream, am- 26
plexum iuxta patriæ consuetudinem,
sæpe per delectationem morosam, vel
prauam voluntatem peccauit, potest ab-
soluti, etiam sine proposito eam occasi-
onem vitandi : positis tamen supra-
dictis quatuor conditionibus : iminò
quarta conditio non requiritur in hoc
casu.

Idem dicendum de viro fundente
clysteres fœminis, & de fœmina eosdem
fundente viris. & de medico, vel chi-
rurgo, qui medendis pulchris fœmi-
nis in locis secretioribus, sæpe pecca-
runt.

Idem de confessario, qui peccat,
dum audit certam personam, & de
pœnitente, dum confitetur certo con-
fessario, nec fieri potest mutatio sine
magno nota: concurrentibus prædictis
quatuor, possunt absoluiri.

Idem dicendū de illo, qui sæpe pecca-
tit ex aspectu mulieris, vel tactu man⁹,

&c

48 COMPENDIUM
& similibus, licet optimum esset ab his
cauere.

Peccat, qui proponit non satisfacere;
vel qui sine animo saltem virtuali sa-
tisfaciendi, confitetur.

*Depotestate, scientia, & bonitate
Confessarij. Cap. IV.*

Confessarius debet habere potesta-
tem, scientiam, & bonitatem. Pote-
tas consistit in hoc, quod sit pres-
byter, habens iurisdictionem actualem
ordinariam, vel delegatam, quae ad pec-
cata sibi confessa extendatur; excipitur
mortis articulus, vel quando quis tan-
tam venialia, vel mortalia alias ritè
confessa confiteatur, quia tunc quilibet
sacerdos potest absoluere.

A venialibus vel mortalibus ritè a-
lias confessis religiosus absq; facultate
non potest licet absoluere; licet absolu-
tio valeat. Sed in articulo mortis licet
potest ab omnibus.

Scientia confessarij, ut sit sufficiens,
debet esse tanta; vt cognoscat, quæ pecca-
ta ex illis, quæ communiter faciunt sui
pœ-

pœnitentes, sunt mortalia, & quæ venia
lia; & quæ circumstantiæ necessario cō-
fitendæ: vbi est excommunicatio: quæ
peccata reseruata; quæ habent annexam
restitutionem; vel saltem sciat dubita-
re, vt eruditio[n]es consulat, nec placet
distinctio illa, An confessor sit regula-
ris, & an sua sponte audiat confessiones.

Non quicunq; est idoneus ad certas
personas audiendas, & in certo loco; est ¹⁰
idoneus ad omnes personas, & loca. Vn-
de insufficiens confessor audiens con- ¹²
fessiones, peccat mortaliter. Similiter,
qui eum posuit, & qui eum tolerat. Sed
excusat ob sufficientiam pœnitentis, ¹³
vel puritatem conscientiæ eiusdem, vel
in articulo mortis, vbi non adest alius;
vel apud infideles, vbi non est copia pe-
ritioris confessarij.

Regularis, iudicans se non idoneum ¹⁴
ad confessionem, si audit confessiones, e-
tiam sub præcepto obedientiæ, peccat
mortaliter: si dubitat, debet obedire Præ-
lato.

Bonitas Confessarij debet esse tanta, ¹⁵
vt sit, vel probabiliter credat se esse ex-
tra statum peccati mortalis.

De quibus confessarius debet pœnitentem interrogare, & quo modo. Cap. V.

2 **C**onfessarius sub pœna peccati mortali, debet interrogare omnia, quæ sunt ad integratorem, & fructum confessionis. ut, si videat pœnitentem silere ob ignorantiam, inconsiderationem, vel obliuionem, aut verecundiam: non autem, si pœnitens aduertit; & non ob verecundiam tacet, quia tunc posset iudicare pœnitentem vel non fecisse ille, vel fuisse confessum. Omittere autem aliquam interrogationem ob inadvertentiam, vel inconsiderationem, nō est peccatum mortale.

Dux interrogations sunt necessariæ maximè; prima, de numero; secunda, de specie peccatorum.

3 In interrogacione tria sunt obseruanda. Primum, vt non omnia interroget, quæ poterat pœnitens fecisse; sed tantum illa, quæ homines eiusdem qualitatis solent facere. Secundum, vt solum interroget consueta peccata, quæ

quæ fere omnes nouerunt: & non occul-
tiora, nisi leuiter.

Tertium in carnalibus non descen-
dat ad peculiares circumstantias, & mi-
nutias: satis enim est, cognoscere
naturam peccati. De osculis verò, & am-
plexibus tantum summatim, si extra ma-
trimonium: In matrimonio, non; nisi
fuerit periculum pollutionis.

De Circumstantijs.

Cap. VI.

Circumstantia est accidens actus hu-
mani qui peccatum est. & est sep-
tuplex, quis, quid, ubi, quibus auxi-
lijs, cur, quomodo, quando. Numerus
verò non est circumstantia; sed multi-
plicatio peccati.

Illa circumstantia est necessariò di-
cenda, quæ est peccatum mortale, vel
facit peccatum veniale esse mortale; vel
mutat speciem peccati; vel quod est mor-
tale ob unam causam, facit ob aliam; id
est, quæ ultra malitiam operis, habet
specialem repugnantiam cum ratione,

seu specialibus præceptis: non quæ solū
cum generalibus.

4 Qui peccat cum fiducia quòd confi-
tebitur; non tenetur dicere hanc circu-
stantiam. Secus, qui furatur rem sacram
vel in loco sacro: sic de homicidio, vel
fornicatione in loco sacro, est dicenda
circumstantia.

Qui rem habet cum coniugata, vel
consanguinea, vel religiosa, tenetur ex-
plicare. Imò, si coniugatus cum coniugata;
non satis est, dicere se coniugatum,
sed illam etiam coniugatam. Si finis in
intentione est peccatum distinctum ab
opere, debet explicari, vt qui furatur ad
fornicandum.

Qui mentitur iocose, ita tamē, quod,
si sciret esse mortale peccatum, adhuc
mentiretur; debet hoc explicare: quia
est mortale.

5 Circumstantiæ mutantes peccatum,
præsertim in infinitum, sunt aperiendæ:
de alijs circumstantijs debet dicere,
quando confessarius interrogat; vel
6 quando confessor accipit occasionem
mali, si taceantur. Confiteri circumstan-
tias, quæ non mutant speciem, & augent
ma-

maiis, & minus, etsi laudabile sit; non
est necesse: contra Sotum . nisi sit reser-
uata , vel annexa excommunicationi,
vel cum damno tertij.

Satis est , confiteri vltimum actum ,
peccati, & non præcedentia , vel conse-
quentia. vt est dicere, Interfeci : & non
dicere verba, signa, gestus. sic, Fornica-
tus sum ; & non dicere oscula, & alia
turpia sic, Furatus sum, & non cogitatio-
nes voluntates, & apparatus sic de alijs
delictis, cum Soto in 4. d. 18. q. 2. arti. 2.
& 4.

Peccatum mentale debet dici cum
circumstantijs, vt peccatum reale exter-
num. vt qui desiderat peccare carnali-
ter, si est virgo, debet dicere, sum Virgo:
si cum virgine, cum virgine.

Circumstantia diei festi non est ne- 10
cessariò confitenda, nec diei consecrati
ieiunijs, vel orationibus.

Circumstantia loci sacri non est di- 11
cenda necessariò; nisi peccatum contra-
rietur loci sanctitati, vel immunitati: vt
sanguinis, vel seminis effusio, vel vio-
lenta abstractio, & usus matrimonij si-
ne iusta causa.

12 Optare occidere, vel fornicari in Ecclesia, licet sit extra Ecclesiam, est circumstantia necessariò dicenda: est enim sacrilegium.

13 Circumstantia propriæ personæ dignæ, vel religionis, non est necessariò dicenda : nisi sit noua obligatio , vt voti.

14 Circumstantia de peccato contra conscientiam, tunc est dicenda, quando opus effectum non est contra aliam legem.

Numerus peccatorum non est circumstantia, sed additio peccati. & sic nō sufficit dicere: Sæpe peccavi in hoc genere peccati.

15 Numerus certus peccatorum est dicendus, si nouit; sin minus, numerus probabilis, post sufficiens examen, vel plus, minusve v. g. per hebdomadas, vel per menses.

Satis est, absq; numero explicare sufficienter suum statum . vt, si meretrix, Per decennium fui exposita omnibus; si clericus, Per annum non recitaui officium.

16 Peccatum internum, quod solo animo

mo consummatur, vt odium, multipli-
catur, quoties voluntas peccandi inter-
cisa renouatur; externum verò, quod ex
teriori opere consummatur, cum itera-
tur opus, vel interruptur. vt qui mul-
tum meditatur ad homicidium vnum.
est vnum peccatum, licet voluntas in-
terruptetur, & multiplicetur, & cætera
opera præter delictum multiplicentur.

Omnis actus interiores, & exterio-
res, licet interrupti, qui sunt via quædā
ad vnum peccatum patrandum, faciunt
vnum peccatum; nisi interruptantur ¹⁷
cum contraria deliberatione, vel secun-
dum se, si sint, peccata, vel ad alia pecca-
ta ordinati.

Qui vno impetu fertur in plures a-
ctus exteriores, vt quando vno impetu
ter aliquem vocat latronem, semel pec-
cat: Sed si diceret tria verba significan-
tia, tres iniurias distinctas essent tria
peccata.

Qui peccat peccatum, mollitiei ¹⁸
cogitans successiue super Virginem, Vi-
duam & coniugatam, facit quatuor pec-
cata.

Qui adulteratur, non tenetur fateri

oscula , verba , & actus antecedentes , &c .
consequentes ad coitum ; sed tenetur , si
bis , vel ter coiuit , etiam si immediate .

Qui longo tempore , multis vijs pro-
sequitur mulierem , & non potitur ea ;
toties tantum peccat , quoties interrum-
pit malam voluntatem peccandi , ceisan-
do ab opere exteriori quod impendebat
& rursus reiterat eandem malam vo-
luntatem .

Vnico verbo mille peccata potest
quis confiteri , vt dicendo . Millies blas-
phemauit .

39 Circumstantia scandali necessariò
est dicenda , quando est scandalum for-
male ; id est dictum , vel factum animo
prouocandi alium ad mortale peccatū .
& tenetur etiam dicere speciem pecca-
ti , ad quam prouocabat . Item quando
per opus , alioquin bonum , sed habens
apparentiam mali , datur occasio peccan-
di mortaliter . Quando quis peccati mor-
fere coram alijs sine animo prouocan-
di ad peccatum mortale , nec adstantes
probabiliter sumunt occasionem pec-
candi ; non est circumstantia scandali
necessario dicenda .

Ob-

Oblitus confiteri circumstantiam ²⁰
necessariam, non tenetur iterum confi-
teri peccatum: sed tantum circumstan-
tiam cum numero.

*Qui peccat mente, & opere; debet ex-
primere opus; quod est perfectio pecca-
ti, & non est circumstantia.*

*Qui commisit incestum, debet con-
fiteri circumstantiam graduum, id est,
an in primo, vel secundo, vel tertio, vel
quarto gradu. de quo infrà c. 16. nu. 3.*

*Quod pœnitens debet conseruare fa-
mam proximi in confessione non
nominando quemquam.*

Cap. VII.

Ruelare peccata alterius ea igno- ¹
ranti, est, contra legem naturæ: &
confiteri integrè, est lex diuina po-
sitiua: ergò hæc debet illi cedere.

Pœnitens non debet nominare perso- ²
nam, cum qua peccauit: & confessor de-
bet prohibendo occurrere dicēti: aliter
peccat.

Quando pœnitens non potest dice- ³

D s. re:

re circumstantiam, quin reuelet tertiam personam, & infameret; tunc debet circumstantiam tacere, donec detur sibi copia confitendi alteri, qui eum non noscat: vel transformari; ita ut non noscatur.

4 Peccatum, quod in confessione detetum probabiliter **damnum corporis**, vel animæ, vel famæ affert sibi, vel confessario; non est dicendum illi; nec peccatum, quod affert scandalum confessario, vel grandem occasionem peccandi, est dicendum. Non ob id tamen sequitur posse confiteri circumstantiam illam non habenti potestatem.

5 Quando proprius confessarius talis est, ut probabile sit, confessionem de tali circumstantia profuturam, & nullatenus obfuturam; potest, & debet etiam ei confiteri: quia non est infamare.

7 Qui non potest confiteri circumstantiam peccati, necessario confitendam sine infamia alterius, & nullum remedium ex assignatis à doctribus esse potest, non debet eam confiteri. sed, si vult communicare, confiteatur cætera peccata, omissa illa circumstantia, cum Pro-

posito tamen illam confitendi quando
sine periculo poterit.

Non quilibet timor de bona fama g.
pœnitentis apud proprium confessariū,
potest facere mutare confessarium sine
licentia.

De Sigillo Confessionis.

Cap. VIII.

Si gillum confessionis est de lege na- r
turæ: qua ratione est sigillum secre-
ti; & de lege diuina positiua ; quate-
nus ibi interuenit confessio sacramen-
talis. ita obligat, ut confessarius, directè,
vel indirectè, siue absoluat, siue non, si-
ue causa mortis, vel quocumq; alio fine
quando confessionem detegit , peccet
mortaliter.

Sub Sigillo sunt non tantum pecca-
ta mortalia ; sed etiam venialia, & cir-
cumstantiæ necessariò , vel voluntariè
confessæ : & quodcumque aliud , per
quod detectū directè , vel indirectè pœ-
nitens cognoscitur habuisse aliquod
peccatum mortale, etiam in communi;
vel veniale in particulari ; licet leuissi-
mū sit, & grauius peccat, qui hoc frāgit,
quam

quam frangens sigillum naturale purū.

Sub hoc sigillo tenentur confessari-
us, & omnes, qui confessionem sacra-
mentalem audierunt, & intellexerunt.
licitè, vel illicitè; mediatè, vel immedia-
tè; clerici, vel laici; viri vel feminæ.

Sacerdos non tenetur confiteri pec-
atum cum fractione sigilli; neque qui
fuit interpres in confessione; neque qui
casu, vel dolo alicuius confessionem au-
diuit: neque is, cui causa petendi confi-
liū, vel detrahendi, fuit reuelatum pec-
atum auditum in confessione sacra-
mentalı. Quocumque modo sigillum
durat, etiam post mortem.

Parochus, dicens publicè, Non pos-
sum te absoluere; quia habes casum re-
seruatum, frangit sigillum.

Confessarius, dicens. Ille est mihi
confessus multa, & valdè grauia pecca-
ta: vel qui, auditis duobus, vel tribus. de
de uno ait, Hic nullum peccatum morta-
le est confessus. Item, qui surgit à pœni-
tente, & consultit virum doctum præ-
sentem; & reuertitur ad absoluendum.
Item si confitendo accusat se aliquem à
peccato mortali absoluisse, qui facile
posse.

; possit cognosci, frangit sigillum.

Grauiter errant, qui ridendo confes- 10
siones auditas referunt, etiam non no-
minando personas. & qui dicit, Ille est
confessus admodum bene: & qui, Illius
confessio mihi placuit.

Confessarius non debet iniungere
pœnitentias publicas, ob peccatum pu-
blicum scādalosum sibi confessum: nisi
persuadeat pœnitenti, vt dicat à se illam
pœnitentiam facere, vt tollat scanda-
lum.

Confessarius dicens aliquem publi-
cum concubinariū sibi confessum pec-
cata illa publica, frangit sigillum: licet
peccatum non nominet.

Confessor dicens, Ille est mihi con-
fessus, & ego cum non abſolui, frangit
sigillum: contra Caietanum.

Parochus post auditam confessionē 15
publici usurarij, vocatus vt eidem adnū
niſtret Eucharistiam, si dicat, Publico
peccatori, vt appareat, non est danda pu-
blicè Eucharistia, non frangit sigillum.
secus si dicat, Non potui, vel nō possum
absoluere: quia video publicam usurā,
Item nec frangit, dicens, Audiui Petru,
&

& absolu: nisi quis clām esset confessus; & audiens ex hac cognita confessio ne aliquid mali suspicaretur ex eo, qđ alteri, prius, deinde consueto, fuerit confessus.

12 Non frangit dicens, Hic pœnitens suis munitissimis peccatis caput mihi obtundit. Item nec frangit, qui sine expressione causæ denegat suffragium in electione Prælati, alicui, propter peccata audita, in confessione. Item, qui dicit, Hoc peccatum audiui in confessione; ita tamen circumspecte, ut persona non possit cognosci; non frangit sigillum. sed hæc verba non sunt dicenda, nisi cū magna utilitate proximi.

13 Multorum puerorum habentium usum rationis, vna simul confessio sine necessitate, sacrilega est.

14 Confessarius, interrogatus, an absolvatur illum, si respondeat, non; frangit sigillum: debet enim dicere, sum functus officio meo.

Confessarius ita debet petere confitendum de peccato auditō; ut nullo modo cognoscatur auctor peccati.

15 Confessarius deponens apud Iudicem

cem peccatum, quod alias sciebat, sed mox audiuit in cōfessione, non frāgit si-gillum: nisi ex auditis in confessione certitudinem, vel aliquid aliud addat: tunc enim frangeret.

Qui de licentia pœnitentis liberè, & iusta de causa concessa, dicit peccatum, non frangit.

Confessarij non debent dicere, In 16 tali loco sunt grauia peccata, licet non frangant sigillum.

Prudens confessor non debet iniun- 17 gere tales graues pœnitentias, ex qui-bus alij suspicentur commissa grauia peccata.

Qui in confessione verbi gratia Pe-tri audiuit complice in peccati suisse, verbi gratia, Ioannem potest petere à Ioanne complice confitente, an fecerit tale peccatum: dummodo hic non suspicetur Petrum complicem fu-isce confessum.

Qui reuelat secretum dictum sub 18 sigillo confessionis, non tamen in con-fessione sacramentali, non frangit sigil-lum.

Confessor, inquisitus, & adstrictus 19
ab

ab aliquo, an eius vxor sit confessa adulterium potest iurare, quod non intelligendo eo modo, quo dicere obligetur.

In quibus casibus confessio sit Iteranda. Cap IX.

- 1 Eccatum recte confessum semel, non est iterum necessariò confitendum. nec ad id potest pœnitens obligari,
- 2 nisi de proprio consensu. Sententia, id est, absolutio quæcumque, si nihil ex substantialibus desit, valet.
- 3 Confessio est necessariò reiteranda ob tria Primò, ob defectum essentiale ex parte pœnitentis, Secundò, confessarij. Tertio, confessionis.
- 4 Ex parte pœnitentis,) Absolutio data excommunicato maiori vel minori excommunicatiōe, communiter valet: dummodo bona fide confiteatur peccata sua . nec tenetur reiterare confessio nem: sed debet impetrare absolutionē ab excommunicatione.

Excommunicatus excommunicatio ne inualida, vel excommunicatione valida, sed iniusta, in conscientia potest absoluī.

Ex-

Excommunicatus sciens esse peccatum mortale petere, vel recipere absolutionem peccatorum ante absolutionē **excommunicationis**, si confitetur, tene-
tur reiterare confessionem. quia illa nō fuit integra, vel fuit cum defectu con-
tritionis.

Ex parte Sacerdotis,) Confessio fa- 6
cta sacerdoti non habenti iurisdictio-
nem ordinariam; vel delegatam, est nul-
la, & reiteranda.

Confessio facta non proprio, sed sub spe ratificationis futuræ à proprio, non est valida : sed sub spe ratificationis præsentis, est valida: est enim tacita li-
centia.

Absolutio ab omnibus peccatis, et- 7
iam à reseruatis superiori, valet tan-
tum pro non reseruatis : & pœnitens,
cum hoc ei constiterit, non tenetur rei-
terare, nisi peccata reseruata illi con-
fessario.

Confessio facta publicè, denunciato, &
declarato, excommunicato, suspēso,
vel interdicto, est nulla. Item, si publico
percussori clerici; ita, vt celari non
possit.

, Confessio facta per ignorantiam excommunicato, suspenso, & interdicto, qui non est publicè denuntiatus, ut talis valet

10 Confessio facta excommunicato non notorio, vel non denuntiato; sed paenitenti cognito pro tali; si illum induxit sine necessitate, & debite ad audiendam confessionem; etiam si in se bona esset, tamen, quia non est integra, non valet. inducendo enim sine necessitate non paratum, peccat mortaliter.

11 Confessio facta Priori, Parocho, vel Abbatii, nullum titulum bonum, vel malum habenti, est nulla; sed, si bona fide confitetur habenti titulum non bonum vel illi qui habebat titulum & cessavit, sed nescitur: non est irrita confessio, qui confitetur bona fide non habenti titulum bonum vel malum, vel ei qui habebat, sed notoriè cessavit saluabitur, durante bona fide: quæ si cessat, est iteranda confessio.

12 Quando sacerdos nesciuit, vel nouuit uti forma substantiali absolucionis; est nulla. & quando cognoscitur omnimoda ignorantia sacerdotis, confessio

fessio est iteranda.

Confessio pœnitentis sine proposito ¹³ vitandi peccata mortalia , est nulla. At confessio,in qua quis dolet de præteritis,& vult vitare futura , qui tamen dolor non est contritio; vel attritio,quæ ad iuncto sacramento fit contritio;non est iteranda;etiam si sit informis.

Ex parte confessionis.) Confessio ¹⁴ non integra,est reiteranda : id est , quia sciens omisit mortale , vel quod probabiliter dubitabat esse mortale , vel circumstantiam necessariam pudore , vel hypocrisi,vel alia iniusta causa; vel data opera est confessus non intelligenti, vel verbis obscuris,vel dormitanti , vel si partem peccatorū dixit vni , partem alteri. Omnia peccata sunt dicenda sacerdoti ; licet ille non habeat potestatē absoluendi ab omnibus; sed recurrendū fit ad superiorem.

Tacens peccatum mortale in confessione ob iustum causam, ut non scandalizetur confessor , vel ne aperiat peccatum auditum in confessione, non debet seiterare.

Qui tacet peccatum, nesciens illud

esse mortale, non tenetur reiterare. Et sic pueri, vel puellæ, qui tacuerunt peccatum, nescientes illud esse mortale, cū grandiores resciuerint, non tenetur reiterare confessionem: satis est illud confiteri.

16 *Qui defectu diligentia iudicio prudenteris astimatoris humani necessariae, reliquit peccatum mortale; tenetur reiterare.*

Voluntas, qua pœnitens cupit interrogari à confessario, & respondere, supplet magnam partem diligentia.

Confessarius cognoscens notabilem defectum diligentia, debet pœnitentem dimittere: nisi adsit periculum mortis, belli, vel scandali.

17 *Qui non satisfecit quocumque modo pœnitentiæ iniunctæ; non debet reiterare confessionem: nisi ante absolutionem eam contemnat; vel non adhibeat curam, ut recordetur, ad satisfaciendum. tunc enim de novo peccaret, nec integrè confiteretur.*

18 *Confessio credentis se casurum in posterum est valida. sed si crederet Deum,*

Deum non posse auxiliari, est infidelitas.

In reiteratione confessionis, si sit eidem, qui recordatur peccata; vel pœnitentiam, vel statum pœnitentis; satis est dicere, quæ reliquit; & accusare se de omnibus: si aliter, vel cum alio, est tota scriteranda.

Quo pacto Confessarius erga pœnitentem se gerat.

Cap. X.

DE B E T esse ex D. Thom. in 4. di-
stinct 7.

*Confessor dulcis, affabilis, atque
suavis,*

*Prudens, discretus, mitis, pius atque
benignus.*

Pœnitentem primò componat in corpore. Secundo, interroget de statu, si nesciat. Tertio, si est impedimentum ad absolutionem: ne auditis peccatis cōqueratur pœnitens. *quod tamen non placet Nauarro.* Nec est petendum,

an sit excommunicatus; quia potest confessarius communicare cum excommunicato pro salute animæ eius: ut fit in confessione. satis est, in fine prius absoluere ab excommunicatione, quam à peccatis.

4 Quartò, attendat, si sint repetendæ confessiones: si benè se examinauerit.

5 Quintò, inducat ad dolorem, si non habet. Nota, dolere, quod non doleat quantum debet, & velle habere illum dolorem, satis est ad confessionem. Nota, si non vult abstinere à peccato, vel relinquere occasionem peccati; non est absoluendus: nec satisfacit præcepto Ecclesiæ. contra Siluest.

6 Confessarius, licet turpissima peccata audiat, nullum det signum admirantis; ac si nihil audiret: sed in fine grauitatem peccatorum monstret.

Confessor non patiatur pœnitentem dominare aliquam personam: et iam propter explicandam aliquam circumstantiam necessariam.

Pœnitens nolens peccata aperire. nisi interrogetur, peccat: & debet de

de hoc peccato admoneri .

Curet, ut omnia dicat, certa pro certis, incerta pro incertis: si dubitet, an id fecerit, vel an sit mortale, doleat, ut de mortali. Et, si scit se peccasse mortaliter, sed nescit speciem, dicat quod scit: id est, se peccasse mortaliter.

Postquam finiuit pœnitens; debet sacerdos interrogare, quæ necessaria videntur: ut de præceptis. Circa hanc materiam raro mortaliter peccat confessarius: nisi principaliter acceptet officium audiendi confessiones ob lucrum, fauorem, cœ-
rioskitatem, vel car
nalem volup-
tatem.

DE PRAECEPTIS DECALOGI.

PRÆCEPTVM I.

Decolendo, seu honorando, & amando Deum, seu credendo in Deum.

Cap. XI.

* **P**Ecatum contra præcepta regulariter est mortale: nisi excuset aliqua trium causarum. Prima est, defectus deliberationis: vt contingit in accidia subito nos occupante. Secunda, paruitas materiæ: vt contingit in paruo furto. Tertia, defectus iudicij: vt in semidormientibus, vel semiebrijs.

Peccatum contra plura præcepta, quæcumque vnum speciale est sub altero generali, est vnum: sed, si sunt duæ species; vt plura confitendum. vt qui non ieuniat in die quando est vigilia, & quatuor tempora.

* **P**ropositum transgrediendi aliquod præ-

præceptum, est peccatum mortale. Imò consensus se delectandi illa transgressione, licet nolit peccatum facere, est peccatum mortale. Imò, consensus interpretatius, & tacitus, est peccatum mortale. sed, ut sit interpretatius, requiriatur, ut integrè aduertat se delectari de re mortali, & non conetur obstatre delectationi, & absq; rationabili causa omittat eam à se repellere.

Qui non est certus, an sufficienter refiterit, præsertim delectationibus carnalibus; expedit ei, hoc ipsum in confessione explicare.

Peccat contra præcepta, non solum principalis operans; sed qui concurrevit aliquo horum modorum:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstante, non manifestans.

Modi usitatores peccandi mortaliter contra præceptum de diligendo Deo.

18 **Q**ui deliberatè odit Deum, vel non amat super omnia Deum: in tempore quo tenetur, similiter qui nō refert se, & sua in Deum, tempore quo tenetur, peccat mortaliter, & qui amat Deum minus, id est, non plus quam alia comparativè.

19 Nota, potest quis se, vel uxorem, vel filios intensius, & ferventius amare, sine peccato mortali; sed non fortius, & firmius.

20 Qui diligit Deum eo solo, vel præcipue, & propterea, quod aliquid ab eo accipit, vel sperat. Item, qui putet se non esse in gratia, & negligit amare Deum quando tenetur, ut dum sacramenta administrat, vel recipit, vel dum est in mortis articulo. Item, qui deliberatè vult semper vivere in hoc sæculo propter bona ipsius; peccat mortaliter.

21 Qui non credunt euangelio sibi sati notificato item qui pertinaciter credunt aliquam hæresim: & sunt excommunicati in Bulla: si illum errorem aliquo signo expresserint.

Item, qui de rebus fidei pertinaciter
du-

dubitant, peccant mortaliter, non autem, si dubietas sit subreptitia, indeliberata, & præsertim si sit contra voluntatem. Item deliberatè credens infidelem benè moraliter viuentem posse saluari in suo statu, peccat mortaliter.

Qui pollet discretione, & negligit sciœ explicite, & in particulari illos articulos fidei, quos Ecclesia sollemnizat, ut Deum unum, & trinum: Patrem, Filium, Spiritum sanctum, filium Dei, qui est unus Deus cum Patre, incarnatum esse, mortuum pro nobis, &c. peccat mortaliter. licet implicitè, & in communione credit quidquid credit Ecclesia. De alijs vero articulis non solemnizatis, sat est implicitè credere quidquid Ecclesia proponebat. Verum, qui non mandat memorie symbolum & orationem Dominicā in aliqua lingua, saltem peccat venialiter.

Qui se, vel alium circumcidit, vel vertitur carimonia, qua significet aliquid contra fidem, licet id non credit, peccat mortaliter.

Qui dæmonem, aut aliquam creaturam tanquam Deum adorat, etiam solo actu exteriori, peccat mortaliter. Itē qui

10107000
76 COMPENDIUM
qui habet, vel utitur dæmone familiari,
a quo distantia, vel secreta noscit, pec-
cat mortaliter.

27 Qui ob metum, vel ob aliquam cau-
sam dicit exterius, vel operatur aliquid
contra fidem; licet in corde oppositum
teneat; peccat mortaliter. Sed non est
hereticus.

Similiter, qui utitur habitu, vel cha-
raktere in loco, ubi talis est signum ini-
delitatis, peccat mort.

Laicus disputans de fide, sciens esse
prohibitum laicis sub poena excommu-
nicationis; peccat mortaliter.

Qui falsas reliquias, ut veras adorant
das proponit; & qui offert votivas ima-
gines ob miracula falsa, lucri gratia: id
est, ut excitet populum ad offerendum;
peccat mortaliter.

28 Qui dæmonem in auxilium, vel con-
siliū, corde vel verbo inuocat, peccat
mortaliter. Qui dæmonem per modū
obsecrationis adiurat, ut aliquid dicat;
peccat mortaliter. Verum licet eos ad-
iurare per modum coactionis, exorcis-
mis ecclesiasticis. sic etiam licet in sub-
septitijs eos interrogare, sine prece, &c

pacto societatis, ad utilitatem aliquorum. sed alloqui eos in subreptitijs obvanitatem, & curiositatem. est tantum peccatum veniale.

Qui aliquam magicam artem discit, ²⁹ vel ea utitur; peccat mortaliter, quia non est scientia; sed supersticio, & qui habet libros non est absoluendus, nisi prius combusserit.

Qui illicitis modis thesauros inuestigat, vel consult maleficos. Item qui soluit maleficium maleficio, vel incantatione; vel precatur alium etiam param, ut soluat, peccat mortaliter. Item, qui vult interrogare diuinatores circa aliquid fustum; vel id sortibus tentat cognoscere, chartis, aleis, &c. peccat mortaliter. Item, vtens inchantmentibus, cum verbis scripturar, vel vana observatione adseruanda, vel inuenienda animalia, peccat mortaliter. Item, qui credit effectus per Magum factos, vt, v.g. sanitatem effici ex virtute verborum, vel rerum quas Magi applicant, peccat mortaliter. Item, qui Zingarum deforta sua interrogat, animo credendi, pec-

cat.

cat mortaliter: Si verò animi gratia, &c curiositate, non peccat mortaliter.

32 Qui poculum amatorium dat alicui, vt ab ipso ametur, peccat mortaliter. Item, qui vtitur rebus sacris in maleficijs; vel ad malum finem gestat; peccat mortaliter. Item, qui ad recuperandam sanitatem alicui applicat quædam, quæ non habent virtutem sanandi; vt lineis morbos secare, peccat mortaliter, nisi ignorantia excuset.

Qui adorat imagines Sanctorum propter se ipsas tantum, sine respectu eorum, quos repræsentant, peccat mortaliter.

Qui fingit, parat, tenet, ita lascivas, & inhonestas imagines, vt probabile sit moturas alios ad turpia; peccat mortaliter. Item qui portat, vel habet imagines opprobriosas Deo, Sanctis summo Pontifici; personis Ecclesiasticis, vel fidei, peccat mortaliter.

33 Qui aliquid futurum, vel arcannum credit, quia aliquid somniauit, propter expressam, aut tacitam dæmonis inuocationem, peccat mortaliter. Similiter, qui

qui ob somnium, aliquid facit contra sa-
lutem animæ.

Qui consulunt, fingunt, vel portant ³⁴
certa spe quædam nomina scripta ad a-
liquid habendum, vel fugiendum, pec-
cant mortaliter. quia talia nomina nul-
lam vim habent, nisi simpliciter por-
tent verba scripturæ ob deuotionem.
Similiter & qui viuunt superstitione
in actionibus suis, potest tamen igno-
rantia, & simplicitas excusare à pec-
cato.

Qui aliquos versus scriptos in die ³⁵
Ascensionis tali hora gestat, credens mi-
norem virtutem habituros, si alio die,
vel hora scripti fuissent.

Similiter herbas collectas in die S. ³⁶
Ioannis, vel alterius sancti, vel in alio
festo, vel hora, qui credit habere virtu-
tē. Similiter qui gestat reliquias sacras
modo superstitione: ut si in vase trigo-
mo, vel rotundo, peccat mortaliter: nisi
ignorātia, vel simplicitas excusat. Item
mulieres vtentes signis, benedictioni-
bus, & orationibus licitis, sine supersti-
tione, & vanitate; vt obtestantes per pas-
sionem Christi: huiusmodi nō peccant;

COMPENDIUM

...cum ut eius frater sit confessus adulterio ueniatur. Quod non intelligitur expositum esse obligetur.

2020-21 Academic Year

卷之三

semel, nō
consentendum.
obligari,
sententia, id
ex sub

*... etiam reiteranda
et adhuc effectualem
et confessam.*

... . 17. Andoletio da
... . 18. ... vel minori
... . 19. ... et sicut illud valet:
... . 20. ... quod coniugal pecca-
... . 21. ... tione confessio-
... . 22. ... nate absolutione

Ex-

10187000
50 COMPENDIUM

præsertim si sint honestæ & probæ. sed sunt prohibendæ: ne occasio detur simplicibus simile faciendi. Item Salutatores licetè possunt fungi suo munere.

37. Qui certò credit ob obseruationem animalium aliquid sibi euenturum; vel se cogi propter complexionem, vel influxus cœli; peccat mortaliter.

38. Qui volunt discere artem notoriam; quæ certis ieunijs, & obseruationibus pollicetur sapientiam infusam, peccant mortaliter.

Qui credit, herbas, vel musicam aliquid valere contra dæmones, peccat mortaliter. Possunt tamen contempnare humores corporis; ne grauius vexentur à dæmons.

Qui credit veneficas, vel striges corporaliter vehi ad diuersa loca; vt illæ existimant; peccat mortaliter: licet credere, quod dæmon aliquando transportet aliquem de loco ad locum, Deo permittente, non sit peccatum.

Qui sortes experitur, vt per eas dæmon. aut constellatio cœli ipsum admoneat, peccat mortaliter; alias licet sortiri.

Qui i

Qui duellum offert, acceptat, consu-
lit, dat copiam, vel est patrinus; peccat
mortaliter, & excommunicatur à Con-
cil' Trid: nisi sub poena vita, seu mem-
bri, vel boni Reipub: cogatur.

Qui in re graui Deum tentat, vel te-
mere se offert martyrio; irritans infide-
les sine licita causa ad hoc, peccat mor-
taliter.

Qui dicit, vel facit aliquid expressè,
vel tacite, solum, ut experiatur aliquid
attributum Dei, peccat mortaliter.

Qui se expōnit periculo mortis, vel
mutilationis sine necessitate, & utilita-
te, peccat mortaliter. Poteſt tamē quis, si
non adſit periculum mortis, non adhi-
bere medicinam, ut grauius patiatur a-
more Christi.

Qui credit in dijs antiquorum fuiſ-
ſe, vel eſſe aliquam diuinitatem, peccat
mortaliter. Item Magistri, cum aduer-
tunt pueros in hoc incipere errare, &
non eos admonent de veritate, peccant
mortaliter.

Qui omnibus his casibus concurrit
illis modis, luffio, consilium, &c. qui
sunt in furto, peccat mortaliter.

30 COMPENDIUM

præsertim si sint honestæ & probæ. sed sunt prohibendæ: ne occasio detur simplicibus simile faciendi. Item Salutatores licet possunt fungi suo munere.

37. Qui certò credit ob obseruationem animalium aliquid sibi cumenturum; vel se cogi propter complexionem, vel influxus cœli; peccat mortaliter.

38. Qui volunt discere artem notoriam; quæ certis ieunijs, & obseruationibus pollicetus sapientiam infusam, peccant mortaliter.

Qui credit, herbas, vel musicam aliquid valere contra dæmones, peccat mortaliter. Possunt tamen contempnere humores corporis; ne grauius vexentur à dæmone.

Qui credit veneficas, vel striges corporaliter vehi ad diuersa loca; vt illæ existimant; peccat mortaliter: licet credere, quod dæmon aliquando transportet aliquem de loco ad locum, Deo permittente, non sit peccatum.

Qui sortes experitur, vt per eas dæmon. aut constellatio cœli ipsum admoneat, peccat mortaliter; alias licet sortiri.

Qui

Qui duellum offert, acceptat, consu- 39

**Iit, dat copiam, vel est patrinus; peccat
mortaliter, & excommunicatur à Con-
cil Trid. nisi sub poena vitæ, seu mem-
bri, vel boni Reipub. cogatur.**

**Qui in re graui Deum tentat, vel te- 40
mere se offert martyrio; irritans infide-
les sine licita causa ad hoc, peccat mor-
taliter.**

**Qui dicit, vel facit aliquid expressè,
vel tacite, solum, ut experiatur aliquod
attributum Dei, peccat mortaliter.**

**Qui se exponit periculo mortis, vel 41
mutilationis sine necessitate, & utilita-
te, peccat mortaliter. Potest tamē quis, si
non adsit periculum mortis, non adhi-
bere medicinam, ut grauius patiatur a-
more Christi.**

**Qui credit in dijs antiquorum fuis- 42
se, vel esse aliquam diuinitatem, peccat
mortaliter. Item Magistri, cum aduer-
tunt pueros in hoc incipere errare, &
non eos admonent de veritate, peccant
mortaliter.**

**Qui omnibus his casibus concurrit
illis modis, lusso, consilium, &c. qui
sunt in furto, peccat mortaliter.**

DE PRAECEPTIS DECALOGI.

PRÆCEPTVM I.

Decolendo, seu honorando, & amando Deum, seu credendo in Deum.

Cap. XI.

* **P**Ecatum contra præcepta regulariter est mortale: nisi excuset aliqua trium causarum. Prima est, defectus deliberationis: ut contingit in accidia subito nos occupante. Secunda, paruitas materiæ: ut contingit in paruo furto. Tertia, defectus iudicij: ut in semidormientibus, vel semiebrijs.

Peccatum contra plura præcepta, quemam vnum speciale est sub altero generali, est vnum: sed, si sunt duæ species; ut plura confitendum. ut qui non ieiunat in die quando est vigilia, & quatuor tempora.

¶ **P**ropositiū transgrediendi aliquod præ-

præceptum, est peccatum mortale. Imò consensus se delectandi illa transgressione, licet nolit peccatum facere, est peccatum mortale. Imò, consensus interpretatius, & tacitus, est peccatum mortale. sed, vt sit interpretatius, requiriatur, vt integrè aduertat se delectari de se mortali, & non conetur obstatre delectationi, & absq; rationabili causa omittat eam à se repellere.

Qui non est certus, au sufficenter restiterit, præsertim delectationibus carnalibus; expedit ei, hoc ipsum in confessione explicare.

Peccat contra præcepta, non solum principalis operans; sed qui concurrevit aliquo horum modorum:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus.

Participans, mutus, non obstante, non manifestans.

Modi usitatores peccandi mortaliter contra præceptum de diligendo Deo.

- 18** **Q**ui deliberatè odit Deum, vel non amat super omnia Deum: in tempore quo tenetur, similiter qui nō refert se, & sua in Deum, tempore quo tenetur, peccat mortaliter, & qui amat Deum minus, id est, non plus quam alia comparativè.
- 19** Nota, potest quis se, vel uxorem, vel filios intensius, & ferventius amare, sine peccato mortali; sed non fortius, & firmius.
- 20** Qui diligit Deum eo solo, vel præcipue, & propterea, quod aliquid ab eo accipit, vel sperat. Item, qui putet se non esse in gratia, & negligit amare Deum quando tenetur, ut dum sacramenta administrat, vel recipit, vel dum est in mortis articulo. Item, qui deliberatè vult semper vivere in hoc sæculo propter bona ipsius; peccat mortaliter.
- 21** Qui non credunt euangelio sibi sati notificato! Item, qui pertinaciter credunt aliquam heresim: & sunt excommunicati in Bulla: si illum errorem aliquo signo expresserint.
- Item, qui de rebus fidei pertinaciter du-

dubitant, peccant mortaliter, non autem, si dubietas sit subreptitia, indeliberata, & præsertim si sit contra voluntatem. Item deliberatè credens infidelem benè moraliter viuentem posse saluari in suo statu, peccat mortaliter.

Qui pollet discretione, & negligit sciœx explicitè, & in particulari illos articulos fidei, quos Ecclesia sollemnizat, ut Deum unum, & trinum: Patrem, Filium, Spiritum sanctum, filium Dei, qui est unus Deus cum Patre, incarnatum esse, mortuum pro nobis, &c. peccat mortaliter. Licet implicitè, & in communi credit quidquid credit Ecclesia. De alijs vero articulis non sollemnizatis, sat est implicitè credere quidquid Ecclesia proponit. Verum, qui nō mandat memoriam symbolum & orationem Dominicā in aliqua lingua, saltem peccat venialiter.

Qui se, vel alium circumcidit, vel vertitur cærimonia, qua significet aliquid contra fidem, licet id non credit, peccat mortaliter.

Qui dæmonem, aut aliquam creaturam tanquam Deum adorat, etiam solo actu exteriori, peccat mortaliter. Itē qui

qui habet, vel utitur dæmone familiari,
a quo distantia, vel secteta noscit, pec-
cat mortaliter.

27 Qui ob metum, vel ob aliquam cau-
sam dicit exterius, vel operatur aliquid
contra fidem; licet in corde oppositum
teneat; peccat mortaliter. Sed non est
hereticus.

Similiter, qui utitur habitu, vel cha-
raktere in loco, ubi talis est signum ini-
delitatis, peccat mort.

Laicus disputans de fide, sciens esse
prohibitum laicis sub poena excommu-
nicationis; peccat mortaliter.

Qui falsas reliquias, ut veras adorant
das proponit; & qui offert votivas ima-
gines ob miracula falsa, lucri gratia: id
est, ut excitet populum ad offerendum;
peccat mortaliter.

28 Qui dæmonem in auxilium, vel con-
silium, corde vel verbo inuocat, peccat
mortaliter. Qui dæmonem per modū
obsecrationis adiuuat, ut aliquid discat;
peccat mortaliter. Verum licet eos ad-
iurare per modum coactionis, exorcis-
mis ecclesiasticis. sic etiam licet in sub-
septitijs eos interrogare, sine prece, &

pacto societatis, ad utilitatem aliquorum. sed alloqui eos in subreptitijs obvanitatem, & curiositatem. est tantum peccatum veniale.

*Qui aliquam magicam artem discit, 29
vel ea vtitur; peccat mortaliter, quia
non est scientia; sed supersticio, & qui
habet libros non est absoluendus, nisi
prius combusserit.*

Qui illicitis modis thesauros inuestigat, vel consults maleficos. Item qui soluit maleficium maleficio, vel incantatione; vel precatur alium etiam paratum, ut soluat, peccat mortaliter. Item, qui vult interrogare diuinatores circa aliquid fuitum; vel id sortibus tentat cognoscere, chartis, aleis, &c. peccat mortaliter. Item, ytens incantationibus, cum verbis scripturar, vel vana observatione adseruanda, vel inuenienda animalia, peccat mortaliter. Item, qui credit effectus per Magum factos, vt, v.g. sanitatem effici ex virtute verborum, vel rerum quas Magi applicant, peccat mortaliter. Item, qui Zingarum de fortuna sua interrogat, animo credendi, pec-

cat mortaliter: Si verò animi gratia, & curiositate, non peccat mortaliter.

32 Qui poculum amatorium dat alicui, vt ab ipso ametur, peccat mortaliter. Item, qui vtitur rebus sacris in maleficijs; vel ad malum finem gestat; peccat mortaliter. Item, qui ad recuperandam sanitatem alicui applicat quædam, quæ non habent virtutem sanandi; vt lineis morbos secare, peccat mortaliter, nisi ignorantia excuset.

Qui adorat imagines Sanctorum, propter se ipsas tantum, sine respectu eorum, quos repræsentant, peccat mortaliter.

Qui fingit, parat, tenet, ita lascivas, & inhonestas imagines, vt probabile sit moturas alios ad turpia; peccat mortaliter. Item qui portat, vel habet imagines opprobriosas Deo, Sanctis summo Pontifici; personis Ecclesiasticis, vel fidei, peccat mortaliter.

33 Qui aliquid futurum, vel arcanum eredit, quia aliquid somniauit, propter expressam, aut tacitam dæmonis inuocationem, peccat mortaliter. Similiter, qui

qui ob somnium, aliquid facit contra sa-
lutem animæ.

Qui consulunt, singunt, vel portant ³⁴
certa spe quædam nomina scripta ad a-
liquid habendum, vel fugiendum, pec-
cant mortaliter. quia talia nomina nul-
lam vim habent, nisi simpliciter por-
tent verba scripturæ ob deuotionem.
Similiter & qui viuunt superstitione
in actionibus suis, potest tamen igno-
rantia, & simplicitas excusare à pecc-
cato.

Qui aliquos versus scriptos in die ³⁵
Ascensionis tali hora gestat, credens mi-
norem virtutem habituros, si alio die,
vel hora scripti fuissent.

Si similiter herbas collectas in die S. ³⁶
Ioannis, vel alterius sancti, vel in alio
festo, vel hora, qui credit habere virtu-
tē. Similiter qui gestat reliquias sacras
modo superstitione: ut si in vase trigo-
mo, vel rotundo, peccat mortaliter: nisi
ignorātia, vel simplicitas excusat. Item
mulieres vtentes signis, benedictioni-
bus, & orationibus licitis, sine supersti-
tione, & vanitate, vt obtestantes per pas-
sionem Christi: huiusmodi nō peccant;

præsertim si sint honestæ & probæ. sed sunt prohibendæ: ne occasio detur simplicibus simile faciendi. Item Salutatores licetè possunt fungi suo munere.

37. Qui certò credit ob obseruationem animalium aliquid sibi cœuenturum; vel se cogi propter complexionem, vel influxus cœli; peccat mortaliter.

38. Qui volunt dissecere artem notoriam; quæ certis ieunijs, & obseruationibus pollicetur sapientiam infusam, peccant mortaliter.

Qui credit, herbas, vel musicam aliquid valere contra dæmones, peccat mortaliter. Possunt tamen contempnere humores corporis; ne grauius vexentur à dæmons.

Qui credit veneficas, vel striges corporaliter vehi ad diuersa loca; vt illæ existimant; peccat mortaliter: licet credere, quod dæmon aliquando transportet aliquem de loco ad locum, Deo permittente, non sit peccatum.

Qui sortes experitur, vt per eas dæmon. aut constellatio cœli ipsum admoneat, peccat mortaliter; alias licet sortiri.

Qui

Qui duellum offert, acceptat, consu-
lit, dat copiam, vel est patrinus; peccat
mortaliter, & excommunicatur à Con-
cil Trid. nisi sub poena vitæ, seu mem-
bri, vel boni Reipub. cogatur.

Qui in re graui Deum tentat, vel te-
mere se offert martyrio; irritans infide-
les sine licita causa ad hoc, peccat mor-
taliter.

Qui dicit, vel facit aliquid expressè,
vel tacite, solum, ut experiatur aliquid
attributum Dei, peccat mortaliter.

Qui se exponit periculo mortis, vel
mutilationis sine necessitate, & utilita-
te, peccat mortaliter. Poteſt tamē quis, si
non adſit periculum mortis, non adhi-
bere medicinam, ut grauius patiatur a-
more Christi.

Qui credit in dijs antiquorum fuis-
ſe, vel esse aliquam diuinitatem, peccat
mortaliter. Item Magistri, cum aduer-
tunt pueros in hoc incipere errare, &
non eos admonent de veritate, peccant
mortaliter.

Qui omnibus his casibus concurrit
illis modis, iuſſio, conſilium, &c qui
funt in furto, peccat mortaliter.

PRAECEPTVM II.

*Non assumes nomen Domini Dei tui
in vanum.*

De Iuramento. Cap.XII.

- 1 **I**urare est aliquid affirmare, vel negare, adducendo Deum in testem ex pressè, vel tacitè, ut dicēdo, vel nomi nando aliquam creaturam, in qua relu cet diuina veritas: vel per vitam suam; vel per suos dilectos adiuncta execratio
 2 **n**e Verum tamen iurare, est actus ex sui natura bonus, & religionis. quare, si quis pertinaciter crederet, numquam esse licitum iurare, peccaret mortaliter, & es set hæreticus, num. 4.

Non iurat, qui ait, Per fidem meam; intelligendo humanam: nec qui dicit, Deus scit, vel coram Deo: dummodo careat intentione iurandi.

- 3 **J**uramentum nisi fiat cum veritate, iudicio, & iustitia, est peccatum. Verum tamen, si decesset, tantum iudicium, vel

reuerentia, vel leuis iustitia: ut, cum iurat se factum illud, quod tantum venialiter est illicitum; peccat venialiter

Qui credit, iurare ex se esse malum,⁴
& nunquam esse licitum; peccat: &
est haereticus, si est pertinax.

Qui iurant per creaturas, attribuen-
do creaturis diuinitatem, v.g. Mahome-
to, dæmoni, idolis, peccant mortaliter,
& sunt blasphemii. Sed, qui iurant per
creaturas fine respectu tacito, vel ex-
presso bonitatis Dei in eis resplenden-
tis; nec eas tamquam infallibilis veri-
tatis testes adducunt, nec eis diuinum
honorem attribuunt; nec eas vt obie-
ctum ponunt, in quo exerceatur diuina
iustitia, sed vt tales, quales ipsæ sunt,
non est iuramentum, nec peccant in cō-
scientia.

Quicunq; putans esse falsum, id quod
iurat, licet re vera esset verum; & adver-
tens se iurare, etiā in leuissima materia,
& gratia ludendi, vel se excusandi, vel
ex leuitate, vel ob quamcunque alii-
am causam iurat; peccat mortaliter.
Quamquam iurare falsum, non con-
siderando illud esse falsum, vel quod

84 COMPENDIUM
tunc iurat, communiter est tantum ve-
niale: nisi esset paratus idem iurare, eti-
am si aduertisset esse falsum.

7 Qui per ignorantiam crassam, nulla
adhibita diligentia, falsum iurat, peccat
mortaliter. Si aliqualem adhibuit, sed
non sufficientem, tantum peccat venia-
liter.

Qui nesciens an res ita sit, & affir-
mat iurans, peccat mortaliter. Non au-
tem, si affirmat eo modo, quo nouit.

8 Qui coram Iudice competenti, ser-
uato iuris ordine interrogatus, vel qui
sese sponte offert ad iurandum, & iurat
verum secundum suam mentem, sed
falsum secundum mentem interrogan-
tis, peccat mortaliter.

9 Qui iurat aliquid licitum faciendū,
dummodo sit mentis compos, & non fa-
cit, peccat mortaliter: nisi paruitas ma-
teriae excuset. sicut excusat in furto, &
in voto. vt mater nou peccat mortali-
ter, quæ iurat de castigando filio, & non
castigat, vel de dando pomo, & non dat.
sic etiam, qui iurat de faciendo peccato
veniali, peccat venialiter.

10 Qui dicit, Deus non me adiuvet, si

am-

amplius lusero : tenet iuramentum. est enim de re graui , quia intelligitur de ludo in magna quantitate. nec potest sine graui causa absolui à iuramento.

Qui iurat aliquid facere , & postea non facit, quia aliquid occurrit, quod si antea euenisset, non iurasset, aliquando peccat mortaliter, aliquando nō. de quo c. 18. nu. 7.

Qui propter finem honestum, id est, 12 ad evitandum ludum, vel libidinem, iurat non se transiturum illac, si contrà facit durante hac occasione , peccat mortaliter. Si verò iurat non ob finem honestū vel utilem, non peccat mortaliter , quia iuramentum est vanum.

Qui iurat aliquid illicitum se factum, cum animo implendi , bis peccat mortaliter: & quia iurat contra iusticiā, & quia animum peccandi habet . Qui autem iurat illicitum fine animo implendi, semel peccat mortaliter.

Qui sine iusta causa duplicitatis sophisticè iurat, id est, non ad mentem eius, cui iurat, peccat mortaliter, & teneatur in conscientia adimplere iuramentum, secundum mentem eius , cui iurat.

sit. quando verò iurans est bona fide,
 & alter utitur dolo; debet adimpleri iu-
 ramentum secundum mentem iuran-
 tis, quare, quando iste, si sciuisse dolam
 non iurasset; non tenetur postea adim-
 plere iuramentum.

i4 **Q**ui ob metum iurat se aliquid lici-
 tum facturum, sine animo adimplendi,
 vel si cum animo, & non implet; peccat
 mortaliter: quia redimere vexationem
 est opus virtutis: & opus virtutis affir-
 matum cum iuramento est adimplen-
 dum; sed non peccat, si in sensu vero a-
 liud iurans intelligit, & secundum illū
 implet, quod non intellexit compellēs
 iurare.

i5 **Q**ui iurat facere aliquod peccatum
 mortale, vel adiuuare peccantem mor-
 taliter, peccat mortaliter, si iurat facere
 veniale, & implet, peccat venialiter,

i6 **Q**ui iurat se non facturum aliquod
 bonum, animo adimplendi, ad quod nō
 tenetur, vt non facere consilia Christi,
 non mutuare, &c. non peccat morta-
 liter, nec iuramentum tenet. Si verò iu-
 rat animo non adimplendi, peccat mor-
 taliter.

Iuramentum de re otiosa, vel de se ¹⁷
ex se indifferenti, sine occasione mali
 vitandi, vt se non velle hunc ministru,
 non illum alloqui de aliqua re, non adi-
 ze hanc domum, non tenet: & satius est
 frangere.

Qui non injuriosè carceratus iurat ¹⁸
 se redditum in carcerem, & non habet
 animum redeundi, etiam cum periculo
 vita, licet sciat se iniuste moritum,
 peccat mortaliter.

Vox adultera, si post confessionem
 sacramentalem, & pœnitentiam, iurat
 marito se carere criminis adulterij, & iu-
 rat non compulsa iurare, peccat morta-
 liter. Si vero compulsa est à viro, potest
 iurare secundum propriam intentionē
 non secundūm mentem viri, absq; pec-
 cato

Qui, vt se excuset, iurat non habere
 aliquam rem, & intelligit ad dandum,
 vel accommodandum, non peccat: ali-
 ter, si mens respondet verbis eius, vel si
 tenetur iuxta mentem petentis respon-
 dere.

Qui tempore pestis ad ingressum Vr- ¹⁹
 bis iurat verum dolcè, contra mentem

interrogantium. peccat mortaliter: ali-
ter autem, si sciret urbem, de qua qua-
runt, non esse infectam peste, vel ratio-
nabiliter scit neque se, neque aliquid
suum esse infectum. potest, iurare simu-
late, sine peccato. est similis casus de
scholafticis loquentibus cum opposito-
ribus, extra scholam, verbi causa, si iu-
rent, (ne iudicentur inhabiles) se nulli
candidatorum fuisse locutos, intra se in-
telligentes de illis rebus, quæ contra sta-
tutorum mentem esse videbantur.

• Qui iurat se bene curaturum bonū,
vel utilitatem Communitatis, vel offi-
cij, & non curat, peccat mortaliter.

²⁰ Qui inducit ad iurandum illum, quē
falsò iuratum arbitratur, peccat mor-
taliter: nisi id fiat iuridicè ad instantiā
partis. Vnde reprehenduntur confessarij
inducentes poeniteutes ad vouchandum,
vel ad iurandum de abstinendo à re ad
quam sunt proclives. dixi inducit, quia
qui recipit tale iuramentum ab aliquo
se sponte offerente quando adest ratio-
nabilis causa non peccat.

²¹ Qui inducunt famulos, vel quoscum
que iurare, ut dicant furem in omnibus

Casibus furti , peccant mortaliter . nisi tantum velint scire eos casus, quos etiam externi viri licite possunt detegere . Immo neque hoc simpliciter licet petere, ut verum iurent, etiam si non addatur in quolibet casu.

Qui iurat se factrum, vel ad impletum aliquid, credens se non posse illud præstare: ut, qui iurat se tali tempore soluturum, probabiliter credens se non habiturum modum, peccat mortaliter. Verum, si credit se posse, & deinde non potest, nō peccat. Si verò transfacto tempore, habita commoditate, quamprimum non faciat peccatum.

Qui iurat se habiturum sub sigillo
secreti aliquid tractatum in consilio,
vel suæ fidei commissum, & id publicat
in casibus, in quibus non debet,
peccat mortaliter. Simi-
liter, qui illum ad
hoc indu-
cit.

F. S. DE

DE VOTO.

24 **V**otum est promissio saltem interior, deliberatè Deo facta de aliquo bono maiori, à superiori non reuocata. *e.g. declaratur hæc definitio.*

26 Vota facta aliqua subitanea passione interueniente, et si vera sint, tamen facilius dispensantur, quām cetera.

27 Qui promittit aliquid Deo sine animo adimplendi, tenet votum, & tene-
tur adimplere. Secus, si verbo tenus dixit
sine animo se obligandi.

28 Votum de re necessariò ventura, non
est votum; Qui voulit de peccato mortali,
peccat mortaliter, qui de veniali, ve-
nialiter.

Votum de re indifferenti, vt indiffe-
rens est, non est votum: nisi aliqua cir-
cumstantia fiat bonum, vt voulre de nō
nendo, vel non filando die sabbati, non
est votum. Si verò vt recitet Rosariū, vel
cum alia bona circumstantia fiat, est vo-
tum: & cessante circumstantia cessat vo-
tum.

Votum de non faciendo aliquo con- 29
filio Christi, non tenet, & sic vouere est
peccatum communiter veniale.

Votum de maiori bono, cuius finis 30
est malus, ut est facere eleemosynam
propter fornicandum, vel vanam glo-
riam: vel quod finis voti sit malus, ut si
quis vogueat aliquid ad obtainendam vi-
ctoriam iniquam, non tenet: & est pec-
catum mortale, sed, si vogue de re bona
in negotio iniquo, licet à causa mala
impellatur ad vouendum, tenet votum.
vt, si dicam, Si Deus concederit mihi fi-
lium ex fornicaria, faciam hanc rem: &
multò magis, si est in ultionem pecca-
ti: vt, si peccauero, dabo eleemosynam,
de quo num. 43.

Ab renunciatio, quæ fit in baptismo,
non est votum; nisi impropriè.

Votum est duplex, solemne in reli- 32
gione, vel ex susceptione sacro-
rum ordinum, & sim-
plex.

COM P E N D I V M

*Peccata communiora circa
vitam.*

34. **Q**ui vouet peccatum mortale, vel non facere aliquid in casu, quo, sub peccato mortaliter tenetur facere; peccat mortaliter. Qui voulit non fornicari; si fornicatur peccat contra voluntum.

35. Qui vouet malum, vel minus bonū, vel indifferens, sed ex circumstantia factum maius bonum, & non implet; peccat mortaliter: & qui vouet peccatum veniale; peccat venialiter.

37. Qui emittit aliqua vota stulta, vel temeraria; vt non peccere capillos in die sabbati; non laruare caput, non edere capita animalium, in honorem sancti Ioannis Baptistæ, non mittere ossa in ignem, in honorem sancti Laurentij; & putat ea valere, & non obseruat, peccat mortaliter; quia facit contra conscientiam. secus, si putat non valere.

38. Qui voulit aliquid, aduertens se non posse illud seruare, peccat. Item. qui voulit

vuit animo se non obligandi, peccat: sed votum non tenet. Item, qui voulit animo se obligandi, sed non seruandi, bis peccat mortaliter, si non implet votum.

Qui violat votum iustum, peccat 39 mortaliter toties quoties: nisi ad sit causa excusans: qua cessante, redit obligatio. vt, qui post votum castitatis duxit uxorem, potest reddere debitum, sed non petere: & mortua uxore, debet adimplere votum. Imò habere debet hunc animalium, dum viuit coniux.

Qui voulit rem minimam, & frangit, peccat venialiter, non mortaliter. 40

Qui voulit aliquid statim facere, vel 41 intra certum tempus, & non statim facit, vel intra illud tempus: peccat mortaliter. Si non voulit animo statim adimplendi, nec terminauit tempus, & conscientia dictat se non esse in mora circa executionem, non peccat. si ipse est causa impedimenti, ob quod impleri non potest, iam peccat: & tenetur imple re quantum potest. vt, quæ voulit virginitatem, & patitur se deinde corrupti,

de-

94 COMPENDIUM
debet in posterum esse casta, de quo tra-
etatur num. 43.

42.

*Qui viuit cum conditione, & ipse
impedit, quo minus expleatur cōditio;
& consequenter non implet votum:
peccat: & tenetur seruare votum.*

43.

*Vota conditionalia, & pœnalia te-
stent: & obligant impleta conditione:
sed si id, quod est positum in conditio-
ne esset malum, vel vanum, & esset fi-
nis principalis voti, votum non valeret
de quo suprà, num. 3 .*

*Episcopus in voto conditionato, vel
pœnali, de religione, vel terra sancta,
hoc modo factum, voueo non peccare—
hoc peccatum sub pœna ingrediendi
religionem, vel eundi Hierosolymam,
potest dispensare, ratione, qui est vo-
tum de non peccando tale peccatum,
quod est votum principale; sed non
ratione, qua est votum de religione,
vel Hierusalem; quod est votū pœnale:
& secundarium, quod cessat sublato
principali, & intelligitur, antequam pec-
cetur contra principale votum, quia
post peccatum non posset. Secus si vo-
tum de religione esset principale. v.g.
di-*

dicendo, voueo religionē, si tale peccatum cōmisero, de quo infrā, num. 75.

Vota , vel iuramenta cū conditione inutili, in honesta , vel impossibili, tenent: & debent adimpleri sine conditione.

Qui vouet **virginitatem** **perpetuam**, & eam violat, tenetur esse continens; nisi eo animo vouisset, vt semel fracta, non teneretur seruare. **Qui** vouet **non ducere** **vxorem** , non vouit **continen-**
tiam : & **fornicans** non peccat **contra votum**. **Qui** vouit **continentiam**, si du-
cit **vxorem**: peccat mortaliter.

Qui vouet **non ducere** **vxorem**, non **censetur** **Vouere** **continentiam**, & **ideò** **fornicando** **nō** **peccat** **contra votum**.

Qui vouit **ducere** **vxorem** **simpli-**
citer, non vouet: quia est de minori bo-
no, quā in **continentia** Verum si vouit
ducere **vxorem**, quia alioqui se cognoscit casurum in fornicationem, votum
tenet, & debet **ducere** **vxorem**.

Qui sine **iusta** **causa**, & **bona** **intentio**
ne retrahit aliquē ab **ingressu** **religiōis**,
vel cū ab ea **extrahit**, peccat: & tenetur
persuadere illi , vel alicui simili , vt
ingre-

ingrediatur : sed non tenetur ipse ingredi.

45 Qui voulit ingredi Religionem, non satisfacit ingrediendo, ubi non seruat regula. Et si, quando voulit religionē tantum intendit illam, quæ re vera non est obseruans, vel in breui non sperat eam obseruaturam, peccat: & non tenetur eam ingredi, nec aliquam aliā. quia votum ratione euentus iam est factum illicitum. Similiter de non inueniente Monasterium re vera reformatum. Similiter si ad ingressum religionis non reformatæ, peccat.

46 Qui voulit in genere Religionem ingredi, si ab una non recipitur, tenetur adire aliam: non autem, si animo suo restrinxit votum ad hanc.

47 Qui voulit talem Religionem ingredi, & perseverare, & professionem facere, si non admittitur, ad nihil tenetur: & potest ducere uxorem. immò, si accipit habitum, & postea ducit uxorem, licet peccet, matrimonium tenet: & potest petere debitum. nec peccat contra votum, si fornicatur, & tenetur post mortuam uxorem adimplere votum:

Qui

Qui voulit simpliciter ingredi Religionem, post ingressum, potest, eo solo, quod modus viuendi non ei placet, egredi sine peccato. si voulit profiteri; debet impetrare dispensationem, cum causa viro prudenti visa iusta.

Qui voulit strictiorem, & laxiorem 48 ingreditur; peccat mortaliter: & teneatur strictorem adire; nisi professionem emiserit in laxiori. Item, qui voulit religionem, si nulla vult eum admittere, potest ducere vxorem. Item, si voulit hanc Religionem, sed non expressè, vel tacite limitauit hæc Monasteria; vel illa, si in propinquis Monasterijs non recipitur, debet adire remotiora vbi spes erit, quod recipiatur; secus, si aliquo modo limitauit.

Qui ingressus Religionem laxam, vbi 50 obligantia ad peccatum mortale non obseruantur, profitetur eo animo, id est, non arctius viuere, quam alij non excusatur. sed tenetur obseruare orationia obligantia ad mortale, & debet mutare intentionem. & intelligitur de votis essentialibns; non de alijs, quæ iam sunt sublata, vel mitigata.

G.

Qui

Qui offert filias, vel filios Monasterijs ut fiat Monachi ibi, vbi essentialia non seruantur; peccat mortaliter.

52 Qui ob in metum mortis animæ, vel corporis, &c. vouet, & mox non implet votum; peccat nisi sit tantus timor, ut ab usu rationis alienauerit, vel sit metus iustus; v.g. mortis incusus ad extorquendum tale votum.

Qui vouit v.g. se nunquam bibiturum vinum; toties, quoties bibit peccat mortaliter: etiam decies in die.

53 Qui vouit de se bonum, sed impediens maius bonum, facere potest maius bonum: ut vouens profiteri Religionem laxiorem, potest profiteri strictiorem.

54 Qui vouit aliquid certo tempore, nō respiciendo principaliter tempus, sed rem, quam vouit; si non implet eo tempore, tenetur sub peccato mortali: deinde quam primum implete.

Qui vouit, & se pœnitentem vouisse, si adimpleret, non peccat: si non habet animū adimplendi, peccat.

Qui vouit aliquam abstinentiam, & dubitat, an possit adimplere; sic votum

violat absq; dispensatione superioris,
quem facile posset adire, peccat.

*Qui vouet votum, quod per se adim-
plerere non potest, & per alios adimpleri⁵⁵
non curat, in duobus casibus : Primò,
quando votum tacitè extenditur ad id:
Secundò, quando voulit id, quod per se
nullatenus potest implere: peccat mor-
taliter. Sed si suaculpa est factus impo-
tens, non peccat, etiam si per alios adim-
pleri non facit votum eft silu verbo Vo-
tum, 2. q. 10.*

*Hæres non adimplens vota realia de⁵⁶
functi, peccat mortaliter. sed non tene-
tur ad vota personalia, nec ad res, quæ ta-
lia vota sequuntur ad votum partim per
sonale, partim reale, si voulens vtrumq;
expressit; heres tenetur ad partem rea-
leni: si personale tantum expressit, ad ni-
hil tenetur.*

*Qui subreptitiè impetrat dispensatio-⁵⁷
nem, peccat; & est inanis dispensatio: qui
sine causa iusta impetrat, & qui dispen-
sat, vterq; peccat: sed non semper mor-
taliter. nisi quando oritur scandalum
notabile.*

Credere pertinaciter, licitum votum⁵⁸

10187055
100 COMPENDIUM
esse malum, est hæreticum.

59 Coniux, voulens cōtinentiam, si petit debitum, peccat mortaliter; & vir de cuius consensu vxor voulit, si reddat, peccat mortaliter: quia consentit peccato illius. non autem si petat.

Quando uterq; coniux voulit de communi cōsensu; si unus fornicatus est, vel debitum petit, alter non debet frangere suum votum sed, si timetur fornicatio; petat dispensationem à Papa: quia Episcopus, regulariter non potest dispensate. Sed, si tantum pactum fecerunt, se cōtinendi ad certum tempus, ut usque ad Pascha; possunt ad iniicem remittere pactum, & conuenire. Immò si alter videt socium pœnituisse pacti, & proclive ad rem, & facile casurum; debet reddere debitum.

60 Votum unius coniugis sine consensualterius de non reddendo, vel non pretendendo debitum, est illicitum: & potest dissolui ab altero coniuge.

Votum non habendi copulam, nisi quando mos est gerendus coniugi alteri, est licitum: & tenet. quia sibi soli facit præiudicium.

Si

Si coniux sine consensu alterius vouluit non habere copulam carnalem, vel profiteri religionem; non valet votum in præiudicium alterius coniugis in petitendo, & reddendo debitum: sed valet in præiudicium suum: ut in præcedenti casu dixi. & mortua coniuge, tenetur servare castitatem. Verum, si denuo uxore ducat, tenet matrimonium.

Uxor non potest vouere in præiudicium viri, nisi de consensu ipsius: & si vir postquam consensit, sine causa reuocet, peccat; & uxor excusatur ab impletando voto. Quid de consensu continentie? vide inferius cap. 16. num. 31. Si verò vouluit non in præiudicium coniugis votū tenet.

Virgo vouens votum, quod nupta adimplere non potest sine præiudicio viri, qui non consentit, excusatitur: sed mortuo viro tenetur adimplere. excipitur votum succurrendi Terræ S. si non adest periculum incontinentia, de quo infrà, nu. 75.

Uxor sine licentia viri non potest sumere habitum Tertiordinis D. Francisci, vel alterius religionis. 62

*De irritatione, dispensatione, &
commutatione votorum.*

63 Irritat votum, qui sine causa, sed ex
mera voluntate votum annulat. Dis-
pensat, qui cum causa iusta, & rationa-
bili votum relaxat, sine aliquo alio one-
re. Commutat, qui in æque bonum cum
causa rationabili, vel in melius bonum
sine causa transfert.

64 Tantum Prælati Ecclesiastici habent
facultatem dispensandi, & commutan-
di. Sed multi alij, vt pater, curator, mari-
tus, superiores, possunt irritare.

Pater, quo deficiente, mater, vel tu-
tor possunt irritare omnia vota tam
realia, quam personalia, quæ fiunt à pue-
ris, qui ætatis defectu non possunt ma-
trimonium contrahere, & pueri non
tenentur amplius ad vota; etiam si dein-
de parentes consenserint: nisi de novo
ipsi voweant, vel ratificant. Idem dicen-
dum est de Prælatis respectu religioso-
rum. sed parentes, & curator, si filij sunt
in ætate matrimonij, non possunt irri-
tare corum vota personalia; quæ eo-
rum

rum iuri non præiudicant, licet accessoriè sint realia: ut votum religionis, vel castitatis. Possunt tamen irritare vota realia, vel personalia præiudicantia.

Maritus non potest irritare vota uxoris, nisi sibi sint in præiudicium, vel in voto non petendi debitum nisi ipse admitteret notoriam fornicationem carnalem vel spiritualem: similiter neque vxor vota mariti. Dominus potest irritare vota sui serui, quæ vergunt in suum præiudicium.

Votum de nunquam peccando, vel ⁶⁵ de nunquam peccando venialiter, non valet: de nunquam peccando mortaliiter, vel non valet propter difficultatem; vel facile ab ordinario potest relaxari.

Nulla transgressio voti de re leui est peccatum mortale, sed tantum veniale ut voti de non peccando venialiter, est veniale.

Religiosus superior potest irritare votum subditi professi, de non peccando hoc peccatum mortale, vel hoc veniale. sed non potest votum de peccato

etiam veniali subditi nouitij.

Vota personæ sacerdotalis ingredieantur religionem, ipso facto commutantur in votum solemne religionis.

Votum soleinne eius, qui non habet ætatem ad contrahendum matrimonium, non tenet.

Maritus potest irritare vota vxoris, quæ fecit antequam nuberet; si marito præiudicant.

66 Vota irritata v.g. à marito, vel patre, mortuo marito, vel patre, non obligant: nisi expressè voverint se aliquid facturos, quando fuerint liberi à subiectione.

67 Vota religiosorum de materia, nec in genere, nec in specie sibi prohibita, obligant ad obseruationem; donec irritentur: de materia verò prohibita, licet alioqui licita, non obligant donec approbentur.

68 Vota iuuenum, qui possunt mereri, & peccare, sed defectu ætatis non possunt contrahere matrimonium. tenent; excepto voto solemni religionis: tamē possunt irritari à parentibus.

69 Vota religiosorum, quæ suæ regulæ, &

& iussus superiorum non repugnant, te-
nent, & obligant: sed superior, voti præ-
monitus mera sua voluntate potest illa
irritare, & annullare.

Vota principaliter personalia eorum, 70
qui sunt apti ad matrimonium, licet
sint accessoriæ tangentia res tempora-
les, non possunt irritari à parentibus; si
non sunt nocumento, vel iniuriæ rei fa-
miliari, regimini, vel potestati paren-
tis. Vota verò principaliter realia pos-
sunt irritari.

Parentes possunt irritare votum so- 71
lemne pueri non apti ad matrimonium
antequam ætatem attingat; possunt eti-
am post ætatem impletam irritare vo-
tum simplex factum ante ætatem, dum-
modo non sit iam ratum; id est, quod
puer, post ætatem impletam, illud de no-
mo non validauerit.

Qui votum inualidum confirmat ex
ignorantia putans fuisse validum, non
ratisicat, nisi velit illud validare
etiam si non fuisset va-
lidum.

Qui circa hac peccant mortaliter.

72 **Q**ui sine auctoritate irritat, dispensat, vel commutat votum, vel ubi, & quando non potest; peccat mortaliter.

Religiosus mendicans, qui prius dimittit habitum suum, vel sumit habitum regularium canonorum; & deinde petit dispensationem à Papa peccat mortaliter.

73 Superiores, qui prius consentiunt, & deinde irritant votum sine causa: peccat mortaliter; & tunc subditus, si non obseruat votum, non peccat.

74 Subditi, qui non implet vota, quæ non vergunt in dænum dominorum, peccant mortaliter.

Clericus habens beneficium, qui nō implet vota grauiter non præiudicantia suæ Ecclesiæ, peccat mortaliter.

Clericus, vel religiosus, vouens rem prohibitam sine conditione, si placet superiori; vel rem non prohibitam sine conditione, si non displicet, peccat mortaliter.

Qui •

*Quis dispensare, aut commutare
vota possit.*

Solis Papa, & qui ab eo auctoritatem ⁷⁵
habet, potest super quinque votis di-
spensare, id est, perpetuae continen-
tiae, religionis, peregrinationis in Hie-
rusalem, Romam, & S. Iacobum Compo-
stellæ.

In reliquis votis, possunt dispensare
Episcopi, vel qui Episcopalem dignita-
tem habent; vel aliqui ex priuilegio par-
ticulari.

Episcopus, licet non possit dispen- ⁷⁶
fare in voto simplici perpetuae castita-
tis; tamen potest in voto ad tempus, ut
per annum; vel in votum de non nu-
bendo.

Papa non potest pro mera sua volun- ⁷⁷
tate, sine iusta causa dispensare, vel com-
mutare vota. Est autem causa sufficiens
illa, quæ reddit complementum voti
malum, vel inutile, vel in præiudi-
cium maioris boni, quorum aliquid
si est manifestum, potest vouens
non adimplere votum sine dispensatio-

ne. Causæ etiam pro dispensatione sunt leuitas, seu facilitas videntis, vel imbecillitas, vel necessitas, vel utilitas publica, vel priuata.

- 78 Munus in voto promissum, non est dandum ei, cui est promissum, si facta est dispensatio, vel commutatio.

Commutans votum, v.g. peregrinationis, debet considerare qualitatem personæ, & expensas, quas in executione voti erat facturus, non computatis ijs, quas domi erat factius: & commutare expensas in opera pia, laborem vero, in ieunia, vel orationes.

Si impedimentum pro executione voti est temporaneum, commutans solum potest concedere dilationem temporis.

Potest dispensari in voto, sine consensu eius, cui factum est votum.

- 79 Quilibet simplex sacerdos potest in articulo mortis absoluere ab omni peccato, excommunicatione, & fractione voti: sed non potest dispensare, vel commutare vota.

Qui non habet ampliorem auctoritatem, quam commutandi, non potest

dis-

dispensare: & qui habet solam auctoritatem dispensandi, non potest commutare.

Mendicantes possunt dispensare in casu, in quo possunt Episcopi: præter peregrinationem ultra duas diætas.

Post diplomia, vel bullam Papæ, in qua conceditur, ut confessor possit dispensare, nisi confessor dispenset, semper vota tenent.

Vota antiquorum ex vi pacti, obligant populum presentem, sicut iuramenta. Si autem non sit pactum, votum, ex vi voti, non obligat etiam heredem quoad obligationem personalem, vel realem.

Commutatio votorum ex vi Crucis debet fieri in utilitatem ipsius Crucis similiter & de luctuosis, &c. quando dicunt in utilitatem ipsius loci.

Qui voulit simplicem castitatem, & contrahit matrimonium, antequam consummet, tenetur ingredi religionem.

Qui voulit ingredi religionem, & fornicatur, non peccat contra votum. immò, si contraxit matrimonium, & consummavit, potest petere, & reddere.

de-

debitum sine peccato, & sine alia dispensatione. non autem sic, si voverat simplicem castitatem. Imò contrahens, & consummans facit duo peccata.

Per Cruciatam potest dispensari in voto post concessionem factō: sicut potest absolui de peccatis post concessionē commissis.

DE BLASPHEMIA.

31. **H**æresis est circa Credere. Blasphemia est dicere corde, vel ore, vel scripto aliquid contumeliosum contra Deū, vel sanctos; tribuendo Deo quod illi non conuenit; vel auferendo quod conuenit; vel quod est Dei, dando creaturis. & est grauissimum peccatum; nec sine grauissima pœnitentia debet absolui. & debet corrigi blasphemus, etiam si emendatio nō speretur: dum modo fiat sine proprio periculo.

32. Qui verba blasphemiarum dicit, si attendat, quid verba significant, id est, esse blasphemiam; & cum deliberatione dicit;

dicit; etiam si iratus dicat, vel iocose, peccat mortaliter. si vero iratus non aduertit quod dicit, peccat venialiter. Verum, si ex prava consuetudine illa dicat, & si aduerteret, non diceret, non peccat mortaliter.

Qui iniuriosè Sanctos nominat, & 85
aduertit quod dicit, ut pudenda explicas
etiam ioco, peccat mortaliter: non au-
tēm, si corpus, vel sanguis Dei nomi-
netur.

Qui simpliciter maledicit creaturæ 86
irrationali; peccat venialiter: si vero in-
quantum est creatura Dei, mortaliter.

Qui durante officio Diuino admoni- 87
ti admiscent cantilenas turpes, & profa-
mas, voce, vel instrumentis, peccant: nisi
ignorantia excuset.

Fur, qui est furatus aliquid, si inter- 88
rogetur à iudice non competenti, vel nō
in iudicē, an sit furatus tale quid; potest
secura conscientia respondere simplici-
ter, non sum furatus: intelligendo intra
se, in tali die vel anno.

Instrumentum illicitum generaliter 89
factum sine restrictione ligat pro tempore,
quādē actus erit licitus, ut qui genera-

liter sine causa iurat numquam intrare in talem domum iuramentum est vanum : sed, si illa domus incipit habitari à muliere suspecta, cuius conuersationē tenetur ille cuitare, iuramentum eum ligat pro tempore illius habitationis: sed, si iuramentum fuit restrictum ex natura verborum, vel ex causa, ob quam fit, non obligat. vt, qui iurat non intrare domum, donec mater eius ibi habitat, vel vt vitet bonam eius conuersationem, si deinde domus habitetur à muliere suspecta sibi iuramentum eum non ligat: licet, si domum adit, aliunde peccet.

PRÆCEPTVM III.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices. Cap. XIII.

De obseruatione festorum.

Nota, quod omnia festa Christianorum, etiam Dominici dies sunt tantum de iure humano. Et ideo

non:

non obligant tanto rigore, quanto festa veteris legis, nec his præcipitur cultus interior meditandi; qui licet sit finis, tamen, cum sit aliis à re præcepta, non cadit sub præceptum: sed præcipitur cultus exterior, id est, audire Missam, cum proposito, & attentione, & abstinere ab operibus seruilibus exterioribus.

In festis non omnia opera prohibentur; sed quæ proprie seruientibus conueniunt: non autem communia seruis cū dominis.

Septem operum genera in festis lice-
tè exercentur. Primo, ea quibus in diui-
no cultu Deo seruimus. Secundo, quibus
spiritualia exercentur; ut docere verbo,
& scripto. Tertio, quæ necessaria sunt ad
propriam salutem. Quarto, quæ ad salu-
tem corporalem proximi. Quinto, quæ
ad evitandum damnum imminens sibi,
vel proximo. sexto quibus parantur ci-
bi; per consuetudinem Ecclesiarum. Septi-
mo, piscari, per consuetudinem.

Quinque opera non seruilia sunt pro-
hibita iure canonico: Nundinæ, iudi-
cium ciuile, vel criminale, iuramentū,
nisi pro pace, vel necessitate aliqua, pro-

114 COMPENDIUM
cessus in iudicio , nisi pietas suadeat , &
necessitas vigeat.

Non omnia, quæ possunt fieri ob ne-
cessitatem, possunt fieri ob pietatem , vt
sunt opera seruilia, quæ ex sola intentio-
ne operantis diriguntur in pietateni: o-
pèra vero quæ immedieate tendunt in
cultum Dei, & eorum perambula , quæ
dilationem non patiuntur , possunt
fieri.

¶ Propositiū & intentio principaliter
lucrandi non facit opus ex suo genere
non seruile, seruile.

Festa in singulis Regionibus, quæ lex,
vel consuetudo præscripta , vel consti-
tutio Synodalis non abrogata præcipi-
unt, sunt obseruanda.

Festa sunt obseruanda secundū con-
suetudinem præscriptam. v g. à media
nocte ad mediam noctem : & eo modo,
& tantum sunt obseruanda, quo modo,
& quantum consuetudo illius regionis
præcipit.

Aduena debet obseruare festa illius
loci, vbi est, & non illa suæ patriæ: sic o-
perarij externi. Itaque non peccant, qui
in die festo suæ regionis, audito sacro,
trans-

transeunt ad laborandum in alia regio-
ne, vbi festum non obseruatur: quia fe-
stum, vbi te inuenit, obligat.

*Qui peccant mortaliter contra
hoc praeceptum.*

Qui faciūt seruilia, vel illa quinque⁶ prohibita in diebus festis, nisi exi-
guitas, vel licita consuetudo, vel
necessitas spiritualis, vel corporalis sa-
lutis suæ, vel proximi, vel degrimentū
imminens rebus suis, vel proximi quod
non potest præueniri, nec differri, excu-
sent. Sic excusantur agricolæ ob pericu-
lum, caupones, & qui vendunt ea, quæ
sunt usui diebus festis, ut vinum, fructus
&c. Item muliones mulis oneratis: sed
non debent discedere domo, nisi audita
missa. Item te faciētes, audita missa. itē
excoquentes vitrum, tegulas, & similia
quorum decoctio non potest intermitte-
&c. Tonsores aperientes venas. Item,
subditi, & serui compulsi ab heris ser-
uilia facere in festis. Item, uxores, li-
beri, agricolæ compulsi: & intelligitur,

quando, nisi facerent, in damnum personale, vel reale inciderent: & possunt accipere stipendium: dummodo id non fiat, vel præcipiatur in contemptum festi.

9 Qui vendit, vel emit die festo, consumendo in hoc multum temporis; peccat mortaliter,

Vbi est consuetudo prescripta, & nulla noua prohibitio, in nundinis potest fieri negotiatio.

9 Tondere barbam in die festo, non est peccatum mortale; ob paruitatem materiae: & si ad sit causa, nec est veniale. Item, piscari pisces, qui moram non patiuntur: modo dentur eleemosynæ Ecclesiæ viciniori. Item, licitum est molere in molēdinis, vbi non est magna occupatio: non tamen in pistrinis; excepta magna necessitate.

Qui laborat in diebus festis (audita missa) pro pauperibus, sed principalius propter aliquod commodium, vel amicitiam, vel cognationem, vel propter paupertatem, sed non magnam; peccat mortaliter. In maiori festo maior causa requiritur.

Qui

Qui sine magna, & urgenti necessitate accommodat pontes, vias.

Qui aliter se sustentare nequeunt, possunt laborare diebus festis, audita missa: dummodo evitent scandalum.

Non peccat, qui diebus festis audita missa venatur; etiam quæsus gratia.

Qui in die festo mittit iumenta onera ta pro utilitate alterius die festi; peccat mortaliter, nisi adsit necessitas, vel consuetudo, quæ si adsint, debet prius audi re missam.

Licet facere in die festo opera non servilia etiam si prohibita, ob solam misericordiam sine necessitate: ut ferre iudicium rusticis die festo.

Qui transcribit librum; vel instrumentum, & transcribendo componit librum, peccat mortaliter. licet scribere etiam ob lucrum non sit opus servile.

Scribere instrumentum de rebus, quæ licite fiunt die festo, vel pulsare organa, vel instrumenta, & cantare, siue ob quantum, siue animi gratia, non est peccatum.

Consilium dare, informare aduocatum, etiam scripto, legere quamcunque

facultatem ob lucrum die festo, non est
15 peccatum.

Excommunicatio de non violando
festo, est intelligenda iuridice; vt nisi
necessitas cogat: alioqui continet erro-
rem intolerabilem.

Qui audita missa consumit dies festos
in ludis licitis, vel choreis, vel vagando
non peccat mortaliter.

16 Item necessitas indubitate excusat
ab obseruatione festi, sine licentia Epis-
copi. Immò contradicente Episcopo,
modo evitetur scandalum, sicut excusat
à iejunio. Nemo tenetur sub mortali
conterere se de peccato mortali die fe-
sto.

17 Qui missam non audit die festo, vel
non cum mediocri attentione, id est,
quod spontè distrahitur in impedientia
attentionem; peccat mortaliter.

18 Qui obligatus non soluit suo tem-
pore horas canonicas, vel pœnitentiam
iunctam, peccat mortaliter.

Qui e tempore, quando nullum ali-
ud remedium est suæ salutis, vel proxi-
mi, Deum non orat; peccat mortaliter.

Qui inter missarum solemnia non
offert,

M A N V . N A V A R R I . n ,

offert, cum possit; & est scādalum, & dat
occasione m, ne maior pars populi offe-
rat, vbi est consuetudo antiqua, saltem
à decem annis.

P R A E C E P T U M I V .

Honor a patrem tuum, & matrem
tuam, & de amando proxi-
mum.

C a p . X I V .

Differunt religio, pietas, & obser-
uantia.

Pater potest obligare filium ad
peccatum mortale in re magni momen-
ti, spectante ad suam potestatem.

Sub nomine patris veniunt prima-
rio genitores, cognati, patria, amici, con-
seruantes nos, & secundario Guberna-
tores ecclesiastici, & sacerdotes, tutores,
curatores, magistri, paedagogi: & largè, o-
mnes ab Adamo, horum tamen offen-
sio, non est circumstantia necessariò di-
cenda, nisi sit pater, mater, vel superior,
habens potestatem super nos.

4 Honor hic intelligitur in amando,
obediendo; honorando; corde, ore, ope-
re. Item præceptum de diligendo proxi-
mum non hic numeratur, quia est ori-
go sequentium præceptorum: sicut pri-
mum fuit origo præcedentium.

6 Amor honestus proximi est duplex,
naturalis, & diuinus. Amor item natura-
lis est duplex, amicitia, vel concupis-
centia

8 Tenemur in genere amare proxim-
um semper, & ad semper: nisi sit in
inferno.

Item quando inimicus veniam po-
stulat, tenemur ostendere illi signa a-
moris, saltem naturalis.

Item tenemur auxiliari, quando est
in extrema necessitate spirituali nostri
auxiliij. verbi gratia, si baptizandus esset
vel adiunctorius in necessitate tali.
Item tenemur amore saltem naturali
ei auxiliari in extrema necessitate tem-
porali.

10 Commendatur hic modus dicendi,
Dominus te sanctum faciat: sicut oppo-
situm datur.

Qui

Qui filij peccent mortaliter, non hono-
rando parentes.

Qui grauiter edit, vel graue damnū ¹¹
desiderat parentibus, peccat morta-
liter : & est circumstantia necessa-
riò confitenda.

Qui eos semper toruo aspectu intue-
tur, & licet in corde diligat, tamen semi-
per ita asperè alloquitur, ac si edisset,
vel raro signa amoris ostendit, peccat
mortaliter. qui sunt etiam ore hono-
randi.

Qui non vult obedire in pertinenti-
bus ad gubernationem domus, vel rei fa-
miliaris, peccat mortaliter, nisi ex inco-
gitantia, & absque contemptu, & obsti-
natione id fiat: in alijs vero non obedi-
re, non est peccatum mortale.

Qui non obedit in his, quæ pertinent
ad bonos mores, vel salutem animi, ut
fugiat scandalum, ludos prohibitos, mere-
trices, & huiusmodi, peccat mortali-
ter.

Qui parentes percutit etiam leuiter,

vel iniuriis afficit deliberate, ut meritò eos prouocet ad iracundiam notabile peccat mortaliter.

Qui ex animo maledicit parentibus mortuis, vel viuis, peccat mortaliter, si retenus, venialiter.

Qui accusat parentes alicuius criminis, nisi sit hæresis, vel proditio Regis, vel Republicæ peccat mortaliter.

Qui putat sibi dedicus esse haberi pro filio talium parentū, & hoc ex contemptu, peccat mortaliter si non ex contemptu, sed ex inconveniente. v. g. male opinionis, vel alia de causa fiat, non peccat mortaliter.

Qui desiderat mortem parentis ob hæreditatem, vel parentes captiuos nō redimit, vel infanos non curat, vel testari prohibet, vel auertit, ne restituant, peccat mortaliter.

33 Qui parentibus in graui necessitate non subuenit ex proprijs, si parentes nō habent propria, vel officium, quo possint sibi prouidere : dummodo tale officium non sit suo statui dedecori : aliter non tenetur ex proprijs.

34 Qui parentibus in extrema necessitate

te constitutis, & illius ope & gentibus, in
greditur Religionem, vel ingressus e-
tiam professus non egreditur, si veri-
militer potest subuenire, peccat morta-
liter. In necessitate vero non extrema,
sed tali, quæ obliget filium, & non ali-
os, si ingreditur, peccat, si est ingressus,
& professus, non tenetur egredi, sed in
religione eos adiuuare quantum potest.
adde, si necessitas hæc præcessit ingre-
sum, & cum egressu potest subleuari, te-
netur egredi.

Filius nolens accipere uxorem, quā ¹⁵
pater præcipit, ut sopianter periculosæ
inimicitia, vel accipiēs indignam se si-
ne consensu patris, vel sine rationabili
causa, vel tali, quæ coram Deo iusta illi
videatur, peccat mortaliter. Idem de fi-
lia nubente. sed non potest ex hæredari
ob eas causam.

Filius non restituens usurpas inuen- ¹⁶
tas in hæreditate paterna, peccat morta-
liter.

Filius ex auaritia, vel negligentia diu ¹⁷
differens soluere debita, & legata te-
stamenti paterni.

Parentes, notabiliter negligentes pro
uide-

dere necessitati spirituali, vel corporali filiorum, nulla causa impediente.

Mater sine causa proprio lacte filium non nutriendis, peccat venialiter: notabiliter negligens eligere bonam nutritorem, & prouidere usque ad triennium necessaria, peccat mortaliter; post triennium spectat ad patrem, si potest.

Parentes, qui ob auaritiam exponunt filios ad hospitalia pauperum, vel in locis publicis, vel priuatis, peccant mortaliter. Qui nolunt filias etiam spurias dotare, cum possint, peccant mortaliter.

Parentes, qui reuocant sine causa vota filiorum, facta eorum bona venia, peccant mortaliter.

Parentes, qui dolo, vel vi reuocant filium a religione, quam in sufficienti etate fuerat ingressus, peccant mortaliter.

Parentes, qui post votum filiorum in etate discretionis factum continentur, vel religionis, consulunt, vel cogunt eos ad coniugem eligendam.

Qui filiam dolis, vel minis cogunt

intrare Religionem, excommunicatur à Concilio (rid. sess. 25. c. 18. Similiter, qui impediunt.

Parentes permittentes filiabus amatores ob malum finem, vel à probabilitate suspectis sodalicijs. v.g. aliquarū fœminarum eas non separantes, peccant mortaliter.¹⁸

Qui non reprehendit filiam turpem vitam agentem, vel vtentem fucis, & irritamentis ad inducendum aliquem ad peccatum mortale, peccat mortaliter. Si autem eo fine faciat, vt se ornet plus, quam suo statui conueniat absque fine malo mortali, peccat venialiter, & similiter pater permittens.

Permittentes sponsis actus, vel tactus impudicos, peccant mortaliter. Ideo nō permittendum, vt soli in secreto conuersentur.

Oscula, & amplexus ob solam delectationem inde percipiendam sunt licita sponsis.

Maritus præcipiens uxori aliquid contra aliquid præceptum diuinum vel ecclesiasticum obligans ad mortale, peccat mortaliter.¹⁹

Maritus atrociter, & supra modum percutiens vxorem, (cui nec seruum ita percutere debeat) peccat mortaliter.

Maritus, qui causa iniuriandi, vel infamandi notabiliter vxorem, deliberatè profert aliquod verbum, licet ex natura sua minime iniurium, peccat mortaliter: vel si sine animo infamandi, vel iniuriandi, profert verbum sua natura aptum ad infamandum cum periculo probabili infamiae, vel inde sequatur infamia, peccat mortaliter.

²⁰ Vxor notabiliter inobediens viro in regimine domus, & familiæ, & honorum, peccat mortaliter.

Vxor nolens sequi maritum alio migrantem, peccat mortaliter: nisi pactum præcesserit, ne maritus alio migraret, & nisi superuenerit iusta necessitas, ut moribus, vel capitalis inimicitia. nec tenetur sequi maritum vagabundum, si, antequam coniungeretur, non erat vagabundus, vel hoc mulier nesciebat: nec si vir ob turpem causam vagatur, vel ipsa exponeretur periculo peccati, vel mortis.

Vxor iracundè vel litigiosè prouocans maritum ad culpam mortalem, id sci-

ens, vel scire debens, peccat mortaliter.

Vxor contemnens præstare debitam subiectionem viro, vel eius iussum præceptum non implens, v.g. vt exuat superflua, commutet mores incompositos, peccat mortaliter: si vero sit sine contemptu, non semper est peccatum mortale.

*Qui domini erga famulos, & seruos
vel subditi erga superiores
peccent mortaliter.*

Domini negligentes notabiliter ea, 21
quæ pertinent ad conscientiam
suum seruorum, vel famulorum
vt verbi gratia, Christiane vivant, vt
non assuefcant iuramentis, vt seruent
præcepta Dei, & Ecclesiæ, nec curan-
tes eis suo tempore extremam vnitio-
nem, vel confirmationem, peccant mor-
taliter.

Dominus habens neophytum, & no-
docens per se, vel per alium doctrinam
Christianam, & qualiter vitam agere
tene-

Dominus notabiliter negligens nosse peccata manifesta seruorum, & famulorum, ut corrigat, peccat mortaliter: & incorrigibilem verbis, vel alia poena e domo debet eicere, vel ei necessaria negare si sic fuerit spes correctionis, minus poterit retinere.

Dominus prohibens (non dico non consentiens) seruis concubinarijs ducre vxorem. sed *fj* si *s* aehoc in materia de matrimonio.

22 Subditus notabiliter contemnens superiores, vel denegans eis notabilem, & debitum honorem, licet sint dyscoli, & mali, peccat mortaliter.

Leges iustas superiorum violans, putans neminem in aliud potestatem habere, peccat mortaliter: & est hereticus si vero violat: quia non vult se submittere, est peccatum inobedientiae si ob alias causas, potest esse peccatum mortale vel veniale.

Qui

Qui peccant circa dilectionem proximi.

Qui nec se, nec proximum amat a-
more charitatiuo , id est, propter
Deum; velut capaces alterius vita, 23
vel in tempore extremæ necessitatis, a-
more naturali.

Qui excludit aliquem à communione generali suarum orationum.

**Qui habuit animam non diligendi,
vel subueniendi alicui, casu quo hoc es-
set ei necessarium ad salutem.**

Qui amat aliquod creatum plusquam suam animam, vel suum corpus plusquam animam proximi, vel bona temporalia, & fortunæ, seu honores, plusquam suum corpus, vel proximi; ita ut non optuletur in necessitate. in amore enim debitus ordo est seruandus, id est, ut firmius amemus Deum; hoc est pluris faciamus; etiam si non intensius, seu frequentius.

**Qui tantum amat aliquod creatum,
ut sit paratus Deum mortaliter offendere,
animo, vel opere.**

**Qui optat, ut aliquis mortaliter peccet,
vel damnationem eternam incurrit, vel**

damnationem æternam incurrat, vel ad hoc Deum orat, vel ex animo maledicit, vel excommunicationem procurat, eo animo, ut, si rem non restituat, damnetur; & alia huiusmodi.

25 **Q**ui non reprehendit, aut non denuntiat proximum, cum debet, aut aliter, quam debet; peccat mortaliter. de quo infra, c. 23. num. 17.

Quilibet offensus tenetur relinquere odium, & rancore malum, nulla facta satisfactione. Non tenetur dimittere rancorem bonum, id est, quo qui appetit, ut delictum per Iudicem castigetur: immo aliquando illum tenetur concipere. nec tenetur condonare satisfactionem iniuria: nam aliqui non possunt condonare etiam si velint; non tenetur etiam cum alloqui, vel signa amoris ostendere, nisi in tempore necessitatis. Item, qui prius offendit, vel grauius offendit, debet prius reconciliationem petere.

26 **Q**ui se exponit periculo peccati mortaliter; vel qui dubitat de aliquo, an sit mortale, & committit; vel omisit confitenti; vel qui facit contra conscientiam distantem in particulari, & individuali aliquo effe

esse peccatum mortale, peccat mortal.

Qui sine verecundia, incommodo, de 27
decore, potest impedire, ne quis peccet
mortaliter, & non impedit: sunt alij ca-
sus liciti, de quibus infrà, c. 24. num. 23.

Qui alijs fuit causa peccandi mortali- 28
ter consilio, ope, fauore. Non peccat, qui
cum iusta causa aliquid petit ab alio, li-
tet putet hanc petitionem ei futuram
occasione peccandi: ut qui in necessi-
tate ab usurario petit mutuum, non pec-
cat. secus si sine necessitate à face dote
iniquo petat filiū baptizari: petit enim
rem licitam, modo illico.

Qui facit, vel dicit aliquid, quod de 29
se non est mortale; sed tamen dicit cum
intentione inducendi alterum ad mor-
tale, peccat mortaliter. Immò si sine in-
tentione tali facit aliquid in tali loco,
& coram talibus, sufficiens arbitrio bo-
ni viri ad inducendum ad mortale, pec-
cat mortaliter, & si res de se erat pecca-
tum mortale, del et etiam confiteri cir-
cumstantiam scandali.

Qui ex mera voluntate, absque ne 30
cessitate vel utilitate aliquid facit, quod
credit allectum proximum ad pecca-

tum mortale, ut femina, quæ sine causa se exhibet videndam illi, quem scit de facili concupitum; etiam si ipsa non intendat hoc, peccat: excusatur tamen multis causis; ut ne inurbanitatis arguantur, &c. Sed quidnam dicendum sit de femina, quæ propter inanem gloriam se fucat, inf. c. 23. n. 19.

31 Qui absque causa necessaria, vel utili vtitur familiari consuetudine mulieris suspectæ; aduertens scandalum aliorum, & contemnens, peccat mortaliter; etiam si ipse sit sine mala cogitatione. Item q frequentat moniales cum scandalo, & murmuratione populi. Item, qui domi suæ retinet cognatam, siue extraneam, de qua alij male suspicantur.

32 Qui dat alteri occasionem peccandi nimicum, scandalum actuum mortificum, id est occasionem, quæ datur pro peccato mortali; aut cum intentione principali, vel minus principali inducendi illum ad peccatum mortale, aut ad id adiuuando; vel contemnendo salutem spiritualem proximi, aut ad id saltem interpretatiuè consentiendo. Ex hac doctrina multi casus soluuntur, in qui

quibus datur talis occasio, & peccatur mortaliter. vt qui coram aliquo mortali ter peccat. Item, qui, intentione prin-³⁵
 cipali inducendi aliquam personam ad peccatum mortale, dat eleemosynam, alloquitur, inuisit, docet, consulit; vel id facit nutu, blandimentis, tactu, obse-
 quio, munere. Item, qui facit, vel reficit ³⁶
 idola, vel templa Paganis, Hebreis, Tuc-
 cis, Hæreticis; vel aliquid facit, cuius
 principalis usus est peccatum mortale.
 Item, qui, audita Missa, alios, qui Mis-
 sa non audierint, detinent sono, iocis,
 choreis, ludis, spectaculis, & alijs occa-
 sionibus tempore Missarum peccant
 mortaliter: ex eo solo, quod parui pen-
 dunt salutem spiritualem proximorum
 dicentes nil sua referre; cum ipsi audie-
 rint sacrū. Item, qui, vel quę se ostendūt,
 ita, vt pudenda per subtile velum videan-
 tur, hoc enim cōmuniter ex natura sua
 inducit ad peccatum mortale: nisi iusta
 causa, id est, infirmitatis excusat. Item,
 qui sponte fit obuiam personę, quam
 scit casuram in concupiscentiam morti-
 feram, vel iram; licet sine intentione, vt
 illa peccet, hoc faciat.

37 Non peccat mortaliter mulier, quia sine intentione, & contemptu mortiferò, ita se ornat, ut credat aliquem ex populo casarum in concupiscentiam, vel iram; nesciēs aliquem in particulari, vel aduertens: vel si sciat aliquem; tamen intelligit illum ex malitia, praua consuetudine, & habitu peccare, & sic nec est peccatum mortale credere aliquem indeterminatum in Ciuitate, vel Monasterio esse malum.

Excusantur à mortali scurra, & alijs, qui dant magnam occasionem ridendi, edendi, bibendi, vestiendi, loquendi. modo ista nimetas non attingat culpā mortalem.

Excusatur vir, vel mulier, qui dicit, aut facit aliquid, vt ad amorem vanum, vel ad peccatum veniale tantum allicit, vt qui blanditur, videt, alloquitur feminam, non vt eam moueat in copulā carnalem, in tactus, vel motus ad delectationem, sed vt illa delectetur suo colloquio, aspectu, ornatu, & amet sine fine vel delectatione mortali: licet hoc periculofum sit.

68 Accommodare arma, vel vendere pigi-

pigmenta, chartas lusorias, talos, &c. de se non est malum: sed aliquando potest esse peccatum mortale.

Qui imperant, dant consilium, precantur ad hoc, ut aliqui peccent, v.g. percutiant, occidant, fornicentur, falsum iurent, etiam si fiat tantum ad tentandum illorum virtutem, sine animo, ut faciant ea, immò displiceret si facerent, peccant mortaliter. quia est inducere eum ad peccandum.

Non peccat, qui à parato ex sua malitia ad peccandum, petit rem ex se bonam; quę tamen est materia, qua ille exercet peccatum: sed peccat, si petit, ut peccet; vel petit rem, quę ex se est peccatum: Ut, non peccat, qui petit mutuum ab usurario dante cum usura; sed peccat, si petit ad usuram. sic qui petit ab infideli, ut iuret per suos deos, peccat.

Non peccat, qui deponit suam pecuniam apud usurarium habentem propriam pecuniam ad usuras: sed peccat, si deponat apud non habentem.

Non peccat, qui hominem delibera-
tum ad committendum maius peccatum,

inducit ad minus: v. g. si vult occidere, ut tantum percutiat: si adulterari, ut fornicetur. Petens, quod in se bonum est, ab eo qui potest bene facere, sed scit illū peccatum ex malitia, non peccat: si sit sine contemptu salutis proximi, & sine consensu auxilio ad hoc.

41 Inducens sacerdotē ad celebrāndum, quem credit esse in peccato mortali. & quod cum non pœnitēbit illius peccati ante Missam, si non est notorie declaratus, excommunicatus, vel suspensus, si est paratus, vel obligatus. & ex malitia peccat, non peccat mortaliter, nisi fiat cum contemptu eius salutis, & malo animo.

Non peccat, qui petit administratiōnem iustitiae, vel iuuani gratiam à tyranno iniustiē occupante Remp. Caietanus in summula ver. Tyrannus.

42 Qui introducit mulierem religioso, vel iuueni, ad tentandam castitatem, seu qui solicitat, vel petit ad tentandam responſionem; licet sine animo peccandi, peccat mortaliter, nisi ex qualitate personarum, fine, & modo eliciatur circumstantia, moderans vim verborum inducītiā ad peccandum.

Non peccat mortaliter; qui tangit a-
more honesto, & iocoſo, ſine mala im-
tentione, pectus mulieris, mammillas,
manum premit, pedem tangit: immo,
ubi moſ eſt, amplectitur, oſculatur, licet
vterque ſit iuuenis: dummodo non ſit
aſpectus, vel tactus partium obſcenarū.

Non peccat, qui erigit fludia docto-
rum, &c. licet ibi multa peccata fiant.
contra VVicleff.

Artifices, quorum opera ad uſum bo-
num vel malum ſunt; vel ut plurimum
ad peccatum veniale, ut pigmenta, colla-
ria, mammillaria, &c. non peccant mor-
taliter, & poſſunt abſolui. quod idem
de monialibus eſt dicendum, etiam ſi
maior pars illis operibus male mortali-
ter utatur.

Qui instituant ſolemmes ouationes, 44
mündinas, nuptias, publica conuiuia, in
quibus aliqui peccant mortaliter: non
peccant mortaliter.

Qui propter scandalum iniuſum o-
mittit opus debitum ſub peccato morta-
li, peccat mortaliter. immo nec debent
omitti opera perfectionis: & ſi scandalū
eſt ex imbecillitate, eſt prius ſatisfacien-

dum propter scandalum: & si aliquando bona opera sunt omissa; tamen nō licet committere peccatum veniale propter quodcumque bonum. Item, qui ob iustam causam occultam non ieunat in die præcepto, &c. & non satisfacit scandalo ignorantiū, peccat mortaliter.

45 Qui dolo, vi, aut fraude nocuit alicui in bonis animæ inducendo eum ignorante, aut coactum ad peccatum mortale, debet eum inducere ad pœnitentiam, & ad opera meritoria, impetrando per se, vel per alium à Deo illius conversionem, non manifestando peccatum occultum, aliter peccat mortaliter.

PRÆCEPTVM V.

Non occides. Cap. XV.

1 **H**OC præceptum includit quocumque damnum corporale, non solum ab actu exteriori illatum, sed ab animo.

2 Poteſt quis licite occidere: Primo, auſtoritate Iudicis. Secundo, in bello iusto, & publico. Tertio, ad defensionem propriæ viteſ Quarto, quando aliter rem suam tueri non potest, extra extremam

necessitatem proximi. Quintò, in defensionem proximi. In tertio casu nec peccat, nec est irregularis. In reliquis, et si nō peccat, tamen est irregularis. In duobus primis potest intendere mortem. In tribus vltimis casibus dicit et tantum intendere defensionem sui, rerum suarū, & proximi, licet inde mōs aggressoris subsequatur. Sed verius mihi videtur, cū Soto, quod potest cū moderamine inculpatæ tutelæ intendere mortem; si aliter se, sua, & honorem maximum defendere non potest. v. g. non tenetur quis fugere cum suo dedecore. & potest quis inimicum occidere, si aliter non potest evitare alapam. Quare vxor potest occidere virum paratem illi neceſtario mortem; cùm aliter euadere non potest. sed vir occidens, vel præparans occidere uxorem in adulterio deprehensam, peccat mortaliter.

*Qui peccant mortaliter contra
hoc præceptum.*

Qui iniuste occidit, mutilat, vel notabiliter ferit, percutit; vel aliquod

quod horum vult procutare, vel delectatur fecisse, peccat mortaliter.

5 Qui furem diurnum, vel nocturnum occidit cum aliter se, & sua defendere possit, peccat mortaliter.

Qui occidit aliquem ad defendendū suam castitatem, quam cum suo honore aliter, id est, fugiendo, vel clamando, poterat defendere.

6 Qui præter intentionem aliquem casualiter occidit, non adhibendo diligen-
tiam, quam mediocriter prudentes in similitus casibus solent adhibere, peccat mortaliter. Siue opus sit licitum, siue illicium, nihil facit ad peccatum mortale: licet facit ad irregularitatem.

7 Qui illicite aliquid agit quod est causa, & via ad homicidium, propter necessariam sui defensionem, peccat mortaliter: & est homicida. ut qui intendit etiam tantum percutere hominem, & occidit. & adulter inuentus cum adultera, occidens virum volentem ipsum occidere; peccat mortaliter: & est irregularis de quo c. 27. n. u. 238.

8 Qui damnatus ad mortem occidit ministrum iustitiae, vt se liberet peccat mortaliter.

Qui

Qui deliberate non pusillanimis ha-
beatur, vel ob nimiam audaciam, expo-
nit se periculo amittendi vitam, vel
membrum aliquod, vel partem notabi-
lem membra, vel infert damnum nota-
bile personæ proximi, loco, tempore
vel modo indebito, peccat mortaliter.
Idem dicendum non est de latrone, qui
furatur, quia consecutiæ & per accidēs
exponit se periculo, atque ita non facit
duo peccata furti videlicet, & periculi
cui se **exponit**.

Qui vtitur aliquo ioco, cum pericu-
lo probabili vitæ suæ, peccat mortaliter
sed possunt excusari, qui practici super-
funes ambulant, vel qui ad theriacam
comprobandum venenum sumunt, post
experimentum factum in animalibus.

Qui duellum illicitū, vel iocum pro-
hibitum, ynde ut plurimum cædes, vel
vulnera reportantur, aggreditur, vel ali-
quem induxit, vel non impediuit. **cum**
posset, peccat mortaliter. De duellis, vi-
de supra, c. II. n. 29. & Concilium Trid.
sess. 25. c. 19. est etiā Bulla Gregorij xiiij.

Spectatores horum ludorum prohibi-
torum cum omni voluptate, & con-
sen-

sensu deliberato quod fierent, vel quorum praesentia est causa, ut tales ludi sint, vel sacerdos, vel monachus, propter scandalum peccant mortaliter.

IIo Qui deliberate mortem alicuius optat, ut ei in beneficio, aut officio succedit, vel ne c^rstigetur, vel aduertenter delectatur cogitatione peruersi operis homicidiij, vnde sibi aliqua utilitas possit prouenire; peccat mortaliter. At delectari propter bonum, & utilitatem de morte ortam, & non propter mortem, non est peccatum mortale.

Licet sine peccato optare mortem, vel morbum, vel iacturam bonorum aliqui, propter respectum honestum. v. g. ut conuertatur, vel ne grauius peccet. sic licet desiderare mortem Turcarum Principi, & Eæreticis, ut Christianism^m liberetur à Tyrannide, si non se conuer tant: immo & inimicis Christianis iniuste nos persequentibus, si commodius non possumus liberari.

II Qui deliberato animo sibi mortem, vel membra mutilationem optat præ iusta, impatentia, dedecore, paupertate, vel alio infortunio: & clericus, seu mo-

aachus, si ob id sibi manus injicit, excommunicationem incurrit: non autē, si zelo deuotionis id faciat. Nec si talis est percussio, quam sibi licet potest inferre, & non ab alio tolerare: ut ob mortem carorum cedere se alapis, vellere barbam.

Qui habet animum se offerendi, vel **12** se offert martyrio, principalius ob vitæ suæ tædium, non ob amorem fidei; peccat mortaliter.

Qui sciens, & aduertens vult decurare, vel decurtat vitam abstinentijs indiscretis; licet absque intentione abbreviandi eam; sed vt magis Deo satisfaciat, peccat mortaliter; secus, si probabiliter existimat eas non esse indiscretas.

Qui propter aliquod infortunium cupit deliberatè se numquam natum fuisse. Qui iniuste coniicit, vel est causa coniiciendi aliquem in carcere, peccat, & tenetur ad **damnum**.

Qui ægrotus, vel sanus comedit, vel bibit, vel alijs dedit ad comedendū, vel bibendum, sciens, vel scire debens grande damnum enervatum, peccat mortali-

ter;

ter, si exiguū damnū videtur, venialiter.

Mater, vel nutrix, quæ tenellū puerū
in lecto suo collocat, cum periculo pro-
babili suffocādi, siue suffocetur, siue nō,
peccat mortaliter, sec⁹, si sine periculo.

¹⁵ Qui, vel quæ mulierem grauidam
ita afficit, ut periculo probabili abortus
eam exponat, peccat mortaliter. simili-
ter etiam mulier, quæ siue cuin animo,
siue sine animo abortus, exponit se peri-
culo probabili abort⁹ peccat mortaliter.

Qui proficiscitur ad bellum, sciens
esse iniustum, saltem ex parte sui Du-
cis, vel qui eo pergit, intuitu solius sti-
pendij, non curans, an bellum sit iustum
vel iniustum; peccat mortaliter. Subdi-
sus iussus ire ad bellum, etiam si non se-
cum præmeditetur, an sit iustum, dum
tamen credat esse tale, non peccat eun-
do. Si tamen vadit cum animo principa-
li occidendi inimicum, etiam in bello
iusto, vel perdēdi eius bona, peccat mor-
taliter, sed non tenetur ad restitutioñē.

¹⁶ Qui vult condemnare in aliqua re no-
tabili aliquem iniuste; vel condemna-
tum, si potest non liberat, vel iuuato ab
inimicis, si sine periculo suo possit, non
sub-

Tubuenit, peccat mortaliter, officialis vero tenetur armata manu eum defendere

Qui suo testimonio potest aliquem liberare ab iniusta morte, vel infamia, & non testificatur, etiam non requisitus, vel seltem non facit quantum in se est, peccat mortaliter: nisi id audiuerit in confessione, tunc enim non debet loqui.

Nemo tenetur se offerre ad testimoniū ferendum, quo aliquis condemnatur, etiam pro liberando accusatore, nisi astriclus a iudice iuridicè, & nisi accusator obligatus in conscientia accusauerit.

Qui dedit testimonium falsum, debet illud revocare, & accusatum liberare, etiam cum periculo propriæ vitæ. Oculis tamen non debet se prodere.

Qui affectus iniuria non prohibet cognatos, vel amicos volentes se vindicare. Et in omnibus his casibus, qui concurrit nouem illis modis, c. i. n. 15. imperando, laudando &c. & non impediendo cum possit, & teneatur id facere.

Torneamenta, & ludus taurorum proibentur per Extrauagantem Pij V. sub excommunicatione: nisi sint moderata, & cum cautella.

*Ad quid teneatur, qui alium occidit,
aut percutit.*

- 22** **Q**VI iniuste occidit hominem libe-
ruum, vel ferit, ad nil tenetur pro-
deformitate, vel cicatrice relicta,
vel pro morte; sed tenetur ad impensas;
ad stipendia, quæ sanus lucratus fuisset
per totam vitam; & ad ea, quæ in se me-
dicando impendit, antequam obiret; ad
damna filiorum, uxoris, &c. ad funera-
lia debita suę conditioni. *infrà, num. 26.*
nec tenetur vinculis, vel morti inferen-
- 23** **d**æ se ipsum offerre; etiam si id salubre
esset: sed debet patienter perferrre mor-
tem illatam per leges. **N**ec necesse est sa-
tisfacere, & restituere vitam, operibus
spiritualibus aliquo modo æquivalenti-
bus; sed sat est hæredibus dare tantum,
- 24** **q**uantum ille viuus, suo labore, lucrari
poterat. & secundum iura restituat so-
aureos, sed in conscientia ad arbitrium
boni viri; magis autem tenetur restitu-
ere qui artificē interfecit, quam qui no-
bilem; licet hoc maius esset peccatum.

Idem

Idem dicendum de excedente debitum
modum defensionis. num. 27.

Latro, vel homicida, punitus à Iudi-
ce, tenetur etiam restituere damnum
parti, si pars ultra satisfactionem factā
Reipub. vellet sibi satisficeri: & hæredes
homicidæ tenentur parti.

Miles, tempore belli, acceptans si-
gularia certamina, principaliter ad o-
stentandas vires, vel artem pugnandi,
vel ob vanam gloriam, peccat. sed, si
principaliter ad victoriam exercitus.
proponendo honorem, reputatio-
nem, & fortitudinem sui exercitus,
non peccat.

PRÆCEPTVM VI.

Non mæchaberis.

Cap. XVI.

IGnorantia, vel putare non esse pec-
catum coire extra matrimonium, nō
excusat à peccato. Immò afferere
simplicem fornicationem non esse pec-
cam, est hæreticum. Voluntas &

consensu etiam coactus metu, minis
mortis, pudore infamiae, siue vocifere-
tur, siue non, est peccatum mortale.

Vis absoluta, & coactio ad fornican-
dum sine consensu voluntatis, licet a-
liquam delectationem accipiat de ipso
actu, dummodo non cooperetur, neque
in ipsum actum, neque in delectatio-
nem consentiat, excusat à peccato, &
missione virginitatis; ex S. Lucia. Vnde
nec tenetur manus iniocere in corruptio-
rem, nec clamore se defendere.

In hoc sexto præcepto includo no-
num præceptum.

Species luxuriaz vniuersaliores sunt
sex. Fornicatio, inter solutos omni vin-
culo. Adulterium, cum alter, vel uterq;
est coniugatus Incestus, ad quem redu-
citur sacrilegium, inter cognatos, affi-
nes, etiam spirituales, profellos ordinata-
tos ordine sacro, vel peccatum factum
in loco sacro, Stuprum quando femina
est virgo: nec refert de viro, an sit virgo,
Raptus, quando rapitur extra domum
post copulam in uxorem, aut violenter
extorquetur copula: siue illa sit virgo,
siue non. Contra naturam, in alio vase,
vel

vel femina cum femina, vel vir cum viro, vel cum bruto, vel mollities. numer. 6.

Monasterium, & dormitorium monachorum non est ita locus sacer, ut peccatum in eo commissum sit sacrilegium.

Monialis, quæ ante professionem fornicata est, vel voluntarie se polluit, si absque dispensatione saltem Episcopi, vel honesta cautela velum consecrationis suscipit, peccat.

Qui committit incestum cum cognata, debet in confessione explicare gradum consanguinitatis, in quo erant coniuncti.

Periculosum est tam confessario, quā 4 poenitenti, immorari in minutis interrogationibus huius materiæ: sed quām citissimè debet se expedire sacerdos, petendo solum necessaria, non descendendo ad nimis particularia: & cum haec occasione petat simul ea, quæ pertinent ad nonum præceptum.

*Qui peccent mortaliter circa
hoc praeceptum.*

QVI rem habet extra legitimū ma-
trimonium, & debet confiteri nu-
merum, & speciem.

Tantum quis peccat cum una persona
decies habita copula, quantum cum de-
cem separatis eiusdem qualitatis.

• Qui procurat pollutionem , aut cui
postquam euenit placet ; vel qui potest,
& debet & non impedit; aut qui se expo-
nit probabili periculo vt eueniat etiam
propter exonerandam naturam, peccat,
& si adest desiderium alicuius personæ,
non solum est mollities, sed est etiam a-
lia luxuriæ species.

7 Pollutio contra voluntatem, quæ im-
pediri non potest, non est peccatum : vt
est illa, quæ euenit dormienti, patienti
fluxum feminis, vel patienti violentum
tactum alicuius, cui non consentit. Item
pollutio, quam quis potest impedire,
sed, non debet, si non consentit, non est
peccatum , ut operans , qui polluitur si

debet

non cessat ab opere, non peccat; ut concionator, doctor, disputator, confessores, qui, dum student, vel exercent suum munus, polluantur, non tenentur cessare: similiter, qui alloquitur feminas honeste. Idem dicendum de Veredario, seu cursore. verum hi omnes, si probabili-
ter credunt se consensueros pollutioni,
debent cessare ab opere.

Desiderare pollutionem in somno naturaliter, ut leuetur natura nulla adhibita causa, non est peccatum, sic complacere sibi de præterita pollutione ob sanitatis finem; sed non procurare. quia non omne quod possum desiderare, possum procurare; ut mortem: nec omnino volitum est voluntarium.

Comedere nimis, vel calida, ut gula⁸ satisfaciat, non ut sequatur pollutio, licet deinde sequatur, non est peccatum mortale, sed peccat, qui se ita accommodat in lecto, ut sequatur pollutio data opera.

Pollutio, quæ incipit in somno, & finitur in vigilia, si voluntas superior, siue rationalis deliberata non consentiat, non est peccatum mortale: licet sen-

sualitas de ea delectetur. Imò neque si incipiat postquam est semiexpergefactus, nisi cum consensu deliberatae voluntatis perficiatur, quia ad peccatum mortale requiritur iudicium integrum.

Complacentia de præterita, vel desideriū de futura pollutione ad sedandas tentationes carnis. dummodo non procuret, non est peccatum secūs, si complacet deliberate ob delectationem carnis, quæ inde sequitur.

Comedere aliquid, vnde putet eventuram pollutionem, modo in hunc finem non comedat, non est peccatum mortale, licet ad satisfactionem gulæ comedat.

• Qui rem habet cum aliqua, & procurat vt non concipiat, vel ita coit, vt non possit concipere, peccat contra naturam: &, si vterque consentit, vterque peccat.

Qui morosè delectatur de copula explicite, id est, consentiendo deliberatè in delectationem, quæ ex turpi cogitatū illius nascitur in sensualitate, vel tacitè, id est, aduertens se illa teneri, & duci in periculum cōsentendi, non expel-

pellit, neque nititur expellere. nisi iusta
causa excusat ab expulsione, peccat mor-
taliter. & toties peccat, quoties mente
delectatur, vel circa unam multoties,
vel circa multas simul, vel separatim &
sunt circumstantia confitenda, quia
mutant speciem.

Delectatio praesens de cogitatione
copula cum illa, quam habiturus est in
uxorem, quando erit uxor, est peccatum
mortale; quia licet delectari de spe con-
cepta habendi illam; sed non licet deli-
berate admittere delectationem carna-
lem, quae inde nasceretur. quia talis dele-
ctatio non esset conditionalis, & futura;
sed praesens, & absoluta.

Qui, vel quae vidua deliberate, impli-
cite, vel explicite, morose delectatur ex
memoria copulae præteritæ, (vt supra di-
xi, ca. ii. nu. 12.) peccat mortaliter. Licet
tamen viduis reminisci copulas præte-
ritas, & delectationes inde habitas, &
gaudere, quod eas habuerint, & deside-
rare eas, si qua ratione fieri posset, sed
non est licitum in praesentia admitte-
re delectationem carnalem, in-
surgentem ex hac memoria. Idem po-

test dici de coniugatis respectu copulae
præteritæ, vel futuræ.

11 Qui vult tangere, vel tangit, amplectitur, vel osculatur animo deliberato implicitè, vel explicitè fruendi delectatione carnali, nata ex tali facto, licet tantus de se non sit impudicus, vel tangat futuram coniugem non sponsatam, peccat mortaliter. tantum licet hæc facere ad se delectandum honestè ob honestum amorem, vel ad urbanitatem, vel ad laudandum Deum, qui eam tam pulchram fecit; modo non se exponat periculo.

Videre, & alloqui ob solam curiositatem cognosendi, cuius pulchritudinis sit, vel quo incessu, vel gestu sit; & oblectare se deliberate videndo, & alloquendo huiusmodi creaturam formosam, & eius res nouas, & pomposas, sine intentione mala, & carnali delectatione, non est plusquam veniale.

12 Qui tantum sponsalia contraxerunt de futuro, possunt se osculari, amplexi, & tangere se tactibus, qui de se non sint impudici, & frui voluptate, quæ ex his erit: sine tamen ampliori voluntate.

id.

ide est, copulæ, & probabili periculo pollutionis; & sine tactibus verendorum, quia isti de se sunt impudici.

Qui petit aliquem locum, præsentim ¹³ Ecclesiam, ut videat & concupiscat mortaliter feminas; vel qui promittit, dat, vel recipit epistolæ, vel munuscula, licet parua, hac intentione, peccat mortaliter.

Qui querit mediatrices, vel maleficas ad hunc effectum; peccat mortaliter.

Qui vel quæ se exhibet fenestræ, ut videatur ab aliquo, à quo, vel à qua scit se mortaliter amari, & suo aspectu mortaliter peccatum, licet in opus peccati non consentiat; peccat mortaliter, toutes quoties.

Qui se vestit, vel ornat, ut ab aliquo ¹⁴ eius pulchritudo videatur, & carnaliter mortaliter ametur, peccat mortaliter, sed, si, ut ametur in honeste carnaliter non mortaliter: peccat venialiter tantum. si in finem honestum, vel ob matrimonium, non peccat

Qui deliberatè delectatur loquendo, audiendo, canendo verba turpia luxuriæ: pec-

Qui nutu, verbis, cantu nititur prouocare ad hoc peccatum, licet ipse nolit peccare; aut adhibuit sibi socios in actū mortiferū, vt in musicam, cātum ad hoc aptum, & collimatū, peccat mortaliter.

Qui falsò gloriatur se rem babuisse cum illa, vel illo, peccat mortaliter, & tendetur ad restitutionem famæ.

15 Qui plusquam oportet comedit, vel bibit, vel calida, vel aromata querit, quo magis delectetur hoc peccato; peccat mortaliter; verum si sit cum coniuge ad soluendum debitum, tunc non peccat: si autem vt magis delectetur in soluendo debito, est tātum peccatum veniale.

Is, quem piget impotentia coeundi luxuriosè, peccat mortaliter. sed quem piget impotentia coeundi cum uxore, non peccat.

Qui mulierem longo tempore insequitur ad peccatum, grauius peccat. &, si mulier honesto habitu incedat, tenetur ad infamiam, & contumeliam, quæ inde sequitur. &, si inducit ad peccandum,

tenetur ei persuadere pœnitentiam, de quo suprà, c. 14. nn. 32.

Qui locat domum meretrici, vbi scit probabiliter exercendum meretricium, peccat mortaliter.

Quid debet restituere, qui rem habet cum virgine, vel putata virgine.

Qui deflorat virginem, quæ sponte se obtulit, vel leuiter rogata, ad nihil tenetur; secus si importunè regata: in foro autem exteriori ad multa tenetur. nam in eo præsumitur decepta.

Qui importunis precibus, vel falsis promissionibus decepit virginem, in conscientia debet eam ducere in uxorem; licet id ei non promiserit: vel teneatur facere id, quo ipsa sit contenta, vel resarcire totum damnum inde factum ut augere dotem, ut accipiat talem matrem, quam virgo accepisset. etiam aliquid plus, ob verecundiam, quam in tota vita passura est: sed non tenetur peccatus dota, nisi àudice condemnatur.

Qui promittit se ductuum eam in

vxorem licet non magnis precibus; si
18 animo ficto promittit, tenetur accipe-
re, maxime si intercedat iuramentum;
nisi essent valde inæquales genere, vel
diuitijs: quia tunc satis est resarcire
damnum, ut suprà. Si promittit animo
vero, debet eam ducere, nisi magnum
scandalum sequatur, aut pater puellæ o-
mnino renuat, aut nisi esset vxoratus,
vel saetis initiatus. Item tenetur pla-
care patrem, & satisfacere pro iniu-
ria illata.

19 Aliiquid ei debetur ob fracturam si-
gilli, si ob id à marito aliquid patitur,
quando dolo, vel precibus importunis
eam corrupit.

Qui rem habet fraude, vel preci-
bus importunis cum corrupta pro vir-
gine reputata, quam infamauit, licet
ob virginitatem ad nihil te-
natur, tamen pro-
pter infami-
am tene-
tur.

*Concubinarius quando non est
absoluendus.*

COncubinarius cohabitans cum ²⁰ concubina non est absoluendus, donec ab ea firme proposito separetur, ut suprà, c. 1. & c. 14. num. 31. Idem faciendum cum his, quos populus credit esse tales; donec veritas publicetur. & si quis est casus, (qui rarissimus est) quo concubinarij fine periculo peccandi possint cohabitare; tamen fine deliberato proposito non conuersandi opere, & voluntate, non sunt absoluendi.

Qui iudicat se non posse evitare peccatum, nisi ab ea separetur, debet separari; licet sit pater, mater, filius, filia, vox, maritus.

Ancilla, qua dominus abutitur, si non potest resistere, nisi fugiendo, iuste potest fugere, vel compellere dominum, ut eam vendat alteri, qui ea non abutatur. suprà, cap. 14. num. 32. Concubinarij prius moniti, sunt excommunicandi, & concubina in exilium ejicendi.

dx.per Concil Trident.sess.24.cap.3.de
Reformat.

Vxor potest discedere à marito, qui
nam ad peccatum attrahit.

*Quibus modis coniuges peccent
in coniugio.*

24 **C**Oniux, qui habet rem cum coniu-
ge, ac si non esset coniux, vel esset
aliqua alia, peccat mortaliter.

25 **Q**ui, vel quæ sine causa legitima ne-
gat coniugi debitum, loco, & tempore
idoneo petitum; nisi precibus contrariū
suadeat, quæ non debent esse nimię: pec-
cat mortaliter.

Non tenetur reddere in loco sacro,
vel publico, vel cum periculo vitæ, vel
grauis infirmitatis, vel abortus: sed non
excusat quadragesima, vel festus dies pa-
schatis. & grauius peccatum est quando
ex odio negatur.

26 Debitum potest peti verbis, nutibus,
signis &c, quando coniux aduertit con-
iugem id desiderare, sed ob verecundiā,
vel

vel pusillanimitatem id non audere petere, tenetur reddere.

Coniux, si ante consummatum matrimonium vult ingredi religionem, potest negare debitum: sed debet ei assignari tempus ad iudicium boni viri. ²⁷

Stultitia, vel furor petentis non excusat à redditione debiti, si sine periculo notabilis damni persona, à qua petitur, reddi possit.

Mulier, copulam habens cum viro adultero, nō fit bigama, vel irregularis. Vir verò cum adultera sit, licet nesciret illam adulteratam fuisse.

Maritus, sciens vxorem adulterari; si non se separat ab ea, immo petit, vel reddit debitum, peccat mortaliter; nisi res esset occulta, vel illa se emendasset; vel ideo petat, ne ipse met adulteretur: dummodo non creditur leno vxoris. ²⁸

Vxor, cohabitans cum marito publico adulterante, &c petens, vel reddens debitum, non peccat.

Maritus non potest accusare vxorem adulteram, si ipse est adulteratus; vel vxor est passa vim, vel probabiliter credebat maritum mortuum; vel fuit decepta

sub specie mariti; vel maritus dat occasiōnem adulterandi; vel si maritus tolerat, & est eam passus, post cognitum adulterium.

30. Qui, vel quæ coniux voulit continentiam, & postea contrahit, præsertim animo coeundi, etiam si non consuminet, & iterū quoties consummat petendo, peccat: licet aliqui velint tantum prima vice peccare. potest tamen dispensare Episcopus.

31. Qui, vel quæ coniux voulit continentiam, si petit debitum, peccat: & si vir consensit voto uxoris, & deinde reddit petenti debitum, peccat: quia consenserit in peccatum: sed non peccat, si ipse petit, licet consenserit voto uxoris: si uterque voulit, uterque peccat. de qua supra, c. 12. num. 60.

Si ambo pacti sunt, ne à se mutuo debitum petant, & cognoscunt, quod uterque id peteret, si posset, non peccant, si habent copulam.

32. Uterque coniux, petens, vel reddens debitum tempore menstruorum, numquam peccat mortaliter; licet credat cōcipiendum monstrum, & si petit, vel redit.

reddit, ne sit odio consorti, vel ut euitet suam, vel consortis fornicationem; nec peccat venialiter. licet S. Thom. oppositum teneat.

Rem habere cum coniuge in loco sacro, vel benedicto, ob quemcunq; finē, est peccatum mortale. licet Sotus contrarium teneat in copula occulta.

Impedire conceptionem prolis ob quemcunq; finem, est peccatum mortale. & ob id effundere semen extra vas, est peccatum contra naturam.

Possunt coniuges de communi consensu à debito abstinere, ne faciant plures filios, quam alere possint: dummodo non sit periculum fornicationis.

Qui, vel quæ malitiose, ut defraudet coniugem, fit patrinus in baptismo, vel confirmatione filij, & ideo non reddit debitum, peccat, sed non potest petere: Episcopus autem potest dispensare, si uterq; fuit patrinus, non possunt petere, sed possunt reddere. non sic de voto. de quo supra, c. 12. n. 59. Si vero fuit error, necessitas, vel ignorantia, potest petere, debitum.

Pater, qui est patrinus filij cōcubinæ,

non potest ducere concubinam in uxorem.

35 Qui, vel quæ habuit rem cum cognata, vel cognato coniugis, potest reddere debitum, sed non petere: si cuin proprio cognato, potest reddere, & petere.

Vxor, quæ dat facultatem viro, vel consentit, vt cum alia misceatur; immò, si non impedit, quando commodè potest, peccat mortaliter.

36 Qui clandestinè, quamvis cum parocho, & testibus matrimonium sine iusta causa contrahit, peccat mortaliter.

37 Qui contraxit publicè, & matrimonium reperitur nullum, ob aliquod impedimentum; habita dispensatione, potest clandestinè contrahere coram parocho, & testibus. Confessarius potest curare matrimonium iam iam morientis cum concubina, vt filij legitimentur, & ipse tutius moriatur.

Vsus matrimonij clandestini contracti sine testibus, est peccatum mortale.

38 Vsus matrimonij ante benedictionem nuptialem non est peccatum mor-

ta-

eale. nec est differentia inter primam,
& alias vices.

Qui, vel quæ sine legitima causa, vel
sine periculo incontinentia, facit matri-
monium clandestinum, & non vult il-
lud publicari; peccat mortaliter.

Mulier, contrahens clandestinè cum ³⁹
uno, & publicè cum secundo, si rem ha-
beat cum secundo, etiam coacta ab Eccle-
sia, peccat: si cum primo, & cum scanda-
lo aliorum, peccat. datur remedium à
Sil. v. Debitum coniugale, q. 6 sed non
valet, nisi in terris, in quibus Conciliū
Tridentinum non est receptum.

Mulier, non satis certa de coniugis ⁴⁰
morte, nubens cum secundo, peccat mor-
taliter, &, si probabiliter, & cum rationa-
bili causa dubitans, petit, vel reddit de-
bitum de morte prioris viri, peccat; sed
potest expellere animi dubietatem, vt
reddat; licet credat, nec possit vel debeat
non credere, ad effectum petendi debi-
tum à secundo viro: si vero scit, vel cre-
dit ex leui causa, potest deponere du-
tatem, ad effectum petendi, & reddendi
debitum.

Qui, vel quæ se polluit, vel se tangit ⁴¹

cum periculo probabili pollutionis; peccat mortaliter.

Qui eo modo rem habet cum coniuge, ut non possit recipere, vel retinere semen; peccat mortaliter.

Qui verò non modo naturali rem habet, & semen potest recipi, & retineri, licet non peccet mortaliter, tamen est grauiter reprehendendus. Similiter peccat, qui, vel quæ, licet nolit his modis rem habere, tamen concurret nouem illis modis, mandando, &c. suprà. cap. II. num. 15.

Mulier, quæ filium ex adulterio concipit, vel fingit parere suppositum filium, quid faciet.

43 **P**Ecce aut, sed potest absolvi, licet taceat, & noceat patri putatio, & hazardibus; quando timetur mors, vel amissio famæ, vel vita spiritualis coniugis: sed, si mulier iam esset infamata, & **44** putat, quod pater, & filius adhibebant **45** sibi fidem, nec timet suæ vitæ, debet reculare; similiter, si crederet filium spuriu-

riam esse tantæ virtutis, ut crederet se-
creto reuelanti, & relinquere hæredi-
tatem fratribus legitimis, debet reue-
lare.

Et, quando talis mulier non tenetur **47**
id reuelare, inducat filium ad religio-
nem, non potentem succedere hæredi-
tati, facta ante professionē renuntiatio-
ne patri; vel de paraphernalibus satisfa-
ciat; vel ipsa plus laboret, quam onus
matrimonij requirit; vel minus ve-
ribus sibi necessarijs impendat, & cæt.
vt reficiat impensas; vel saltem pœ-
nitentiat.

Tenetur etiam ad damnum ille, **48**
qui tradidit filium suum ad singendum
partum; vel tenetur adulteri satisfacere,
maxime quando vxor non satisfacit; si
tamen credit illum esse suum filium,
vel credibile est. quod si non est illi
credibile, non potest cogi à confessio-
nio.

Si hospitali nutriendum relinqu-
sent, tenentur hospitali; nisi paupertas
eos excuset.

Adultera secreta potest testari filio de
adulterio habito cum iuramento, singe-

do sibi aliam intentionem , dum illum
filium etiam legitimum vocat.

Quantum adulter debeat restituere
patri putatio , vel hæredibus eius , est
standum iudicio boni viri , consideran-
tis damnum patris putatiū , & mercedē ,
quam meruit filius putatiūs.

PRÆCEPTVM VII.

Non furtum facies.

Cap. XVII.

- 1 **S**vb hoc præcepto non solum conti-
netur contrectatio rei alienæ inuito
domino ad acquirēdām proprietatē
vel vsum , vel possessionem ; quod pro-
priè furtū dicitur ; sed etiam omne in-
iustè acceptū , vel retentū ; vel iniu-
sta damni illatio ; & omnis usurpatio il-
licita . & hæc , vel est ment alis , quæ non
obligat ad restitutiōnem , vel est realis
2 Furtū est ex genere suo mortale . exca-
sat à mortali peccato paruitas materiæ :
ob quam moraliter specificatur . quæ
paruitas , arbitrio boni viri iudicanda
est . *Narrus sic iudicat.*

Qui

**Qui parum furatur, volens multum
furari: peccat mortaliter.**

**Qui parum furatur sine animo plus
furandi, vel maius damnum faciendi,
quam illa res valet, non peccat mortali-
ter: licet sciat dominum molestie ferre,
nec postulatum daturum. Caiet. 2.2. q.
66. artic. 6.**

**Qui furatur rem paruam, ut acum à
fartore, sciens aliam non habere, & in-
de sequi magnum damnum; peccat mor-
taliter. Sic, qui furatur rem paruam, sci-
ens futuram magnam perturbationem
domino: ut seruus malum punicum
à Domino; peccat mortaliter. hinc ali-
quando, qui rem paruam aufert à diui-
te; peccat mortaliter; non à paupere: vel
contrà, qui à paupere, non à diuite. Par-
uitas materiæ, per Nauarrum, est intra
dimidium iulij.**

**Excommunicatio lata contra furan-
tes, intelligitur de materia per se suffici-
enti ad peccatum mortale, vel secundum cō-
stitutionem illius dioecesis, quæ deter-
minat quantitatem furti pro excommu-
nicatione. excusat etiam à mortali inde**

Excusat etiam à veniali ignorantia
probabilis, quod res esset aliena: & ma-
gna necessitas, & probabilis præsump-
tio, quod dominus a quo animo ferat.
non autem, si dubitaret: quia tunc pec-
cat mortaliter; etiam si dominus a quo
animo ferat: quamuis tunc non te-
neatur ad restitucionem. Nec excusat,
si id patiatur dominus timore, vel pu-
dore. Excusat etiam impotentia recu-
perandi suum sine scandalo. Item excu-
sat propositum restituendi quod acce-
pit, domino proprio. vt si quis accipiat
a fure, vel ab aliquo, quod male emit,
vt domino reddat. Item excusat
iusta voluntas iuuandi do-
minum spiritualiter,
vel tempora-
liter.

DE RESTITUTIONE.

*Quid sit, quis, quid, quantum, cui,
ubi, quomodo, quo ordine,
& quando.*

RESTITUTIO est actus iustitiae commutatię, quę redditur alteri quod suum est, circa bona animi, corporis, honoris, vel pecuniaꝝ. Si rem alicuam bona fide accepit, vel emisit, & apud se est; tenetur eam reddere domino; etiam sine pretio. si non est apud se, non tenetur, nisi id, in quo fuit factus ditor: id est, si rem alienam pluris vendidit, quam emisset, illud plus restituere tenetur, quia quo ad illud alienum retinet.

Qui monetam adulterinam pro bona, vel aurichalcum pro auro accipit, & mox alij vendidit bona fide; ubi rem sciuerit, tenetur restituere emptori premium: quia est in culpa aliquo modo, non sic, qui rem bonam & iusti valoris vendidit est in culpa; quoꝝ si uterque non est

est in culpa aliquo modo, idem est iudicandum de utroque.

Inuitatus ad coenam vituli furto ablati, si comedit mala fide, tenetur ad id, quod comedit; si bona fide, ad id, quod est lucratus, parcendo coenæ propriæ dominus: & si nihil est lucratus, ad nihil tenetur, similiter de usu alienæ vestis.

Qui emit bona fide rem à non domino, ubi hoc sciuerit, potest rem reddere venditori, & suam pecuniam recuperare.

10 **Q**ui accipit mala fide, & retinet, tenetur eandem rem restituere, si potest: si minus, quia perijt, tenetur tantum, quanto pluvis valuit à tempore acceptationis malæ vel retentionis.

Ille dicitur habere bonam fidem, qui probabiliter credit rem esse suam, vel eius, qui illam ei dedit.

Quis teneatur restituere.

12 **R**espondetur, qui alienum tenet, vel aliquid verè debet lege iustitiae speciali. & sunt isti.

Ter.

Tenens rem alienam.

Obligatus ex contractibus.

Obligatus ex quasi cōtractu: vt tutor ¹⁵
pupillo.

Obligatus lege aliqua obligante
conscientiam : non sic pœnalia , quia
non obligant ante condemnationem
Iudicis.

Obligatus ex testamento, vel volun- ¹⁴
tate vltima.

Obligatus ex sententia iusta.

Obligatus ex delicto damnificante
bona aliena animæ corporis, famæ, for-
tunæ: siue sine consensu damnificati, si-
ue cum consensu coacto, & cum metu,
dummodo ille metus coram Deo sit cau-
sa principalis: licet non sit cadens in
constantem virum. Verum contra Caie- ¹⁶
tanum, non tenetur, qui blanditijs puris
aliquid obtinet: vt meretrices: dummo-
do sit sine fraude.

Obligatus ex quasi delicto , vt Iudex, ¹⁷
ex ignorantia sententiam iniquam pro-
ferens: vt etiā is, ex cuius domo aliquid
ejectum damnificauit alium : vt magi-
ster nauis, de furto facto in naui : & cau-

po, siue stabularius; de resibi ab hospite
commendata.

18 Qui consensit facienti, aliquo no-
nem modorum prædictorum, id est, iu-
bendo, consilium dando, consentiendo
simpliciter, laudando, recipiendo, parti-
cipando; & tenentur in eo in quo fue-
runt causa damni: item tacendo, non im-
pediendo, non manifestando si ex offi-
cio, & tantum tenetur restituere illud
damnum, cuius fuit causa, sine qua non.

19 nec excusatur seruus occidens iussu do-
mini, dicens, si ego non fecissem, aliis
20 fecisset. Qui à fure aliquid accipit, ut ta-
ccat, non tenetur restituere dum modo
illud sit furis, dummodo non teneatur
ex officio claimare: Nec officialis in pe-
riculo vitae, vel status sui, tenetur ser-
uare vitam, vel statum alterius particu-
laris.

In capitulo, consistorio, vel vniuer-
sitate, ubi res fiunt per suffragia publica
maioris partis, si maior pars consentit
in rem malam; & aliquis non potest suo
suffragio rem malam reuocare, vel in
aliquo iuicare, si consentit cum maiori
par-

parte, peccat: sed non tenetur ad restitu-
tionem.

Obligatus est confessarius restitue-^{re}, qui per ignorantiam crassam, vel af-
fectatam absoluit, antequam præcipiat
confitenti restitutionem: id est sciens fu-
tum, ut aliter non restitueret, nisi con-
fessor præcipiat.

Quid restituendum.

Respondetur, quod acceptum est: ²⁴
nisi dominus alia refuerit conten-
tus. & nisi manifestetur occul-
tus peccator: vel graue damnum sequa-
tur. Item, si res est fructifera, sunt re-²⁵
stituendi omnes fructus, deductis im-
pensis: si vero non est fructifera, non est
restituendum, quod vnu, & industria
est acquisitum: vt latro, qui lucratu-
ret pecunia furtiva: nisi restitue-
ret illud propter aliquod
interesse.

Quam-

Quantum restituendum.

27 **R**espondetur, si quantitas damni est certa, tantundem: si incerta, ad iudicium boni viri.

Cui restituendum.

28 **R**espondetur, domino. & per dominum intelligimus etiam eum, cuius custodiaz res est commissa. & sic quo ad hoc, censetur dominus pignoris, creditor: depositi, depositarius: vestis sanguinæ, sartor: vestimenti lauantid, lotor: rei commodatæ, commodatarius. Verum in conscientia potest restitui proprio domino: dummodo sit sine scando lo: & dimno alterius: maxime, quando prædicti sunt fures, vel versuti, aut aliqua mala qualitate affecti. hoc intelligitur regulariter, nam sunt casus, in quibus non est dominis restituendum, sed alijs.

29 Si dominus est furiosus, prodigus, aut habet tutorem, vel curatorem.

Quan-

Quando ignoratur dominus adhibita diligentia.

Quando est longinquus, aut in tali loco, quo mitti non possit, vel non, nisi cum magno periculo, & scandalo: tunc restituendum est Christo.

Acceptum à fure, furi: nisi cessantibus incommodis præstaret reddere domino.

Accepta, per vim, & metū, vel ne malum iniustum faceret; debent restitui dānificato Acceptum verò; vt malum faceret, si malum sequatur, non debet restitui: nisi fortè pauperibus & ex consilio: si malum non sequitur, est restituendum danti.

**Qui iniuste aliquid accipit ab aliquo iuste dante, ita, vt turpitudo si tantum ex parte accipientis: tenetur reddere, dānificato, seu danti. vt, qui accipit, ne fornicetur: vel officiales accipientes plus suis stipendijs: sed non tenetur reddere, nisi, qui dedit, repeatat. Hic casus nō intelligitur, quando non tenetur in conscientia illud facere, & si ex perfectio-
ne, vel ex debito honestatis moralis tec-
natur.**

31 Meretrix non tenetur restituere pre-
tium meretricij: licet peccet illud acci-
34 piendo. Idem dicendum de alijs femi-
nis, & viris cuiuscunque ordinis, qui ob
fornicationem aliquid accipiunt: dum-
modo non id recipiant notabilibus frau-
dibus, &c. & ab his, qui non possunt da-
re. Promissa, & non data, non possunt pe-
ti, ut debita metetrio, sed ob amorem,
&c. Idem dicendum de occidente ali-
quem precibus, & promissis alterius.

Vbi restitutio facienda.

42 **R**es bona fide possessa, restituatur, v-
bi sita est,

Res ex contractu, vel quasi con-
tractu, debita, restituenda est in loco ex-
pressè, vel tacite destinato: vel ubi peti-
tur, sine damno debitoris, vel credito-
ris: vel ubi coram Iudice competenti
petatur.

43 Si res ob delictum, vel quasi deli-
ctum debetur, restituenda est in loco,
ubi nullum dominum dominus patia-
tur: nisi aliter domino placuerit. Re-

sti-

stituere enim, est, in primo statu rem
ponere, & reddere rem integre in eo sta-
tu, in quo dominus seruasset, si ab eo ab-
lata non fuisset. hinc mutuatarius red-
dens in diuerso loco, potest deducere
cambia.

Quo modo restituendum.

Respondetur, iuxta naturam contra- 44
ctus, delicti, vel ultimæ voluntati-
tis. Et sufficit, quod obligatus per
se, vel per alium restituat, & quod occul-
tè restituat si causa est occulta. Sed, qua-
do per alium fit restitutio, cauendum
est, ne ille sibi retineat. quia tunc ad-
huc duraret obligatio. Sufficit etiam,
quod is, cui debetur, liberaliter, &
voluntariè remittat, siue
realiter, & praesentialiter
offeratur debitum,
siue tantum
verbis.

*Quis ordo seruandus in resti-
tutione.*

47 **C**VM omnia possunt solui . sine or-
dine soluantur: si n minus prius res
incerta in propria specie reddatur
Christo: res certa in propria specie red-
datur domino. Item quando res nō sunt
in propria specie, restituantur prius cer-
ta deinde incerta.

49 Venditor reddat^t pretium emptori,
quamdiu res in propria specie est apud
emptorem; vel seruentur statuta parti-
cularia regionum : deinde his, qui ha-
bent hypothecas, vel expressam obliga-
tionem , postea his qui habent pruile-
gium personale, postremò alijs sine or-
dine, deductis impensis funeralibus, nō
sumptuosis; sed ex his omnibus, diligen-
tioribus in iudicio, prius satisfaciendū,
quam alijs.

52 Qui mutuauit pro reficienda domo,
vel naui, &c. in solutione ex pretio il-
lius, præfertur omnibus habentibus hy-
pothecam superbota illius domini.

De-

Debitor, non valens omnibus satis- 33
facere, si prius soluit minus priuilegia-
to, peccat. Creditor diligentior in peten-
do, si accipit solutionem ante alios ma-
gis priuilegiatos, peccat ut Gener reti-
nens bona Soceri pro sibi debito, sci-
ens eius bona deberi alijs magis priui-
legiatis.

Vfurarius non factus pauperior, pri-
us debet soluere, quæ debet per contra-
ctus licitos, quam vfurias: secus, si est fa-
ctus pauperior.

Quando restituendum.

Tatim. vnde, etiam si non peccet sin- 34
gulismomentis non restituendo, pec-
cat tamen, quoties ea re vtitur: vel
quoties commode potest eam restitue-
re, & non restituit, nec tenetur à lecto,
vel Ecclesia egredi, cum recordatur: sed
sat est proponere.

Excusat ignorantia iuris vel facti: 36
voluntaria condonatio: creditoris im-
potentia restituendi, non solum ob ex-
tremam necessitatem, sed etiam si com-

modè non possit sine damno suorum bonorum altioris ordinis: ut vitæ, salutis, famæ, rei familiaris, vel si non possit nisi cum magno danno rerū eiusdem ordinis: dummodo creditor magnum dānū etiam ob morā non patiatur nec dicitur magnū damnum, si res alienæ restituendæ sint multæ, & magnæ: vel quia cessat lucrum ex earum usu. Item in extrema necessitate non tenetur restituere: quia omnia tunc fiunt communia, id est communicanda sed, ubi venit ad pinguiorem fortunam: tenetur restituere, quæ accepit: quod est contra aliquos.

63 Quando ex restitutione tunc facta sequeretur damnum, vel corporis, vel animalium eius, cui restituitur: ut si furioso datur ensis: nisi ex retentione maius damnum sibi sequatur.

Qui alienum iniuste retinet, & scit illud se debere, si expectat, donec condemnetur per sententiam, peccat mortaliter

65 Confessarius non potest concedere dilationem, quando scit eum posse restituere: nulla existente causa excusante.

&,

&, qui potest totum simul , & non vult: sed per partes in singulos annos, vel mēses non est absoluendus: est enim in pec cato mortali . & hoc non solum procedit in debit is ex delicto, & furto: sed et iam in alijs, vt mutuo: vel alijs iusto mo do contractis.

Potest quis per tertium restituere: 67 præsertim ne se manifestet, & habens dominium rei restituendæ, si tertius nō restituuit, non soluitur ab obligatione restituendi.

Decedentes è vita, cùm possint, & nō 68 restituunt, sed legant in testamento, non securè decedunt.

De impediente bonum alienum.

Qui impedit bonum alicuius haben 69 tis ius perfectum, vel imperfectum tenetur ad restitutionem: dum modo impediat per modos iustitiaz contrarios. non vero, qui impedit iuste, sed malo animo,

Qui blanditijs sine vi, dolo, & mēda- 70 cio facit testamētum transferri in aliū,

8. non tenetur ad restitutionem : nec qui
impedit, ne collator, aut elector eligat,
vel conferat beneficium in illuni.

Qui ob odium facit, ut herus dimittat famulum, qui non potest ab alio tam
tum stipendium habere, quantum habebat à dimittente ; non tenetur ad resti-
tutionem : dummodo non fiat contra
contractum.

*Qua causa excusent à peccato non
restituentem.*

75 Excusat necessitas : libera condona-
tio domini : vt suprà dixi: licet de-
bitor non exponat præsentialiter
pecuniam.

79 Excusatur debitor à peccato dilatio-
nis, si creditor, sciens sibi deberi debitū,
absque alio metu non petit : secus, si ne-
scit, vel non petit ob metum, etiam re-
uerentiale.

80 Qui aliquid debet in genere, non ex-
cusatur à restitutione, vel solutione : si
species, quam designauerat ad restitu-
endum, perijt. sed debitor in specie, nem-

pe huius bouis, vel equi, vestis, &c. excusatur: si sine culpa, & fraude, & ante moram perijt. Immò in conscientia etiam post moram, si sciret, quòd ita erat peritura apud creditorem, ut apud se fccus, si constaret, quòd, antequam perijset, dominus vendidisset, vel eo usus esset.

Non excusat à restitutione alicuius tei, procurasse alicui, vel dedisse beneficium Ecclesiasticum: nisi creditor, post beneficium habitum, causa gratitudinis, liberè debitum remittat. Idem dico de officijs, quæ sine simonia, vel peccato vendi non possunt: non sic de alijs officijs, quæ vendi possunt.

Excusat probabilis ignorantia facti, ⁸² vel iuris obscuri: præsertim si peritus, & timoratus dicat non teneri: secus, si debitor consulat loquentem ei placentia: vel multos querat, donec inueniat unū, qui hoc dicat. Potest consulere sibi reddendo illud venditori, & commutatori, ut suum recuperet.

Excusat usucatio, & præscriptio canonicæ: non ciuilis: id est, debet incipere bona fide, & manere donec tempus perficiatur.

- 86 Cessio bonorum, qua debitor ea relinquit creditoribus, excusat in foro exteriori à restituzione, quia in interiori nō excusat, nisi ratione necessitatis, quæ excusaret etiam sine cessione.
- 87 Qui restitueret cum periculo vitæ, esset laudandus; licet nemo tencatur restituere cum amissione rerum altioris ordinis.
- 89 Nota, neminem teneri restituere cum periculo famæ consequentis virtutem moralem, vel theologicam: at verò cum periculo famæ partæ in alijs rebus præclaris, ut ingenio, diuinitijs, tactur.

De restituzione bonorum incertorum.

- 92 **B**ona incerta potest debitor per se, post inquisitionem, pauperibus dare. nec potest Episcopus regulariter se intromittere. & ibi declarantur constitutiones synodales. Potest etiam sibi pauperi, vel totum, vel partem applicare, iudicio confessarij. Per Pauperes in-
- 93

intelliguntur etiam Ecclesiæ, monasteria, xenodochia, &c. Et de compositiōnibus per Pontificem factis, dicendum est, eas valere modè sint discretæ: sed, dum non est facta compositio, quæ queritur: si non restituant statim, cum possint: sunt in peccato mortali.

De fructibus beneficiorum male impensis.

Beneficiarij, impendentes fructus ⁹⁴ beneficiorum in prauos, vanos, vel profanos usus, & ab eis accipientes, peccant: & tenentur ad restitutionem:

Item retinentes superflua, sine iusta causa, peccant saltem venialiter. Similiter & prodigi: &, si sint bona Ecclesiastica, communiter peccant mortali-
ter. Verum ne sis facilis ad iudi-
candum, quia multa
excusant. Vide

ibi mul-

ta.

Qui

*Qui peccant mortaliter contra
hoc praeceptum.*

95 **P**Ecceat primò, qui rem alienam nota-
bilem furatur, vel furari vult. Item,
qui rem suam, sed putans esse alic-
nam. Qui rem suam, sed in quam ali-
quod ius alius habebat: ut equum loca-
rum, vel commodatum. Qui vi aliquid
accepit: & debet confiteri rapinam: &
satis facere de iniuria illata. v. g. contra
honorem, vim inferendo.

Qui rem sacram ex loco sacro, vel
non sacro: vel non sacram ex loco sa-
cro: est sacrilegium. &, si cum furto ad-
iunxerit frāgere fores, fenestras, postes,
tectum, aut parietem: est excommuni-
catus.

Locus sacer dicitur quælibet Eccle-
sia, Xenodochium, basilica, eremitori-
um, auctoritate papæ vel Episcopi ædi-
ficata, & cœmiterium per illos sacra-
tum.

96 . Qui accipit aliquid notabile, vt fa-
ciat quod facere tenebatur. & debet re-
stituere. *Qui*

Qui accipit, vt faciat, quod non debet, vel non faciat, quod debet .vt dixi suprà, n.33. peccat, sed non tenetur restituere. Item seruus dicens domino , se pluris emisse.

Distributor communitatis non aquè distribuens: nisi ignorantia excuset. & tenetur restituere dampnificato. Item conferens beneficium , vel officium indigno. vt suprà dixi, num.71.

Qui impediuit aliquem à consecratione alicuius boni vel officij vel beneficij, in quo habebat ius in re , vel ad rem: peccat:& tenetur ad restitutionem. Item, si malo animo , sine fraude impediuit non habentem ius : quamuis non teneatur ad restitutionem: vt suprà dixi, num.1. peccat. Item ; qui est causa , vt quis non iuste puniatur, vel ne ius suum consequatur, peccat mortaliter,& tenetur ad restitutionem.

Qui accipit naufragata: cum excommunicatione, tenetur restituere : quia non sunt derelicta: nisi accepisset cum periculo probabili mortis: vt infrà, nu. 170. Item ex incensa domo: quia non habetur pro derelicta.

Qui

100 Qui de industria in domum, vel in segetem ignem mittit, peccat. si in locum sacrum; est excommunicatus: ut infra, cap. 27. num. 94. Nemo tenetur se ipsum prodere vi excommunicannis.

101 Qui iniuste soluit, vel solui facit incarceratum ob debita: & tenetur ad restitu

102 tutionem: nisi incaceratus nullo modo posset solvere. Non autem peccat, si erat ob crimen; modò vim non inferat ministris iustitiae: nec tenetur aliquid restituere custodi carceris pro damno secuto. Ille, qui queritur à iustitia, siue iuste, siue iniuste; potest fugere. ne capiatur: dummodo animum habeat satisfaciendi, quantum debet in conscientia. & quilibet priuatus potest illum iuuare in fuga: nisi aliquo mandato particulari sit prohibitum.

103 Qui captiuus fugit aut efficit, ut captiuus in iusto bello captus fugiat à domino suo; tenetur ad restitucionem.

105 Qui accipit ab alio, qui dare non potest, ut ab Abbatе, religioso, moniali, filiofamilias, uxore, (præter paraphernalia) sine expresso, vel tacito consensu su-

perioris, vel viri, vel quando vir ad id te-
netur.

Sunt tamen octo casus, in quibus v-
xor potest dare: quos ponit Silvester ver-
bo Eleemosyna, q. 5. Primus quando de-
licentia mariti est in diuersa regione
quasi peregrina: tunc potest facere il-
las eleemosynas, quas similes peregri-
næ honestæ faciunt. Secundus, in ex-
trema necessitate; etiam contra pro-
hibitionem mariti: immò tunc tene-
tur facere, quia omnia sunt communia.
Tertius, in necessitate magna, quando
non potest haberi recursus ad mari-
tum, seu superiorem: tunc enim præ-
sumitur voluntas. Quartus, quando
scitur voluntas viri expressa, vel præ-
sumpta; vt, quia ei committit omnium
administrationem. Quintus, si con-
suetudo loci habet, vt vxores dent in e-
leemosynam panem, vinum, & simi-
lia: consuetudo enim dat iurisdictionem:
sed huiusmodi eleemosyna mo-
deratè fieri debet: &, si aliquando vir
prohiberet. debet sibi formare con-
scientiam, quod ei non dispiceat; im-
mò placeret, si videret inopiam pa-

perum : nisi eleemosyna esset immoderata. sed, si propria conscientia dictet omnino displicere viro. deponat conscientiam, si potest ; si non potest depone-re, cesset ab eleemosyna : nisi pauper es-
set in extrema necessitate ; vel faceret negotium utile marito, v.g. vt ab eo sce-
lerato iram Dei auertat. Sextus, quando vir assignauit aliquid certum pro victu
uxoris, a quo illa abstinet, vt faciat ele-
mosynam. Septimus, si vir sit fatuus:
quia tunc ad ipsam pertinet gubernatio
domus; nisi aliter superior ordinauerit.
Octauus, si ultra gubernationem do-
mus, & familiæ, lucratur aliquid : illud
potest dare : præsertim, si sufficientem
dote in attulit, & vires eius non indiget il-
la eleemosyna pro sustentatione de qui-
bus infrà, num. 152. Item: qui accipit à fu-
rioso, & pupillo sine licentia tutoris, vel
à prodigo habente curatorem, vel à non
domino.

Simulans se sanctum, devotum, pau-
perem, infirmum, vel religiosum, cum
non sit: vt eleemosynam accipiat: dum-
modo simulatio sit causa finalis, & non
tantum impulsiva. & tunc tenetur ad re-
sti-

stitutionem, non danti, sed Deo, & pauperibus.

Qui non statim soluit mercenario,¹⁰³
vel non in re, in qua conuerunt, sed in
alia contra eius voluntatem: quod si mer-
cenarius vendens illam non potest ha-
bere suum; tenetur herus compensare
damnum; sed non tenetur soluere sala-
num pro tempore, quo seruus exgota-
uit.

Item, si illum, qui suam operam lo-
care consuevit, assumit nullo pretio sta-
tuto, tenetur ei soluere tantum, quanti
alium similem conduxisset; vel ad iudi-
cium boni viri.

Item qui soluere vult premium con-
uentum; sed illud est longè minus iusto.

Item, magistri artium mechanica-¹⁰⁴
rum, sumentes tyrones, ut eos doceant
artes, & nullam, aut exiguum dant mer-
cedem; si eos occupent in alijs rebus
contra eorum voluntatem, ita, vt non
possint addiscere, peccant: & tenentur
ad restitutionem, excusantur tamen no-
biles, qui sumunt pueros precibus paren-
tum, & instituunt eos elegantia morū,
mox sineulla alia mercede dimittunt.

N.

Qui

- 110** Qui seruos accipiunt cum obligatio-
ne ad certa officia, & non dant pecuniā
sufficientem pro suo labore; tenentur
satisfacere.
- 111** Qui clam accipit, quod sibi deberi pu-
tat pro delicto à se commisso, peccat.
Immo non potest iure petere; sed potest
datum retinere.
- 112** Qui suum occultè accipit, cum com-
mode id iure recuperare potest: vel expo-
nit se periculo mortis, vel membra; vel
contra conscientiam, putans id esse pec-
catum; vel cum notabili scandalo, vel
damno illius aliter vero potest; modò
restituat si quid damnum alteri sit secu-
tum; & ut caueat, ne iterum debitum sol-
uatur, & tali debitum debeatur verè de
iustitia legis, & non ex gratitudine
tantum.
- 116** Item vxor potest accipere de bonis
viri nolentis restituere; & pro eo resti-
tuere, cum cautela.
- 117** Item, qui dubitat, an sit suum, & acci-
pit, peccat; & tenetur ad restitutionē, qā
est furtum quoad possessionem rei.
Qui legata pia tempore, & modo debi-
tis non soluunt; nec sunt absoluendi,
nisi

nisi soluant, si possunt: sine magno suo detimento: quæ legata valent etiam facta coram duobus testibus tantum.

Qui extra extremam necessitatem ali 118
quid accipit ad edendum, vel vestiendū
pro se, vel pro alio, peccat: & tenetur
restituere, etiā si illud sit superfluum do-
mino. vt suprà, num. 62.

Qui occidit, vel grauiter percutit a- 120
liquod animal domesticum, in suo præ-
dio damnum inferens: cām non sit sui
iuris hoc facere, sed tantum expellere
vel includere, donec damnum restitu-
tur.

Iniuste prohibens venationem, vel
piscationem: & tenetur ad restitutio-
nem emolumenti, quod inde sequi po-
terat. Sed, vt iuste prohibeat, quinque
requiruntur, 1. auctoritas regia iusta,
vel consensus liber populi, vel præscri-
ptio canonica; sine vi, & metu introdu-
cta. 2. vt non puniat eos, qui non pro-
curant dolis, feras extrahi extra loca
prohibita, vt eas capiant. 3. vt prohi-
beat in suis proprijs prædijs, vel alienis
de consensu dominorum. 4. vt restituat 121
emne damnum, quod feræ faciunt

in alienis prædijs, quorum domini nō consentiunt in damnum ipsorum prædiorum. s. caueat, ne subditi ob metum non audeant loqui, vel petere, quod alias peterent à suis paribus. adde, quando, his positis, prohibitio est iusta, non debet contravenientes saltem prima vice interficere, vel mutilare; quamuis esset lex, vel consuetudo sic puniendi: quia est intelligenda contra contumaces ex consuetudine, & non prima vice: alioquin est lex iniusta.

322 Custodes iurati, aut fidei astricti, permittentes venari, aut pescari, aut ligna cedere in locis iustè prohibitis: nisi sit necessitas, at consanguinei, aut amici cari sui domini: ita ut probabiliter credant dominis placitum, tamen non excusat, eostales esse, qui, si peterent, facultatem obtinerent, sed nolunt petere.

Si aliquis ciuium venatur in aliquo tempore prohibitionis, non tenetur restituere; nisi post iudicis sententiam.

324 Qui prohibet subditis, ne feras occidant in suis prædijs, etiam cum damno notabili ipsorum prædiorum.

Venatores, quorum canes damna af- 129
ferunt animalibus domesticis ; & e-
qui campis, &c. tenentur ad restitutio-
nem.

Magnates, prohibentes, ne feræ non
inclusæ, & damnificantes occidantur: e-
tiam si animum habeant restituendi.
peccant mortaliter. sicut, qui furatur cū
animo restituendi.

Tenentes columbaria iniuste, vbi lex 126
& consuetudo id prohibet: & si cum da-
mno notabili alterius, tenetur ad resti-
tutionem. Item, qui inescat suum co-
lumbarium, vt aliorum columbas attra-
hat, & retineat, peccat: & tenetur resti-
tuere.

Qui sibi accipit, vel includit anima- 123
lia aliena domestica fugitiua: nisi ex co-
suetudine desinant redire per aliquot
dics.

Examen apum, antequam in aluea- 129
rijs includatur, est accipientis illud etiā
in alienis arboribus. similiter & alias a-
ues: etiam si accipiens prohibetur ab
ingressu, vel ascensu arborum: sed tunc
tenetur satisfacere iniuriæ factæ, contra
prohibitionem.

De participatione in damno dato.

- 30 Eccat coadunatus sub uno duce ad damnificandum: & tenetur ad restituendum id, cuius est causa, vel saltem quod ad se peruenit, si non fuit causa ulterioris damni.
- 31 Item procurantes, ut quis, v.g. Index tollat cuiquam, quod suum est, nec quod debet restituatur, nec debitor cogatur, peccant; & tenentur restituere.
- 32 Qui scienter, vel ignorantia crassa male dant consilium. Item laudans ingenium alicuius, vel vituperans ignoriam, ut is aliquem damnificet, peccat mortaliiter, & tenetur ad restitutionem,
- 33 Audiens; & gratum habens aliquem suo nomine alicui nocuisse, peccat: non tamen tenetur ad restitutionem, si ei gratum non est, quatenus suo nomine factum est.
- 34 Testis legitimè interrogatus à iudice sciens futrum, si taceat, peccat; & tenetur ad restitutionem: nisi id faciat metu sui status, vel bolorum.

Post

Post excommunicationem promulgataim, sciens furem, non debet denunciare cum ante correctionem fraternali. & si id probare non potest, non tenetur manifestare; etiam si is non satisfaceret. secus, si probare potest, post admonitionem tenetur denunciare: aliter peccat, & tenetur restituere: nisi ius tuus metus excusat,

Vxor, quando confiscantur bona mariti; potest abscondere aliqua pro dote satisfacienda: & id scientes, non tenentur denunciare. Dixi, denunciare: non testificari: quia casus variaretur.

Custos ciuitatis, vel agri non obstante saltem clamando damno notabili, quod fieri videt, peccat mortaliter: & tenetur ad restitutionem. sed, qui ex officio non tenetur, licet & malitia taceat, peccat, sed non tenetur ad restitutionem. Immò, si non ex malitia, sed ex negligencia, vel modestia se non ingerendi negotiis aliorum taceat, non peccat mortali-

Iudex non faciens restituere damnū, cum possit: & tenetur ad restitutionem.

Administratores alienorū bonorum, 197

si in utilitatem domini alicui-damnum
inferunt, peccant, & tenetur ad restitu-
tionem insolidum: possunt tamen ex bo-
nis Domini occulte accipere, tantundē,
quo satisfaciant obseruatis his, quæ sui
suprà, num. 113. posita sunt.]

138 Qui occultè aliquid accipit ab eo,
.cui displicet acceptio occulta, non pub-
lica, peccat venialiter. sicut serui, & filij
ut vescantur: serui autem si ut vendant,

139 & dent cæteris peccant mortaliter. Po-
test esse furtuni sine peccato mortali,
sed cum obligatione ad restitutionem
sub peccato mortali: ut de minimis a-
nimo interrupto continuatis. Furtene-
tur ad impensas, quibus dominus sua
quæsivit ad iudicium boni viri.

140 Impediens euntem ad impedieendum
damnum, quod tertius quarto inferre
volet, peccat: & tenetur ad restitu-
tionem. Item, qui mitteret famulos ensi-
bus districtis ad terrefaciendum, vel ad
iocandum, si damnum sequatur
ob defectum diligentia pec-
cat: & tenetur ad re-
stitutionem.

*De peccatis patrum circa bona
filiorum.*

Peccat pater accipiens aliquid nota-¹⁴¹
bile à filio ex bonis castrensis, id
est in bello acquisitis: vel quasi ca-
strensis, id est acquisitis per officium
publicum, ut Medici, Aduocati, Scribe,
Magistri artium liberalium, vel stipendio
regis, vel quæ clerici acquirunt officio
clericali, vel beneficio; vel accipiens ex
eorum fructibus: & tenetur restituere.
Item debetur peculium filio aduenti-¹⁴²
tium, id est bona parta hereditario iure
à matre aut à suis cognatis, aut amicis, &
nō intuitu patris: sic etiā bona parta suo
labore, & industria, fauente fortuna:¹⁴³
& in huiuscemodi bonis proprietas est
filij: & regulariter usus fructus est patris
dum viuit. & si pater damnificat pro-
prietatem bonorum filij, tenetur ad re-
stitutionem, vel ipse, vel alij filij haere-
des, cum bona inter se diuiserint.

Filius laborans in bonis paternis, si

quid acquirit sua industria est patris, &

hæredum: sed pro suo labore debet aliquid plus habere, quam alij; saltē tandem, quantum mercedeis deberet solui extraneo similiter laboranti: si pater habebat, unde aleretur sine labore filij: & requiritur, ut filius tacite, vel expressè sit ptestatus se velle laboris mer¹⁴⁵ cedem, quæ daretur extraneo. Et ob hæc¹⁴⁸ vel similes causas donatio patris, facta filio, dum est sub sua cura, valet: aliter non valet, nisi in casibus, in quibus donatio mariti facta marito valeret.

152 Inducendo per fraudem, vel metum reverentialem, filium vel filiam, ut renuntiet, vel ut filia contenta sit minore dote legitima, peccat & tenetur ad restitutionem. Ceterum declarationem, aliquorum terminorum, & quando donatio valeat, vide ibi. num. 545.

*De peccatis mariti circa bona uxoris
& è conusso.*

153 **M** Atitus aliquid sumens de bonis paraphernalibus, id est, de bonis, quæ habet uxor præter dotem,
pecc-

peccat, & tenetur ad restitutionem. ia
frè, num. 155.

Vxor aliquid sumens notabile de bo-
nis mariti contra eius voluntatem: &
tenetur ad restitutionem. Item, non po-
test dare eleemosynam ex bonis mariti:
nisi existenti in extrema necessitate, &
ubi consuetudo regionis id ferret: (nisi
expressè constaret de contraria volunta-
te viri) vel si faceret ad euitandum da-
mnum temporale, vel spirituale mari-
ti: si maritus sit amens: ex datis à ma-
rito in suum usum parcius impendit: de
paraphernalibus: vel si quid lucretur
post datam sufficientem dotem, modò
lucrum non sit commune viro. *et alias*
multas, de quibus suspræ, num. 106. & si
maritus est prodigus, vel decoctor, po-
test clam accipere p necessitate domus
saltem futura reparanda. Item mortuo
marito potest totam dotem repeteret:
licet maritus superflua impen-
disset in eam alendo,
& ornaudo.

De

*De peccatis filiorum circa bona
parentum.*

156 **F**ilius aliquid notabile sumens à pa-
tre etiam de bonis aduentitijs, & pro-
fectijs, etiam ad eleemosynā, pe-
ccat: & tenetur restituere patri, vel hære-
dibus: quia fructus illorum bonorum
sunt patris. & si cum voluntate patris
plus accipit, quam pater possit donare:
tenetur ad restitutionem.

159 Filius, si non vult tradere bona, qua-
pater viuens ipsi emit, sed non dedit: ut
arma, libros, &c non tamen debet com-

161 putari cibus, vel vestitus Item filius, qui
laceratus est ex bonis patris, & lucrum
non diuidit, mortuo patre: aut aliquid
165 ei datum cotemplatione patris, non di-
uidit cum hæredibus, peccat: & tenetur
ad restitutionem. potest tamen accipere
mercedem sui laboris, si præcessit prote-
statio.

166 Gener nolens computare in hæredi-
tatem uxoris vestes, & ornamenta data
a patre viuente.

De peccatis falsariorum, &c.

QVI nummos in substantia pondere 167
vel forma falsificauit, aut falsis sci-
ens usus est; & tenetur ad restitutio-
nem. si quid est damni, passo damnum,
si scitur: alicui pauperib⁹, nec excuset,
quod cum errore ab alio accepit pecu-
niām.

Qui forficibus circumcidit, vel aquis 168
scribus attenuat nummos, non publica
auctoritate: peccat, & tenetur ad restitu-
tionem.

Qui falsat scripturam, aut ea utitur, 169,
aut falsare facit, aut malitiosē abscon-
dit, & tenetur ad damnum, quod inde se
quitur: &, si sunt litteræ Apostolicae est
excommunicatus.

Qui falsat subscriptionem, vel inscri-
ptionem, aut sigillum: tenetur ad resti-
tutionem damni, si quod sequitur.

Qui utitur falsis, vel veris reliquijs
causa turpis quæsus, id est, cum pacto, &
fine principali aliquid accipiendi, vel
causa ebrietatum, vel commessionum.

mor-

mortalium : sic , qui utitur miraculis,
aut reliquijs nouis, ab Episcopo non ap-
probatis.

De peccatis circa inuenta.

170 **Q**VI inuenit rem notabilem alie-
nam, & retinet, vel statim non red-
dit, vel non fecit quod oportuit, ut no-
sceret dominum. Quae vero non sunt a-
liorum, & quae quasi derelicta habeant
a dominis, presumuntur ex coniecturis.
Vide ibi. Et potest sibi pauper applicare:
sed quomodo, vide.

172 **Q**ui inuenit thesaurem casu in lo-
co alieno, debet dare dimidiam par-
tem domino: si data opera, sed sine fa-
culte, debet totum dare domino: si cum
facultate, totū ipse inuentor potest acci-
pere, ac si in proprio loco inueniret.

173 **Q**ui inuenit in domo, vel agro loca-
to, vel per emphytesim, debet diui-
dere cum domino: & contra, si dominus
inuenit, debet diuidere cum habente
ius fruendi: sic vir, si in agro per dotem
habito cum coniuge: sic, qui inuenit in
lo-

oco publico vel sacro, partiri debet cū 175
 ciuitate, vel fisco, vel Episcopo, & non
 est expectanda sententia Iudicis, cum
 hæc restitutio non fiat in pœnam, hoc
 intelligitur secundum ius commune,
 quia possunt esse aliæ leges seruandæ.
 Sciens esse thesaurem in loco, & emens
 locum, nō tenetur dare aliquid vendito-
 ri. Nominis thesaurei non intelliguntur
 nummi recenter absconditi metu belli,
 vel ut conseruentur tutius : debent e-
 nim restitui hæredibus.

*Qui diuinationibus, & modis illici-
 tis inuenit thesaurem, eiam in suo loco:
 est fisci post condemnationem, quia est
 pœna.*

*Qui trabem inuenit in flumine, 176
 & accipit : nisi pro derelicta habeatur.
 & quo modo, vide ibi.*

*Avis, vel fera deprehensa in la-
 queo, etiam alieno, est in-
 genientis: nisi consne-
 gudo sit in con-
 trarium,*

*De peccatis circa Contractus, & pri-
mò, circa Depositum.*

179. **N**emo tenetur de danno depositi,
quod casu fortuito contingit, nisi
culpa præcedat, vel mora, vel pa-
ctum.

181. Qui dat alicui facultatem, ut deposito
consistente in pondere, numero, & mea-
sura vtatur, sperans lucrum, peccat: quia
est ut mutuum.

Qui non vult reddere depositum, vel
soluere pro deposito amissio, dolo vel la-
ta culpa: non leui: nisi aliquam merce-
dini accipiat pro custodia: tunc enim te-
netur pro leui: sed non pro leuissima: ni-
si præcesserit pactum, vel mora in resti-
tuendo. Qui vtitur contra voluntatem
deponentis.

De peccatis circa Commodatum.

182. **R**epetens commodatum ante tem-
pus, peccat: & si cum danno tertij,
tenetur ad restitutionem..

Com-

Commodatarius non reddens suo ¹⁸³
tempore commodatum peccat; & si de-
terioretur sua culpa. vt quia reddere di-
stulit, vel quia alteri cōmodauit, & in a-
lios vſus. (vide ibi multa) tenetur ad re- ¹⁸⁴
ſtitutionem; dummodo non eodem mo-
do fuisset peritura in manu domini, &
nisi dominus rei consenserit in illam
moram vel illos vſus.

Quando res commodata, cuius non
transfertur dominium, mittitur per a- ¹⁸⁵
micum fidelem habitum, & sine dolo
perit, perit commodanti: quod si trans-
fertur dominium, vt in mutuo, v.g. in
pane, vino, & oleo, & id genus alijs, quæ
vſu consumuntur, perit ei, cuius est do-
minium, id est accipienti, siue commo-
datario.

Qui non vult reddere, nisi solutis
impensis, quas ipſe iure tenebatur face- ¹⁸⁶
re, peccat: potest tamen illud reti-
nere pro compensatione
alicuius debiti
liquidi.

*De peccatis circa Locata, &
Conducta.*

137 **L**ocator, qui, pensione accepta, ob crimen commissum sua bona perdidit, & non vult reddere pensionem conductori: saltem pro rata temporis peccat.

Item, qui cogit soluere conductorem coactum ob pestem, vel aliam iustam causam relinquere ante tempus rem iam locatam. Item, qui non vult deducere partem agricolæ debitam propter sterilitatem fortuitam: compensata fertilitate praecedentis, & subsequentis anni. *ubi multa sunt videnda.* & sunt sex conditiones ad hoc: & oportet servare leges locationis expressas, vel tacitas illius regionis.

138 Non dicitur sterilitas, quando fructus iam percepti damnificantur, surripiuntur, aut pereunt: sed sterilitas fortuita est, quæ contingit ex insolito calore, frigore, tempestate, terræmotu, magna alluvione, locustis, bruchis, & id genus

mus, absque culpa agricolarum: & tandem illa dicetur sterilitas, quam consuetudo, vel communis usus regionum approbat.

Hæc remissio non habet locum, quando locator, & conductor sunt socij partiarij, tam lucri, quam danni: nec quando sterilitas imputatur negligentie agricultorū: ut quia nō extirpauit zizania, quæ frumentum suffocarunt: nec quando res conducitur in longum tempus: ut in decem, vel plures annos vel in vitam unius, & pensio exigua soluitur, potius ad recognitionem dominij directi, quam ad solutionem fructuum. secus, quando tantum soluit, quantum solueret, si ad breve tempus conduceret, pro fructibus.

Quando per industriam conductoris fructus excreuerint, non est augenda pensio prouetus, vel merces locationis: similiter, nec quando ex fecunditate agri fructus excreuerint. sed si casu fortuito contingit fertilitas, potest angeri pensio: vt, si locatum est molendinum, & hoc anno, quia vicina molēdina casu sunt destructa, lucrum augetur: potest

212 COMPENDIUM
augeri pensio pro rata maioris lucri,
quam fuerat solitum.

192 Qui habet rem alius Ecclesiæ in emphyteosim, & per duos annos non soluit pensionem, ipso facto eam perdet; nisi purget moram, soluendo ante citationem, vel statim post citationem sine dilatione: sed, si prædium est alterius personæ priuatæ, non amittitur nisi per tres annos non soluat: & tunc non purgatur mora; sed possit fieri compensatio, si dominus aliunde esset debitor.

193 Locans domum suam alicui ad certum tempus, potest eam repetere ante præfinitum tempus, in quatuor casibus. Primo, si non soluit die præstituto, nec celeriter satisfacit. Secundo, cum ea epus habet ad suam habitationem, propter aliquam superuenientem necessitatem cui aliter commode prouidere non potest, & debet deducere pensionem pro rata temporis sicut in casu sequente. Tertio, quando domus indiget refectione, qua non indigebat tempore locationis. Quarto, quando conductor absitetur ea, etiam absque damno domini;

vt

ut recipiendo meretrices, lenones, seditiones; & tunc nihil de pensione debent deducere; similiter quando male ea vtitur cum damno; ut arbores cædendo, agros non colendo, & tenetur pro rata temporis dimittere pensionem, sed potest in iudicio repetere damnum illicitum.

Qui locat domum, vel aliquid aliud ¹⁹⁵
alicui, putans ea abusurum ad peccatum
mortale: peccat mortaliter: dat enim au-
xilium, & difficile saluatur à peccato
mortalí, qui locat domos meretricibus.
Permissio enim peccati cum participa-
tione lucri, nulli est licita.

Qui sciens, & tacens rem vitiosam ¹⁹⁶
locat, tenetur restituere, si sequatur da-
mmum: Item ignorans rei vitium, & eā
pro integra vendens, tenetur etiam ad
damnum. secus, si dixit conductori se
nescire vitium, vel si ignorans vitium
simpliciter exhibuit rem vēdendam cō-
ductori.

Qui conductit, & non vtitur re loca-
ta; & non vult soluere, peccat, nisi domi ¹⁹⁸
nus eam alicui locauerit. Conducens

O, de-

debet soluere in tempore secundum pa-
ctum, vel mores regionis; vel regulari-
ter in fine anni.

*De peccatis circa tributa
publica.*

200 **Q**VI nō soluit iustas gabelas. Item,
qui imponit iniustas, saltem secun-
dum aliquam partem: & est excom-
201 municatus. Qui iniustus exigit; vel dubi-
tat esse iustas, nisi ex obedientia id fa-
ciat; & conscientiam deponat. Item, qui
à clericis, nisi negotientur.

Mercator, qui falsum iurat; vel, re-
missus suæ conscientiæ, pauciores mer-
ces monstrat; tenetur ad restitutionem.

De peccatis circa pignora.

203 **C**reditor, si, inscio domino, vtitur
pignore, est furtum; si sciente, &
volente, est usura: nisi sit usus, qui
gratis inter amicos conceditur, vt de li-
bro. Item si sua culpa graui, vel dolo, pi-
gnus perit, & non vult soluere, peccat.

Item

Item paciscens, quod, si debitor ad certum tempus non redimat, pignus cedat creditori: nisi fiat in poenam domini, ita, ut pro vendito iusto pretio habeatur. Item, si transfacto tempore, pignus vendat, antequam dominum admoneat: nisi sit pactum in contrarium.

Creditor potest pignus retinere, donec debitor omnia soluat, usque ad minimum quadrantem: potest etiam post tempus, alteri pignorare, & fructus perceptos debet soluere, sed impensis debent repeti.

De peccato Vsuræ circa mutua.

VSuræ est lucrum proueniens ex contractu mutui, &c, quia mutuum est duplex, clarum, & palliatum, id est latenter mutuum, sub contractu non mutui, cum ob anticipationem minoris emit, vel ob expectatam solutionem plus iusto pretio vendidit, ideo sura est duplex, aperta, & palliata. Mutuum à commodato differt in hoc, quia in com-

modo non transfertur dominium, sic ut in mutuo; licet gratis vtrumq; fieri debeat: ad usuram requiritur, vt sit vi mutui: & principaliter rei suaptè natura pecunia estimabilis.

209 Potest quis in mutuo etiam principaliter sperare lucrum amicitiae, & gratitudinis, & ex amicitia, & gratitudine sperare etiam principaliter lucrum pecuniae.

211 Qui mutuat principaliter ob lucrum, & postea, cum pœniteat, mutat intentionem lucri in minus principaliter, non est usurarius. nec sunt usurarij, qui spe lucri mutuant, si id minus principaliter faciant; etiam si sine spe lucri non mutarent.

Mutuans ex charitate, & deinde accipiens sibi aliquid datum ob timorem, peccat: potest tamen suū recuperare per mutuum, quod aliter recuperare non poterat: & aliquid accipere ob laborem in mutuo.

Potest accipere plus ratione lucri cestantis, & damni emergentis. *per Navarum semper valet, non per Sotum. Lucrum.*

erum cessans debet sumi, quando pecunia parata domino plus valet, quam alteri.

Quod si aquæ valeat, non potest aliquid accipere, licet accipienti plus valeat. Conditiones lucri cessantis necessariæ sunt tres: prima, ut interesse sit verum: secunda, ut mutuatio, vel non solutio sit causa amissionis lucri: qualis non est, si dominus habeat aliam pecuniam expositam, qua negotietur: tertia, ut non recipiat interesse prius, quam constet, quantum verisimiliter lucratus fuisset: & debet considerari illa verisimilitudo, seu dubietas, & non totum interesse suum.

Maritus potest pacisci cum eo, qui dotem promisit, & non soluit, ut in singulos annos pro subsidio matrimonij soluat tantundem, quantum aliquis mediocriter industrius cum illa dote lucrari potuisset.

Qui dotem accepit in casu diuortij, vel eius heres in casu mortis, tenetur dare uxori separatae, vel viduae, alimenta, quæ dari possunt salua dote, donec dos soluatur.

Iustè seruari possunt statuta regio-
num, quæ præcipiunt, ut detur quid pro-
centum in singulos annos, donec dos
soluatnr.

213 Montes pietatis sunt liciti, & gener,
seu quilibet maritus potest recipere fru-
ctus pignoris vsq; ad solutionem dotis,
non computando in dotem; nisi contra-
rium exprimatur.

*Qui peccent peccatum Usura
circumclusa.*

214 Ecce mortaliter, qui mutuat prin-
cipaliter ob lucrum speratum. Itē, q.
215 potens non soluit tempore suo. Itē,
qui sciens alium non posse adimple-
re, mutuat ei apposita pœna, nisi addi-
216 em, &c. Item, si, soluta parte debiti, to-
tam pœnam exigit. Item, creditor utens
fructu pignoris, & nolens illum com-
putare in sorte, deductiz expensis; et-
iam si talem fructum debitor non col-
legisset, nec colligere putasset. Hæc
non possunt fieri, etiam apposito pacto.
Quid autem de feudis dicendum, vi-
de ibi.

219 Qui mutuat triticum, &c. ita, ut sibi
red-

reddatur eo tempore, quo verisimile est
auctum iri: & tenetur ad restitutionē: si
tamen illud nō erat seruatus. Qui mu-
tuat mutuabile cum pacto, vel intentio-
ne principalī, vt molat in suo molendi-
no, emat ex sua taberna, laboret in suo
p̄dio, &c & tenetur ad restitutionē: etiā
si mutuatarius nil damni habuerit hinc
& mutuator nil vtilitatis; propter obli-
gationem. Item mutuans cum pacto, vt
sibi vendat linum, vel lanam, &c: etiam 222
iusto pretio: Item, si mutuat cum pacto,
quod, si mutuatarius intra certū tempus
moriatur, sit liber: sin minus, duplum
reddat: secus, si gratis daret absq; fraude
& esset contractus innominatus, id est,
do, vt des: & tandem debet à mutuo ab-
esse omnis obligatio, quæ lucrum ex mu-
tuo affert.

Item, de mutuante pro habendo offi- 223
cio, & non principaliter pro acquiren-
da amicitia: sed fructus officij non debet
restitui.

Item, mutuans triticum, vt tantum- 224
dem restituat recens, sciens, illud futu-
rum melius, peccat: & tenetur restitu-
re. Dare triticum ad renouandum, sim-
pliciter est licitum.

- 225 Qui non vult recipere, quod sibi debetur, nisi usq; ad tempus, quo pretium crescit: vel non in loco ubi debetur.
- 226 Qui mutuat argentum, ut reddat aurum: nisi sit venditio.
- 227 Qui triticum, vinum, vel oleum aliquis prædijante messiem, vel vindemiā emit ob anticipatam solutionem minoris, quam collecta sunt validura peccat: & tenetur ad restitutionem: secus, si minoris, sed a quo pretio, ob periculum. si emit, cum pacto, ut eligat triticum huius, vel illius agri; ut libuerit, debet plus soluere pro illa optione, ad iudicium
- 228 boni viri. Item peccat, qui vendit pluris iusto pretio, ob dilatam solutionem. de quo suprà, nu. 220. & iustum pretium nō stat in indivisiibili: sed est triplex. de quo inf. c 23 nu. 78.
- 229 Qui pecora, vel prædia emit ab eo, quem putat non habere, & statim eidem locat cum pensione, tenetur ad restitutionem pensionis, secus si probabiliter credebat eum illa habere.
- 230 Debita post longum tempus solueda, possunt iuste emi minoris.
- 231 Qui emit censum perpetuum, vel te-
- po-

poralem, redimibilem, vel irredimibilem, sine requisitis conditionibus; pro quibus est extenuans Pij Quinti.

Vide ibi, in Nauarr.;

Qui mutuat, ut detur aliquid alicui ²³⁷ tertio, vel pauperibus, vel ut remittatur damnum iniuriæ illatæ: non autem, ut remittatur iniuria.

Vendens triticum, quod non erat fer-²³⁹
naturus, pro maiori pretio, quo valiturū
est in alio mense; & tenetur ad restituti-
onem: si vero erat fermentatus debet acci-
pere mediocre pretium, deductis expen-
sis; & non summum. ²⁴¹

Vendens aliquid iusto pretio egenti
pecunia, cum pacto vel intentione prin-
cipali, ut ille sibi reuendat minoris iu-
sto pretio peccat: secus, si simpliciter
vendidit, & emptor reuendat infimo
pretio iusto. Est usurarius, qui, cum pre-
mium mercaturæ suæ aduentu aliarum
decreuerit, ipse ne perdat, dilata soluti-
one pluris iusto pretio vendit. ²⁴²

Deponens pecuniam apud mercato-
rem, vel numularium, cum intentio-
ne principali lucri mensuræ, vel annua-
lis: secus, si quid datur gratuitū nec est

con-

cōsiderabile periculum in mercatore, vt
propter illud possit deponens intendere
lucrum.

243 Qui rem valentem 15. ob dilationem
vendit 20. & tenetur ad s. etiam si postea
res valeat 20.

Mercatores, qui dant Regibus vel a-
lijs pecuniam, vt accipient 10. pro 100.
etiam si Rex scribat esse gratuitam mu-
tuationem. Item officiales, qui ob antici-
patam solutionem aliquid accipiunt,
Item, qui iurat se soluturum vsuras, &
nō soluit; nisi fuerit à Iudice absolutus.

De usura in pactis de Retrouendendo.

248 **Q**ui emit cum pacto retrouendendi,
animo magis mutuandi, quam
emendi: peccat mortaliter: & tene-
tur ad restitutionem.

Item, si minoris iusto pretio.

Pactum retrouendendi est licitum. &
emptor potest fructus retinere, & potest
vendenti locare: dummodo fiat sine frau-
de, & dolo, id est, vt emptor verè, & prin-
cipaliter intendat, emere sine simulatio-
ne

ne. & pactum non sit, ut redemptio fiat
maiori pretio, quam fuit facta emptio.
quod pretium emptionis cum pacto re-
trouendendi semper est minus, quam si
ficeret sine pacto.

Nota, pactum potest fieri tripliciter:
primò, ut, quandoq; voluerit, possit redi-
mere: & tunc res minus valet. Secundò,
ut ad certum tempus, v. g. duos annos nō
possit; sed post duos annos possit, quan-
do voluerit. & tunc res plus valet, quam
cum primo pacto; & minus, quam si nū-
quam possit redimere. Tertio, ut intra 249
tantum temporis: v. g. duos annos possit
redimere: & ultra non possit: & hoc pa-
ctum est licitum in emptionibus, exce-
pta emptione census, per Pium V.

Nota, vendere prædia non sata, & 250
vineam vindemiatam, cum pacto redi-
mendi infra annum, & paulò ante mes-
sem, vel vindemias redimere, est fraus.

Nota, emptor cum pacto, si pretium
redemptionis, loco, & tempore debitum,
oblatum non recipit, peccat: & non po-
test accipere amplius fructus à tempore
mora.

De usura in societate.

- 252** **V**T societas sit licita, tria requiruntur primò, vt negotiatio sit licita: secundo, vt pecunia subiaceat periculo dantis; non sic in mutuo: tertio, vt in omnibus, iudicio boni viri, seruetur aequalitas; & lucrum pro rata diuidatur.
- 254** Potest pecunia assecurari soluto pretio à socio: & etiam potest assecurari lucrum incertum.
- 258** Dans pecuniam in societatem ei, quem scit non esse negotiaturū in certum lucrum; vt militi, vel clero; licet faciat tres contractus, id est societatis, assecurationis, & redemptionis, peccat: quia est mutuum palliatum.
- 2** Qui verè dat pecuniam in societate, & facit scripturam de mutua, vel commodato, peccat: & debet rescindere scripturam; si vult recipere lucrum.
- 260** Omnis societas circa animalia in qua ponuntur pacta cum damno notabili socij, est illicita: sicut illa, in qua par-

tes **c**ommodatum non respondent ex
æquo partibus collatis in societatem.
Item, si animal moritur fortuitò, vel si-
ne culpa agricolæ domino moritur. de
quo suprà, num. 187.

*De usure participantibus, & eam
non restituentibus.*

Inducens ad usuram, peccat mortali-²⁶²
ter; nisi in extrema necessitate sit: nō
autem, si à parato accipiat, vel nō vo-
lente mutuare gratis.

Qui accipit ad usuras ob res vanas,²⁶³
grauando se ære alieno, damnificans fa-
miliam, peccat.

Mutuans usurario in fines malos, vel
vanos, non potest solutionē mutui acci-²⁶⁴
pere; si usurarius, facta hac solutione, nō
posset usuras restituere, & loquitur in
conscientia.

Item suadens, vt mutuet ad usuram,²⁶⁵
& vt contrahat contractus usurarios, te-
inetur in solidum. De clemente ab Usura-
rio pignus amissum ob non solutionem

vsuræ, perinde iudicandum est, ac de e-
mente rem alienam.

Bona usurarij non sunt obligata pro
vsuris extortis. & dominium rei lu-
crifactorum per usuras transit in usurati-
um : & dominium rei venditorum ab
usurario transit in emptorem. potest
tamen debitor recuperare rem, quam
dedit, si sit penes usurarium, vel penes
alium titulo gratuito; saltem, cum de-
sunt usurario bona ad soluendum.

Gratis quid accipiens ab usurario, nō
266 habente, unde satisfaçiat, tenetur resti-
tuere.

Institor, negotiorum gestor, tutor, fa-
mulus, seruus, scienter dantes pecuniā
dominorum ad usuram, vel usuram col-
ligentes, & internuntij ex parte usurarij;
tenentur ad restitutionem.

Vxor usurarij non habentis, nisi quā-
cum restituat, si viuat ex usuris mariti
ad luxus, cum aliundè possit honestè vi-
vere, peccat si dominium rerum usura-
acquisitarum non transiit ad maritum.
Item, gener accipiens dotem à socero u-
surario, sciens, aut debens id scire, cuius
bona don sunt satis ad restituendum,

peccat, & tenetur restituere.

Socer mutuans genero tantum, quā- 275
rum debet p dote, vt gener reddat pro-
dium fructiferum, quod pro dote in pi-
gnus tenebat, peccat.

Iudex, adiudicans usuras usurario, vel 275
non cogens eum restituere.

Procurator, & aduocatus, adiuuantes 278
an hoc usurarium, vel obuiantes peten-
ti restitutionem. Notarius etiam, faciēs
instrumentum usurarium simulatum:
non autem, si clarum, &c, Testes, &c. &
tenentur ad restitutionem.

Usurarius, non reddens, quod ultra
sortem accepit, & fructus pignoris: nec
refert, an mutuatarius ex pecunia mul-
tum sit lucratus. &, si non restituat; ha-
redes eius, & qui gratis ab eo aliquid ha-
buerunt, tenebuntur restituere in eo in
quo facti sunr locupletiores,

Confessarius, audiens confessionem 279
usurarij, vel ei ministrans aliquod sacra-
mentum, sine cautione, &c.

Dans pecuniam nautis ad aliquod o- 282
pus, ita, vt, salvo semper capitali, partem
lucri habeat, sicut & singuli nautæ, pec-
cat, & tenetur restituere.

De usura circa Cambia.

- 284 **M**utuans cum pacto assecurandi, est usurarius: Assecuratio tamen simpliciter est licita. Item excepto mutuo, & commodato, potest capi pretium pro pecuniarum usu, seruata aequalitate valoris in commutatione; ut tanti valeat, quādo datur, quanti valebit quādo accipietur.
- 287 288 Cambiens, immò mutuans ex officio, potest accipere stipendium ab universitate, vel aliquod paruum lucrum à mutuatarijs pro labore: ut in Monte pietatis.

Licium est cambium per minutum, ut cum quis cambit quadrantes pro iulij: & potest accipere lucrum pro labore statuum à lege, vel consuetudine. &, qui cambit non ex officio, minus debet accipere, quam qui cābit ex officio.

Sic cambium per literas cum lucro; dummodo sit cambium de loco ad locum: non de tempore ad tempus, nec sit à persona non habente pecuniam, vel fidem,

fidem, & animum cambiendi: & conseq-
uenter recambia sunt usuraria, quan-
do cambia non fuerunt vera, & fuit ap-
positum pactum pro recambijs.

Licet emere, vel vendere pecuniam, 290
quæ alibi pluris valeat contra Sotum.

In cambijs potest aliquid accipi ratio 292
ne lucri cessantis, vel damni emergentis,
si tunc vere cessat: & per Pium V. non po-
test in principio cambij praefigi certum
interesse.

Telonarij possunt aliquid accipere 293.
ob pecuniam seruatam: aliqui nihil acci-
piunt: aliqui dant tot pro centum depo-
nenti, & est usura.

Est licitum commutare pecuniam 294
præsentem pro absente cum lucro

Vna moneta potest plus alia valere,
octo ob causas: prima est, diuersitas me-
talli: secunda est, diuersitas bonitatis e-
iusdem metalli: tertia, diuersitas formæ
& ponderis: quarta, diuersitas locorum:
quintū, reprobatio totalis vel partialis:
sexta, diuersitas temporis: septima, co-
pia, vel defectus: octaua, absentia, vel
præsentia, & nunq̄ valet plus ob dilatio-
nē temporis: quia tardius datur, vel recipi-
tur.

Qui mutuat centum aureos ad annum, si eos erat seruaturus, vel mutuauit cum pacto, ut redderentur eiusdem metalli, & formæ; licet infra annum eorum valor creuerit. vel decreuerit, debent idem aurei restituiri immò, etiam si non præcesserit pactum, necc fuisset seruaturus.

Nec contra prædicta obstat pretium statutum à repub. nummis.

295 Qui dant 100. ducatos in India, non possunt accipere 10. in Hispania.

299 Campor, emens absentem pecuniam notabiliter minoris, quam ibi valeat communi æstimatione, etiam detracto eo, quo minoris valet propter absentiam, tenetur ad restitutionem: sicut & qui emit quancunque rem hoc eodem modo.

Emens à non habente rem, vel numeros, saltem virtualiter: & tenetur restituere: debet enim seruari extrauagans Pij V. de qua. vide ibi cum optima applicatione.

PRÆCEPTVM VIII.

Non falsum testimonium dices.

Cap. XVIII.

Prohibetur principaliter falsa testifi-
catione iudicialis vel celatione veri:
secundario omnis inordinata signifi-
catione verborum, signorum, factorum,
mentiendo, in honorando, susurrando,
deridendo, maledicendo, detrahendo &
omnis significatio huiusmodi saltem
est peccatum veniale; quia est inordi-
nata.

Testificans nesciens verum, sed quia alius fide dignus affirmauit, peccat gra-
uiter: sed non tenetur restituere.

Mendacium notabiliter pernicio-
sum vel iuratum, est mortale. alioquin,
siue in iudicio, siue extra est veniale.

Mentiri in materia fidei, sacræ scri-
pturæ, vel morum, est mortale: nempe si
fiat cum periculo, & animo nocendi.
& sic concionator lapsu linguae falso
citans scripturas, vel Doctores, non pec-
cat mortaliter. sed scienter recitans

P 4

fal.

6 Qui non adimplet promissionem obligantem, id est veram, deliberatam, voluntariam, nudam, rei illicitæ, possibilis, notabilis, quam diuersus status non eneruauit, peccat mortaliter.

Qui promittit aliquid Deo vel homini, animo non se obligandi, non obligatur; sed peccat. & si alicui notabiliter noceat, vel intendat nocere, peccat mortaliter.

Promissio facta ob aliquam causam, non obligat in conscientia, quando causa principalis non est vera; & promittens non habebat animum se obligandi absque illa causa; siue eam expresserit, siue non.

Promissio facta absq; deliberatione requisita, non obligat, & illa deliberatio sufficit, quæ sufficit pro voto: de quo c. 12. num. 24.

Promissio metu, aut dolo extorta non obligat in conscientia, nisi adsit iuramentum. Similiter non obligat promissio rei illicitæ, vel impossibilis.

Promissio parua rei, etiam voto, vel iurata.

iuramento firmata, si non seruatur, est peccatum veniale, & non mortale.

Promissio non obligat in conscientia, quando status rerum mutatur, quam mutationem si promittens præcogitasset, non promisisset: & in hoc est standū sux conscientiæ. vt, si promisit ducere aliquam in uxorem, quæ deinde fuit fornicata. Similiter, si res, quæ prius erat licita, modo est illicita.

Qui factis simulat aliquid cum domino notabili alterius, vt hypocrita, peccat mortaliter Peccat saltem venialiter, qui simulat se bonum, cum non sit, etiā ad ædificationem proximi.

Qui leui indicio aliquem iudicat, firmiter de peccato mortali, peccat mortaliter.

Lædens notabiliter alterius honorē, 10 vel dans causam lædendi per contumeliam, conuicium, vel improperium, peccat mortaliter.

Lædens notabiliter per susurrationē 13 aliquorum amicitiam bonam, peccat mortaliter, & tenetur ad reconciliandū eos, & ad damna secuta.

Nota ex Soto, Licitum est vni minue 14

realiquorum amicitiam, ut ipse contrahat cum altero illorum amicitiam; si non laedit notabiliter.

15 Qui injicit notabilem erubescientiam, vel animi perturbationem, per derisionem, peccat mortaliter. Deriso autem est inordinata poenitentia, vel culpa, vel defectus naturalis significatio. & in hoc peccatum sæpè incident aulici.

De Detractione, seu murmuratione.

17 **L**ædens bonam famam, vel gloriam notabiliter per detractionem, peccat mortaliter. Detractio, murmuratio, seu infamatio, est inordinata significatio expressa, vel tacita mali; qua laeditur, vel periclitatur fama, vel gloria alicuius hominis non beati. Fama est bona existimatio de aliquo, qua putatur bonus, vel habilis ad aliquem bonum usum.

22 Imponens alteri peccatum mortale falsum vel verum, putatum, falsum, peccat mortaliter.

Imponens venialia falsa , vel defec- 25
 tus naturales falsos, ita tamen, ut dām-
 nū notabile inferant famz, peccat mor-
 taliter.

Qui detegit peccatum mortale ve- 26
 rum secretum alicuius, inordinate; pec-
 cat mortaliter , nisi aliqua circumstan-
 tia excuset. Nam non est peccatum mor-
 tale, detegere notoria facti, vel juris, vel
 famosa, sine intentione nocendi, quan-
 uis illi, quibus deteguntur, ea ignorant,
 & personam cognoscant. Idem dicen-
 dum de detectione eorū, quæ citò di-
 vulgāda sunt. Seipsum vero potest quis-
 piani diffamare, etiam falso absque
 mortali: dummodo non sit notabile no-
 cumentum animz, vel corporis sui , vel
 aliorum.

Dixi inordinatam , quia licet accu- 30
 sare etiam ob priuatam vtilitatem sine
 odio; & extra accusationem detegere de-
 licta reipublicaz vel superiori, vt prouide-
 tur, vel vt aliquis adiuuetur: non pec-
 cat, qui detegit omissa correctione, quā-
 do non speratur fructus.

Non

- 33 Non peccat mortaliter, detegens pœcatum illius, qui se iactat de eo; vel detegens ei personæ, quæ non obseruit: esset enim, ac si non detexisset: ut parentibus, non enim sunt publicaturi.
- 34 Qui inuenit peccata pœnitentis scripta, & legit vel diuulgat, siue sint notabiliter laudentia famam, siue non, peccat mortaliter.
- 35 Qui libellum famosum continentem peccata falsa alterius, vel vera occulta componit, & proicit in publicum, ut legatur; & qui inuentum diuulgat, peccat mortaliter.
- 36 Qui peccata aliorum audita aliter refert, id est augendo, vel magis certificando notabiliter.
- 37 Qui audit detrahentem mortaliter assentiendo, vel non resistendo cum debet; vel se delectando, peccat mortaliter.
- Qui interrogatus de vita, & moribus alicuius, cum teneatur loqui, tacet virtutem illius cum damna notabili.
- 38 Iudex procedens contra aliquem per viam inquisitionis, non præcedente infamia, quamuis id probari possit tribus

bus testibus. licet possit procedere ob de-
lictum notorium generaliter, sed non
nominatim, nisi accusetur.

Iudex post confessum delictum, in- 39.
terrogans reum de socio, vel auxiliante
occulto; nisi in aliquibus casibus.

Non tenentur subditi denuntiare su- 40.
periорibus reos, ut puniatur; satis est, si
rei restituant damnum illatum, & man-
data vniuersalia sunt intelligenda secū-
dum ius, v.g. præmissa correctione.

Qui non debens vult scire aliorum 41.
peccata, etiam si sit iudex, peccat, sicut,
qui cum assensu audit detractionem.

Defama restituenda.

QVIC non vult restituere damnum 42.
notabile famæ datum iniuste à se,
vel ab eo, cuius ipse est hæres; pec-
cat mortaliter.

Lædens notabiliter per unum pecca-
tatum mortale famam habentis alia pec-
cata notoria, peccat mortaliter: & tene-
tur, ad restitutionem famæ, sed quomo-
do, & quantum, vide ibi.

Per-

43 Persona publica tenetur querere reparationem famæ.

44 Qui, multum aliquem laudando, alios notabiliter infamat, peccat mortaliter, & tenetur restituere, intellige in his, si sequatur infamia.

45 Si falso infamauit, tenetur restituere, dicendo se falsum dixisse; etiam cum iuramento, si opus est.

Detegens verum peccatum occultū, infamat; & tenetur restituere, sed quomodo, vide ibi.

46 Si infamatus condonet, cessat obligatio restituendi, vide ibi aliqua.

47 Qui se mutuo infamarunt, non excusantur à restitutione per recompensationem. Condonatio facta petenti veniam generaliter omnium detractionum non valet, nisi pro ijs, ad quas probabilitate se extenderit intentio condonantis.

Conuersatio familiaris infamantis cum infamato, non tollit obligationem restituendi.

Excusat à restitutione periculum maioris boni, & omnimoda obliuio infamaz. non sic, si quis adolescens falso,

vel

vel re vera, sed secreta se iactat habuisse
puellam, etiam si ipsa senuisset, possent
enim socij eius recordari: semper itaq;
remanet damnum resarcendum.

Lædens famam iustè, nec peccat, nec
tenetur. Excusat læsio parua, & non ei
fides habita. 48

Quando accusatus accusanti non te-
meatur, & è contra, vide ibi. 49

Non obligatur, qui otiosè solùm re-
fert aliena delicta à se audita sine affir-
matione, licet audientes credant. (nisi
referens existimaret audientes ita cre-
dere, ac si affirmaret.) Nec si is, contra
quem dicitur, sit infamis in ea re. Nec
referens peccatum cum auctori pœ-
nitentia, ita ut potius sit ei honor,
quam infamia. Nec qui solam occasio-
nem remotam infamia dedit. Nec de-
tractori conspicuus restituere te-
metur famam alicuius ho-
minis infimax sortis,
&c. sed res hęc
est dubia,

De secreti detectione.

51 Secretum dicitur illud, quod à nemini, vel à tam paucis scitur, ut non sit notoriū, vel famosum, & tale secretū, quando eius detectio noceret animę corpori, famam, honori, fortunis, obligat scientem ad celandum: etiam nulla facta promissione. &, si eius detectio non noceret predictis, non obligat: & pracipiente superiore sciens tenetur reuelare: etiam si, eo celato, nullum damnum timeretur: nisi sit facta promissio celandi expressa, vel tacita: quæ colligitur ex modo dicendi secretum, licet nullā promissio exprimatur. & tunc detegere in re graui, est peccatum mortale, etiā pricipiente superiore: nisi graue damnum timeretur seruato secreto: sed in re leui, esset peccatum veniale; nisi sciatur per confessionem sacramentalē.

52 Promissio rei parui momenti non obligat ad mortale. Confessarius, vel interpres confessionis, vel laicus, cui in necessitate quis confitetur, vel doctor, à quo

quo consilium de confessis petitur, vel quicumque, qui media confessione sacramentali peccatum publicum, vel secretum, leue vel graue etiam metu mortis, detegit; peccat mortaliter: nisi de facultate poenitentis, iusta cum causa.

Peccat mortaliter, qui literas alio-⁵³
rum aperit, & legit, cum damno notabili alicuius, saltem probabili, vel cum animo damnificandi. aliter non nisi venialiter: ut, qui sine animo nocendi, vel
sine periculo probabili nocendi notabiliter, sed sola curiositate, verbi gratia,
sciendi noua, vel ridendi ex barbara
compositione, vel delectandi ex elegan-
ti, peccat venialiter. & aperiens literas
ex consensu expresso, vel tacito eius,
qui mittit, vel cui mittitur; vel legitima
auctoritate, ut faciunt superiores Religiosorum, vel duces exercitus in fini-
tum hostium locis; vel qui iuste timet
sibi per literas aliquod damnum para-
xi; vel ut impedit damnum iniustum,
quod per literas alteri paratur: non pec-
cat.

Q

Qui

54 *Qui reuelat secreta non vergentia iniustam eorum, quibus reuelat, perniciem: sed cum magno damno exercitus, vel Ciuitatis: etiam si id fiat vitem mentorum, & timore mortis, peccat mortaliter.*

55 *Qui extra confessionem sacramentalis audiat peccata, quæ sunt noxia Reipub potest denuntiare, sine peccato; præmissa scilicet correctione fraterna.*

Potest quis aliquem denuntiare violentem ducere vxorem, habuisse rem cum consanguinea futuræ uxoris; præmissa scilicet correctione fraterna.

57 *Qui iuridicè, id est à Iudice competenti, re semiplenè probata, & ei notificata, interrogatus, sua delicta non fatur: peccat mortaliter. Item qui cōtra iuris ordinem interrogatus, eadem fatur.*

58 *Quando reus socios debet detegere, & non detegit: vt, qui perniciosos socios Reipub. non detegit, peccat mortaliter: & confessor non admonens, vt id faciat, peccat mortaliter.*

Iudex interrogans iniuste, vel omittens

tens interrogare iustè, peccat mortali-
ter, &c.

Qui peccatum non vergens in dam- 60
num alterius; vel, quod, si vergit, alia
via vitari potest, reuelat iudici etiam
competenti, peccat.

Episcopus, vel prælatus, vel publica 61
persona curans aliorum animas, si se in-
famat, vel notabiliter infamantibus
non resistit, peccat mortaliter; priuatus
verò potest tolerare in casu aliquo. Qui
in visitatione interrogatus de peccatis
publicis, reuelat occulta, nisi timeatur
periculum alijs ex eiusmodi peccatis
occultis.

Reuelans secretum sibi commis- 62
sum, vnde sit secuturum graue da-
mnum.

PRÆCEPTVM IX.

Non concupisces uxorem proximi tui.

Cap. XIX.

Iisdem modis peccatur, quibus & con-
tra sextum: Non mœchaberis. Tamē
addo, quod peccat mortaliter, qui, vel
quaz deliberate cupid, vel gaudet amari

amore libidinoso mortali ab alio; vel
ab alia; licet ipse non sic amet, quia con-
sentit peccato alieno.

PRÆCEPTVM X.

Non concupisces rem proximi tui.

Cap. XX.

1 **N**ordinate concupiscere aliquid no-
tabile contra iustitiam , est mortale.

De ludo.

2 **L**vdus,& iocus ad recreandum gene-
rat virtutem eutrapeliam; & est in-
ter excessum,& defectum.

3 Ludus animo lucrandi potius est ne-
gotiatio: & ferè semper est malus. & ex
hoc animo non est mortalis ; sed venia-
lis : immò nunquam est mortalis, nisi
frangat aliquod præceptum : nec ex se
est prohibitus, nisi ratione loci sacri, vel
personæ, vel temporis festi, scaccorum
ludus minimè laudatur: quia is minus,
quā in alijs animum relaxat.

Lu-

Ludens cum notabili irreuerentia
Dei, vel dictis, aut factis mortalibus; vt
abutendo scripturis, vel cum scandalo,
periculo, vel nocimento notabili alte-
rius: peccat mortaliter.

Ludens rem notabilem ludo prohi-
bito per legem obligantem ad mortale;
vel ludo licito, sed cum non potente do-
nare: vel cum potente, sed metu coacto,
vel fraude: peccat mortaliter.

Monachi, clerici, beneficiati, & in
sacris constituti, ludentes notabilem
quantitatē aleis, vel ludis illicitis: pec-
cant mortaliter: & si ludunt de fructi-
bus beneficiorum, tenentur ad restitutio-
nem: non sic de sacerularib⁹.

Clericus, vel monachus, multo tem-
pore spectans ludum mortaliter malū,
vel qui eo delectatur.

Subministrantes necessaria ad ludū, 13
vt domum, mensas, candelas: sunt enim
consentientes, peccato, operando, iuben-
do, mandando, inuitando, inducendo,
&c.

Peritus ludi, dissimulans, & alliciens 17
imperitum: vel qui utitur falsis taxillis,
vel chartis, vel transgreditur leges ludi,

cum notabili damno, peccat mortaliter.

Fraudans in punctis, vel prioritate manus, peccat: non tenetur tamen restituere quantum ob id lucraretur, sed quantum ius prioris loci valet.

Ludens messem, non tenetur restituere quantum in area redderet: sed quantum tunc estimatur.

In Regnis Hispaniae ludens sub fide sua non iurata, non peccat, non soluendo: sed, si sub iurata, tenetur soluere, & potest mox pecuniam solutam repetere; vel potest petere solutionem à iuramento: & postea non amplius tenetur soluere, sicut de iurante soluere vobis.

18 Qui de re notabili facit sponzionem, quæ Ital. dicitur Scommessa, sciens à se assertum esse verum, & dissimilans, ut alium attrahat, peccat mortaliter. si sine dolo, non peccat.

19 Qui lucratur sine fraude in ludo illicito, non tenetur ad restitutionem.

Habilis ludens cum inhabili, potest compensare, quæ lucratus est cum perditis cum eodem socio.

Qui lucratur fraude, & dolo, non potest

~~te~~it compensare cum perdidis in codē,
vel diuerso ludo sine dolo.

De consilijs Christi.

PECCAT in consilia Euangelica , qui ²³ contemnit, vel proponit non adim-
plere, quando obligabunt sub mor-
tali: ut de Martyrio.

Qui dicit simpliciter consilia non es-²⁴
se meliora , quām contra; vel non debe-
re voueri; est hæreticus.

Monachus, venditus suum frumento
tum veniente charitate tritici , potest
gaudere : de augmento pretij ; sed non
de causa, id est charitate simpliciter.

*PRÆCEPTVM V. ECCLE-
SIA PRIMUM. De audiendo sa-
cro die bus festis.*

Cap. XXI.

QVICUNQUE discretus sine iusta cau-
sa integrum Missam die festo non
audit, peccat mortaliter.

Indie Natalis de lege communis nō tenemur nisi vnam Missam audire.

Qui omittit partem notabilem Missæ, peccat mortaliter. Pars notabilis est iudicanda ad arbitrium boni viri. & videtur ea, quæ est à principio Introitus usque ad Epistolam & graduale inclusuè, immò ex vna particula principij, & ex vna finis, potest constitui pars notabilis. verum, post Missam, legendo per se illam partem omissam, vel ab alio audiendo, satisfacit: saltem, si nō fuit pars notabilis.

Qui dimidium Missæ ab uno sacerdote, & dimidium ab altero audit, satis facit præcepto.

Qui ante benedictionem exit à Missa, non peccat mortaliter.

3 Varijs causis excusatur quis ab audienda Missa die festo: vt, qui, absque gravi damno animæ, corporis, honoris, bonorum priorum, & proximi, non possunt audire sacrum.

Excommunicati, interdicti excusantur: licet non curent absolutionem nam, licet peccent, quia negligunt procurare absolutionem, quam consequi pos-

possunt, non tamen peccant, quia Missam non audiunt: sed non excusantur: si habent priuilegium.

Infirmus, & eius minister, si adest dānum corporalis salutis.

Nutrices, quæ sine periculo eorum, quos lactant, non possunt audire.

Qui habent graue negotium impediens.

Qui ratione officij prohibentur exire: ut custodes arcium.

Sic Domini, & Consultores grauiter occupati in negotio moram non patiente.

Iter faciens, qui alioqui socios necessarios amitteret.

Pauperes, qui, absque notabili pude-
re, defectu vestium, non possunt.

Vidua, quæ, secundum consuetudinem regionis, non egreditur per mensem, sed difficile excusat, si ultra mensem.

Coniugata, quæ, sine graui scandalo
matiti, non potest intercessere.

Episcopus non potest cogere popu-
lum ad audiendum Missam in propria
parochia.

Q. s.

Qui:

Qui audiens Missam die festo, intedit animum in ea, quæ repugnant attentioni necessariò debitæ, peccat mortaliter: ut, qui in parte notabili Missæ loquitur, pingit, scribit, dormit, &c.

Qui excusatur à Missa, non tenetur supplere alia oratione.

Qui audiēs Missam ex præcepto, alias preces ita recitat, vt necessariam attentionem auditionis Missæ non tribuat, peccat mortaliter: sed, si ita recitat preces sub præcepto, vt sufficienter attendat sacro sub præcepto, satisfacit vtriq;.

Nemo tenetur ex præcepto intelligere, immò nec audire verba sacerdotis. satis est adesse, etiam ex longinquō.

Dominus, pater, herus, notabiliter negligens subditos audire Missam in festo, vel eos occupans in opus, quod poterat differri, peccat mortaliter.

Consuetudo, qua nubiles puellæ sacram non audiunt, non est toleranda, si alio egrediuntur, vel si eis permittuntur fenestræ. verū detentæ à patre non peccant; nec mater quæ in earum custodia remanet: sed pater peccat; nisi saltem aliquando sollemnioribus festis domi, vel foris

foris Missas eis permittat.

Menstrua non excusant, nisi adsit ~~a- 10~~
lia magna debilitas.

Sunt multi errores contra Missam,
quos refutat Conc. Trid. sess. 22. & sess. 25.
vide ibi multa.

II. PRÆCEPTVM.

De ieiunando.

Qui credit se vincendum carnis ten-
tatione, si talem cibum comedat;
debet omni tempore ab eo abstine-
re, sub peccato mortali.

Qui à media nocte in medium noctē
die ieiunij præcepti ab Ecclesia come-
dit pluries, quam semel, etiam cibos cō-
cessos; peccat mortaliter: nisi causa iu-
sta, vera, vel putata, vel dispensatio ex-
cuseat:

Si vigilia S. Ioannis incidat in diem
Corporis Christi, ieiunetur præcedenti
die, id est feria 4. ex Leo X. ad Legatum
in Hispania.

Vouēs ieiunare, & abstinere à carnibus
omni feria sexta, vel Sabbato, si tunc
in-

incidat dies Natalis Domini, debet ieiunare, & abstinere à carnibus.

13. In ieiunio licet cuiuslibet bibere vinum, vel aquam, quoties voluerit: etiam ad sustentandum se, vel sedandam famem. &, licet actus in se propter indigestionem videretur immoderatus, & peccatum veniale: tamen, si adeat iusta causa, ut pax, & societas, excusatur.

Accipere aliquid per medium medicinæ: vel prægustare cibos, v.g. dominorum, licet sint oua, vel carnes, non frangit ieiunium.

Lector mensæ potest præsumere aliquid, & post lectionem coenare.

Vesperi potest sumi collatio à ieiunantibus, ex pane, vel fructu, vel utroque, iuxta morem regionis, dummodo non sit multum: non solum ob potum, sed etiam ad sustentandam naturam, licet non bibat.

Non licet ientare manè, & coenare vesperi: nec consuetudo excusat, nisi ratione medicinæ, debilitatis, vel necessitatis agendi aliqua necessaria.

14. Qui facta coena tempore ieiunij surgit.

git à coena animo amplius non cōedēdi:
& deinde reuertitur ad coenam, & com-
edit: frangit jejunium.

Notabiliter magna collatio frangit
jejunium: ut communiter sit in vigilia
Nativitatis.

Qui s̄apie in jejunio comedit, tan-
tum in secunda coēstione peccat mor-
taliter, non in alijs: at, si edat cibos veti-
tos, tunc toties quoties.

Licet in iure communio uia, & lactici- ¹⁵
nia prohibeantur in jejunijs quadra-
gesimæ, & non in alijs: tamen seruanda
est consuetudo saltem ⁴⁰. annorum.

Causa iusta excusans à jejunio est tri ¹⁶
plex, impotentia, necessitas, maius bo-
num.

Impotentia excusat pueros usque ad
21. annum: quamquam expediret eos as-
fuescere: & ob aliquam necessitatem
possunt compelli.

Eximit senes sexagenarios. &, quia
alijs alijs citius senescunt, ideo arbitrio
prudentis, vel superioris id reliquen-
dum est.

Eximit mulieres grauidas, & nutrices:
immò, si jejunarent, peccarent: nisi ita

254 COMPENDIUM
robustæ essent, ut vna comedio sibi, &
infantulo sufficeret.

Pauperes, non valentes sibi querere ci-
bum ad vnam comedionem: non alios
pauperes.

Infirmos, non valentes, vel non de-
bentes tantum comedere, &c.

Eos, qui ita sunt infirma complexio-
ne, ut vacuo stomacho patiantur vertigi-
nem, vel dolorem capitis; vel nocte non
valeant calere, vel dormire.

Necessitas excusat, in primis omnis
illa, quæ à festo seruando excusat: aut
quando quis facit aliquid necessarium;
ad vitam, vel sui status decorem: aut ad
vitandum damnum notabile; aut ad lu-
crandum, quod raro lucrari potest.

Excusat etiam omnis operarius,
ut faber ferrarius, agricola, qui, nisi as-
siduo suo labore, non potest famili-
am sustentare, filias collocare, aut in stu-
dijs filios sustentare, necessaria, ad de-
centem cultum sibi, & suis comparare:
licet aliter ab obseruandis festis non
excusaretur: & licet aliquo modo sint
diuites. Excusat à fortiori, qui ieiun-
ando non potest facere necessaria ad
suam

suam, vel aliorum salutem spiritualem,
vel corporalem.

Concionatores ex officio, vel obedi-
entia, docentes verbo, vel scripto.

Audientes coaſfessiones. Item, qui ie-
iunando non poſſunt fungi ſuo officio,
vt par eſt: vt magnum iter facturus, fal-
tem pedes.

Maritus, qui uxori aliter reddere de-
bitum non poſteſt. Coniux, ſi ieiunando
ſatis placere non poſteſt marito.

Maius bonum excusat eos, qui non 17
poſſunt ieiunando vacare sanctioribus,
& melioribus operibus: vt ſunt opera
mifericordiae ſpiritualis, & corporalis;
etiam ſi fiant cum mercede: dummodo
principalis intentio non ſit excusari
ieiunando vel lucrum.

Peregrinatio voluntaria non excusat: 18
niſi inde resultet magna ædificatio pro-
ximi, vel maior fructus animæ, quam
ex ieiunio: ſecus, ſi ad peregrinatio-
nem tenetur, nec commode differri po-
teſt.

Si dubitat, an opus pium, quod inten-
dit, excufet, conſulat ſuperiorē: vt ſar-

cularis Episcopum: quo absente, Vicarium, vel parochum: Monachus Praelatum. & eius dicto acquiescat.

29 Vxor in iejunijs yotis voluntariè, repugnante marito excusatür in iejunijs Ecclesiae non: nisi quando cum marito oriatur notabilis discordia, odium, scandalum, rixa, percussio, blasphemia, nec tenetur in rigore supplere alijs pijs operibus.

20 Si quis bona fide putat se habere iustum causam ad non iejunandum, non peccat mortaliter, si non iejunat.

Et qui dubitat, an possit iejunare si ne notabili danno suæ salutis, confessarius debet ei suadere, ut experiatur: & si damnum, experientia cognoscitur, iuste potest cessare: quod si adhuc dubitat, petat dispensationem à superiore: si non vult adire, non est absoluendus.

Qui non potest totam quadragesimā iejunare, sed bis, vel ter in hebdomada: tenetur bis, vel ter iejunare: & satisfacit præcepto de iejunando.

21 Dispensare generaliter, vt quis nullis teneatur iejunijs, vel nō illis, vel il-

iebus, est solius Papæ dispensare ex-
ingulariter cum illo, vel illo, iusta
iusta, vel ne illo, vel illo die, potest
copus; quo absente; parochus.

Prælati non debent relinquere con- 22
ntię subditorum petentium dispen-
sationem in ieiunio: sed potius benignè
potest dispensare.

Dispensatio de non ieiunando, non
ncedit coniedere carnes, lacticinia.
Ec dispensatio præueniendi horam,
ncedit non ieiunare.

Propter eleemosynam, quam quis
icit, non excusatur à ieiunio.

Necessitas, vel iusta causa, quæ excu- 23
ant ab integro ieiunio, non excusant se
undum D. Antoninum ab omni parte
eiunij: debet enim seruari quantum
potest. quare excusatus à ieiunio, e-
dens carnes, vel oua, si sustentari potest
escis congruis ieiunio, peccat mortali-
ter.

Qui inuitat ad coenam obligatum ie 24
junare, sine iusta causa, sciens, aut dubi-
tans probabiliter ob in uitationem fra-
cturum ieiuniū; peccat mortaliter. sed, si
scit in uitatum esse coenaturum alibi, &

258 COMPENDIUM

ipse inuitat paratum cœnare, non consentiendo peccato, sed ob honestam causam, verbi gratia, urbanitatis, non peccat.

26 Paterfamilias, caupones, hospites, & similes administrantes suis filijs, famulis vel alijs ad se venientibus cibos, quibus putant eos sine causa ieiunium frangere, vel dubitant, peccant mortaliter.

Quare tabernarij parati administrare cibos in die ieiunij quibuscunq; venientibus, nulla admonitione de ieiunio facta, veccant mortaliter.

27 Qui in die ieiunij ministrat cibos prohibitos, sine dispensatione legitima, nec consuetudine id permittēte, peccat mortaliter.

Qui mane comedit in die ieiunij, per talēm ignorantiam, vel incogitantiā, vt excusetur à violando ieiunio, tenetur ieiunare illam diem more consuesto, ac si nihil comedisset, si autem illa comestio fregit ieiuneum, non tenetur in posterum, nec sequenti die: contra Paludan. &c.

Notabiliter præueniens horam in loco consuetam edendi, frangit ieiuni-

um; si sine honesta causa fiat.

Obligati ad horas non debent sine causa comedere in quadragesima ante recitatas vespertas; in alijs diebus iejunij ante nonam: licet iejunium non frangatur.

Qui famulos obligatos ad iejunandum, die iejunij compellit ad opera incompatibilia iejuneo, cum possit illa opera in aliam diem transferre, peccat mortaliter.

Qui iejunat diebus Dominicis, credens superstitiose tunc iejunandum esse contra consuetudinem Christianam, peccat mortaliter. Secus, si ob alios bonos fines.

III. PRÆCEPTVM.

De soluendis Decimis.

Decimam, (qua vel est personalis, vel prædialis, vel mixta; quæ quo-²⁸ ad sustentationem cultus diuini, est de iure divino naturali; quoad quotam, est de iure positivo) qui non solvit, peccat mortaliter.

R a

De

30 Decima quoad quotam, potest minari,
vel tolli; dummodo parochus commo-
dè sustentetur: ut ferè in tota Italia ser-
vatur.

31 Decima personalis non debetur v-
bi est consuetudo legitimè præscripta
non soluendi,

Qui in soluendis decimis dedit im-
pensas, quas facit, aut partem peiorum
decimat, peccat.

Qui soluit omnes decimas debitas,
sed nō vbi, quando, & cui iure, vel con-
suetudine legitima debetur, nisi inter-
ueniat pactum legitimum inter Eccle-
siasticos, & laicos; peccat mortaliter. &

32 qui subtrahunt, aut impediunt decimas,
excommunicantur in Concil. Trident.
sess. 25. c. 12.

Qui primitias iure, vel legitima con-
suetudine, vbi & quando, & cui debet,
non soluit; peccat.

Confessarius, vel concionator, qui
dehortatur, aut auertit à solutione
decimarum, peccat, & est ex-
communicatus.

III. PRÆCEPTVM.

De Confitendo semel in anno.

Qui habens discretionem, v.g. puer,
discernens bonam à malo, & ha-³³
bens copiam confessarij, vel nisi
ex consilio confessarij in longius tem-
pus differat, omnia peccata mortalia
(quia de venialibus non tenetur sub præ-³⁴
cepto simpliciter) semel in anno, & cui
debet non confitetur, peccat mortaliter.

Omittere confessionem in uno an-
no, est vnum peccatum mortale, sed quo-
ties deliberat omittere, toties peccat
mortaliter.

Qui etiā extra quadragesimam non ³⁵
confitetur quando obligatur, vt in quin-
que casib⁹ positis cap. 2. num. 9.

Qui non reiterat confessionem quan-
do scit, vel scire debet esse reiterandum
peccat mortaliter.

Qui potest ore proprio, & propter se-
gnitiem, vel pudorem confitetur per
scriptum, vel nuntium: peccat morta-
liter.

R 3

Qui

Qui non potest ore proprio, non tenetur confiteri per scriptum, vel nuntium: sed si, faceret, teneret confessio, & absolutione etiam per scriptum missa.

Qui mentitur affirmando; vel negando peccata mortalia in confessione, peccat mortaliter; nisi putaret sancte se posse nimis accusare, sine animo decipiendo ficeret.

38 Qui mentitur in confessione, affirmando, vel negando peccatum mortale alias legitimè confessum, vel veniale numquam confessum, non peccat mortaliter: nisi illud mendacium sit cum iuramento, vel pernitosum; vel nulla alia subministretur materia sacramenti.

39 Qui inter cōfitemendum proponit non confiteri aliquod peccatum mortale, si confessarius non interroget; peccat mortaliter: & debet de hoc ipso pœnitere.

40 Confiteri ob finem mortalem, est peccatum mortale, ob venialem veniale.

Ita confiteri, ut, si non esset aliquis respectus, ut timor mortis, &c. non confiteretur, non est peccatum mortale:

illum respectū pluris ficeret, quam
fessionem: quod raro euenit.

Qui, ne perdat suam bonam existi-
tionem apud confessarium propri-
prius confitetur grauia, & obscena
cata alteri, & leuiora, seu venialia
proprio, non peccat mortaliter. 41

Qui sine necessitate laico, vel non
sbytero confitetur, vel cum ne-
itate, animo accipiendi ab eo sa-
mentalem absolutionem vel impru-
ter se infamat. &c. nisi simplici, &
ia fide putet id licetē fieri posse pec-
mortaliter, & debet eadem peccata
spore suo sacerdoti cōfiteri.

Qui confessionem benè factam se-
s scrupulosè iterat, cum periculo de-
iendi, ut cum scandalo notabili con-
oris, vel infamia tertij, peccat mor-
ter alioquin venialiter; quia scrupu-
lū turbat tranquillitatem conscien-
tiae. 42

Semel confessus, & absolutus à pri-
ori confessore, debet acquiescere, &
ux occurruunt, quæ nescit an sit con-
ius, debet credere se esse confessum;

quia nullum est periculum : cum non certò sciat se illa non esse confessum, morbus enim, quo laborat, cum excusat in ijs, in quibus benè compositus debet dubitare ; lege ibi.

Rectè confessus, etsi non teneatur, tamen, si reiterat confessionem causa demotionis, conscientia quieta, sine tædio confessoris, & impedimento aliorum bonorum, benefacit.

43 Qui pœnitentiam iniunctam à confessario, acceptatam in satisfactionem peccatorum mortalium non adimpler peccat mortaliter : quia pœnitentia propter venialia, si sine contemptu non adimpletur, non est peccatum mortale.

44 Qui aliquod à confessario consilium datum, dictum, præceptum recusat post confessionem, in damnum vitæ, salutis, famæ, vel bonorum eius; peccat mortaliter.

V. PRÆCEPTVM.
De Communicando in Paschate.

QVI non communicat intra octo ⁴⁵
 dies ante vel post Pascha, peccat
 mortaliter: nisi de licentia pro-
 prij sacerdotis vterius differat; & nisi
 adsit impedimentum, nulla sua negli-
 gentia interueniente. & ubi est consuetu-
 do satisfaciendi huic præcepto commu-
 nicandi, quolibet quadragesima die, sa-
 tis est se illi conformare.

Qui non communicat in Paschate,
 tenetur infra annum communicare, sub
 peccato mortali.

Qui communicat credens, vel crede- ⁴⁶
 re debens se mortalibus culpas reum,
 aut cum animo faciendi aliquod pecca-
 tum in orname; vel ex ignorantia affecta-
 ta, vel procurata, vel craffa, id ignorans,
 peccat mortaliter.

Sed dicitur quis dispositus, vt benè ⁴⁷
 possit accedere, qui, adhibita diligentia
 debita in recordando, & consulendo
 viros doctos, non meminit peccati

mortalis; & probabiliter credit se contritum esse, ut dicere possit Deo, Poenitet me omnium peccatorum meorum mortaliū, & propono, nec ea, nec alia facere in posticū: & hæc propter te Deum.

48 Qui irretitus aliqua censura, contra prohibitionem Ecclesiæ communicat, peccat mortaliter: nisi illæ censuræ in se essent nullæ, & sine scandalo comunicaret.

49 Qui habens copiam confessarij, & qui, cū sine scandalo possit à mensa communionis recedere, &c. communicat ante confessionem actualē omnium mortalium, licet sit contritus, peccat mortaliter.

50 Qui non communicat quando debet, ex eo quia non vult remittere, restituere, &c. peccat mortaliter de novo.

51 Qui intra diem naturalem habet copulim, vel pollutionem etiam illicitā, & confessus, & contritus communicat, nisi ad sit notabilis distractio, non peccat mortaliter.

Coniugati satisfaciētes matrimonio,

si communicant, eodem die, non peccant, saltem mortaliter.

Qui communicat in quocunque die ⁵⁸ anni non à proprio parocho, nisi ignorātia excuset, peccat mortaliter. & sacerdos si est religiosus est excommunicatus: nisi ex facultate id faciat, vel Papæ vel parochi.

Qui habent priuilegia fratrum minorum, possunt semper administrare hoc Sacramentum, excepto die Paschalis: siue quis communicet ad satisfacndum præcepto, siue non, quia tunc ne lo potest extra parochiam communire, nisi delicentia saltem tacita parochi. de quo cap 9° num. 5.

Qui communicat post cibum, vel poⁿ media nocte elapsa sumptum ex posito, etiam si sit per modum ieiunii, vel sit ipsa medicina, cum ita otat, ut differenti in alium diem possit sat mortaliter. Quid debet esse ex posito: quia deglutire aliquid relinquit in dentibus in præcedenti die, vel os lauat, vel ius, vel vinum gustat id cadat per modum saliuæ, non dicit communionem.

Cœnare prope medium noctem, & mox non dormire, & non digere, non impediat; nisi ex consilio: si habet mentem turbatam, debet abstinere, infirmus, qui non potest expectare in sequentem diem, potest non ieiunus communicare: sed non celebrare etiam quacunque necessitate, vel imperio cuiusvis superioris, præter summi Pontificis.

54. Qui pluries eadem die communicat, vel celebat, peccat mortaliter: exceptis aliquibus casibus. Sacerdos extra celebrationem si communicat. sine stola, vel superpelliceo, non peccat.

55. Parochus, qui propter peccatum occultum subditi auditum in confessione, à quo non est absolutus, si tempore, quo iure debet communicare, subditus publicè, vel secretè petat communionem, non eam subdito administrat, peccat mortaliter: aliter non debet: vt, si peccatum subditorum est notorium, & publicum, non debet eos communicare. immo, etiam si rectè eos pœnituerit, & sint confessi, nisi satisfaciant scandalizatis aliquo modo, non debet ministrare cias,

eis, nisi in secreto. loquimur de auditio
in confessione; quia propter aliunde au-
ditum non potest denegari communio
publicè petita, licet possit secretò, &
hoc tantum in Paschate, quia in alijs
temporibus debet denegare.

Superiores, vt paterfamilias, nota- sy
biliter negligentes curare, vt sui subdi-
ti ad id obligati tempore suo commu-
nicent, peccant mortaliter, præsertim
~~si~~ sciunt eos non communicaturos, nisi
a se admonitos.

Pueri secundū bonam consuetudinē
prīus obligantur confiteri, quām com-
municare; & quæ debent admoneri, vt
communicent, non peccant, si tardius
quām parest, communicant: sed Pec-
cant, qui non admonent: quod si dubi-
tant, consulant confessarios peritos.

Qui laicus, vel clericus extra sacri-
ficium Missæ, communicat sub vtraque-
specie.

Monachi, & Monachæ Sancti Bene-
dicti, qui non communicant singulis
mensibus, peccant mortaliter. ibi est
exhortatio ad frequentiam sacramen-
toria.

DE SACRAMENTIS.

Cap. XXII.

1. **S**acramētū est signū rei sacrat, cōfert gratiam ex opere operato.

2. Sacramenta nouar legis sunt septem: Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, Ordo, & Matrimonium. Et quodlibet constat ex materia, & forma. Tria sunt irretrahibilia ; Baptismus, Confirmatio, & Ordo.

3. Qui credit aliquid ex damnatis in Concilio Tridentino circa sacramenta, peccat mortaliter, sciens, vel debens sci re: quod si verbo, vel scripto expreſſerit et excommunicatus in Bulla Cœnz Domini.

Sciens se reum peccati mortalis, vel scire debens, nisi conteratur, vel attenuetur, putans se conteri, peccat mortaliter administrando, vel recipiendo sacramēta; & in Eucharistia, non sufficit, nisi etiam confiteatur.

4. Peccat mortaliter, qui ab excommuni-

mica-

nicate, inter dicto, suspenso à tali admi-
nistracione, & denuntiato pro tali, vel
à notorio concubinario, recipit sacra-
menta : nisi sit baptismus, vel commu-
nio tempore necessitatis. dicitur autem
notorius concubinarius, qui est talis
per sententiam, vel confessionē factam
in iudicio, vel per euidentiam rei, quæ
nullo modo potest celari.

Qui inuitat ad ministranda sacra-
menta in peccato mortali, quem scit nō
pœniturum, & hoc sine necessitate, ita,
ut sit causa cur ille ministret, qui aliter
non erat ministaturus, peccat morta-
liter.

Qui verbo, vel facto notabilem irre-
uerentiam facit sacramento; peccat
mortaliter.

De Baptismo.

Baptismus est sacramentum aquæ s-
naturalis, qua unus ab alio in nomi-
ne Patris, & Filij, & spiritus sancti,
cum debita intentione abluitur & de-
claratur hæc definitio.

Mul-

¶ Multi errores de Baptismo condemnati à Concilio Tridentino.

Infans, qui baptizatus sine sollemnitate, moritur, est sepeliendus in loco sacro; etiā cum sollemnitate sepulturæ.

Peccat mortaliter, qui credit condemnata in Concilio Tridentino de baptismo: & si exprimit verbo, vel facto est hæreticus, & est excommunicatus in Bulla cœnæ.

Qui baptizat, vel baptizatur bis, peccat mortaliter, & est irregularis.

Qui est in culpa notabili, ut quis moriatur sine baptismo, peccat mortaliter.

Qui baptizat in peccato mortali, vel baptizatur impoenitens; peccat mortaliter.

Obstetrix, nesciens veram formam baptismi.

Non Presbyter baptizans sine necessitate, peccat mortaliter.

Presbyter baptizans sine sollemnitate, vel cum sollemnitate extra Ecclesiam, nisi filios Principum peccat mortaliter. Clericus non presbyter baptizans sollemniter coram presbytero, est irregularis.

Pec-

Peccant, qui infantes recenter natos
non sollemniter faciunt baptizare.

Peccant mortaliter mulieres bapti-
zantes præsente viro; vt laicus præsen-
te clerico, & clericus minor præsente
presbytero.

Qui non lauat, durante prolatione
verborum, peccat.

Qui vngit baptizatum chrismate
præteriti anni sine necessitate, peccat.

Qui baptizat sine forma, & materia
essentiali, vel sine intentione saltem
virtuali faciendi quod facit Ecclesia.
peccat, & baptismus non valet.

Qui sine facultate baptizat non su-
um parochianum. peccat: sed non sta-
tim est excommunicatus ipso facto, li-
cet sit religiosus sicut foret ob admini-
strationem aliquorum sacramentorum
vt aliquis sit baptizatus sufficit si tinga-
tur quantulacumque eius pars aqua mi-
nimia.

De Confirmatione.

Confirmatio est sacramentū vnci-
onis chrismati consecrati, quo
S Epi-

Multi errores de Baptismo condemnati à Concilio Tridentino.

Infans, qui baptizatus sine sollemnitate, moritur, est sepeliendus in loco sacro; etiā cuī sollemnitate sepulturæ.

Peccat mortaliter, qui credit condemnata in Concilio Tridentino de baptismo: & si exprimit verbo, vel facto est hæreticus, & est excommunicatus in Bulla cœnz.

Qui baptizat, vel baptizatur bis, peccat mortaliter, & est irregularis.

Qui est in culpa notabili, ut quis moriatur sine baptismo, peccat mortaliter.

Qui baptizat in peccato mortali, vel baptizatur impoenitens, peccat mortaliter.

Obstetrix, nesciens veram formam baptismi.

Non Presbyter baptizans sine necessitate, peccat mortaliter.

Presbyter baptizans sine sollemnitate, vel cum sollemnitate extra Ecclesiam, nisi filios Principum peccat mortaliter. Clericus non presbyter baptizans sollemniter coram presbytero, est irregularis.

Pec-

Peccant, qui infantes recenter natos
non sollemniter faciunt baptizare.

Peccant mortaliter mulieres bapti-
zantes præsente viro; vt laicus præsen-
te clero, & clericus minor præsente
presbytero.

Qui non lauat, durante prolatione
verborum, peccat.

Qui vngit baptizatum chrismate
præteriti anni sine necessitate, peccat.

Qui baptizat sine forma, & materia
essentiali, vel sine intentione saltem
virtuali faciendi quod facit Ecclesia.
peccat, & baptismus non valet.

Qui sine facultate baptizat non su-
um parochianum. peccat: sed non sta-
tim est excommunicatus ipso facto, li-
cet sit religiosus sicut foret ob admini-
strationem aliquorum sacramentorum
vt aliquis sit baptizatus sufficit si tinga-
tur quantulacumque eius pars aqua mi-
nimia.

De Confirmatione.

Confirmatio est sacramentū vngi-
onis chrismati consecrati, quo
S Epi-

Episcopus frontem baptizati intungit, sub certa verborum forma, & declaratur ibi.

, Peccat mortaliter, qui non Episcopus confirmat, vel Episcopus oleo non consecrato, vel non ex balsamo, vel non debita forma.

Qui cum conscientia peccati mortalis accedit ad confirmationem.

Qui ex contemptu omittit hoc sacramentum, peccat mortaliter.

Qui sine patrino confirmatur, credens id esse ex precepto.

Suscipiens, & ministrans ordines ante confirmationem scienter sine contemptu, peccat venialiter.

De Eucharistia.

Io **E**ucharistia multipliciter vocatur, & est sacramentum, quo sub specie panis, & vini verum corpus, & sanguis CHRISTI continetur. & declaratur ibi.

Peccat mortaliter, qui scire debens, non credit definita à Conc. Trid.

Pcc-

Peccat mortaliter, & est excommunicatus qui etiam disputando defendit, contrito ante actualem confessionem de mortali licere communicare.

De Pœnitentia.

EST sacramētum absolutionis, quo ¹² sacerdos sibi subditum, & confitentem legitimè sua peccata, cum iusto dolore, & proposito satisfaciendi, absoluit ab eis.

Peccat mortaliter debens scire, & nō credens determinata, in Conc. Trident. de Pœnitentia.

Qui absq; contritione, vel iusta attributione, vel sine proposito abstinenti, vel restituendi, confitetur, peccat mortaliter.

Qui procurat absolui à peccatis ante absolutionem excommunicationis, aut à non presbytero, aut excommunicato denuntiato, aut suspenso, aut à notorio peccatore, sine necessitate, aut à peccatore non pœnitente. de quo suprà. cap. 9. num. 7.

De extrema unctione.

12 **E**st Sacramentum, quo presbyter va-
git certas corporis partes infirmis
probabiliter periclitantibus oleo
consecrato, certa verba, cum debita in-
tentione, proferendo. declaratur ibi.

Freneticus, qui potuit peccare, si an-
te frenesim petijt vngi, vel, si recorda-
tus fuisset; petijsset; nec in peccato mor-
tali notorio insaniuit, est vngendus, eti-
am ante pubertatem, fieri enim potest,
ut moriens non vngctus, damnetur; & vn-
ctus saluetur.

Si dubitetur, an sit mortuus, potest
vngi conditione, si non est mortuus;
non tamen, si aperte est mortuus.

Si postquam coepit vngi moriatur,
desistendum est ab unctione.

14 Qui morbo, vel senio moriuntur,
funt vngendi, non alij, quia illi iudicio
turbantur, & magis impugnantur.

15 Peccat mortaliter; qui debens scire
illa, quæ sunt decreta à Concilio Tri-
den-

dentino, de hoc sacramento non credit:
& si exprimat, excommunicatur.

Qui contemnit pro se tempore neceſ-
ſitatis petere vunctionem, vel pro sub-
iectis sux curæ, peccat mortaliter. ¹⁶

Qui sciens se in mortali saltem ſine
debita attritione, vngitur, peccat morta-
liter.

De ordine.

Ordo hic ſumitur pro ſacra ordina-¹⁷
tione, & actu, quo homines coop-
tantur in Ecclesiasticum ordinem.
Et eſt Sacramentum, quo traditur cha-
racter, & potestas consecrandi Euchari-
ſtiam, vel circa illam ministrandi.

Peccat mortaliter ſcire debens, &
non credens statuta Concilij Triden-
tini.

Eſt opinio Nauarri, quatuor ordi-
nes eſſe verè & propriè Sacra-
menta, nempe tres maiores, & Episcopatum:
reliquos verò eſſe sacramentalia.

Peccat mortaliter, qui cum conſci-
entia peccati mortalisi, accipit hoc Sacra-

mentum: sed dubium est, qui ordines
sint Sacramentum.

Peccat mortaliter qui contravenit
nouis statutis Conc. Trid. quæ sunt, vide
in cap. 5. num. 68.

De Matrimonio.

19 **E**ST Sacramentum, quo fit maris, &
feminae coniunctio, individuali-
vitæ cosuetudinem retinens. Et de-
claratur hæc definitio. & confert gratiæ
ex operato.

20 Materia huius Sacramenti est mutu-
us consensus, explicatus verbo vel nuta
& aliquando taciturnitate tamquam
forma.

21 Matrimonium diuiditur, quoad to-
rum, & vinculum, ante copulam carna-
lem per professionem solemnem reli-
gionis approbatæ. Item ante consumma-
tionem, per dispensationem Papæ iusta
de causa factam.

Matrimonium contractum inter in-
fideles etiam post consummationem
di-

diuiditur, si unus conuertatur, & altera noluerit cohabitare sine contumelia Creatoris; vel si inducat eum ad mortale.

Matrimonium diuiditur quo ad torum, & habitationem, non quoad vinculum, auctoritate iudicis, propter fornicationem.

Itein ob scuam cōiugis; vel ob alias causas.

Matrimonium diuiditur, quoad torū ²² tantum ob fornicationem, sine iudicis sententia.

Catholicus potest discedere à cohabitatione Lutheranæ inducentis ad suā hæresim.

Sic etiam quilibet à coniuge inducetur ad quodcumq; peccatum mortale; si aliter non desistat.

Vxor potest discedere à viro nimium fidenti, vel laxo animo; vt, si inducat in domum amicos impudicos, & egrediatur ipse cum graui periculo peccati vxoris: si tamen admonitus non desistat.

Vxor potest discedere à marito fure no-

Iente desistere: sic ab apostata inducentur ad apostasiam.

Coniux non potest recedere à coniuge propter morbum Gallicum, vel lepram; nec propter amētiam, nisi esset periculum mortis.

Vxor non discedens à marito adultero publico, non peccat: nec si persecutanti reddat, vel petat debitum: modo ei adulterium illud non placeat, & putet probabiliter, quod si debitum negaret, ad huc non defisteret.

Idem dicendum de viro respectu vxoris, si non posset sine proprio, vel publico damno, vel scandalo, ab adulterio ipsam arcere, &c.

23 Adulter siue publicus, siue secretus, licet non possit petere debitum, tamquam iure debitum: potest tamen petere tamquam licitum: siue innocens coniux sciat, siue non sciat adulterium sed, qui est innocens, potest alteri dengare. Si verò innocens deinde adulterauerit, tenetur reddere: quia facta est compensatio: aliter non absoluatur.

24 Qui ante Concilium Tridentinum

clam

clam contraxit, & consummavit, & coram iudice negavit: etiam si vxor nupserit alteri, non potest ipse religionem ingredi.

Sponsalia non sunt matrimonium;²⁵
sed sunt matrimonij promissio mutua, & reciproca; Arrhae, & iuramentum non sunt necessaria pro sponsalib.

Sponsalia soluuntur primò per partium remissionem: licet fuerint iurata principaliter propter Deum.²⁶

2. Per ingressum alterius in religionem. & alter ante professionem illius, potest cum altera contrahere sponsalia.

3. Per contractum matrimonium alterius de præsenti, etiam non secuta copula: vel per alia sponsalia, cum copula affectu maritali: (sed hoc non sufficit post Concil. Trident.) si vero secunda sit cognata primæ, neutram ducere potest.

4. Per alterius ad aliam regionem migrationem sine iusta causa: vel si non reddit infra tempus statutum à iudice, secundum ius canonicum.

5. Per superuenientem affinitatē intra gradū prohibitū ante copulā maritalē.²⁷

6. Per absolutionem iudicis ex eo, quia aliter contraxit infra pubertatis annos: si vero ambo, vel aliter eorum esset minor septem annis, non esset impedimentum publicae honestatis: & alteruter eorum posset cum cognata, vel cognato alterius matrimonium contrahere.

7. Per tempus praestitum ad comprehendendum de presenti clapsum.

8. Per supervenientem morbum contagiosum, vel deformitatem notabilem.

9. Per superuenientem fornicationem alterius, non per praecedentem, nisi incognitam: idem de fornicatione spirituali.

10. Per votum castitatis praecedens: non per subsequens, excepto voto religionis.

Qui promisit alicui non ducere aliam, nisi illam, non tenetur ducere illam licet aliam licite ducere nequeat.

11. Per superuenientem inimicitiam capitalem.

12. Si non stat promissis; vt de dote, & si sponsa certam dotem non promisit, videtur omnia sua bona promittere.

Ita

Ita, vt, si fiat pauperior, non teneatur sponsus eam ducere.

13. Per famam impedimenti canonici ad contrahendum.

14. Per susceptionem ordinis sacri.

15. Per superuenientem cognationem legalem.

16 Propter morum asperitatem.

17. Per aliquod superueniens, quod si præcessit, non fuissent facta.

In his casibus soluere sponsalia sine **28**
auctoritate Iudicis est peccatum veniale: nisi in his, in quibus ipso iure cessant vel sine scandalo.

Sponsalia transeunt in matrimonium de præsenti secundum iura antiqua, sed non post Con. Trid. primò, per copulam carnalem affectu maritali, secundò, per declarationem consensus apertam de præsenti.

Ad contrahendum matrimonium **29**, **ætas viri, est quatuordecim annorum completorum; fœminæ, duodecim completorum: ad sponsalia vero, in utrisque septem, nisi potentia suppleat ætatem.**

A mens tempore amentiæ, non potest contrahere.

Impedimentum matrimonij est duplex, impediens & dirimens, & impediens tantum.

Peccat mortaliter; qui discredit dictis de matrimonio à Concilio Trident. &, si exprimit , est excommunicatus: & quae sint vide ibi.

Peccat mortaliter contrahens matrimonium, vel sponsalia ante debitum tempus. sed magis peccant gerentes cum eorum.

Impedimenta dirimentia.

32 **E**rro personæ; vel conditionis servilis annullat matrimonium; nisi contrahens cum errore conditionis. absolute consentiat in presentem.

Procurans per errorem matrimonium, quod aliter non fieret, peccat mortaliter.

Error fortunæ, vel alterius qualitatis non dirimit.

33 **C**onditio) Si seruus contrahat cum libera, ignorante statum viri, nil fit. Si liber cum ancilla, putans eam liberam, nihil.

nihil fit ; etiam si postea recognita
vult eam habere in uxorem si serua
non vult : matrimonium non tenet,
sed coget illam Ecclesia , vt consen-
tiat , si nondum legitimè alteri nup-
serit , similiter nec tenet matrimonii-
um , etiam si postea dominus secretò e-
am manumiserit , & ipse inscius cum
hac modò libera rem habuerit : & per
sententiam Iudicis debet separari , quo-
ad habitationem : si verò postq̄ rem sci-
uit , coiuit affectu maritali , secundū iura
antiqua non autem post Cōc. Trid. tenet
matrimonium ; si tamen illa consensit.

Peccat mortaliter dominus , qui con 34
sentientia matrimonio serui , vel ancillæ ,
non concedit locum ad debitum red-
dendum ; nec cum vendere potest ad re-
motas regiones , vnde impediatur debi-
tum ; secus , si non consentit : quia tunc ser-
vus magis tenetur domino , quām debi-
to : æquum tamen esset , non cum vende-
re in regiones longinquas .

Votum) Post votum solemne , con- 35
trahens matrimonium , vel sponsalia ,
peccat mortaliter : & est excommunicata;
& matrimonium non tenet .

Cognac

36 Cognatio spiritualis) Qui contrahit existente cognatione paternitatis, vel compaternitatis, peccat mortaliter; & matrimonium est nullum.

Tota cognatio est inter patrimum, & baptizatum, & matrem, & patrem baptizati; item inter baptizantem, & baptizatum, & patrem & matrem baptizati: sed non inter patrimum: & baptizantem, nec inter alios ex Con. Tridēt. sess. 24. c. 2.

39 Maritus & vxor possunt esse patrini, sine peccato.

Si ex aliqua incuria non designetur patrini, omnes tangentes baptizatum sunt patrini.

40 Quando quis substantialiter baptizatur domi, & suppletur exorcismus, &c. in Ecclesia: domi nascitur cognatio impediens, & dirimens: in Ecclesia vero, impediens non dirimens.

Cognatio spiritualis superueniens matrimonio contracto, non soluit matrimonium: sed impedit petitionem debiti.

Ita est restricta cognatio ex confir-
ma-

matione, sicut ex baptismo: per Concil.
Tridentinum.

Pater in necessitate baptizans filium
ex fornicatione, non potest contrahere
cum matre filij.

Consanguinitas est, quando unus de- 48
scendit ab altero, vel ambo ab eodem
pendent.

Affinitas est propinquitas duarū per-
sonarum, quarum una cum consanguini-
nea alterius copulam, licitam, vel illici-
tam habuit.

Vt sit affinitas, requiritur semina. 42
tio perfecta, vt intra vas naturale ad ge-
nerandum semen mittatur. & propter aliam turpitudinem non contrahi-
tur.

Cōsanguinitas impedit usq; ad quar-
tum gradum: similiter & affinitas ex co-
pula licita.

Affinitas verò ex illicita copula usq;
ad secundum gradum :&, si contrahant
in tertio gradu affinitatis ex illicita, nō
peccant. ex Pio V.

Qui credens, vel debens credere ali- 43
quā sibi esse consanguineā, vel affinē ex

licita copula intra quartū gradū, vel affi-
nem, ex illicita copula intra secundū, &
contrahit cum illa, peccat mortaliter: &
est excommunicatus; nisi ignorantia
excusat: si vero contrahit sponsalia, pec-
cat: sed non est excommunicatus.

Contra hentes ante aetatem peccant,
sed non sunt excommunicati.

Qui credunt se cognatos, licet non
sint, & contrahunt, peccat mortaliter. &
Si putant matrimonium non valere, est
nullum, secus, si putant valere.

Cognatio legalis nascitur ex adop-
tione alicuius in filium. & est triplex.
Prima, inter descendentes, & ascenden-
tes, id est, adoptantem, & adoptatum, &
eius filios: & haec nunquam soluitur. Se-
cunda, inter uxorem adoptantis, & ad-
optatum: & uxorem adoptati, & adopta-
tem: & nunquam soluitur. Tertia, quasi
transuersalis, inter adoptatum, & filios
adoptantis, & econtra: & haec soluitur,
cessante cura patris.

Contra hens cum hac cognatione le-
gali, peccat: & matrimonium est nullū:
licet aliqui dubitent: & transuersali.

Mater

Mater adoptati cum adoptante non habet hanc cognationem: sed vxor adoptati, & eiusdem filij, & filiarum usque ad quartum gradum habent hanc cognationem cum adoptante; similiter adoptatus cum uxore adoptantis.

Crimen) Occasio coniugis, causa contrahendi, utroque machinante, impedit, & dirimit in perpetuum: sed, si fit, uno tantum machinante, non dirimit: nisi interueniat adulterium.

Si non occiditur causa contrahendi, licet sit ratihabito, non impedit.

Adulterans scienter, si dat fidem contrahendi, vel contrahit, impeditur.

Inter scientem, & ignorantem matrimonij impedimenta, ut matrimonium valeat, requiritur denuo liber, & natus consensus ignorantis, post explicationem impedimenti, in genere saltem, et si non in specie explicetur.

Cultus disparitas) Fidelis, si contrahit cum infideli, peccat.

Sic cum non baptizato, non tenet matrimonium etiam si sit catechumenus.

Infidelium matrimonium non dimittitur, si quis conuertatur; licet con-

versus possit separare se à cohabitatio-
ne nolentis conuerti, sed si non potest
habitare nisi cum iniuria creatoris, vel
periculo fidei, potest aliam ducere: & iu-
ra canonica in gradibus prohibitis ni-
hil faciant apud infideles.

Christianus cum heretica, vel schis-
matica contrahens, tenet matrimonium,
sed peccat: verum non tenet cum
non baptizata.

50 Vis) Qui facit contrahere iusto metu
peccat, & matrimonium est nullum: ita
etiam sponsalia: si vero, qui cogit mu-
tata voluntate, retrocedit sine iusta cau-
sa superueniente, peccat, si pars coacta
51 consensit in matrimonium. Metus ih-
sus excusans est, quando eligitur minus
malum, ad evitandum maius: noctus ve-
ro annullans matrimonium est iudi-
candus arbitrio prudentis viri.

52 Ordo) Cui in ordine sacro contra-
hit, peccat, & non valet matrimonium;
nisi metu fuisset ordinatus: & eit ex-
communicatus.

Vxoratus, inscia, vel inuita coniuge
fuscipliens ordinem, peccat et si post sus-
ceptum ordinem petat debitum, peccat

Si conscientia coniuge suscepit ordines etiam reddens, peccat: nisi coniux ipsa sit senex & castitatem vogueat, vel religiosum ingrediatur, quia tunc, si ordinatur cum consensu uxoris, non peccat.

Ligamen i.e. Secundæ nuptiæ. Qui vi-⁵³ uente prima, etiam alij nupta, & cum filijs, alteram dicit, etiam non cognitam, peccat, & matrimonium est nullum: nec potest absolvi, nisi sit in firme proposito non cognoscendi eam: potest autem post mortem primæ contrahere, cum secunda denuò.

Pro notitia mortis primi sufficit fama, si est de longinquo; vt, si erat senex aut prælium ingressus, non apparuit, & ita scripserunt commilitones &c.

Quæ probabiliter credens virum es-⁵⁴ se mortuum, contrahit cum alio, & posse ea per nuncium audit illum vivere; si credit, vel debet credere illum vivere, non potest reddere, nec petere debitum.

Si rationes dubitandi sint adeò gra-⁵⁵ues, vt neutrā partem credere debeat iudicio prudentis; nec petere, nec redde-

re potest : si adeò leues , vt vtramque partem credere possit; potest reddere, & petere, submota dubitatione: si mediocres vt ad præiudicium tertij non sit credendum, sed in suum sic ; potest reddere, sed non petere.

56 Qui credens uxorem viuam, licet revera sit mortua, contrahit, peccat: & si putat matrimoniu nō esse validū nō tenet, si putat esse, validum, licet peccet tenet.

57 Honestas) Qui, contractis sponsalibus validis cum una, contrahit matrimonium cum alia cognata eius in primo gradu, peccat, & matrimonium non valet: & si habet copulam cum secunda, cum neutra potest contrahere.

58 Hoc impedimentum non nascitur ex sponsalibus, vel matrimonij contractis cum consanguinea, vel affini intergradus prohibitos, aut in ordine sacro, vel religioso. Itē nec ex sponsalib. à parentibus factis sine sufficiente consensu sponte: sed tantum ex sponsalibus validis cum consanguinea sponsæ in primo gradu, vel ex matrimonio per verba de præsenti inualido, vt inter impuberes.

Imponentia) Qui credit, vel credere debens se impotentem perpetuo ad copulam ordinariam perfectam, si contrahit etiam sponsalia, peccat: & matrimonium non valet.

Illiud impedimentum est perpetuum quod si miraculo aut sine probabili periculo animæ, vel corporis, tolli non potest; siue hoc impedimentum sit naturale, siue accidentale.

Qui est potens, & scienter contrahit cum imponente, non potest uti matrimonio, ad delectationem carnalem; quia non est matrimonium: sed viuant ut frater, & soror.

Qui verè maritus est, & non potest seminare; licet potest niti, & uti uxore ad habendam copulam. ex Caiet.

Conditio) Contrahens matrimonium, vel sponsalia cum conditione mortali, peccat mortaliter.

Contrahens cum conditione honesta, & non expectato euentu cum alia contrahit, vel sine alterius consensu mutat voluntatem, vel expleta condizione promissum non præstat, peccat mortaliter: & non est absoluendus, nisi pro-

missum præstet, vel firmiter proponat.

- 62 Conditiones sunt in triplici differen-
tia. 1. quæ sunt contra substantiam, vel
bonum matrimonij; ut contra problem
individuitatē, & fidem annullant matri-
monium. 2. quæ sunt turpes, & impossibili-
biles, sed non contra matrimonium,
pro nihilo habentur; & matrimonium
tenet. 3. quæ sunt honestæ, & à princi-
pio suspensuæ ponuntur, suspendunt
matrimonium.

63 Contrahere cum conditione, si me-
us pater voluerit, non est matrimonium
antequam pater consentiat.

64 Contrahere cum conditione, si meus
pater voluerit; si pater est mortuus, &
filius id nesciat, matrimonium non
tenet: sed si filius sciat, tenet: quia est
conditio impossibilis.

Si contrahit cum altera ante expli-
tam conditionem, tenet secundum ma-
trimonium.

65 Qui dicit, **Contraho tecum**, si per-
miseris coitum, si intelligit de coitu illi
cito statim est matrimonium, etiam
ante coitum; si loquitur de coitu licito
si coitus affectu maritali est matrimonium

se-

**Secundum iura antiqua non tamen post
Concl. Trid.**

Qui dicit contraho tecum, si te virginem inuenero; si intelligit per inspectionem feminarum honestarum, est matrimonium conditionale, si intelligit per copulam carnalem, statim est purum matrimonium, secundum iura antiqua, sed non post Concil. Trid. 66

Interdictus contrahens contra prohibitionem parochi, vel superioris, antequam constet non esse impedimentum oppositum, peccat: & si verè non suberat impedimentum, matrimonium tenet. 68

Contrahens clandestinè, sine iusta causa, vel presente parocco & duobus testibus, sed, sine tria denuntiacione peccat. 69

Qui contrahit sine parocco, vel alio, de licentia parochi; cum duobus testibus, matrimonium est nullum, & sacerdos sine licentia eos coniungens, est suspensus. & sic Concil. Tridentin. non annular omnia clandestina, nisi hæc. 70

Contrahere nūc in facie Ecclesiaz est præmissa tria denuntiacione coram

parocho, & duobus testibus contrahere. quod si sine causa omittatur tria denun- ciatio, est clandestinum: sed valet ma- trimonium.

Contrahentes publicè cum suffici- enti denunciatione, si post secutam co- pulam, propter aliquod impedimen- tum occultum, matrimonium est nul- lum; & est necessarij, ut denū contra- hatur illo sublato; non sunt necessarij. Parochus, & testes.

Sunt aliquæ causæ, ob quas Episcopus: potest relaxare denunciations; vt si ti- mentur consanguinei, vel, si contrahat: nobilis cum ignobili, diues cum pau- pete, senex cum adolescentula, &c.

71 Qui tempore prohibitionis, id est ab Aduentu ad Epiphaniam, & à die Cine- rum usque ad octauam Paschatis accipit benedictionem nuptiarum, vel sollem- niter traducit sponsam, peccat mortali- ter: sed non qui sponsalia, vel matrimo- nium de præsenti contrahit.

Consummare per copulam absque sollemnitate nuptiarum, & sollemni traductione, non est peccatum, etiam tempore prohibito.

Qui

Qui post sponsalia contracta cum v-⁷²
na, contrahit matrimonium cum altera
sine iusta causa, peccat, sed matrimoni-
um tenet.

Catechismus, est instructio fidei facta
solemniter a sacerdote, antequam bap-
tizet. & parit eandem cognationem,
quam parit baptismus, & in eisdem gra-
dibus. verum impedit tantum, sed non
dirimit, sicut baptismus.

Votum simplex) Qui cum voto sim-⁷³-
plici castitatis contrahit matrimonium
vel sponsalia, etiam animo ingredien-
di religionem post contractum, pec-
cat; licet votum sit ad tempus, & intra
tempus contrahat:

Matrimonium cum voto, licet te-
neat, tamen ante consummatum ma-
trimonium non potest reddere; vel pe-
tere debitum, sed debet ingredi religi-
onem: post consummatum potest red-
dere, & non petere, & post mortuam
vixorem non potest ducere aliam, etiam:
si iurasset ducere, quia tunc iuramen-
tum est illicitum.

Qui contrahit matrimonium cum ea
quam scit vixisse castitatem, peccat.

T. 5. Ex-

Existenti in voto simplici, & interroganti, num valeat matrimonium, si contrahat illud, qui respondet valere, si ex hoc responso detur occasio violandi votum, peccat, si non, non peccat.

Septem vitia impedientia, & non dirimentia matrimonium.

74

QUI contrahit post commissum aliquid ex his peccatis, quae sunt incestus uxoricidium, seu mariticidium; raptus sponsæ alterius; suscepitio proprij filij de fonte, ne uxor exigat debitum presbitericidium; peccatum propter quod fecit iniunctam poenitentiam sollemnem; contractus maritalis scienter cum moniali; peccat mortaliter, sed matrimonium tenet.

Incestus etiam cum cognata, impedit matrimonium, sed Episcopus potest dispensare. *Vide ibi longam questionem inter Theologos, & Canonistas, de hac re.*

75

Contrahens fidè, id est, sine animo coa-

contrahendi, peccat; & matrimonium non tenet, etiam post copulam, nisi de novo verè consentiant: licet in Ecclesia fuerit præsumptum, secundum iura antiqua, sed non post Concil. Trident. Nec sufficit cohabitare cum ea, tamquam cum propria uxore, etiam ex consilio Confessarij, vel alterius; & potest contrahere cum secunda, & teneret matrimonium cum secunda, sed teneatur sub poena mortali stabilire primum matrimonium, antequam contrahat cum secunda: nisi tanta sit inæqualitas, ut animus decipiendi præsumatur: & tunc debet resarcire damnum.

Mulier sic decepta non potest alteri 77 nubere, nisi probabilitur certificetur decipientem verum dicere: sed de hoc dicitur certificari, quando stat iudicio viri boni, id afflantur ex signis.

Contra hens cum aliqua legitimis 78 verbis, sed protestatus sine causa antea, quod per nulla verba, quæ dicit, habet animū contrahendi, peccat, & præsumitur in foro exteriori verum matrimonium: contra verò, si sit cum iusta causa.

Cen-

79. **C**ontrahens, matrimonium ob finem malum mortalem, peccat mortaliter; ob venialem, venialiter.

In foro conscientiaz nihil refert, qui bus verbis contrahentes vtantur: satis est utriusque voluntas de praesenti, & promissio de futuro pro sponsalibus,

80. Non est necesse, vt simul loco, & tempore sit consensus: sat est, vt, qui prius consensit, in eo perduret,

Si subesset impedimentū, quo consensus appareat nullus, sublato impedimento, ambo debent consentire.

81. Excommunicatus maiori, vel minori, vel existens in peccato mortali sine cōtritione contrahens, peccat mortaliter,

82. Qui post contractum matrimoniu scit non valere, & rem habet, peccat mortaliter. Si verò dubitat, est consideranda causā dubitationis; quæ potest esse tanta, vt sit, ac si sciret; vel parua, vt sit nihil, vel media, & satis ad reddendum, non petendum debitum.

Vt teneatur credere subesse impedimentū, non satis est unus testis, etiam si fide dignus, vel iuratus, vel parochus, vel cum iuramento.

Si leuiter credit, nec petere nec redere potest: sed facile potest deponere conscientiam.

Qui scit impedimentum occultum ²³ natum ex peccato, debet prius admonere contrahentē, ut desistat: si nūciet; etiam si illud probare non possit, satis enim est vnius ad impediendum.

Denūciaturus, si sit ex hoc oriri magnum scandalum, non tenetur denunciarē: licet id possit probare.

Quando vnuus solus scit aliquos iuste ob iuitani ignorantiam coniuctos, neutrī parti debet impedimentum dicere; licet sciat sibi habendam fidem.

Consummatis matrimonium sine contemptu ante benedictionem, non peccat.

Benedicens secundas nuptias ex extraque parte secundas, vel ex una parte tantum, peccat, nisi fuerit consuetudo in contrarium.

Item peccat, qui scit non debere benedici, & facit se benedicere.

Contrahentes primas nuptias & ante benedictionem contrahentes secundas, debent benedici in secundis.

De

—De dispensatione.

84 Papa potest dispensare in omnibus impedimentis matrimonii iure humano introductis, ut sunt omnia supradicta; excepta consanguinitate; inter ascendentibus, & descendentes, & defectu erroris, & iudicij, qui dicit defecatum consensus.

Papa non potest dispensare super matrimonio legitime contracto, & consummato.

85 Episcopus potest dispensare in impedimento incestus. Iunctio in omnibus impedimentis, quae impediunt, & non dirimunt:

Episcopus potest dispensare in impedimento, quod impedit, & dirimit, quando impedimentum est occultum & matrimonium publicum, & separatio esset magnum scandalum, & ad Paganum, vel eius Nuncium non potest confugi, propter magnam paupertatem, vel alia legitima impedimenta.

Quia

Quando matrimonium est nullum ³⁶
propter aliquod impedimentum; si Pa-
pa dispensat, debet denuò contrahi se-
creto: & non satis est cohabitatio, & co-
itus, vt sæpè dixi.

Papa cum difficultate dispensat in-
ter contrahentes, & consummantes ma-
trimonium intra gradus prohibitos,
propter verba Concilij Tridentini.

Causæ ad dispensandum intra quar-
tum gradum solent esse defectus dotis ³⁷,
competentis, extinctio magnæ litis, &
quod maior pars sibi parium in sua
Civitate sunt sibi consanguinei in quar-
to gradu, vel affines, & non habet do-
tem sufficientem ad nubendum extra
illam Vrbem.

Defectus dotis competentis cum
poscente se est satis ad dispensan-
dum; & non requiritur defe-
ctus ad contrahendum
cum quolibet si-
bi pari.

**DE SEPTEM PECCATIS
capitalibus.**

Cap. XXXII.

3 Septem peccata dicuntur capitalia,
scu mortalia, non quia sunt peiora alijs, vel saepius mortalia; sed quia sunt fontes aliorum.

DE SUPERBIA.

5 Superbia, pro habitu, est vitium inclinans ad appetitum inordinatum excellentiarum propriarum, ut est excellētia.

7 Species superbiarum sunt quatuor. Prima, putare à se habere bona natura, aut fortuna, aut spiritualia.

Secunda, licet putet esse à Deo, tamen non gratis, sed ex sua iustitia.

Tertia, attribuere sibi dona, quae non habet.

Quarta, contemnere alios inordinatō.

Pec.

Peccat mortaliter expetens propriā excellentiam cum actuali contemptu subiectionis Dei, veleius legis; vel appetens præponi Deo:

Peccat mortaliter, qui iudicat deliberate, & aduertenter, aliquod ex prædictis quatuor esse verum.

Peccat mortaliter appetens inordinatè excellentiam, vel de ea gaudens, cum notabili irreuerentia Dei, vel damno proximi, licet non cum actuali contemptu Dei..

De vana gloria.

Bona honoraria sunt quinque, laus, ⁹ honor, fama, gloria, & reverentia.

Horum appetitus inordinatus regulariter est venialis; sed in tribus, est mortalis: primò, si est de malo mortifero: secùdo, si ultimus finis in eo collocatur, ad effectū transgrediendi legem Dei: tertio, si in finem mortalem.

Contemptus eorum regulariter est venialis, etiam inordinatus: sed est mortalis, si contemnatur laus, manans:

à gratia gratum faciente, vel, si finis vltimus in eo constituatur, vel si propter finem mortaliter malū. Appetitus, vel contemptus illorū tunc est ordinatus, quādo appetitur aliquid illorum de re vera, & de se bona, vel indifferenti, directum in finem bonum, non in nimium, vel maius, quam huius bonitati habetur, nec tanquam certum, & diuinum testimonium, sed tanquam humatum & incertum. Appetitus inordinatus est, quando appetitur aliquod horum de re falsa, vel mala, vel indifferenti, relata in malum, vanum, vel nullum finem, vel, de bono, magis, quam eius bonitati debeatur, vel tanquam testimonium diuinum, & certum.

ii Filiae vanæ gloriae sunt septem Istantia, Inuentio nouitatum, Hypocrisia, Pertinacia, Discordia, Contentio, Inobedientia. Porrò Præsumptio, & Ambitio non sunt filiæ, sed sociæ.

iii Peccat mortaliter; qui gloriatur de mortali, appetens famam ex eo, aut qui finem ultimum ponit in ea.

Qui pro ea propensit frangere præcep-

tum sub mortali. vt, si femina, ne infametur, consentit stupro: & ludex, ne priuetur officio, iniuste iudicat: Concionator, tacens vera sub præcepto dicenda, ne pulpitum amittat.

Qui se, vel alium laudat de re mortaliter mala, peccat mortaliter.

**Qui se, vel alium laudat de re falsa
vel vera non mortaliter mala, dans ve-
risimilem causam damni notabilis cul-
tus Dei, aut boni proximi, peccat morta-
liter. vt laudans se, vel alium bonum Sa-
cerdotem, Confessarium, Iudicem, Me-
dicum, Præceptorem, cum non sit talis,
& ex hoc sequatur damnum notabile:
peccat, & tenetur restituere damnum.**

**Qui falsò laudatur, sciens inde
damnum notabile secuturum, & non
contradicit, peccat mortaliter.**

• Approbatio tacita, vel explicita
falsæ laudis, de re bona, vel veniali, est
tantum venialis.

Qui non contra dicit falsæ laudi, immo delectatur ex eo, quod cuitetur scandalum nō peccat, nec venialiter qui dem, dummodo non delectatur ex eo

C O M P E N D I V M

quod falsa est laus, mendacium, vel adulatione: tunc enim peccaret venialiter . j

Qui instituta principaliter ad honorem Dei , & quæ principaliter facit propter vanam gloriam, peccat venialiter, sed si secundario fiant propter laudem humanam, relatam ad finem honestum, non est peccatum.

14 Qui imperitus exerceat officium cum notabili irreuerentia Dei , vel notabili damno spirituali, vel temporali: ut concionando, dando consilium, medicando, &c. peccat mortaliter. si non est notabile, peccat venialiter.

Qui utitur aliena iurisdictione , vel sua, extra suum territorium, peccat mortaliter.

Qui sine auctoritate absolvit, vel commutat, vel dispensat vota, peccat mortaliter.

Qui confidit, se sine meritis, vel sine gratia consecuturum gloriam, peccat mortaliter. Item, se non priuatim in gratia, nec punitur quantumuis peccator sit.

Qui non abstinet ab occasione, quæ semel peccauit, & putat probabiliter se

Pec-

peccatum, peccat mortaliter.

Qui vult honorem de peccato mortali, vel propter peccatum mortale, vel propter cum est paratus peccare mortaliter, peccat mortaliter.¹⁵

Qui sine iusta dispensatione accipit plura beneficia incompatibilia, vel compatibilia, ultra id, quod requiritur ad honestam sustentationem, peccat mortaliter.

Qui accipit beneficium Ecclesiasticum spirituale, principaliter propter honorem, vel utilitatem temporalem, cum sit indignus, peccat mortaliter.

Qui querit officium, nesciens exercere illud, peccat mortaliter: nisi fiat bona fide, & animo utendi consilio peritorum, quando fuerit opus, quorum copiam habeat.

Qui se, vel suos iactat cum notabili iniuria Dei, vel notabili scando, vel iniuria, vel damno proximi, peccat mortaliter.¹⁶

Inueniens novas vestes, nouas epulas, exercitia, ludos, &c. de se mortalia, vel in finem mortalem, aut in iactoram notabilem cultus Dei, vel damni publi-

310 COMPENDIUM
ci, vel priuati, peccat mortaliter.

Vtens ornatu ad alliciendos alios in concupiscentiam mortalem sui, peccat mortaliter, licet non sequatur.

Ornans se ob vanam delectationem eo animo, ut non desisteret, si sub mortali prohiberetur, peccat mortaliter.

Qui ob ornatum omittit præceptum sub mortali, ut Missam in die festo, peccat mortaliter.

18 Qui splendidè, pro sui status decencia, more regionis, se ornat, sed sine malo fine, non peccat, immò si cum bono fine facit, meretur; licet alter in suam concupiscentiam rapiatur.

Qui etiam religiosus, vel religiosa moderate se ornat, immò etiam si notabiliter modum exceedat ob vanam levitatem, ostendendo suam pulchritudinem, & corporis elegantiam, sine alia circūstantia, peccat tantum venialiter.

19 Qui se ornat splendidius, quam status requirit, non peccat mortaliter. nisi ob id debita non solueret, vel debita alimenta suis non præberet.

Feminæ, ostendentes, & gestantes nudæ pectora, ut pulchriores videantur, si.

me intentione mortali, non peccant mortaliter.

Qui, vel quæ se vestit tam tenui velo, ut pudenda transpareant, peccat mortaliter.

Augere vel flagere, maiorem pulchritudinem ornatu, & fuceo, sine intentione mortali, licet sit mendacium operis, non est peccatum mortale.

Vt alienis crinibus, non est peccatum mortale.

Confessor, nesciens intelligere, an sit peccatum mortale, vel veniale, non debet denegare absolutionem, licet poenitens, putans se non peccare, nolit desistere a peccato. Sicut debet absolui nolens relinquere veniale. Nec confessor persuadeat poenitenti illud dubium esse mortale: sed ad summum satis esset persuadere ei, ut, si esset mortale, nolit facere; & consulat viros peritos.

Inhabilis ad contrahendum, vt est monialis cum aliquo id sciente, si se illi conspiciendam offert, vt sine iusta dispensatione expetatur in matrimonium peccat mortaliter.

Habilis ad contrahendum, licet nolit

nubere, immò, quæ secretò voulit castitatem, & religionem, potest se ornare, ostendere, & desiderare appeti ab aliquibus in uxorem, vt in alijs rebus suis faueant, vel ob alium finem bonam.

Femina, vestiens se habitu virili, & vir feminine, ob iustum causam, nō peccat; nec ob honestam oblectationem: &, si ob leuitatem, tantum peccat venia-

liter.

23 Utens habitu religioso in opprobrium Religionis, vel ad turpia personatus, peccat mortaliter. non autem, si ob leuitatem, aut oblectationem, sine male fine.

24 Curiositas semper est peccatum veniale sed est mortale, quando aliqua circumstantia mortalis ei adiungitur. Exempla sunt sequentia.

25 Virgo, volens curiosè cognoscere, quanta sit carnalis copulæ delectatio, licet eam experiri nolit, peccat mortaliter.

Qui clàm auscultat confessionem alterius, vt peccatum cognoscatur, peccat mortaliter.

26 Qui, vt aliqua discat, Missam in festo omitt-

emittit, maleficium facit, vel diabolo
se commendat, peccat mortaliter.

Qui, pro non necessarijs, relinquit
cognitionem necessariorum, sui officij:
vt, si parochus, pro mechanicis, relin-
quit casus conscientiae, peccat mortali-
ter.

Quærens vitia alterias, vt notabili-
ter infamet, peccat mortaliter: secus, si,
vt corrigat

Qui vult scire secretum ab aliquo, 27
qui non potest illud dicere sine peccato
mortali, peccat mortaliter.

Volens videre fœminam, vel virum 28
nudum, vel pudenda, credens, vel crede-
re debens securam pollutiam, vel
delectationem morosam, peccat morta-
liter.

Qui vult experiri castitatem, & lo- 29
quitur cum sola, credens, vel credere
debens futurum aliquid peccatum; pec-
cat mortaliter.

Qui legit libros lascivos, credens ali 30
quem lapsum in delectationem mo-
rosam, peccat mortaliter.

Pertinax sua opinionis, in his, quæ 31
ad fidē, vel mores spectant, contra com-

34 COMPENDIUM
minorem sensum Doctorum Ecclesie, aut
in damnum notabile iniustum proximi,
peccat mortaliter: alioqui tantum
venialiter. De hypocrisi, vide cap. 18. nu-
mer. 8.

35 Qui pertinaciter non vult concor-
dere cum alijs circa necessaria ad salu-
tem propriam, vel aliorum, & bona no-
tabilia, peccat mortaliter.

36 Qui altercatur contentiosè contra
perspicuam veritatem, circa pertinentia
ad fidem, salutem animæ, aut bona cor-
poris necessaria, peccat mortaliter.

De Inobedientia.

35 **Q**VI non obedit aperte mandatis su-
periorum animo obligati ad mor-
tale, nesciens id sibi ab eis impera-
ti non posse, peccat mortaliter.

Inobedientia specialis est non facere,
quod præcipitur, eo quod præcipitur: g-
eneralis vero comprehendit omnes a-
ctus omnium vitiorum.

36 Non facere iussum obligans ad mor-
tale, licet non ob id, quia iubetur, est
mor-

mortale, obligās verò adveniale, si relia
quit ex eo, quia iubetur, est mortale.

Credens probabiliter superiorē 33
errauisse, vel quod si aduertisset, non
iussisset, non peccat non obediendo.

Superior non potest præcipere de 39
actibus interioribus, nec vt reuelet
peccatum omnino occultum, nec vt
reiteret legitimam confessionem, nec
ne alloquatur superiorē superioris,
nec quæ non pertinent ad religionem
nisi in pœnam contumaciæ: potest
tamen superior præcipere iusta de cau-
sa contraire regulæ, in qua potest dis-
pensare.

Transgrediens legem humanam 40
iustum promulgatam, & receptam, non
abrogatam obligantem ad mortale, si-
ne excusante ignorantia, vel iusta cau-
sa, vel dispensatione, peccat morta-
liter.

Lex vt sit iusta, primò, debet fieri 41
ab habente potestate: secundò, debet
fieri propter utilitatem publicam, &
non solum propter priuatam legislato-
ris: tertio, non sit contra legem diui-
nam, naturalem, vel supranaturalem:
qua

yic COMPENDIUM

quarto, ut seruetur equalitas in subditis.

41 Lex etiam iusta ante promulgationē & antequam sit recepta, saltem à maiori parte vniuersitatis, non obligat.

Lex abrogata per aliam legem contrariam, vel consuetudinem, non obligat.

Non omnis lex obligat sub peccato mortali: sed aliqua obligat sub veniali: aliqua neque sub veniali: ut sunt leges exhortatoriarū, & consultoriarū: nisi quis eas transgrediat ex contemptu, id est, ob id principaliter non obediatur, quia præcipitur: vel principaliter parvipendat auctoritatem præcientis, sed non dicitur ex contemptu, quando quis legem iustum transgreditur ob iram, vel auaritiam, vel consuetudinem, vel aliā causam iustum.

43 Iusta causa in transgressione legis excusat à peccato mortali & illa causa dicitur iusta, propter quam legislator, si esset præsens, transgressorēm excusaret: & etiam illa causa dicitur iusta, quæ bona fide habetur iusta; quam si non iudicaret iustum, non transgredetur legem, & talis causa, licet excuset à mortali,

Iī, non tamen excusat à veniali, iuxta
mentem Paludani, & Siluestri.

In transgressione legis excusat à pec- 44.
cato dispensatio iusta, etiam facta sine
iusta causa, ab eo, qui potest validè di-
spensare sine iusta causa: licet sic di-
spensando peccet, tamen à mortali ex-
cusat.

Constitutiones Pontificiæ, & Impera-
toriæ, non obligant, nisi post elapsum
tempus ipsius præfixum, & si non præfigi-
tur tempus, obligant in Provincia post
duos menses à promulgatione in ipsa:
& si in ipsis apponatur, ut statim obli-
gent, statim ac sciuntur, obligant. Lex
vero inferiorum, quæ non præfigit tem-
pus, obligat, simul ac promulgatur, &
scitur: ignorantia enim iulta, quando 45.
est causa actus, excusat; sed nō ignoran-
tia affectata, nec crassà.

Pradati, Medici, Aducati, & hu- 47/
iusmodi officiales, qui exercent suas ar-
tes sine sufficienti scientia, & notitia co-
rum, quæ sua officia requirunt, non ex-
cusantur à peccato: quia probabiliter
credi potest secuturum damnum..

Quamvis circa legem naturalem, &
di-

318 COMPENDIUM

diuinam non sit ignorantia, quæ excuset; potest tamen esse iusta ignorantia excusans, quantum ad pœnas lege humana statutas: ut est excommunicatio, cù reliquis censuris.

43 Omnes leges, etiam humanæ, sacerdotales possunt obligare ad mortale; si id intendant legislatores; & ut tales receptæ sint: non autem, si non intendant obligare.

49 Statuta Dominicanorum non obligant ad mortale, vel veniale, sed tantum ad pœnam exteriorem; sicut & statuta Societatis I E S V.

50 Leges etiam canonicas, quæ non habent verba præceptiva, vel prohibitiua, sed ordinatiua, & constitutiua, etiam imperativo modo, non obligant ad mortale; nisi in materia de se obligaret ad mortale.

51 Nullum verbum Latinum positum in lego, de se est sufficiens significare esse mentem legislatoris obligare ad mortale; nisi ex accidentalii significatione.

52 Verba præcipientia dubia, sunt intelligenda de veniali potius, quam de morali.

tali: cum leges in dubio sint interpretam
dæ de minori poena potius quām de ma-
iori. Leges tamē Ecclesiæ, habentes ver- 53
ba præceptiua, vel prohibitiua, obligant
ad mortale, ex accidental i significatio-
ne. Item leges ponentes pœnam conti-
nentem peccatum mortale, vt est excō-
municatio, obligant ad mortale.

Leyes sacrales per verba præcepti- 54
ua, & prohibitiua tantum, non obligant
ad mortale, nec ex primaria significati-
one, nec ex accidental i; sicut nec lex Di-
uina, nisi ab Ecclesia declaretur.

Leyes humanæ, præsertim saecula- 55
res, constituentes pœnam temporalem,
in dubio, non obligant ad æternam;
quatenus sunt leges eius, qui eam sta-
tuit; si absit scandalum, & contemptus.
Idem dicendum, si leges statuant pœ- 57
nam amissionis magnorum bonorum,
& etiam famæ, & alicuius memtri, & vi-
ta. Et, licet exponere se periculo, magno
in re gravi, sit peccatum mortale tamen
hoc non est ex vi legis: potest enim fieri
cautè, & non cum tanto periculo.

In legibus humanis obseruandum, 59
est, quod antiqua consuetudo docet: cō-

muniſ autem consuetudo habet, trans-
gredi, non esse peccatum mortale.

60. Præsupposito quod non peccet. Im-
portans. vel exportans prohibita, tamen
ſi ſe defendat vi, & armis, peccat: non
autem, ſi fuga, blandis verbis, & modo
licito.

61. Non ſoluens paruam poenam tem-
poralem impositam à Prælato, ipſo iu-
re ſoluendam, non peccat: etiam ſi reſer-
uetur absolute eius, donec ſoluat. & po-
tentia abſolui cum Bulla ante ſolutionem.

62. Vidua realiter fornicata non potest
in conscientia retinere bona relicta à
marito, hac conditione, ut castè viuat:
ſecus, ſi mente, verbo, tactu laſciuo ſine
copula peccauerit.

Lex potest recipi ſecundum aliquid,
non ſecundum totum, & ſic obligare: ut
regula ſancti Dominici, non obligat ad
ullam poenam animæ interiorem, ſed
ad exteriorem.

63. Transgrediens statutum ſub poena ex-
clusionis à collegio, vel municipio; non
tenetur recedere, antequam cogatur id
facere.

Poenam committi iuste potest cape-

re is, in cuius fauorem committitur. se-
cus, si iniustè; vt est cōmissum , si per bi-
ennium non soluat censum positum su-
per re immobili.

Nemo tenetur in conscientia mani- 65
festate rem in commissum cecidisse.

Donans in emphyteusim non tene 66
tur soluere in conscientia laudemium;
sed vendens tenetur, quia videtur inter-
esse, & non poena.

Iussus à Iudice soluere notabilem,
pœnam legis, quam violauit, si non sol-
wit, peccat mortaliter.

Non iussus, si non soluit pœnam,
quam ipso iure, & ipso factō incurrit
non peccat inimō potest absolui ab ex-
communicatione , quam incurrit ob
transgressionem legis, & loquimur de
pœna, qui requirit exactiōem.

DE AVARITIA.

QVI deliberatē & inordinatē appe- 73
 tit quarere, vel retinere pecuniam
 in damnum notabile alterius, pec-
 cat mortaliter.

Avaritia cum danno alterius, de se est peccatum mortale; sine danno alterius, de se est veniale: idem de prodigalitate.

Omnis iniustitia, ex genere suo, est peccatum mortale.

Exponens se probabili periculo mortis, corporis, vel animæ, propter pecuniā acquirendam, vel effundendam, peccat mortaliter.

74 Qui accumulat pecuniā superfluam inordinata cupiditate delectandi se in ea, id est, ut solum delectetur in ea, non erogando pauperibus occurrentibus, & si non singulis, saltem quos elegerit, in tempore magnæ necessitatis, peccat mortaliter.

Conseruare pecuniam ad prouidendum futuræ necessitati suæ, vel suorum, vel pro filijs locandis in matrimonio, vel honestandis munere, vel gradu, vel ad augendum statum suum, vt se promoveat ad ordinem altiorem, quo altioribus virtutibus Deo seruat, vel Reipublicæ, non est peccatum.

Beneficiarius Ecclesiasticus, non ergans superflua acquisita ex beneficijs Eccl-

celesticis, propter auaritiam, vel prodigalitatem, peccat mortaliter, & contra iustitiam.

Auaritiæ sunt septem filiæ, Duritia ⁷⁶
cordis, Inquietudo mentis, Violentia,
Fallacia, Perjurium, Fraus, Proditio.
Duo priora nunquam ferè sunt mortalia, nisi coniungantur cum actibus mortalibus, ideo non necessariò confitenda.

Qui fraude notabiliter aliquē dām- ⁷⁷
nificat contrahendo, vel quasi contra-
hendo, incommutatione, peccat mor-
taliter.

Premium iustum rei, est premium pe-
cuniarium, quo communiter aestima- ⁷⁸
tur res valere tunc; attēta illius intrin-
seca bonitate, & vendentis utilitate, lo-
co, tempore, copia, vel defectu rerum
illius generis, emptorum, vel vendi-
torum earum, & modo vendendi eam,
statutum à Gubernatore loci, vel domi-
no rei.

Venditor tanto pluris potest ven-
dere rem suam, quanto est sibi utilior:
sed utilitas, & necessitas ementis non
auget premium.

Spolia, quando victor vendit statim post bellū, longè minoris valent; quam cadem, quæ proxeneta vendit in Urbe pacata.

79 **Pretium est triplex, Rigorosum, Pi-**
um, Medium.

Pretium iustum non solū est id, quo communiter venditur in aliqua regione, sed id, quod in hoc loco, tempore, & modo vendendi haberi potest.

Non peccant, qui expectant tempus Iocum, casum, quo vilius res valeat, ut in fine nundinarum, sub hasta, vel per proxenetam.

80 Restanti valet, quanti vendi potest, id est, tempore, loco & modo communī vendendi, præsente pecunia, cessante monopolio, dolo, & fraude.

81 Ob periculum natum, vel quod nasci timetur ex parte emptoris rei non potest plus vendi credito ad tempus, sicut nec in mutuo, contra Medinam: nec de Ianis contra Sotum. similiter nec emi minoris iusto pretio ob anticipatam solutionem.

82 Mercator ob verum interesse lucri cessantis ob dilationē solutionis, potest plu-

ip^luris vendere rem quam valeat, admonendo, ipsum detali interesse.

Non peccat, qui reni sibi necessariam, vel caram alicui, ob importunitatem eius, tanto pluris iusto pretio vendit, quanto damno saltem affectionis afficitur: sed peccat, qui pluris vendit propter necessitatem, vel utilitatem emptoris. ut suprà num. 78.

Potest quis pietate motus, emere rem minoris iusto pretio: quando plurimi refert venditoris vendere, & parui emptoris emere: ut conducens operam pauperis solo victu.

Licet minoris iusto emere prædium, cum pacto, ut venditor per aliquot annos fructus recipiat.

Licet vendere ad tempus tanto pluri⁸⁴ ris iusto pretio, quantum venditor credit consumptum ad recuperandum pretium; cum animo, ut si non impendat, restituat emptori tantudem, assurando in casu mortis: ne id apud suos heredes remaneat.

Si vendatur cum deceptione vltra di- midium, debet rescindi contractus, vel suppleri, vel diminui pretium in utro-

que foro: sed si est citra dimidium, & notabile tenetur in conscientia restituere, & in iure canonico facta denūciacione.

35 Ad rescindendum, non satis est probare tanti valuisse tempore contractus; sed loco, & modo vendendi.

Tales lites de rescindendis huiusmodi contractibus, non sunt consulendas, præsertim si persona sciebat se pati tale damnum sine metu, & necessitate, & poterat donare.

36 Pactum de retrouentendo multum minuit de pretio; & sic ultra dimidium debet intelligi de diminuto pretio per tale pactum.

37 Qui deliberatè vult vendere pluris iusto pretio summo, vel emere minoris iusto, infimo, peccat mortaliter: si non deliberatè, sed sensualitate allectus non peccat, saltem mortaliter. Nec etiam peccat, qui vult minoris emere expectans tempus, vel proxenetas, vel extra officinas ultro expositas merces.

Qui ex ignorantia probabili injuste emit, vel vendit, non peccat; nisi ubi sciuerit, & noluerit restituere.

38 Vendens aliquid ultra pretium iustum

frum statutum à Republica, peccat, & tenetur restituere: & non excusat poena in lege apposita, & donatio emptoris in emptione, quia non est libera.

Premium statutum à legibus laicis obligat etiam Clericos.

Taxa raro imponenda rebus.

Qui ab ignorantे emit vili rem ⁸⁹ pretiosam, aut vendit vilem pro pretiosa, peccat, & tenetur ad restitutionem: nec excusat dicere, Vendo cum omnibus defectibus: exprimēdo aliquos mendaciter, & aliquos verè.

Si nescit defectus, non paccat: sed cum sciuerit, tenetur damnum resarcire.

Manifestum defectum, non tenetur quis declarare; nec occultum, qui non erit notabiliter damnosus emptori: nec tales, propter quem ille non desisteret emere, licet agrè, dummodo minuat premium, & post venditionem debet monere emptorem; ne emptor vendat rem alicui pluris, quam valeat.

Qui vendit rem, quam scit citò cor-

C O M P E N D I V M
rumpendam, volenti conseruare, peccat
& tenetur ad restitutionem: sic qui ven-
dit rem ipso iure perditam ignorantis,
nisi esset secretissima.

90 Qui scienter vendit arma nocensi,
vel præliatuero iniuste, vel dubitant i sub
non proprio principe: subditus enim dc
bet deponere conscientiam.

Quid dicendum sit de vendente ar-
ma ob finem honestum, licet sciat em-
ptores usuros illis ad bellum iniustum:
similiter de vendente toxica, chartas
lusorias, & id genus vide suprà cap. 14.
num. 38.

91 Qui in messe immoderatum triticum
emitt, ut caritatem inducat, peccat mor-
taliter.

Qui egenti pecunijs vendit credite
v.g. pannum rigoroso pretio, potest re-
emere pretio pio, si fiat sine scandalo.

Non licet emere censum impositum
vel imponendum, nisi pretio primæ im-
positionis.

92 Qui facit monopolium cum Merca-
toribus, ne minoris tali pretio vendant
vel qui impetrat à Principe, retalis res
ab alio, quam à se, vendatur, cum dam-

no notabili populi, peccat mortaliter.

Qui emit, vel vendit, frangendo festa ⁹³
peccat: & exportans vetita ad terras infi-
delium, peccat mortaliter, & est excom-
municatus.

Thesaurarius, negotians pecuniam si ⁹⁴
ne licentia domini, vel in damnum ter-
tij, peccat.

Habens societatem & nolens disce-
dere a non resipiscente, peccat.

Emens hominem liberum non pos- 95
tum in extrema necessitate se vendendi
credēs, aut credere debens illū non esse
captū in bello iusto, nec ob crimē esse ser-
uū, ut sunt multi Aetiopes, & Indi, pec-
cat, cum obligatione restituendi: secus,
si credit probabiliter eos a se, vel alijs ex ⁹⁶
eorum consensu esse venditos, vel cap-
tos bello iusto: & hoc debet credere, qui
scit saltē per famam publicam, vel per
fide dignos, non vi, vel dolo esse captos
extra bellum iustum.

Proxeneta, accipiens aliquid ad ven- 97
dendum, & retinens sibi aliquid de pre-
tio, peccat, & tenetur restituere; nisi pro
iusto pretio sui laboris non soluto acci-

peret, cum non promiserit se gratis venditatum: si autem sine stipendio, sed ex pacto expresso, vel tacito, ut tanto pretio vendat, & suum sit reliquum, & non vendat pluris rigoroso pretio, nec peccat, nec tenetur restituere; si autem meliorauerit, illud erit proxeneta: si quis non contentus stipendio fallit, dicendo non plus inueniri; & accepta potestate, pluris vendit, & sibi retinet, peccat, & tenetur ad restitucionem.

DE SIMONIA.

Spirituale, ut hic accipitur, est donum supernaturale à Deo datum, vel quod ab eo supernaturaliter institutum est ad salutem animarum, vel ab Ecclesia ex virtute supernaturale factum, vel annexum ei. declaratur ibi.

Hinc non omne sacrum, v. g. bona Ecclesiastica, est spirituale, ut hic sumitur. Quare eorum emptio etiam iniusta, licet sit sacrilega, non tamen est simoniaca.

Qua

Quæ ab Ecclesia sunt humanitus superaddita spiritualibus datis diuinitus, vel antecedenter, ut ius patronatus, sepulturæ, calix, &c. vel consequenter, ut beneficia officia, Ecclesiastica, dicuntur annexa spiritualibus.

Quædam sunt purè spiritualia, ut gratia, dona Spiritus sancti: quædam mixta ex spirituali, & temporali: & horū quædam habent plus spiritualium, ut sacramenta, & eorum actus; quædam minus, ut calix, & ornamenta: quæ omnia secundi generis, hoc est, quæ habent minus de spirituali respectu temporali-um, possunt vendi, & emi, non respectu spiritualium.

Simonia est voluntas deliberata vendendi, vel emendi spirituale, vel spirituali annexum, & est peccatum mortale. 100

Emere, vel vendere spirituale naturaliter quæsibile, vt scientiam, non est simonia.

Simonia est duplex; altera prohibita, quia simonia; altera est simonia, quia prohibita, vt renunciare, praesentare, & acceptare cum conditionibus alias

alias licitis, sed ab Ecclesia prohibitis etiam sine pecunia, ut, Renuncio, ut tu mihi, vel alicui renuncies; vel, Suffragor, ut tu alteri suffrageris.

Permutatio beneficiorum, etiam quod ad titulum, sine facultate superioris, est simonia.

Qui permittat, renuncians beneficium minoris valoris, si sine facultate redit pensionem, vel pecuniam renuncianti beneficium maioris valoris, ad æquam dam pecuniam amissam, est simonicus.

Dare, vel accipere in spirituali pecuniam non pro spirituali, sed alia ratione ut liberalitatis, eleemosynæ, consuetudinis, &c. non est simonia, quia non principaliter pro spirituali.

Accipere, vel dare aliquid temporale minus principaliter, & pro causa impulsiua, & excitatiua, pro spiritualibus, licet sine illo temporali non faceret spirituale, non est simonia: ut de surgentte ad matutinum pro distributione; vel de seruiente, vel mutuam dante pecuniam Episcopo principaliter, & immedia-
tè, ut ineat amicitiam, vel ut ei benefa-

Ciat, sperās secundario sibi, vel suis gratiam beneficij..

In spiritualibus accipere aliquid pro ministerio, etiam ex pacto, si non fiat principaliter pro actione sua spirituali, non est simonia: licet in ministro diuine in foro exteriori, presumatur simonia; sed non presumitur in conscientia.

Accipere pecuniam pro impensis, vel pro poena à spirituali iurisdictione imposta, non est simonia.

Habens ius Ecclesiasticum acquisitum, si ad redimendam vexationem dat pecuniam, non est simoniacus: si non habet ius, non licet; nisi vi impediatur vel sit solus ipse dignus, vel ne eligatur indignus.

Dare pecuniam alicui, ut oretur, vel sacrificet, non est simonia: nisi, daretur animo emendi spirituale: ut emendi vitam aeternam.

Dare, vel accipere obsequia, linguae, vel manus, pro causa principali, in pretium rei spiritualis, est simonia: secus si non pro principali, sed pro minus principali, & excitatiuo.

Dare aliquod pretium temporale pro causa principali immediata, ut quis agat Vicarium Episcopi, Parochum, Capellatum, Concionatorem, vel ut in longinquum locum ad celebrandum eat, non est simonia; quia haec obligatio, & labor non sunt accessoria his affectibus spiritualibus.

Dans notario Episcopi aliquid pro instrumento ordinis, etiam plusquam mereatur; vel Episcopo pro pastellis sine pacto, vel beneficiarius soluens aliquid ad quod tamen non potest cogi, in adep-
tione possessionis, alijs beneficiarijs, non pro causa principali, non est simoni-
acus, licet in foro exteriore praesu-
meretur talis.

Quix pro titulo beneficij prius daban-
tur pro commodo priuato, nunc non
possunt capi; quia sublata est consuetu-
do: nec possunt verti in pia opera.

Notarius, vel Episcopus, accipiēs plus
pro maiori ordine, quam pro minori,
est simoniacus, & facit contra Concil.
Tridentinum.

Qui dat alicui, ut baptizet in necessi-
tate, non est simoniacus.

Simonia est triplex, mentalis tantū, ¹⁰³ conuentionalis tantum, & realis.

Simonia mentalis sine conuentione tacita vel expressa, licet non perueniat ad dationem, est peccatum mortale; sed non obligat ad restitutionem: etiam si præcesserit datio: non sic usura mentalis.

Simonia conuentionalis tacita vel ¹⁰⁴ expressa, est, vel ex neutra parte secuta, vel ex una parte tantum: & obligat ad restituendum, pro diuersitate accepti: & est puniendus in foro exteriori simoniacus, propter hanc simoniam.

Talis simoniacus celebrans non incurrit irregularitatem: sicut nec pensionarius non soluens incurrit excommunicationem, si celebrat post lapsum tempus solutionis.

Simonia realis est conuentio tacite, ¹⁰⁵ vel expressè ex utraque parte completa, saltem quoad aliquam partem promissorum, (& utrinque est peccatum mortale) punienda est: & obligat ad restitutionem: ita, ut omnia annullen-
tur; & fructus percepti sint restituendi.

Non

106 Non licet Episcopo statuere pretium
Missæ, ita, ut pro minori non dicatur.

Consueta dari pro actibus spirituali-
bus iam praestitis, possunt accipi; immo-
& peti antequam praestentur, ubi suspi-
cio est de contentione futura.

Promittere aliquid v. g. centum au-
reos instrumento publico, ut quis sibi
conferat beneficium, sine animo emen-
di illud & soluēdi illos, est simonia cō-
ventionalis: non tamen est is excommu-
nicatus, nec debet renunciare benefici-
um: secus, si esset realis.

Conferre alicui beneficium animo
se liberandi ab obligatione antidorali,
non est simonia: non est enim pretium
legale.

Dans mediatori; ut moueat datorem
est excommunicatus, & simoniacus: nisi
detur ratione laboris, vel interesse, vel
incri cessantis, vel principaliter ad ami-
citiam ineundam.

Dare munera à manu, à lingua, vel ob-
sequio familiari Papæ principaliter ad
ineundam amicitiam, & secundariò,
ut, adueniente occasione, benefici-
um procureret, non est simonia; secus; si
id.

Sed principaliter fiat ob beneficium.

Conferre beneficium, ob consanguinitatem principaliter, vel amicitiam, indigno, vel ob preces, non est simonia: nisi preces sint in pretium. Idem de faciente spiritualia oblaudem humanam.

Conuenire cum familiari Papæ, quod consentiet certæ pensioni sibi statuenda à Papa, si sibi beneficium impetrat si in expeditione literatum non sit mentionio de illa conuentione, est simonia realis utriusque.

Conuenire, ut duo beneficia in persona unius dentur, sed expensæ, & utilitates sint amborum, & mox nulla facta mentione conventionis, renunciat vnum in favorem alterius, est simonia.

Idem dicendum, si ex conuentione unus in Hispania admoneat alterum Romæ de vacantibus beneficijs, & alter impetrat communibus expensis, & utilitatibus, & renunciat vnum, est, simonia: secus si fiat sineulla obligatio ne ciuili, sed tantum antidorali.

Expressio eorum, quæ tacite insunt, non inducit simoniam.

Convenire facto pacto de consentiendo

endo pensioni, & assecurando, si impe-
trat, si cōsensit, nulla mentione facta
Papæ de pacto, est simonia, si facta, non.

Renūcians, ita, vt detur isti, vel il-
li; est simoniacus: nisi fiat in manu Pa-
pæ, in manu autem subordinatorum si-
ne pacto; vel modo expresso, non est si-
monia: potest ergo mandare procurato-
ri, vt renunciet liberè sine pacto, & po-
stea petat pro tali.

108 Papa potest incurrere in simoniam
prohibitam iure diuino, non in huma-
nam: hanc enim potest tollere; & pro-
fanare spirituale iure humano sacrum;
& sacra vasa, & vestes, & temporalia po-
test emere, & vendere, quo ad partem
temporalem: immò & alij prælati pos-
sunt ad usum Ecclesiasticum, non ad u-
sum profanum, sic nullas pœnas potest
incurrere iure positivo, positas super spi-
rituale de iure diuino, & potest facere
etiam ne alij incurrant.

Papa de facto liberat à pœnis simo-
niæ cōtractātes secū, vel sua auctoritate
actum alias simoniacū faciētes licet ex-
pressè nō eos liberauerit per verba id si-
gnificantia.

Papa sine simonia potest emere, vel vendere omne beneficium non iure diuino prohibitum, hoc est, quo ad partem temporalem annexam.

Nullus Papa propriè beneficia vendidit, sed distractit alijs vijs iustis.

Confidentia renunciatis, vel procurantis beneficium, ut credat in favorem eius, quem vult, &c. non est simonia, nisi adsit pactum, & contractus, &c. licet in foro exteriori aliter presumatur. De hac re vide ibi expositam Bullam Pij V.

Qui habebant beneficia per simonia cam confidentiam, si post notitiam Extravagantis, non renunciēt, & post Extravagantem si recipiant, amittunt beneficia omnia, & fiunt inhabiles ad alia.

Fructus beneficij, & pensionum datarum per confidentiam simoniacam, reseruantur Cameræ Papæ.

Vendere pensionem super re spiritu ita ali constitutam, vel beneficio Ecclesiastico, vel eam redimere anticipata solutione, est simonia, & potest repeti.

Qui vendit, conductit, vel quoqua-

que contractu non gratuito querit Vicariam, vel quamcunq; iurisdictionē, vel potestate spiritualem, est simoniacus, & contractus est nullus; meretur priuari clericali officio, & ipse debet relinquerre. Verum non est excommunicatus ipso iure, nisi Vicaria esset perpetua; nec est inhabilis ad alia.

Pœna simoniaci ultra pœnæ in peccati, si est mentalis, nulla est, nec restitutio quidem: si est conuentionalis ultra restitucionem præcepti, si res restituibilis, est pœna arbitraria: si est realis in ordine, est suspensus; si in beneficio, non est ipso iure suspensus, quare eo relicto potest celebrare, contra S. Thom.

Simoniacus realis in beneficio, vel in ordinatione, est ipso iure excommunicatus, reseruatus Papæ.

Simoniacus realis in ordine, eget absolutione ab excommunicatione, & suspensione; in beneficio, ab excommunicatione tantum.

Tantum simoniacus in ordine est ipso iure suspensus, & excommunicatus.

Tan-

Tantum simoniacus in ordine, & beneficio, est ipso iure excommunicatus.

Simoniacus, si ordinatur, recipit characterem, sed non executionem.

Præsentatio, electio, collatio, & quævis alia dispositio per realem simoniam est ipso facto nulla, & relinquenda ante sententiam cum fructibus: est enim alium retinere.

Simoniacus etiam conuentionalis ob confidentiam non acquirit ius in obtento, & est excommunicatus; perdit alia beneficia benè acquisita, & fit inhabilis ad alia.

Quæ ignorantia, & quomodo excusat à prædictis pœnis, vide ibi.

Peccat simoniace, qui vendit carius rem ob annexum spirituale, verbi gratia, ius præsentandi ad beneficium, vel calicem consecratum.

DE LVXVRIA,

Tertio vitiō capitali.

113 **L**uxuria habet octo filias præter di-
ctas species suprà, cap. 16. Filiae eius
sunt Cæcitas mentis, Præcipitatio,
Inconsideratio, Inconstantia, Amor sui,
Amor huius mundi, Horror futuri, &
Odium Dei.

114 Rarò quis peccat mortaliter in a-
lio genere peccati per has luxuriarum fi-
lias, nisi transgrediendo aliquod præce-
ptum Dei, vel Ecclesiæ obligans ad mor-
tale.

Qui deliberatè vult viuere perpetuò
in hoc mundo absque visione intuitua
Dei, peccat mortaliter, similiter,
& qui deliberato animo odit

Deum, quod est pec-
catorum ma-
ximum.

DE

D E I R A,

Quarto vitio.

IRA mala, de qua loquimur, ut est peccatus
catum, est actus inordinatus volendi
vindictam, ut est habitus, est vitium
animæ inclinans ad appetitum inordi-
natum vindictæ.

Habet septem filias, quæ sunt Indig-
natio, Tumor, Clamor, Blasphemia,
Centumelia, Opprobrium, Rixa: reli-
qua, quæ à multis assignantur, ad has re-
ducuntur.

Ira est peccatum mortale, si est con-
tra quintum præceptum: Non occides,
ut, si deliberatè vult vindictam notabi-
lem immitatā; vel maiorem, merita, vel
propria auctoritate, vel contra ordinē iu-
ris, vel principaliter ob malū proximi.

Qui nimis inordinate tumet, clamat,
indignatur, faciēs contra aliquid præce-
ptum sub mortali.

Qui blasphemat, vel maledicit crea- 116
turam, ut creaturam, vide suprà, cap. 12.
num. 86.

117 Qui deliberatè maledicit, imprecando sibi, vel proximo malum notabile, sub ratione mali, peccat mortal. non sic communiter parentes in filios, & mulieres in mulos. Pro deliberatione sufficiente ad mortale satis est, si sit momentanea.

Qui maledicit diabolo, ratione naturaliter, peccat mortaliter: non autem, si ratione sua culpa.

Qui ex animo maledicit alicui, dicendo, trado te diabolo, ut illud est creatura Dei, vel ut res proximi, peccat mortaliter. si neutra harum considerationum est, tantum veniale. Quando peccetur per filias iuris, vide cap. 15. & cap. 18.

DE INVIDIA.

118 Nuidia est inordinatus actus tristitia: Ideo bono alieno, quia suam excellentiā minuit.

Qui deliberatè dolet de bono notabili alterius, v.g. de scientia, honore, fama, diuinitatis, favore, qui suum minuitur,

tur, peccat mortaliter; securus, si non deliberatè, sed subrepticiè, vel de paruo

Qui tristatur se non habere quæ habent alij, ob malum mortalem finem, peccat mortaliter; ob bonum, non peccat.

Qui tristatur, accusando deliberatè diuinam prouidentiam in diuideando bona malis, peccat mortaliter.

DE GVLA.

Gesta regulariter est veniale, nisi in ¹¹⁹ ea ponatur ultimus finis, vel per eam violetur præceptum sub mortali, vel cum notabili damno salutis proprie, vel proximi, vel ob eam debita nō soluantur.

Gula habet quinq; species, Præproperè, Lautè, Nūnis, Ardenter, Studiosè: cui sunt quinq; filiæ, Hebetudo mentis, Immoderata lætitia, Multiloquium, Scurrilitas, & Spurcitia..

Qui vescitur cibis prohibitis in aliena regione ubi habitat, licet non sint prohibiti in sua, peccat mortaliter, & è-

contra, si vescitur prohibitis in sua, sed non ubi habitat non peccat. Idem dicendum de festis, & ieiunijs.

I21 Qui scienter se inebriat, vel curat alios inebriari, peccat mortaliter.

I22 Qui vescitur carnibus humanis extra extremam necessitatem, licet nullum interficiat, peccat mortaliter.

I23 Qui ob hebetudinem mentis non discutit conscientiam quando tenetur, peccat mortaliter.

Qui ob immoderatam lætitiam verbis, motu, gestis, &c. se vel alium inducit in mortale, peccat mortaliter.

Presbyter irreuerenter saltans, canens, choreas ducens, peccat mortaliter; non, si paulisper secretò illa facit.

Multiloquens cum irreuerentia notabili Dei, peccat mortaliter.

Vtens vestibus impudicis ad prouocandum ad mortale, peccat mortaliter.

DE ACCIDIA.

I24 Accidia est deliberate tristati de bono spirituali diuino, ut diuinum in eo qui tristatur: quod raro

accidit; & si ob accidiam relinquit ali-
quid, ad quod tenetur sub mortali, vel si
ad fugiendum ardua facit, aliquod mor-
tale, peccat mortaliter.

Cui sunt quinque filiae, Desperatio, 125
Pusillanimitas, Torpor animæ, Rancor,
& Euagatio mentis.

Qui desperat se posse peruenire ad ul-
timum finem, peccat mortaliter.

Hæc accidia non est circumstantia
necessariò confitenda.

DE PECCATO IN *Spiritum sanctum.*

PEcatum in Spiritum sanctum est 126
commissum per malitiam contra
bonitatem Spiritus sancti.

Species huius peccati sunt sex, Despe-
ratio, Præsumptio, Impoenitentia reii-
ciens dolorem præteriorum, Obstina-
tio, Impugnatio agnitæ veritatis, Inui-
dia fraternalæ gratiæ: & hæc peccata di-
cantur irremissibilia, non quod non de-
lcantur contritione, sed quia ex sua
natu-

natura rei ieiunt media, quibus remittuntur peccata; subreptio tamen excusat ab his peccatis, sicut & ab alijs.

Cap. XXIV.

De quinque sensibus exterioribus..

Vsus sensuum est indifferens: est mortalis si contra præceptum sub-mortalis, contra præceptum sub venialis, est venialis, nec est circumstantia confitenda.

DE OPERIBVS MISERICORDIA.

Habens superflua naturæ, si nō subuenit, saltem mutuando petenti, & egēti extremè, peccat mortaliter. Habens superflua naturæ, & status si nō subueniat egenti alicui, saltem mutuū dando in necessarijs ad statum, peccat mortaliter: in reliquis casibus eleemosyna siue spiritualis, siue corporalis, est de consilio.

Hic

His duobus casibus satis est subuenire commodando, vel mutuando, non necessariò dando.

Extremè egere non est tantum animam agere, sed prob abiliter eò deuenitum, nisi subueniatur, & est probabile fore, vt ei à nullo alio subueniatur.

Non est necessitas extrema periculū amittendi honorem: contra Sotum.

Status largè sumitur, & ad multa extenditur, vt ad conuiuia decentia, ad causas probabiles, ad inunera, ad magnificientias honestas, ad hospites.

Necessarium ad statum non stat in indiuisibili, sed habet latitudinē: plus minusve pro qualitate status.

Non facile est iudicandum aliquem habere plura, quam statui suo sint necessaria.

Qui congerit pecunias ad emendum dominium, & mutandum statum, non habet plusquam suum statum deceat, dummodo sit idoneus, & sæcularis. Ecclesiastici enim non possunt in tot fines accumulare pecuniam.

Nemo tenetur de necessarijs statui
suo

suo dare eleemosynam, nisi egenti extremitate: & potest quilibet mutare statum.

Qui non dat eleemosynam, quæ est sub præcepto, non tenetur mox ad restitucionem eius, vel damni, quod ex mora secutum est.

¶ Nemo tenetur sub culpa mortali quæ rere egentes extremitate in hospitalibus, carceribus. sed tantum tenetur occurrentibus, nisi hoc ei ex officio incumbat simile intelligitur de ceteris operibus misericordiæ.

Qui egenti et si non extrema, sed grandi necessitate non subuenit, cum commode possit, si credat neminem ei auxiliaturum, peccat mortaliter.

Qui patienti in spiritualibus, quod ad animæ salutem spectat extreham necessitatem, non subuenit, etiam cum iactura suæ vitæ corporalis, peccat mortaliter; quamuis raro Christianus patiatur hanc necessitatem, quia potest conteri de peccatis.

Quod si hoc nesciat, necessariò est docendus modum conterendi.

¶ Qui non est parochus, vel prælatus, non tenetur cum periculo suæ vitæ visere

**re laborantes peste, vel morbo in extre-
ma necessitate vitæ corporalis: secus, vi-
tæ spiritualis.**

Nemo, quocumq; statu, voto, aut præ- ¹¹
cepto humano, excusatur à subuentione
extremæ necessitatis.

Clericus religiosus debet detegere
**proditiones in Rempublicam in extre-
ma necessitate; immo & coniuratos, li-
cet ob id morte plectantur: &, dummodo
protestetur non sit irregularis.**

Qui suadet proximo aliquod morta-
le, vel notabiliter noxiū, dolo, vel cul-
pa lata, peccat mortaliter, nisi id fiat,
quo minus peccet.

DE CORRECTIONE

Fraterna.

AD correctionem fraternalm om- ¹²
nes tenentur, etiam infideles;
dummodo sciamus certò ipsum
peccare mortaliter, vel proximum esse
peccato, & non timeatur deterius,
obseruata opportunitate personæ, &
temporis; & fiat commode sine nota-
bili

Qui non impedit, cum possit commo-
dè, peccatum peccantis ex ignorantia
culpabili, vel fragilitate, peccat morta-
liter, sed non peccat contra præceptum
correctionis, qui non admonet aliquem
v.g. non ieiunantem ex ignorantia pro-
babili, de quo infrà num. 23.

13 Confessorius extra confessionem nō
debet corripere de peccatis in confessi-
one auditis, nisi pœnitens significaret
sibi gratum fore.

Qui dissimulat aliquando, ut quis in
maiis peccatum dilabatur, ut aptius cor-
rigatur, & emendetur, non peccat.

14 Si quis dubitet an admonitus sua ad-
monitione sit cœlatus à peccato, ut
contingit in heresi debet denuntiare
superiori.

Non est opus secreta admonitione,
quando peccatum est publicum.

Qui de peccato secreto corripit co-
ram alijs id nescientibus cum notabili
damno famæ, vel periculo probabili il-
lius, non seruato ordine, peccat morta-
liter.

Qui

Qui reuelat peccatum superiori, etiam si ad hoc, ne iteretur, non seruata forma correctionis, peccat mortaliter.

Qui consentit iniuria proximi, siue qui non defendit consentiendo, peccat ¹⁷ mortaliter.

Nemo defendere tenetur alium cum damno sui honoris, estimationis, pudoris, nisi ille sit in extrema necessitate nostrae defensionis: absque extrema nostra necessitate, his ablatis simpliciter tenetur.

Quisque tenetur ex charitate defendere vitam proximi, iniuste morientis, etiam cum iactura suorum bonorum, honoris, sed non vitae: iuste autem datum, nisi redimatur, non tenetur defendere.

Damnatus quilibet potest se vendere in serum redimenti pretio redemptionis.

Quisque tenetur defendere bona proximi, sine quibus vivere ille non potest.

Quisque tenetur impedire damnum notabile extremum proximi, etiam cum proprio incommodo pecunia, non ho-

noris, nisi parui, respectu magni damni,
& hoc si credat probabiliter nullum ali-
um id facturum.

Excusatur vir grauis, si non currit, ut
subueniat leuibus hominibus, & pueris
se pugnis cædentiibus: sic, qui alta voce
non contradicit detrahenti conciona-
tori, ob scandalum: sic, qui non liberat
iniuste traclum ad mortem, ne grauis tu-
multus, & neces oriatur.

Quando quis dubitat de sua morte,
ignon debet aliorum vitam defendere,
superiores tamen subditos, & subditi
superiores tenentur defendere, non so-
lum lege charitatis. sed iustitiae, ut Re-
ges, feudatarij, patres, tutores, curatores
hæri, pædagogi, parochi, custodes, &
contra.

Aliqui non defendantes, ut qui im-
ment suis bonis, sape non consenti-
unt iniurias, & tamen textus canonici
præsumunt eos consentire.

In dubio non est præsumendum
delictum.

Qui cum debet, non defendit, & non
consentit, vel si consentit non auxi-
liatur, peccat contracharitatem tatum,

(di-

(nisi debeat ex officio) & non tenetur ad restitutionem.

Qui consentit, & auxiliatur, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitu-¹⁹tionem.

**Non omnis, qui præsumitur consen-
tire, præsumitur auxiliari.**

**Qui non impedit homicidium, quod nouit tractari, etiam si sequatur, non fit irregularis. Consentiens tantum per-
cussioni clerici, quæ non fit eius nomi-
ne si non iuuit aliquo modo, non est ex-
communicatus. Obligatus, qui potest commodè manifestum delictum impe-
dire, & non impedit, præsumitur auxi-
liari; peccat, & tenetur ad restitutio-
nem.**

**Qui consentit offensioni, licet mox 20
defendat, peccat.**

**Qui non consentit, sed non defendit cum possit, & debeat siue ex charitate, si-
ue ex iustitia, peccat.**

**Omnis tenetur sub peccato ad hoc
præceptum, de defendendo proximum
siue dolo, siue incuria id omittuntur.
Sed, qui tenentur ex iustitia, tenentur
ad restitutionem; & incurriunt cen-**

suras: sic intelligitur caput, **Quantæ.** De sententia excommunicationis.

Filius, seruus, subditus, sciens parati delictum in patrem, dominum, superiorem, & non indicans; est puniendus, quia facit contra iustitiam; alij vero non, quia faciunt contra charitatem, & sic tanum puniuntur in fôro conscientiæ.

22

Nemo, qui non tenetur ex iustitia, si alium non defendit, incurrit censuras vel irregularitatem.

Opera misericordiæ corporalia nemoto tenetur præstare sub peccato mortali, nisi egenti extremè, quia non egens extremè, si sub præcepto esset subueniendum, ageret de lucro faciendo. In alijs vero casibus, ut de boue errante reducendo, de asino sub onere sublevando, peccat mortaliter, non adiuuās, si putat probabiliter, nemine adiuturū: quia in his casibus agitur de damno cauendo quod est sub præcepto, licet non sit extrema necessitas.

. Iter faciens non leuans mulū millionis egentis eius ope in via nō frequētata, putans probabiliter non futurum aliud

aliud auxilium, peccat mortaliter.

Similiter non auertens iumenta, vagantia segetes.

Non extinguens ignem ardoris suppellectilis proximi.

Qui audit detrahentem grauiter famæ proximi, etiam si ipse non credat, si putat alios credituros, & non resistit, peccat mortaliter.

Sic qui videt notabiliter lœdi mentem, corpus, honorem, res familiares, si putat alios non impedituros & ipse non impedit, peccat mortaliter.

Qui videt aliquem ementem animalia, pannos, prædia, & alia vitiosa, vel longè minora, vel peiora, quain ipse putat, & non monet illū, peccat mortaliter.

Qui cùm possit, non impedit peccatum mortale certum proximi, peccat mortaliter. 25

Qui volentem se præcipitare non retinet.

Et qui non extrahit, etiam inuitum à ruitura domo, peccat mortaliter.

Ad evitandum scandalum debemus

Constituto in extrema necessitate a-
nimæ, debemus subuenire cum pericu-
lo bonorum, honoris, & vitæ. Item, si
non est in extrema necessitate nostræ o-
pis, sed quacunque ex causa certè pec-
cabit mortaliter, nisi subueniamus, te-
nemur.

Tenemur sub mortali impedire ma-
la proximi, quibus iustè ipse non potest
consentire, licet ipse posset vitare si
vellet; quamuis non utamur iure no-
stro, dummodo sine peccato nostro pos-
simus non uti iure nostro.

Si proximus peccat non ex ignoran-
tia, sed ex malitia, non tenemur sub-
uenire cum nostro damno, spirituali,
vel temporali, vel nostri iuris.

Non tenemur dare, verbi gratia
centum aureos ei, qui affir-
mat sese furca suspen-
rum, nisi ei do-
nentur.

EX HIS SOLVVNTVR
*quinque olicc*t*iones.*

Petens mutuo ab usurario dатuro nō nisi ad usuram, non peccat.

Nec peccat petens suum filium baptizari à parocho existenti in peccato mortali, & non contrito.

Mulier se ornans tantum ob vanam gloriam, licet credat aliquem mortaliter, concupitum, non peccat mortaliter.

Ad eleemosynam nemo tenetur sub pœna peccati mortalis, nisi in extrema necessitate constituto.

Volens peccare mortaliter, sciens illud esse tale, non est in extrema necessitate, quia voluntariè id facit.

DE PECCATIS DIVER-
forum Statuum.

Cap. XXV.

De peccatis Regum.

Alienam regnā, vel dominia iniustè r^uquerens, vel iniustè quæsita nō re-

Z 4 sti.

stituens, nisi causa iusta excusat, peccat mortaliter.

Gubernare principaliter ob voluptates, diuitias, honores, est peccatum veniale, & periculose.

Qui iuste possessa iniuste gubernat, omittendo, vel committendo, vel exponendo periculo probabili amissionis totius regni, vel partis.

Si per incuriam sibi, & suis defunt victus, ut frumenta, equites ad bellandum, &c. est paccatum, vel mortale vel veniale periculose, nisi ob meliorem suam omittat.

Qui non conseruat diuitias ad grandia pericula, & mala probabilita regni cuitanda, peccat mortaliter.

Qui congerit diuitias, notabiliter grauando subditos absque fine iusto, peccat mortaliter.

Prodigus, qui probabiliter alios gravabit, vel se nimio interesse.

Qui sic negligenter munis arces, ut det occasionem irreuerentiaz, rebellionis, vel occupandi regnum vel partem eius.

4 Qui per incuriam non reparat viam

M A N V . N A V A R R I . 361
vnde viatores notabile dāmnum incur-
runt.

Qui suis publicis redditibus extremē
egentibus, & à se potentibus non sub-
uenit.

Qui in controvērsijs, quando aliter
fieri non potest, non recipit honestas
conditiones, sed facta magna strage,
dat copiam Turcis, occupandi partem
orbis Christiani.

Qui statuit legem poenalem princi-
paliter ob priuatam utilitatem, id est, vt
lucretur ex eius transgressione.

Qui dispensat in lege diuina, vel na- 5
turali: vel cum notabili dāmno, & scan-
dalo in sua; vel non castigat, vel lites,
vel solutiones debitorum suspendit, hęc
omnia facta sine iusta causa, sunt pecca-
ta mortalia.

Qui non permittit populo tueri suas 6
libertates.

Qui usurpat bona populi: & tenetur
ad restituionem.

Qui minis, aut importunis precibus
adigit aliquem ad dandum sibi sua bo-
na sine iusta causa, peccat, & tenetur ad
restitutionem.

Z s Qui

Qui gerit bellum iniustum defectu auctoritatis, vel causæ, & tenetur ad restitucionem; si iustū, & malo animo gerit, peccat, sed non tenetur ad restitucionem.

Qui impedit iuridicā visitationem monialium, est excommunicatus, si admonitus non desistit.

Qui noua tributa exigit etiam ad bonum finem, sed absque necessitate, & tenetur ad restitucionem.

Qui cogit subditos, verbi gratia domos ædificare, agros colere, ad id nō obligatos, sine integra solutione.

7 Qui vendit officia tam care, & talibus personis, vt probabiliter credat fore, vt ijs abutantur, & opprimant populum.

Principes, qui dant officia in dotem, & in obsequiorum mercedem, non sunt damnandi: sunt enim vendibilia.

Officiales vendentes officia honesta pretio, & personis probabiliter rectis, non sunt damnandi: salubrius tamen esset, si cuique officio certum pretium statueretur.

Lex Pij V. contra ambientes officia ha-

habentia administrationem iurisdictio-
nis pretio, vel munere.

Cogens aliquem ad certum matri-
monium contrahendum, vel qui impe-
dit à contrahendo, peccat mortaliter, &
est excommunicatus

Qui officiales ineptos, imperitos,
vel malæ conscientiæ præficit, credere
debēs eos tales esse, & si sint creati post
quam id sciuerit, non deponit, si potest
absque periculo suæ vitæ, & damno,
Reipublicæ, peccat, & ad restitutionem
tenetur.

Patronus præsentans personas non s-
idonias ætate, scientia, moribus, vel a-
lius inducens patronos, ad præsentan-
dum tales, vel qui inducit prælatos ad
conferendum talibus.

Possidens bona paterna profana, qui-
bus pater imposuit onus missarum, con-
stituens eum patronum earum, non
peccat.

Qui non cohibet suos, à quocunque
furto, & damno illico, peccat cum
obligatione restituendi.

Qui negligit tollere abusus in suis ter-
ris

ris, ut usurarum, ludorum periculoforum, mensuræ falsæ, pretij iniusti, peccat, & ad restitutionem tenetur.

Condemnans aliquem sine publica probatione, vel non concessa defensione.

Qui subditum inauditum, & indefensum: veneno, vel quoquis modo interfici iubet, homicida est.

Qui non per scientiam publicam priuat suos beneficijs, officijs, honoribus, non ad nutum amouilibus, peccat: similiter peccant exequentes talia mandata.

XO **Qui** secundum allegata & probata, aliquem condemnat, licet ut priuatus sciat oppositum esse verum, non peccat præsertim si quantum potuit, veritatem indagauit, & fecit quod potuit, ne de illo casu iudicaret.

Item cum res est notoria, vel iusta de causa omittit audire reū, non peccat.

XI **Rex**, vel dominus si ex aliqua causa tenetur restituere suis subditis, & non nisi cum difficultate potest, resecet superfluum sui status; & parcior viuat, ut possit restituere, nec placet ille modus

restituendi, id est, minuere iura regni,
vel de consensu populi erigere Xeno-
dochium.

*De peccatis Iudicis, agnoscētis su-
periōrem.*

Iudex indignus suscipiens officium ¹²
cum probabili periculo damni no-
tabilis proximi, ut sciens se non au-
surum ferre sentētiā contra potentes,
peccat mortaliter.

Qui sciens, quacunq; causa sententiā
iniustam fert, aut ferre iustum negligit
& tenetur ad restitutionem principalis
expensarum, & interesse: si est Ecclesia-
sticus, est suspensus; & si celebret fit
irregularis.

Qui pecunias accipit, ut benē, vel
malē inducit, vel indicare omittat, te-
netur ad restitutionēm.

Qui non habens iurisdictionem ali- ¹³
quam iudicat verbi gratia exemptum.

Qui sub sufficiēti probatione aut nō
vidit saltem mediocriter processum,
aut non admisit legitimam probatio-
nem,

nem, aut exegit probationem maiorem
necessaria, aut non seruat ordinem iuris
aut interrogat de his, ad quæ non tene-
tur reus respondere, aut obscuris verbis
sententiam fecit, peccat.

**Qui indebita admittit, vel debita
non admittit.**

**.Qui sine causa differt expeditiones.
Qui sine facultate pœnam auget, aut mi-
nuit, peccat.**

14 Iudex qui superiorum non habet,
potest remittere pœnam, quando est v-
tile Republicæ, vel quando non est
damnum de consensu partium; sed, si
præuidet ex hoc dari occasionem pec-
candi alijs, si remittat grauiter peccat,
licet pars consentiat.

15 Exequens sententiam superioris,
quam scit esse nullam, & irritam, pec-
cat, non autē iniquam, sed iniustam, sed
validam: si tamen prius procurauerit ne
executioni mandaret.

**Qui sine iusta causa non condemnat
victum ad expensas petitas à victore,
peccat.**

**Qui ignorās necessaria ad iudicādum
si consulit, quem debet, vt affidorem,
&**

& iudicat, non peccat: sed assessor, & consultor peccant: & iudex malo animo condemnans aliquem, sed iuste, peccat & non tenetur ad restitutionem.

Iudex grauans, non admittendo appellationē, vel alia via grauamen non remouendo, siue sit casus in quo licet appellare, siue non, semper peccat, & ad restitutionem: iura enim contraria loquuntur in foro exteriori.

Qui in iure reddendo viduas, pupilos, & miseris personas negligit, notabiliter alijs præferre.

Iudex sacerdotalis, qui iustis Papæ mandatis, & etiam prælatorum non paret, aut non seruat excommunicationes, & interdicta,

Qui præcipit tempore interdictice. ¹⁶
lebrare, aut né denunciati excommunicati egrediantur à diuinis officijs, peccat, & est excommunicatus.

Qui vi, metuuè extorquet absolutiōnem, aut reuocationem ab excommunicatione, vel interdicto.

Qui dat facultatem vexandi Ecclesiasticos in personis vel bonis, quia cōtra ipsum

ipsum censuras tulerunt, vel eius iussis
non paruerunt.

Qui prohibet subiectos, ne emant,
vel vendant Ecclesiasticis; & est excom-
municatus.

**Qui co*n*pellit bona immobilia, aut
iura Ecclesiastica subijci laicis.**

**Qui iubet cap*i* calices, libros, aut alia
bona Ecclesiae.**

**17 Qui vult, aut iubet extrahi à loco sa-
cro, illuc confugientes.**

Pro immunitate loca sacra sunt, quæ
libet Ecclesia, capella, basilica, eremito-
rium, & quodlibet facellum pro Missa
dicenda auctoritate Episcopi constru-
ctum, sine qua destrui non potest. Item
cœmiterium sacram ab Episcopo,
quamvis esset separatum ab Ecclesia.
Item dormitorium commune religio-
rum, & clericorum. Item ianua &
porticus annexa Ecclesiae, vel cœmite-
rio. Item claustrum, & spatium clau-
stri. Item domus Episcopalis, etiam si
ab Ecclesia sit sciuncta. Item domus
Ecclesiae pro habitatione clericorum
extincta intra triginta, vel quadraginta
passus ab ipsa Ecclesia; alias non, nisi sit

annexa alicui capellæ: Item fines, forūm cœmiterij, claustrorū, graduum. Item Hospitalitate auctoritate Episcopi erectum. Item Cardinales, Reges, Imperatores non habent hoc priuilegium aliquo iure, nisi ex consuetudine: sed presbyter deferens sacramentum extra Ecclesiam, habet illud: Romæ non est talis immunitas.

Omnis Christiani liberè gaudent,
hac immunitate.

Item serui in delicto sub graui pœna, & ob sequitiam domini, cui non dādi sunt, nisi præstito iuramento non servandi.

Item gaudent excommunicati, interdicti, suspensi, fugientes è carcere, violato iuramento, vel carcere. Item fugiens à ministris iustitiae, etiam damnatus.

Omnis sacrilegus, qui in loco sacro non commisit, Banditi, Reddituri rationem.

Mercatores, transeuntes ad hostes, nisi aliqua delicta excepta, committant.

Non gaudent Iudæi, Mauri, Pagani, 20

Hæretici formaliter, viarum grassatores
nocturnus vastator segitum & fructuum
committens graue delictum in loco sa-
cro.

Nemo insidiosè occidens, aut percu-
tiens animo occidendi.

21 **N**emo, qui existens extra Ecclesiam
percutit existentem in Ecclesia, vel e-
contra.

22 **N**eque Ecclesiasticus respectu Iudi-
cis Ecclesiastici.

Neque qui in Ecclesia, sc̄e iniustè de-
fendit.

Neque delinquens propè Ecclesiam
animo fugiendi in eam, licet id Nauar-
ro non probetur.

Neque qui deceptus egreditur ab Ec-
clesia: sed qui promisit cum reddere, te-
netur seruare fidem.

Neque comburens, aut euertens Ec-
clesiam.

23 **C**onsentiens dolis officialium cum
damno partium, peccat.

Qui secundum iuramentum factum
non seruat consuetudines & statuta, quæ
non sunt derogata.

Qui damnato petenti confessionem
non

permittit, non sic de communione.

Qui coram se litigantibus aquales ²⁴
acatos, & procuratores non conce-
cum graui damno partis, præsertim
iserabilem; atque etiam & non pe-
nitibus, & aliquando sine stipendio.

Qui non visitat carceres, aut non sup-
editat necessaria vita cuin graui peri-
culo carceratorum.

Qui admittit denunciatum excom-
municatum, contra iussum superioris,
aut iustum requisitionem partis.

Qui captum, si inuenit manifesto
esse clericum, vel in habitu clericali,
statim non restituit suo iudici, est ex-
communicatus.

Idem de uno clero coniugato cum
una, & virgine, si id constat, & quod ha-
bitum, & tonsuram gestauerit.

Qui infra tempus debitum non resti-
tuit suo iudici clericum, ex eo quod vi
abstulit ab eo processum.

Qui sine necessitate in festo facit ²⁵
testem iurare, vel exercet actum iuris-
dictionis; contra si esset puræ executio-
nis.

De pretio, quod accipitur pro cera si-

gilli, & labore, standum est legi, & con-suetudini.

Qui fingit, vt eat , vel mittat ad acci-piendum testimonium feminarum, & est excommunicatus.

Qui ex officio procedit sine petitio-ne partis, aut sine accusatore nisi in ca-sibus permisis , & ad cohibenda mala futura.

26 Qui , cum potest, non visitat,& non querit delinquentes,nec expurgat.

Qui in generali visitatione interro-gat aliquem speciatim,an ille,vel ille hoc fecerit.

Qui generaliter edicit, vel speciali-ter adiurat,vt dicat quidquid sciatur , siue occultum , siue publicum, solum debet querere de notorio,& famoso.

Qui inquirit contra aliquem parti-culariter , aut querit de socijs vel sua-det hæc.

De peccatis Aduocati, & Procuratoris.

Aduocatus, qui non idoneus patrocinatur, peccat.²⁸

Defendens scienter causam iniustam; & si damnificat aliquem, tenetur ad restitutionem.

In modo, & suo clienti in expensis, si id non admonuit.

Item, si est dubius, sed potius putat esse causam iniustam, tenetur restituere.

Item si à principio putat iustam, deinde noscit causam iniustam, statim ut nouit, debet desistere, & admonere clientem; non tamen debet id manifestare aduersario; sed potius debet inducere ad concordiam honestam.

Si lis est dubia ob varietates opinorum, potest causam prosequi, si id voluerit sua pars admonita.

Si ob notabilem negligentiam, vel ignorantiam perdit iustam causam, peccat, & tenetur parti, si pars ignorauit eius ignorantiam: si sciebat, secus; nisi de de-

10. & latia culpa teneretur.

Qui petit, vel dat superfluas dilatationes, vel subornat testes ad falsum, vel ne verum dicant, vel præsentat instrumentum falsum, vel allegat iura falsa, peccat, & ad restitutionem teneatur.

Aduocatus potest prudenter tacere, & occultare ius impediens suæ parti, & simulando suum aduersarium fallere sine mendacio.

Iudicans secreta magni momenti suæ partis aduersario, peccat, & ad restitutionem.

Qui non subuenit pauperi in extrema necessitate sui auxiliij.

30 Qui exigit stipendium de eo, pro quo non debetur, vel notabiliter maius debito, peccat. Stipendium debet moderari pro qualitate causæ, laboris, scientiæ, consuetudinis; vel si conueniat sine vi, vel scandalo in principio, vel in medio litis, & hoc in foro conscientiæ: immo, & dando aliquid præter stipendium si vicerit.

Qui secreto, vel publicè fauet parti aduersariorum, peccat.

Qui

Qui paciscitur de quota parte litis, v.
de **tertia**, peccat.

Item si paciscitur, vt quod victa lite
intum sibi soluatur, peccat.

De peccatis Accusatoris.

Accusans falsò peccat, cum restitu- 31
tione interesse; vel si ignoranter,
vbi nouit, si nō desistit; vel si post
definitam sententiam nouit esse eam
iniustam, & non restituit.

Accusans verè, sed anime malo mor-
tali, peccat mortaliter, sed non ad resti-
tutionem.

Qui citata parte, non renunciata li-
te, procurat eam suspendi, nolente ad-
uersario.

Qui paciscitur, aut transigit in causa 32
criminali adulterij, vel alterius crimi-
nis sine sanguine cum danno proximi,
vel reipublicæ, peccat mortaliter: si ad-
est periurium vel mendacium pernicio-
sum, semper est mortale.

Si aliquid accepit ob discessiōnē à

lità iniusta, peccat, & ad restitutionem tenetur.

*Qui in causa iusta vtitur falsis instru
mentis & testimonijs, peccat, non ad re
stitutionem.*

*Qui non accusat peccantem cum ma
gno damno spirituali, vel temporali
reipublicæ, si aliter impedire non po
test, peccat.*

*Qui iurat, aut promittit se non accu
saturum de peccato nondum patrato
secus, de patrato.*

De peccatis denunciatoris.

33 **Q** VI denunciat quando non debet notabiliter nocendo, peccat; vel quando debet, intentione mortali.

Qui etiam si sub secreto & iuratus sciat, & nō denūciat tractatum criminis committendi in damnum spirituale, vel tempore reipublicæ, vel priuati, ut proditionis, hæresis, &c.

Qui, si probare potest, id est, si habet

VIII

vnum testem, (quia ipse tunc erit secundus testis,) non denunciat crimina pernitiosa soli auctori, à quibus per correctionem non resipiscit, peccat.

De peccatis Custodis.

PRÆFECTUS CUSTODIÆ, iurans se accusaturum, quos inuenit post sonum campanæ, & non accusat, peccat, non ad restitutionem poenæ, vel doni dati, ne accuset. Verum si inuentus damnificauit, & hunc non iudicat damnificado, peccat, & ad restitutionem.

Custodes permittentes exportare, vel importare merces prohibitas, peccant, & sunt periuri; sed non ad restituendum poenas, vel bona, quæ amitterentur; quia sunt poenæ: sed tenentur ad restituenda vectigalia, quæ illi non soluunt; hoc enim non est poena, sed interesse.

De peccatis Rei.

35 **R**eus defendens scienter causam iustam cum danno notabili aduersarij, peccat mortaliter.

Reus iuridicè interrogatus, etiam ad mortem, si non respondet vera, peccat mortaliter.

36 Tunc dicitur iuridicè, quando delictum est notorium, aut semiplenè probatum, id est, per unum testem oculatum, omni exceptione maiorem, vel per inditum aquipollens: & hæc semi-probatio sit in processu, & reo constet.

Confessarius non potest absoluere reum nolentem fateri iudici competenti.

38 Reus, qui iuridicè interrogatus, non est confessus, & tamen est damnatus, non tenetur illud iudici aperire; nisi timeatur notabile damnum: sat est confiteri confessario.

39 Sciens se iuste condemnatum, verbi gratia ad soluendum, si ad differendam

exc-

executionem appellat, peccat, & tenetur ad restitutonem.

De peccatis Testium.

TESTIS ETIAM NON IURATUS SCIENS, AUT DUBITANS, SI FALSUM AFFIRMAT, AUT VERUM TACET CUM DAMNO NOTABILI TERTIJ, PECCAT, & TENETUR AD RESTITUTIONEM. 40

SI MEDIOCITER PRÆCOGITAVIT, NE ERRAT TESTIFICANDO, NON PECCAT MORTALITER, ED VBI NOUERIT SE ERRASSE, DEBET DICTUM REUOCARE, SI REUOCATIO SIT PROFUTURA.

TIMOR IUSTUS, LICET POSSIT EXCUSARE A NON TESTIFICANDO; NON TAMEN AD TESTIFICANDUM FALSUM.

QUI TESTIFICATUR VERUM, CREDENS ESSE 41 FALSUM, PECCAT, NON AD RESTITUTIONEM.

QUI IURAT SE NON TESTIFICATURUM IN CASU, IN QUO TENETUR, PECCAT.

IN CASU, IN QUO TENETUR, & SCIT ESSE NECESSARIUM, AD SERUANDAM IUSTITIAM, QUI SE EXCUSAT A TESTIFICANDO, MENTIENDO PARTEM ADUERSAM ESSE SIBI INIMICAM, PECCAT AD RESTITUTIONEM. IDEM DE LATENTE, AUT ABSENTE SE.

Qui

Qui scit esse necesse ad impediendū aliquod damnum notabile publicum, vel priuatū, & non se offert in testimoniū, etiam si promiserit, vel iurauerit seruatū secretū, peccat.

42 Qui detegit alienum peccatum secretū non necessariō cognoscendum ad impedienda damna, etiam interrogatus particulariter de eo, peccat.

Aduocati, Medici, Confessarij, qui testificantur secreta illis secretō communicata extra confessionem, nisi aliunde ea nouerint, vel secreta in aliorū danni redundarent, peccant. Et, si esset in damnum non reuelare, tantum est detegendum, quod est necessarium scitu.

43 Non tenetur quis testificari, quando maius damnum detecti, v.g. fama timetur, quam damnificati, verbi gratia, bonorum.

In casu, quo quis non debet, potest respondere iudici se nō teneri; si timet iram iudicis, dicat se nihil scire, subintelligendo, quod dicere teneatur,

44 Sciens aliquem in extrema necessitate sui testimonij, si non se offert, peccat,
sed

restitutionem, quia contra charitan; si verò alter solum est in magna cœssitate, non tenetur: nisi vt de boue rante dicitur.

Iussus nō testificans tenetur ad restitutionem; nisi timor periculi excuset.

Qui accipit mercedem, vt verum tetetur, peccat cum restitutione danti: potest tamen accipere impensas itineris, mercedem operariam dierum, lucrum cessans, damnum emergens. 45

Qui accipit, vt falsum testetur, peccat, non ad restitutionem; nisi ex consilio, pauperibus: sed tamen tenetur ad damnna consecuta.

Qui absq; causa non paret iudici præcipienti, vt denunciet talia crima, vel dicta, peccat: &, si sub voena excommunicationis latè sententia, est excommunicatus, & tenetur ad restitutionē danni. Quæ autem excusant, sunt multa; vt, si peccatum est occultum, & ille emendatus: si sola fraterna correctione est emendabilis, defectus probationis peccati denunciandi: si à talibus audiuit, vt ob id moueri non debeat: si is, à quo audiuit, denunciauit: si qui tenet illud, in cōpen-

388 *COMPENDIUM
pensationem tenet, si per confessionem
vel per secretam consultationē pro con-
silio nouit.

Qui non denunciauit delicta, intra
tempus edicti, tenetur quam primum
commode potest.

47 Qui se offert in testimoniū, cum non de-
bet; &, qui se non offert, cum tenetur
peccat, vt si grauia mala imminent.

Ascendentes contra descendētes, &
ēconuerso, vxor in virum, & cōtrā, liber-
tus contra patronum, & contrā, non de-
bent testificari.

48 Pro operibus misericordiæ nemo te-
netur se offerre, sic etiam nec testis re-
gularirer tenetur se offerre, sed iussus te-
netur, si non sit priuilegiatus.

49 Priuilegiati, vt maritus in defectum
aliorum, possunt cogi ad testifican-
dūm.

50 Qui probabiliter timet sibi ali-
quod magnum damnum spirituale vel
temporale, vel scandalum, excusatur.

Vt cogantur priuilegiafi, satis est, vt
pars iuret non adfuisse alios, licet priui-
legium posset excusare.

51 Qui falsū iurat, vt reus liberetur à

com-

confiscatione bonorum, non tenetur ad
restituendum fisco.

De peccatis Notariorum.

Notarius, qui nō seruat quæ in prin-
cipio se iurauit seruaturū, peccat. 1.
non confidere instrumentum ta-
cendo veritatem, vel miscendo falsita-
tem. 2. non reuelare secreta sibi com-
missa sine iusta causa. 3. scienter nō con-
fidere instrumentum de contractu vſu-
ratio, vel illicito. 4. retinere regiſtruin
instrumentorum. 5. esse fidelem ei, à
quo creatur Notarius, admonendo quæ
ſciuerit vergi in eius dampnum. 6. non
abuti ſuo officio, amore, odio, ſpe, vel
timore.

Qui falſum instrumentum facit, 53
vel verum neceſſarium occultat, aut
delet, aut per malitiam, vel per notabi-
lem ignorantiam male conficit, unde
quis aliquid perdit, & qui folleſnitati-
tes neceſſarias lata culpa omittit, vt ſu-
um nomen, ſignum, teſtes, diem men-
ſem, & annum.

Qui

Qui rogatus non dat instrumentum,
ne alicui displiceat.

Qui non informat renunciantem,
quale est ius, quod ignorans renunciat,
peccat.

Qui absque necessitate, die festo in-
strumentum conficit ob auaritiam.

Qui non valentibus iura soluere, nō
vult scribere, vel dare instrumenta, li-
cet non teneatur gratis dare.

45 **Qui** excipit, aut in publicam formam
scribit statuta, ut soluantur usuræ, aut so-
lutiæ non repetantur, vel contra liberta-
tem Ecclesiæ, peccat, & est excommuni-
catus.

Qui conficit testamentum carentis
usu rationis, peccat, ad restitutionem
successuro ab intestato.

Qui accipit stipendium notabiliter
maius debito, etiam si accipiat sponte
datum. quando est illi publicum con-
stitutum.

Qui pro literis ordinatorum aliquid
accipit: si tamen nil de publico ei datur,
potest pro labore aliquid accipere, con-
siderata qualitate laboris, non ordinis.

De

De peccatis Magistrorum.

Qui indignus accipit lauream. 55
 Qui legit sacram Scripturam
 in peccato mortali notorio.

Qui admittit excommunicatos cum 56
 participantibus, expresso doctore: item
 si ius habet & non ejicit male viuen-
 tes. Admittens clericum in dignitate
 Ecclesiastica Constitutum, vel Presby-
 terum ad leges, & medicinam, &c. ex-
 communicatur: admittens sine licentia
 religiosum in habitu, vel cum licentia
 sine habitu, & est excommunicatus.

Qui statuta à se iurata non seruat. 57
 Ad lauream indignum approbans, vel
 dignum reprobans, vel impediens cum
 restituzione.

Qui sciens docet falsa, cum damno
 notabili. Qui subtilia docet, cum dam-
 no notabili.

Qui docet animo mortali. Qui a-
 uertit aliorum adiutores cum damno
 notabili, peccat, & tenetur ad restitu-
 tionem.

Qui procurat, vt indignus eligatur;
vel si tenetur iuramēto, vel mandato eli-
gere digniorem, & eligit notabiliter mi-
nus dignum.

Qui facit seruari festum non seruan-
dum, cū dāmno notabili auditoris non
consentientis.

Qui prælegit diebus festis, eo, & tan-
to tempore, vt probabilit̄ putet audi-
entes ob id omiss̄os Missam, pec-
cat. Stipendiarius, si aliquid accipit
ab auditoribus. Qui suscipit beneficium
cum pacto docendi in scholis; & est si-
moniacus scholasticos crudeliter casti-
gans, & si clericos, est excommunicata.
Contemnens aliquem cum dāmno
notabili, peccat mortaliter. Docentes &
discentes Theologiam, & canones in
scholis publicis, gaudent quinquennali
perceptione fructuum in absentia.

De peccatis Scholasticorum.

S89 **Tudens ob mortale, vel sine iusta**
Scausa, non obseruans statuta obli-
gan-

gantia ad mortale. Qui suffragatur indi-
gno, vel si iurauit suffragari digniori, &
eligit minus dignum. Qui discit vetita.
Qui alienis impensis, ut Ecclesiam nota-
bilius negligenter discit: si male im-
pendit bona paterna, tenetur dare partē
fratribus. Aliquando qui altercantur
contra veritatem cognitam. Qui potens
non soluit stipendium præceptoris. Qui
dicit se habere gradum, quem non ha-
bet, peccat mortaliter.

De peccatis Medici & Chirurgi.

Qui medetur ignorans, vel sciens,⁶⁰
sed non secundum præcepta, vel nō
studet notabiliter, vel non visitat,
licet agronus sanctur, & tenetur ad resti-
tutionem.

Qui adhibet medicamenta, antequā
morbū cognoscat.

Ignorans medicinam, si per longam
experientiam didicit, aliquos morbos
potest curare tamen sine fascinio; si ve-
rò superueniat febris, consulat peritum
medicum, nec aliquid tentet quod igno-
rat.

Dubitans, an notabilitet quid noceat, & adhibet, peccat; vel si indulget ~~z.~~
grotō in nocuiis, peccat.

61 Qui derelinquit ~~z.~~ grotū, antequam
debeat, & morbus prolongatur, vel ille
moritur, peccat, ad restituendum.

Qui dubitans de necessitate abscin-
deudi membrum, illud abscindit, vel si
est necesse, & non querit idoneum Chir-
urgum; vel qui sciadit, vel sanguinem
minuit nesciens.

Qui utitur medicamentis, corrupt
Pharmacopole.

Qui differt morbum, ut plus lucretur.

Qui in morbo periculoso, antequam
applicet medicinam, non suadet infir-
mo confessionem, vel non admonet pa-
rochum illius,

Si infirmus non vult confiteri, non
est relinquendus.

62 Qui ob salutem corporis consilium
dat contra salutem animarū, immo, si di-
ceret, non do consilium, sed si hoc face-
res, sanaueris, peccat mortaliter.

Qui putat fœtum animalium, & dat
aliquid ad abortum, etiam ob salutem
matris: secus si putat non esse animalium
ani-

anima rationali, & dat ob vitam matris.

*Qui sine iusta causa debilibus con-
cedit non ieunare, aut vesci carnibus
illicitis.*

*Qui affirmit ieunia præcepta destru-
ere corpora.*

*Qui infirmo morituro, credit suam
admonitionem esse multum profutu-
ram animæ, vel ad testandum, & non
admonet per se, vel per alium.*

*Qui habens publicum stipendium ⁶³
cum pacto nihil accipiendi etiam vltro
datum, & accipit; vel si nō habet à pub-
lico, & accipit nimium notabiliter, pec-
cat, & ad restitutionem; nisi aliunde
compenseret.*

*Si aliunde habet vitæ necessaria, &
exigit stipendium ob metu mortis pro-
missum ab infirmo.*

*Si facit, ut emat plura, quam opus est ⁶⁴
medicamenta, ob aliquam causam iniu-
stam, peccat ad restitutionem.*

*Qui non vult mederi pauperi ægro-
to, morituro sine alio adiuuante.*

*Qui in magna necessitate non vult
mederi diuiti nolenti soluere, peccat, li-
cet possit exigere suum stipendium.*

Qui detrahit alijs medicis idoneis.

*De peccatis Executoris testamenti,
Tutoris, Curatoris, Hospitalarij.*

65 **E**xecutor, cum sint bona, si non soluit debita, peccat. Inter debita sunt vota realia defuncti, & legata præsertim pia.

Qui si bona non sufficiant, prius soluit legata, mox debita, peccat.

Vidua v̄ sufructuaria reliqua à maritudo castè viuat, si stuprum commisit, & vtitur fructibus, peccat, ad restitutioñē secus, si fuit relicta dum non nubet: idē de viro relicto.

Qui soluit, sed post moram notabilem.

66 Tutor non conseruans, vel non defendens bona minoris, si sine necessitate & utilitate alienat, si sua culpa ius perdat, si non vendit inutilia, & emit utilia si potest peccat, ad restitucionem.

Qui negligit notabiliter imbucere puerum bonis moribus, peccat.

Si

Si fecit vsutas pro pupillo, peccat; &
tenetur ad restitucionem; potest tamen
accipere de bonis pupilli ad hoc.

Mulier administrans tutelam post
secundas nuptias, vel post stuprum com-
missum.

Hospitalarius non consumens red-
ditus in fines præfixos. Qui sinit perdi,
vel nimis tardè recuperat bona aliena-
ta, vel ob suam negligentiam corruunt
adficia hospitalis, peccat, ad restitutio-
nem.

Hospitalarij debent complere onera
hospitalis, aut si commodè non possunt
quia pauperes non reperiuntur, debent
illius fructus conuertere in alios pios
vsus, vt visum fuerit ordinario cum
duobus de Capitulo.

Debent restituere fructus nulla eis
remissione profutura.

Nec committenda administra-
tio huius ultra trien-
nium.

*De peccatis Clericorum, quoad
ordines.*

68 **P**eccat, qui facit se ordinare contra canones Concilij Tridentini, ut si in prima tonsura sine confirmatione: si nesciat doctrinam Christianam, legere, & scribere, si sine animo seruendi Deo in hoc genere vitz. Pro ordinibus minoribus audeat cum approbatione parochi, & magistri. Pro singulis maioribus, ante mensem audeat Episcopum.

Capitulum Sede vacante non det licentiam ordinandi infra annum, nisi beneficium premiat, sub pena interdicti Capitulo, & suspensionis ordinato in maioribus, & in minorib. non gaudendi privilegio clericali.

Ordinandi quare iuste non ordinetur à proprio, in dimissorijs exprimatur, & ordinetur ab Episcopo in sua diecessi, vel ab exercente Pontificalia præceptio examine, & testimonio ordinarij de moribus.

Si Episcopus aliud non iudicauerit,
ordines minores dentur per interstitia
temporum, & ab ultimo post annum ad
subdiaconatum, nisi necessitas, aut utili-
tas Ecclesiaz aliud exigat.

Subdiaconatus ante 22. diaconatus
ante 23. presbyteratus ante 25. non con-
ferendus, & prævio examine etiam regu-
laribus; non obstante Bulla Pij V. reue-
cata enim est.

Item non promoueantur ad maio-
res, nisi constaret de bona probatione
in minoribus per annum. Item decet e-
os in Dominicis diebus, & sollemnibus
communicare.

Duo sacri ordines eodem die non
conferantur, etiam religiose.

Cum promotis per saltum, si non
ministruerint, Episcopus dispensare
potest ex causa.

Ordinandus adscribatur Ecclesiaz, in-
cuius utilitatem est ordinatus: & si ab
ea discedat iusicio Episcopo interdicatur
ei usus ordinum.

Peregrinus clericus, sine comedatice
ordiarij, non admittatur ad officia diuina.

Qui sine ordinibus sunt, non exerceat eorum officia; stipendia assignentur, si peri potest, exercentibus minores ordines.

Non detur quid pro Missis nouis celebrandis. Exigere illiberales eleemosynas prohibetur.

Vagus, & ignotus non celebret. Itē, publice, & notoriè criminofus non permittatur factis interesse.

Non celebretur à quopiam extra Ecclesiā, vel oratoria ad hæc dedicata, &c.

Qui peccet in his.

Qui suscipit ordinem, etiam minorem, per simoniām commissam ante ordinationem propriam, resilem, causa ordinationis, peccat mortali-
ter; & est excommunicatus.

69. **Qui** scienter ab excommunicato Episcopo denunciato ordinatur, peccat.

Si exercet illum ordinem ante dispensationem Papæ, peccat.

Illegitimus sine dispensatione ordinatur, peccat, & si irregularis-

Ad

Ad Minores, Episcopus dispensat; ad
Sacros, solus Papa.

Cum intrante religionem ius com-
mune ad ordines dispensat.

Nihil refert ad peccatum irregulari-
tatis, si res sit secreta, vel publica; non
sic, ad dispensationem.

⁷⁰ Qui ordinatur extra tempora statu-
ta, vel ante legitimam ætatem, vel sine
dimissorijs, peccat, & est ipso iure sus-
pensus: si utitur ordine, fit irregularis,
in qua irregularitate solus Papa di-
spensat, sed intelligitur de sacro or-
dine.

Qui furtim contra prohibitionem
ordinantis ordinatur, & si est prohibi-
tio sub poena excommunicationis la-
tæ sententiaz, fit excommunicatus
& irregularis; quod soli Papæ reser-
vatur.

Qui per saltum, id est, omisso mi-
nori, ordinatur majore, & est sus-
pensus: & antequam ministret, potest
Episcopus dispensare, suscepto ordine
omisso.

Qui ordinatur omisso aliquo neces-
sario sub pcepto, peccat: & si eo nō sup-
ple-

396 COMPENDIUM
pleto, utitur ordine, peccat; non tamen
fit irregularis.

Qui eadem die duos ordines susci-
pit, peccat, & fit suspensus à posteriori,
à solo Papa dispensandus: non tamen in-
telligitur de ordinibus minoribus, sed
tantum de alijs, vel de minoribus, &
vno sacro nisi consuetudo præmaleat.

Episcopus dispensat in interstitijs
& in eodem die in minoribus.

72 Qui notabiliter deformis ordinatur,
peccat: sed, si postea celebret, non fit ir-
regularis.

Qui semel obsessus à dæmonie, vel
morbō caduco cecidit, & ordinatur, pec-
cat.

Item qui prius ordinatus, deinde sa-
pe hoc morbo est correptus, & celebrat
peccat.

Qui alienatur mente directe, & im-
mediate per inordinationem organi
sensuum, est inhabilis; non qui indire-
cte, & immediate.

Excommunicatus sumens ordines
etiam minores, peccat: si excommuni-
catio est maior, fit irregularis; cum quo-
salus Papa dispensat.

Si in peccato mortali ordines suscipit,
aut aliquod Sacramentum ministrat.

Itē, si ex officio, vt minister, aliquod
sacrum tangit, vel facit in peccato mor-
tali, peccat mortaliter: non tamen si ea
facit, quæ & laicus non ordinatus posset.

Notatus aliquo peccato notorio dig- 73
no depositione, si suscipit ordinem, eti-
am post actam pœnitentiam, peccat.

Notorium non dicitur simpliciter,
quod est famosum, vel probabilē testi-
bus; sed quod est confessum à parte in
iudicio, vel super quo est lata sententia,
quæ transiuit in rem iudicatam: vel est
ita manifestum, vt nulla tergiuersatio-
ne celari possit; vt, qui in publico habet
ita concubinam, vt maritus uxorem, &
alit filios: vel illud, quod scitur à maio-
ri parte populi, vicinorum, vel congrega-
tionis, in qua saltem sint decem.

Et Episcopus, qui potest dispensare, 74
dum eum ordinat, hac intentione non
censetur dispensare, saltem in foro ex-
teriori: quia sine causa non potest
dispensare in ius commune, licet sine
causa possit in suam constitutionem.

Interdictus ingressu Ecclesiaz si in- 75
tor-

terest diuinis officijs in Ecclesia, peccat mortaliter: non alio tempore: & si in ea celebret, fit irregularis: si verò extra celebret, non peccat, nec fit irregularis.

Qui baptizat sciens baptizatum, peccat, & fit irregularis

In baptismo si extra mortis periculum vngit in chrismate veteri, peccat.

Qui aduertens celebrat sumpto cibo vel potu à media nocte, etiam per modum medicinæ, peccat: secus si aduertit inchoata Missa, & sine scandalo non potest relinquere. Idem aliqui dicunt de suspenso, excommunicato, vel irregulari: nec ob id incurrit nouam irregularitatem.

76 Qui aduet̄ se in mortali celebrare: secus, si in Missa aduertit: nec debet relinquere etiam si sine scandalo possit: confiteatur ante secretam, si potest: si sine scandalo non potest, saltem contetur.

Notorius concubinarius, vel forniciarius ante paenitentiam si celebrat, pec

*cat: & fit irregularis Papæ. non loquitur
de infamato simpliciter.*

*Quilibet notorius quocunque ordi- 77
ne ordinatus, est suspensus, & exercens
actum sui ordinis ante actam poeniten-
tiam, fit irregularis, & est solius Papæ.
Si verò sine dispensatione post actam
poenitentiam celebrat, vel actum ordi-
nis exercet, licet peccet, tamen non in-
currit nouam irregularitatem, quia ces-
savit suspensio: sed remanet in antiqua
inducta à peccato notorio, in qua potest
Episcopus dispensare.*

*Qui sine iusta causa audiendi sacrum, 78
sunt causa, cur publicus concubinarius
celebret, & non ignorant ius hoc prohibi-
bens, peccant audiendo Missam cōcubi-
narij. Item etiā ij, qui scientes, ius hoc
prohibens & audiunt, etiam si non sint
causa, ut celebret: aliter, non peccant:
nec sunt docendi tale ius ignorantēs. .*

*Missa boni sacerdotis melior est 79
propter preces, & effectum operis ope-
rantis.*

*Qui sacrificat extra locum sacrum, 80
peccat: nec Episcopus post Concil. Trid.
potest hoc concedere.*

32 In necessitate, vel in processionibus vel prima Missa, quando templum non est capax, potest celebrari extra Ecclesiam sine licentia Episcopi, non autem in mari vel flumine.

33 Qui celebrat in Ecclesia interdicta, peccat: & est irregularis.

Item, qui in polluto sanguine, vel semine, peccat; sed non est irregularis. Itē qui scienter, vel per ignorantiam crassam celebrat in atra enormiter fracta, aut non capit Hostiam & Calicem, peccat.

Qui celebrat ante recitatas horas matutinas, nisi sit necessitas repentina, ad emitandum graue damnum, vel scandolum, peccat: non sic de prima, nisi esset consuetudo, vel lex; & tunc intelligetur in Choro.

34 Qui sine omnibus vestibus sacris, vel corporalibus, aut libro continete, Te igitur, &c. usque ad communionem, celebrat, peccat: nisi ad euitandam mortem: tamen si celebrat, peccat, sed non fit irregularis.

Sacerdos potest uti loco cinguli stola longa, & loco stola manipulo longo.

non autem cingulo non benedicto; contra Richard. & Scotum.

Benedicere has vestes potest Episcopus; & ex privilegio aliqui regulares pro suo ordine non pro alijs.

Celebrans sine aqua, vel sine lumi- 85.
ne, vel in pane fermentato, peccat: si in
pane penitus corrupto, vel in tali pane
& vino, ut non sit substantia vini, vel
panis, peccat, & consecratio est nulla.
Item qui in vino sine aqua. Item qui an
te lucem celebrat, excepto Episcopo, vel
longa consuetudine. Item post meridi-
em potest celebrari de iure communi, id
est, usque ad nonam.

Qui non potest finire Missam incep- 86.
tam, relinquat; si non est facta con-
secratio; ut si superueniat excommunicatus, qui nolit abesse, vel si morbo cor-
ripatur: si est facta consecratio, confi-
ciatur ab alio sacerdote ieiuno, incipi-
endo ab eo loco, ubi reliquit, vel a non
ieiuno, si deest ieiunus; & praesens pres-
byter etiam non ieiunus tenetur perfice-
re: & saltem conteratur, si non potest
confiteri, ad evitandum scandalum in-
de futurum.

Cc:

Qui

37 Qui plureis quam semel in die cele-
brat, nisi in nativitate; & tunc ante lu-
cem non potest dici nisi vna Missa; vel
nisi superueniat notabilis persona, vel
Episcopus, etiam in ferijs; & peregrini
in festis; vel aliquis sepeliendus cum
consuetudine Missit: vel agrotus neces-
satio communicandus: vel si praestet dua-
bus Ecclesijs indigentibus missis, & est
solus: vel sunt nuptiaz benedicenda: vel
ob aliquam causam ad iudicium boni
viri iustum; sed in omnibus istis casis
bus sacerdos debet esse iejunus etiam
a purificatione, & non sit alius, qui pos-
sit, & velit dicere Missam: & bis tan-
tum potest dicere, excepta Nativitate.

38 Omnibus diebus licet celebrare ex-
ceptis sexta feria, & Sabbato hebdoma-
dæ Sanctæ: nam, quæ solet celebrari
in illo Sabbato, eit Missa sequentis
noctis.

Quilibet presbyter, qui saltem ter
vel quater in anno festis solleñibus non
celebrat: si pluries ab Episcopo non fue-
rit præceptum peccat, mortaliter.

39 Is, cuius negligentia sanguis est fusus
in terram, vel altare, peccat mortaliter;

&c

& tunc, si in terram, lingua lambatur, & tabula vel locus radatur, & comburatur, & cinis ponatur in sacrario prope altare si super altare forbeat minister; si super linteum lauetur terra ministro, & aqua ablutionis ponatur sub altari.

Qui sumpta ablutione reliquias sacramenti, vel minimas à patena, vel calice sumit, peccat mortaliter, si ex intervallo id faciat; secus, si incontinenti: remanentes verò sunt conseruandæ in crastinum, vel dando communicando.

Si sumpto sanguine particula hostiæ in ore remansit, sumatur ablutio multoties, donec vltimò deglutiatur, potius quam digito tangatur.

Si sumpto sanguine particula in calice remansit, digitus deducat eam ad labrum calicis, & sumat; vel (quod videtur decentius) infuso vino sumat.

Qui sumpta hostia aduertit non esse sanguinem in calice, denuò ponat, & consecret incipiendo, simili modo, usque ad illud. Vnde & memores, alijs prætermisis: & in hoc casu, si presbyter ignorat præceptum celebrandi,

Cc 2 sub

sub utraque specie, vel casu perturbatus non consecrat vinum, non peccat mortaliter.

Accipiens multas hostias consecrandas, & memor tantum illius, quam in manibus habet, verba profert, omnes consecrat, ob virtualem intentionem.

Qui accipit pecuniam pro dicendis Missis; & dando eas alijs pro dicendis, aliquid sibi retinet de pithantijs, peccat mortaliter; nisi taceat ex officio, vel nisi pecunia sit plusquam ad salario ordinaria, cum voluntate tacita dantis pro opera sua.

92. Qui obligatus ad Missam pro aliquo non applicat ei totā eius Missæ partem pro eo quem tenetur applicare, peccat mortaliter; licet valorem sibi debitum possit applicare cui voluerit.

93. Excommunicatus, interdictus, suspensus suspensione maiori, exercens aliquem actum particularem, seu specialem sui ordinis, peccat, & est irregularis. ad solum Papam reservatus.

94. Celebrans Missam, vel alia diuina officia in loco non interdicto, sed coram per-

personis interdictis, peccat; & est suspen-
sus ab ingressu Ecclesiarum, & si cum hac su-
spensione celebrat, fit irregularis; etiam
si sit exemptus à iurisdictione ordi-
naria.

**Qui non obseruat interdicta genera-
lia, vel particularia.**

**Qui excommunicatum, vel nomi-
natim interdictum, vel manifestum v-
surariū sepelit, & est excommunicatus**

**Qui sine facultate absoluit à casibus
& censuris reseruatis, excepto mortis
articulo, scienter, vel per ignorantiam
eratram, peccat; sed non incurrit censu-
ram. Verum, si sine scandalo commode
potest, debet admonere sic absolutum.**

**Qui sine facultate vota commutat,
vel dispensat in eis.**

**Clericus sacer, beneficiarius, mona-⁹⁷
chus, vel monacha ad chorum deputa-
tus, si omittit, vel vult omittere infra
totum diem horas canonicas, vel par-
tem earum notabilem, aut notabiliter
malè recitat, sine proposito iterum re-
citandi, sine iusta causa, & necessaria
attentione, peccat mortaliter toties,
quoties.**

Quando dubitatur de occupationibus, melius est anticipare, quām postponere horas; **vt Vesperē præcedenti, Matutinū;** mane usque ad Nonam, inclusuē, post meridiem reliquias.

Anticipans, vt voluptuosius dormit, peccat venialiter. Pars non notabilis est pars versus.

98 Qui recitant, (& cum eis recitantes) syllabas contrahendo, dictiones deglutiendo, antequam socius finiat incipiendo, peccat mortaliter. nisi sit propositum iterum recitandi.

99 Qui per inadvertentiam omittit aliquam horam, vel partem notabilem, non peccat, saltem mortaliter. satis est, **vt suppleat:** sic, qui perturbat ordinem postponendo, & anteponendo, non peccat; nec tenetur repetere.

100 Infirmus, cui notabiliter nocet recitatio officij, etiam cum socio, si non recitat, non peccat.

Febris interpellata, vt quartana, vel Ieuīs, ita vt de negotijs grauibus colloqui infirmus possit, non excusat.

Infirmus excusatus nō tenetur audiēre horas alio recitāte, nec ob eas mente

De

Deum precari , nec postea sanus repetere.

Occupatio repentina, quæ sine scandalo, vel peccato omitti non potest, excusat ab officio.

Defectus breuiarij excusat; & , licet sua culpa illud non habeat, non tamen peccat non recitando; quia impossibile.

Dispensatio Papæ excusat: non autem ¹⁰² excommunicatio, etiam denunciata, vel tenuitas beneficij.

Ut quis non teneatur ad officium ratione beneficij, eius nullos fructus, neque distributiones quotidianas per se, vel per alium capiat, neque capere possit si vell, nec in posterum capturus ¹⁰³ sit ob illud tempus, neque consenserit ¹⁰⁴ in pensiones omnium fructuum, renunciato beneficio in suum fauorem.

Defectus necessariæ attentionis est ¹⁰⁵ mortalis: & satis est in principio propositum saltem virtuale attendendi: ut petendo breuiariuni animo satisfacienti obligationi, vel ob id eundo ad Ecclesiam, si non interrumpatur per propositum actualē, vel veniale non attendendi: nam, qui, dicendo verba,

aliam pro alijs confusè, & irreuerenter,
aduertit se vagari cogitando res alienas
à sua precatione, & non nititur animū
reuocare saltem ad attendendum ver-
107 bis; vel qui deliberatè se occupat in re-
bus incompatibilibus, vel scribit, vel
legit aliena à recitatis, deliberatè sine
proposito repetendi, peccat mortaliter;
nisi necessitas, vel urbanitas responden-
di, vel se subscribendi, vel quid aliud cù
animo repetandi, vel inadvertentia, vel
paucitas rei excuset.

Licet recitare matutinum sequentis
diei ante solis occasum.

Recitans breuiarium trium lectionū
non satisficit.

Recitans per breuiarium cuiuscum-
que dioecesis non satisficit; nisi sit ordi-
natus ad solum titulum patrimonij, &
beneficio careat.

108 Clerici in minoribus si non sint be-
neficiarij, monachi, vel pensionarij, iu-
re communi nihil recitare tenentur; ni-
si promiserint, vel consenserint ordi-
natori præcipientia quid dicere.

Pensionarij tenentur ad officium
par-

paruum B. Mariæ quotidie recitandum.

Licet insigniri prima tonsura, vel quatuor minoribus, sine intentione ascendi vterius.

Illegitimus cum dispensatione Episcopi potest promoueri ad minores, & ad simplex beneficium non ultra.

Qui in sacris contrahit matrimonium, peccat; & matrimonium est nullum ¹⁰⁹ & est excommunicatus.

Qui sacer cum qualicunque femina etiam cognata, & sene cohabitauerit, debens credere fore, ut opere vel voluntate peccet, peccat mortaliter: & iura, quæ contrarium dicunt, loquuntur tantam in foro exteriori.

Frequentans domum mulieris sibi suspectę, vel sibi periculosa, ita ut credere debeat se consensurum in mortale peccat mortaliter.

Clerici concubinarij à Concilio Tridentino multantur multis poenis.

Qui cum scandalo, vel post prohibitionem sibi factam frequentat sine iusta causa monasteria monialium, peccat mortaliter. ¹¹⁰

Sacer & beneficiarius non gestans

410 COMPENDIUM

habitum, & tonsuram, aut nutriendis barbam, & comam, non radens coronam, indecenter se vestiens, aut arma offensiva portans, de iure communi, peccat.

Non sacer potest omnino omnia relinquere: & non partim sic, partim non, quia non licet tonsuram & coronam deferre vñà cum ueste virgata, vel partita, &c.

Clericis, & beneficiarijs, vel in ordine sacro sunt interdicta omnia officia, & uestes sacerulares, per Clementinam, & Concilium Tridentinum: & quando in prohibitis apponitur verbum Præcipio, vel æquivalens, obligat ad mortale: vel quæ communiter, & à prælatis habentur pro peccatis mortalibus, sunt mortalia: nisi aliqua consuetudo, vel receptio à principio excusat.

Ars chirurgica, & medicinæ, præsttim sine adustione, & incisione, licet nullo iure particulari prohibeantur, tamen sunt illicita: quia sacerularia, nisi in miserabiles & cognatos, habita facultate.

Ob

Ob necessitatem, vel animi gratiam
potest quis operari aliqua honesta, vt
scribere libros, texere fiscellam iuncos,
olera, & plantas in areolis inserere, &
illa vendere.

Non licet exercere mercaturam , id
est, vilius emere, & carius vendere.

Licet id quod vilius emunt pro su-
stentatione sua, & suorum, & superest
carius vendere: pretio tamen iusto cur-
renti, &c.

Modo honesto possunt negotiari ad
suam, & suorum necessariam sustenta-
tionem, maximè per alium.

Obligatus ad dicendam Missam pro in-
aliquo, non applicans valorem eius ei,
peccat: nec satis facit duabus obligatio-
nibus una Missa: nec paupertas sacerdo-
tis in hoc excusat.

Sacrificans, dum orat , debet nomi-
nare Papam, Antistitem, & Regem, in
cuius Regno habet domicilium suum:
de reliquis consilium datur, vt di-
cat, Quibus possum, & debeo,
debito ordine, tibi De-
us cognito.

De

*De peccatis Clericorum quoad
beneficio.*

112 **Q**uarens beneficium per simoniā,
peccat mortaliter; & si est realis,
est excommunicatus, & tenetur re-
stituere.

Episcopus accipiens suum familia-
rem, constituta annua mercede, donec
aliquid beneficium conferat, non est
simoniacus; modò non adsit pactum de
gratis seruiendo post collatum.

113 Quarens beneficium, ad quod nul-
lum ius habet, per simoniā in suum
fauorem ab alio commissam, ipso non
contradicente, & id sciens, si consentit,
vel non statim renunciat, peccat: secus,
si sine illa habuisset beneficium.

114 Qui sine titulo canonico scienter
accipit, vel retinet beneficium, peccat,
& debet renunciare beneficium, & fru-
tus restituere.

Redimens vexationem, vel pensie-
mem aliter quam debet, peccat.

Qui

Qui precibus suis , vel alienis malè
quærit beneficium, peccat.

Qui permuat ius ad rem cum iure
in re.

Qui quæsitum ver simoniani com- 114
missam in beneficio, non restituit Eccle-
siæ, cuius est illud, sine suo vel alterius
delinquentis utili; quod si fieri non po-
test, restituat alteri Ecclesiæ, vel paupe-
ribus.

Qui obtento secundo curato benefi-
cio, vel dignitate, statim post habitam
possessionem , vel post quam per eum
stat quo minus illâ habeat, nō renunciat
primum , peccat; quia ipso iure perdit
primum : &, si pergit utrumque retine-
re, perdit utrumque; & est incapax ad
quodlibet aliud, & ad ordines.

Accipiens beneficium curatum an- 116.
tequam incipiat 25. annum , peccat, &
collatio est nulla; &, nisi Papa aliter di-
sponat, est renunciandum cum fructi-
bus: similiter qui accipit dignitatem ,
vel personatum non curatum ante 22.
annum , id est, incepsum iuxta Concili-
um Tridentinum sess. 24. cap. 12. de re-
for.

for. Pro ordinibus suscipiendis, satis est attingere annū statutum à Concilio Tridentino.

117 Qui illegitimus accipit beneficium curatum sine dispensatione Papæ, aut simplex sine dispensatione Episcopi, peccat: & acceptio est nulla: &, nisi dispensemur, tenetur renunciare cum fructibus perceptis.

Filiū clericorum non possunt habere pensiones super beneficijs, quæ sunt, vel fuerunt parentum: vel beneficia in Ecclesijs, vbi patres habuerunt beneficia: nec resignationes, aut fraudes parentum illos adiuuant.

Non habens qualitates, quas statuerunt fundatores, non potest habere beneficium.

118 Qui post pacificam possessionem parochialis Ecclesiaz non promouetur ad presbyteratum intra annum, peccat: quo lapso, si eā retinet, & fructus perceptos non restituit, peccat, quia cecidit ipso iure: potest tamen Episcopus dispensare, ut talis saltē subdiaconus ratione studij per septē annos non fiat sacerdos, sed debet

pro

proficiisci ad studium; quia dispensatio
esset nulla, si non proficeretur.

Promotus in Episcopum si intra tres
menses non consecratur, perdit fru-
ctus: si inter alios tres, perdit Episco-
patum.

Accipiens parochialem Ecclesiam
sine animo accipiendi presbyterium,
peccat; &, cum eam dimittit, tenetur
fructus reddere, nisi infra annum ani-
num mutet. Non sic de accipiente,
quoduis beneficium, cui non sit adiun-
ctum sacerdotium. Nec de eo, qui acci-
pit beneficium animo illud relin-
quendi, si pinguius dabitur animo ta-
men satisfaciendi oneribus beneficij:
vel de eo, qui accipit animo ducendi
uxorem fratre mortuo, ad augendum
suum decus: peccant tamen, si non in-
cedant in habitu clericali interim: sed
non tenentur retinere fructus.

Sæculares auctoritate Apostolica pos- 119
sunt habere pensiones ad necessariam
sustentationem sui status: sed raro est
concedendum.

Beneficiarius minorum ordinū post 120
matrimonium de præsenti si retinet be-
ne-

neficium, peccat: est enim amissum, ita,
ut per ingressum vxoris in religionem
ante consummationem, vel per impedimentum extrinsecum, v. g. consanguinitatis, non recuperetur; secus res est, si tantum contraxit sponsalia de futuro.

Constitutus in sacris, licet contraxe
rit matrimonium de praesenti, non amittit beneficium ipso iure.

Qui sine causa excusante non residet
in beneficio suo licet tenuissimo, peccat,
tamen multæ causæ excusant.

Auditio Theologix per quinquen-
nium, & canonum. Item prælectio utri-
usque. Ad alias facultates cum licentia
Episcopi ire potest.

Si occupetur in obsequium Episcopi
ad utilitatem Ecclesiarum suarum, vel cathedra-
lis; & non Personæ Episcopi, nisi ex ur-
gente causa, & sua Ecclesia non indigen-
te suo scrutio.

Ad obsequium Papæ, præcipue ad
seruiendum, & non ad impetrandum be-
neficium.

Legitima licentia i.e. data ab habente
potestatem ob causam probabilem, & in
scriptis, si id ius exigat.

Con-

Consuetudo honesta, qualis non est consuetudo absentādi se sine causa, nec defraudandi Ecclesiam obsequio debito in omni enim casu Ecclesia non debet fraudari debito obsequio, nec subditi bona gubernatione.

Contraueniens prædictis, licet peccet, non tenetur restituere fructus; nisi condemnetur, aut iure exprimatur.

Episcopus, vel eo superior, siue legitima causa absens à suo Episcopatu, per sex menses, perdat quartam partem fructuum; & sic gradatim puniatur.

Habentes beneficia inferiora requirentia personalem residentiam, si absunt, cogantur residere; nec fructus capient, nisi pro aliquo tempore, per priuilegium temporale concessum, ex causa rationabili approbata ab ordinario, qui in hac causa est delegatus, ut prouideat ne cura animarum negligatur, præterit, nullo suffragante priuilegio. ex Concilio Tridentino sess. 6. cap. 2. de reformatione.

Non solum Episcopus, sed parochus iure diuino debet residere.

Tum Episcopus, tum curatus quilibet

Dd bet

bet potest abesse per duos menses causa
in conscientia sua iusta, sine licentia in
scriptis, nec oretenus: ulterius non, &
cum poena restituendi; nec cōpositio
iuuat.

Capellanus regius potest accipere
fructus in absentia, sicut capellanus Pa-
pæ, si utrique eiusdem generis priuile-
gia sunt concessa.

123 Beneficiarius horas canonicas non
recitans: idem si fructus perceptos non
restituit pro rata temporis, vel horarum
(vide ibi,) peccat: potest tamem si est
pauper applicare sibi, saltem aliquam
partem restitutionis, maximè de consi-
lio confessarij; nisi debeantur ijs, qui
intersunt Choro, per distributiones
quotidianas, si nosci possint; simili-
ter; & in similibus restitutionibus. Be-
neficiarius in peccato mortali occulto,
vel manifesto, non tenetur restituere
fructus.

124 Qui dolo vel negligentia danūificat
ædes, vineas, & alia bona beneficij, pec-
cat, ad restitutionem.

Excommunicatus per quem non
stat, vt absoluatur: similiter & suspensus

per

per canonem , vel per hominem , si recipit fructus & impedit; nisi ad se, & suos modestè sustentandos, si non habet aliunde vnde viuat, peccat.

Concilium Tridentinum sessione 25.
cap. i. prohibet, ne Beneficiarij, Episcopi, vel Cardinales suos consanguineos, vel familiares bonis Ecclesiasticis augeant, nec ea eis distribuant, nisi sint pauperes.

Habens plura beneficia (diuisa) id est non legitimè vnota, & annexa, (in titulum,) quia licet habere vnum in titulum , & alterum ad tempus , vel ad sex menses si est parochialis Ecclesia, & non commendatum in perpetuum, quod vacet ad mortem commendatarij ; (quorum vnum sufficit suo decenti statui) secus, potest habere duo absque dispensatione per Concilium Tridentinum (absque dispensatione) sine qua non satis est causa iusta, & cum qua licet habere duo beneficia, quæ requirunt residen- tiam; (aut consuetudine iusta) cum dispensatione tamen.

Causa dispensandi, & introducendi consuetudinem, & vt quis possit retine-

re plura beneficia , est illa , quæ sufficit ad tollendam deformitatem , quam multitudo beneficiorum ex se habet : tales sunt sequentes . Prima , quando , attenta qualitate personæ , non sufficit unum beneficium ad honestè decenterque vivendum . Secunda , quando tanta est prudenteria , sagacitas , & iustitia alicuius , ut speretur plus etiam absens profuturus illis quibus praest , quam communiter alius praesens , & quod accipiet beneficia potius propter utilitatem subditorum , quam propriam : tertia defectus aliorum idoneorum : quarta notabilis animi virtus , nobilitas , & scientia : sed haec videtur includi in prima : quinta , intentio tenentis plura beneficia , non ad splendidiorē victum , vestitum , famulatum , & alia huiusmodi ; sed ad largius erogandum eleemosynas , in pauperes , & opera pia , retento sibi tantum necessario , cum vera executione talis intentionis : sed haec ultima post Concilium Tridentinum non habet locum . Et iuxta sancta in cap . 17. sess . 24. sunt accipienda omnia supradicta .

129 Confessarius non debet absoluere habens-

bentem plura beneficia, nisi concurrat aliqua causa prædictarum, vel alia similiis cum dispensatione; & mature aduentat, quod in omnibus istis casibus non est principaliter habendus respectus personæ, sed communis utilitatis Ecclesiæ, in quam omnia referenda sunt.

Qui locat fructus sui beneficij in plures, quam in tres annos, vel dat in emphyteusim, & in terris, ubi est recepta extrauagans Pauli 2. est excommunicatus.

Qui parochiano petenti sacramenta non administrat, vel non dat facultatem confitendi alteri, vel interest matrimonio clandestino, vel benedicit secundas nuptias, vel qui primas tempore indebito, peccat.

Qui inducit aliquem ad promittendum, vel iurandum se accepturum sepulturam in sua Ecclesia, vel acceptam non mutaturum, peccat; & excommunicatus est; ad Papam solum.

Qui aliquem in peccato mortali notorio mortuum sepelit in loco sacro, peccat mortaliter.

Dd 3 Qui

133 Qui non discit ea, quæ necessariò scire debet ratione beneficij, vel officij: ut sacerdos, debet scire legere, & cantare pro Missa sollemni. Ministrans sacramenta, formam, materiam, & modum administrandi. Confessarius, ut suprà, capite 4. sic de ceteris: ergò qui non discit necessaria, vel non vult renunciare beneficium, peccat.

Qui sacerdos negligit, vel timens omittit morientem, etiam ob pestem communicare, vel eius confessionem audire, peccat. Si est in extrema necessitate spirituali constitutus, iuxta dicta C. 24. num. 10.

134 Qui scire debens se irregularēm suspensum; excommunicatum, aut interdictum, si accipit beneficium, peccat: & titulus est nullus, non autem si in peccato mortali accipit.

Qui tot & tales missas in tali loco, ut debet; non dicit, absque iusto impedimento; vel omissas non complet, ut debet, peccat.

Parochus tenetur, diebus festis sub precepto celebrare. In reliquis vero diebus

bus, non, nisi secundum consuetudinem
& legem.

Onus annexum beneficio, ut beneficiarius celebret quotidie de Sancta MARIA, non obligat ad Missam dicendam de ea omnibus diebus, sed frequentius, quando salua honestate, & devotione debita, potest; onus autem dicendi omnibus diebus per se, vel per aliud, obligat omnibus diebus.

Contraueniens decretis Concilij Tridentini, peccat: ut non idoneus non debet accipere beneficium, cui est coniunctū onus legendi; & collatio nulla.

Cu ratus habens beneficium curatum, prædicet saltem dominicis, & solemnioribus diebus, & doceat necessaria.

Ante 14. annum nullus obtineat beneficium.

In minoribus constitutis non gaudeat priuilegio fori, nisi habeat beneficium, vel in seminario, vel schola quasi in via ad sacros sit.

Archidiaconus (qualis intelligatur, vide ibi) non sit nisi magister, vel licentitus in Theologia, vel canonibus; & non aliter.

Reliquæ dignitates non conferantur, nisi constitutis in anno 22.

136 Prouisi beneficijs curatis infra duos menses à die possessionis, profiteantur coram Episcopo, vel eius Vicario fidem catholicam. Ita etiam prouisi canoniciatu, & dignitatē, coram Capitulo, præsente Episcopo, vel eius vicario, profiteantur. alioqui non faciant frustus suos.

Pro qualitate dignitatis accipiendæ debet esse ordinatus; eo ordine quem dignitas requirit, vel in ea ætate, vt intra tempus statutum possit ordinari, vt canonicatus Ecclesiæ cathedralis requiriit ordinem sacrum.

137 Habentes huiusmodi dignitates possunt abesse per tres menses ab Ecclesia. In Episcopatu vbi tantum sunt 1000. aurei, & in parochia, vbi tantum. 100 non ponendæ pensiones, vel reseruationes.

138 Vbi non sunt, erigantur, vel diuidantur parochiæ.

Pro conscientia, disponatur de missis, secundum eleemosynas.

139 Quarta parochialis solita persolui ante

tē annos 40. soluatur; etiam si sit concessa monasterio.

Accessus, & recessus aut coadiutoria cum successione non concedatur nisi in Episcopatu, & Abbatia.

Nullex gratiæ ad vacatura, aut indulta ad alienis Ecclesiæ concedantur.

Nulla Ecclesia parochialis conferatur nisi per concursum, & oppositionem prævio examine.

De peccatis Prædicatorum.

Qui publicè concionatur absque facultate legitima, (quæm dat Papa quoad omnes Episcopus in sua diœcesi, parochus in parochia noto, & approbato,) peccat mortaliter. 141

Qui aduertens se in peccato mortali, ante iustam contritionem concionatur

Qui aduertens mentitur circa doctrinam fidei, bonorum morum, sanctorum, miraculorum, prophetiarum, peccat mortaliter; circa alia vero mentiri est veniale: nisi notabiliter scandalizet.

Qui fabulas, facetias, aut ridicula

142
Dd s mis-

missit, peccat vénialiter, communiter.

Qui in concione detrahit Prælatis, vel Sacerdotibus, eos nominando, vel aquivalenter dicendo; præsertim quo laicus placeat, peccat mortaliter, & est excommunicatus. In genere quidem potest reprehendere, sed sine scandalo

Religiosus concionando dissuadens solutionem decimarum, peccat, & est excommunicatus.

143 Contraueniens præceptis Concilij Tridentini, ut regularis in sua Ecclesia non prædicet nisi examinatus, & approbatus à suo superiore, cuius licentiam præsentet Episcopo, benedictionem ab eo petendo; in Ecclesia verò non sua, est opus licentia Episcopi. Episcopus non sinat prædicare regularem extra claustra viuentem, nec sacerdotes, nisi constet de doctrina, & moribus. Item nullus etiam in Ecclesia sua prædicet contradicente Episcopo, Episcopus in sua, per se, vel per alium in festis prædicet, in alijs per alios.

Episcopi in aduentu, & Quadragesima quotidie, vt saltem tribus diebus in

in hebdomida, & festis current exponi legem diuinā populo lingua vernacula, & doctrinam Christianam, ut pueros instruant.

Non permittant prædicari incerta, & speciem falsi habentia; similiter faciant & omnes habentes curam animarum.

De peccatis Coniugatorum.

PECCANT modis dictis, capit. 22. num.

P30. & seq.

144

Non complens sponsalia clandestina, peccat.

Qui post Concilium vtitur matrimonio præsumpto per copulam carnalem habitam.

Qui descendit à matrimonio contra factum coram parocho habitationis feminæ etiam si non adfuerit parochus habitationis viri, peccat.

Qui vtitur matrimonio contracto publicè coram populo, sed non coram parocho, vel alio presbytero de licetia parochi, vel ordinarij peccat.

Con-

Congregatio Concilij Trid. est interpretata sufficere parochum mulieris quando matrimonium contrahitur in parochia mulieris, sicut sufficit parochus viri, si in parochia viri contahitur matrimonium.

QVOMODO SE GERAT
Confessarius erga confessum.
Cap. XXVI.

1. **D**oceat conscientiam erroneam, si pœnitens putet peccatum non peccatum, censuram non censuram, & contra.

Pro qualitate personæ arguat, vel modestè laudet.

Pœnitenti docto, & frequenter peccata confitenti diligenter, aut nihil dicat, aut vt faciat, quæ nouit.

2. Faciat eum se accusare de ijs, quæ non meminit, & inducat in propositum non peccandi, sine obligatione promissi nisi cum ius id præcipit, vt in excommunicato notoriè absoluendo; vt in manefesto raptore, aut Ecclesiæ violatore;

vt

vt usurario publico; vt iniuriam faciente publice personis Ecclesiasticis.

Ne dubia affirmet esse mortalia, nec 3
ideò deneget absolutionem, ne sic illaqueat eius conscientiam, in futurum: sed consulat libros, & doctos, & persuadeat pœnitenti, vt velit facere quod iure facere debet concilio doctorum, & absoluat.

Non absoluat nolentem abstinere à peccato, quod certo scit esse mortale.

In dubio peccato si confessarius nitatur certo textu, vel ratione, pœnitens verò dubia, non absoluat; sed, si pœnitens nititur pari ratione, & habeat aliquem doctorem clarum, absoluat, siue sit parochus, siue non.

In dubijs, an sit mortale, securior pars est eligenda: in dubijs, an hoc debet facere, & pati, est benignior eligenda: obligatum ad restitutionem debet persuadere, vt, quam primum commode potest, restituat. & qui præterita confessione promisit, & non restituit; non est absoluendus, nisi rarò.

Non absoluat à reseruatis sine facultate superioris; sed in absolutione excipiatur

piat peccatum reseruatum: quod tantum poenitens debet confiteri superiori vel obtainere licentiam per confessarium.

7 Qui prius absoluit à peccatis, quam ab excommunicatione, est sacrilegus, & mortaliter peccat, licet absolutio valeat. de quo suprà, cap. 9. num. 5.

In absolutione ab excommunicatione est seruanda forma iuris; ut excommunicatus iuret parere super eo mandatis Ecclesiæ, & satisfaciat parti, si est offensa, aut debitum est notorium. Soluat impensas, si contumacia est notoria; si non potest, praestet sufficientem cautionem, vel iuret: deinde absoluens cedat nudatum humero, recitando Miserere, &c. & addat, absolute, &c. & habeat intentionem absoluendi ab omnibus excommunicationibus, Quanquam, si hæc non seruentur, absolutio tamen tenet, nec sunt nudæ mulieres flagellandæ in absolutione. Mendicantes quando absoluunt in conscientia, non tentur absoluere modo prædicto.

8 Ante absolutionem est imponenda poe-

poenitentia; tamen hoc non est necessarium: ad cautelam absoluat ab excommunicatione maior, & minori suspensione, & interdicto.

Forma absolutionis: Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti; & sunt etiam preces ibi positæ, sed non necessaria: nec sunt verba addenda, quia periculose.

Absolutio ab excommunicatione,¹² vel peccatis, non debet fieri sub conditione de futuro. bene potest fieri sub conditione de præterito.

Qui confitetur habenti auctoritatē¹³ absoluendi ab aliqua excommunicatione, & peccato reseruato, & obliuiscitur illius paccati, vel excommunicationis, & tamen absoluitur in communi ab omni excommunicatione, & peccato in quantum potest. est verè absolutus ab excommunicatione, & desinit peccatum esse reseruatum, nec habet excommunicationem adiunctam: Vnde, si deinde recordetur, satis est confiteri peccatum quod recordatur, simplici sacerdoti, etiam

non habēti potestatem ad reseruata, vel excommunicationem. Hinc laudatur, in tuncleis & visitationibus absolui in communi ab omni vinculo, etiam si non recordetur.

14 Quando confessarius absoluit aliquē ab excommunicatione, vel peccato, à quo non poterat, petat facultatem absoluendi ab illis, & absoluat ab excommunicatione etiam absentem; à peccato vero non nisi quando videbitur ille esse in gratia: si facultatem non habet, moneat ipsum, ut se absoluere faciat à tali casu, in quo ipse non poterat: nec probatur vocare ipsum, & fingere se Velle instruere de alia re, & absoluere de peccato non absoluto.

De pœnitentia iniungenda.

15 **C**onandum est imponere iusta pœnitentiam, ne peccemus. Iusta est, quæ exequat demerita in purgatorio; quæ Deus solus fit: tamen relinquuntur arbitrio prudentis confessoris: nec canonices taxant septem annos pœnitentiæ pro-

pro quolibet peccato mortali; nisi velis loqui in foro exteriori.

Confessarius in iniungenda pœni- 18
tētiā debet considerare qualitatem pec-
cati, contritionis, & qualitatem perso-
næ: si debilis, iuuenis, si assuetus pœni-
tentijs, an sit magnam pœnitentiam ac-
ceptaturus, an acceptam non facturus, an
pauper; & ne sit in præiudicium tertij;
vel prodatur peccatum occultum: fal- 19
tem admoneat quam pœnam mereatur
quam antiquitus dabant.

Si quis non vult hic facere pœnitentia- 20
m, sed in purgatorio, est absoluendus
leuissima pœnitentia, vt Aue Maria.

Si quis cum causa rationabili non 21
potest facere pœnitentiam, vero gra-
tia, qui iam spirat, absoluatur sine ea.

Pœnitentia ab uno imposta, potest 22
minui ab alio confessario, iusta de cau-
sa, etiam non auditis peccatis illis, ob
quæ fuit imposta pœnitentia: dum ino-
do hic confessor habeat auctoritatem
absoluendi à peccatis illis, ob quæ fuit
imposta pœnitentia.

Nemo potest satisfacere ieiunijs, & 23
orationibus, v.g. trium dierum, imposi-

E c tis.

Cessatio ab aliquibus peccatis , & e-
mendatio vitæ potest poni pro pœni-
tentia.

Clericus omittens solitas horas ca-
nonicas,& impositas sibi pro pœnitētia
bis peccat.

25 Confessarius non debet suadere pœ-
nitenti , vt relinquat officium alioquin
licitum,in quo solet peccare, si timet eū
casurum in aliud statum , in quo plus
peccabit: secus, si officium est illicitum:
sed admoneat eum, vt fugiat occasiones
peccandi , & amplectatur remedia vir-
tutum.

26 Quilibet sacerdos catholicus, etiam si
sit excommunicatus, interdictus, suspen-
sus etiam denunciatus , & etiam schis-
maticus, si non esset hæreticus, potest ab
soluere quemlibet in articulo mortis
ab omnibus peccatis, & censuris, admo-
nendo, vt, si conualuerit, adeat superio-
rem pro censuris, non pro peccatis.

27 Phreneticus , vel mente captus , qui
prius dedit signum contritionis , vt tol-
lendo manus, tundendo pectus; & si per

mul-

multos annos extiterit obstinatus in peccato mortali, nec nunc petierit sacramentum, est absoluendus à censuris, si quas incurrit, sed non à peccatis: est etiam communicandus, & extremaunctione vngendus.

Publicus usurarius, licet det signum contritionis, tamen non est communicandus, vel sepeliendus, si haeres non praestat ea, quæ ipse erat facturus ante confessionem.

Mutus, si per signa fatetur peccata, est 28 absoluendus.

Infirmus inducendus in spem, in contritionem, & in restitutionem certorum certis, incertorum pauperibus. est dubium an Ecclesijs Nauarro videtur sic: & hoc statim: & confessor applicet indulgentias Bullarum.

In absolutione virtute Bullarum non 30 est necessariò seruanda forma absolutonis secundum verba posita in Bullis; sat is est, ut seruetur ordo ieuniorum, & eleemosynarum, & cetera bullæ. Articulus mortis in hac materia non tantum est ille, in quo quis moritur, sed etiam

436 C O M P E N D I V M
omnis ille, in quo probabiliter timetur
mors à Deo.

Absolutus in vna infirmitate pericu
losa per Bullam, si conualescit, non po
test absolui in alia ; nisi hoc exprimat
Bulla.

32 Excommunicatus, qui contritus mo
ritur, post mortem est absoluendus ab
excommunicatione ab eo, à quo in vita
potuit absolui; nec exhumandus, si in lo
co sacro est: satis enim est flagellare se
pulcrum; secus, si est in loco non sacro.

33 Non confessus per annum, & moriens
sine signo contritionis, non sepeliatur
in loco sacro.

Morienti nō imponat magnam pœni
tētiā exteriōrē: & potius excitet ad spē,
quād ad timorem; corroboret in fide.

34 Simpliciter moneat, vt deuotè petat Eu
charistiam, & extremānū vñctionem;
& mentem separat à cognatis, & mun
danis, putans se certò moriturum. Licet
hoc sit durum, tamen salutiferum
est, &c. quid respondendum
quādo tentaretur con
tra fidem, vi
de ibi.

*Admonitio pro condendis testamen-
tis in morte.*

Testetur in principio morbi, ne mox impediatur à succendentibus ab intestato. Impedire testari volentem, 36 auertendo testes, & Notarios, ne alijs aliquid relinquat, est peccatum; & tene-
tur ad restitutionem, de quo c. 17. num.
72. non autem moderate precari, vt sibi potius, quam alteri relinquat.

Opera pia, & suffragia, quæ in testa-
mento mandantur, debent mandari in
statu gratiæ: alioqui non iuuant ad sa-
lutem, licet mox peccator redeat ad gra-
tiam, & in ea moriatur; sicut sunt opera
mortua, in peccato mortali facta: ideo
deberet prius confiteri testator, & com-
municare, & deinde testari: & dubium
est, an ad satisfactionem poenarum in
purgatorio: quare suadendum est te-
stanti, vt testamenta prius facta post
confessionem, & communionem ratifi-
cet, & offerat Deo. Testator sine legiti-
mis hæredibus non tenetur relinquere

cognatis pauperibus, nisi in extrema necessitate. Item potest relinquere maiora sua bona filio minus digno. Item, an possit exheredare filios, num. 58.

39 Patres non possunt minuere filiis bona eis debita, vel annullare veras donationes, & non onerosos contractus; licet possint annullare verè onerosos, & donationes renunciatorias, &c. Pater, dum viuit, potest elargiri quascumq; veras eleemosynas ad pia opera.

DE CENSVRIS ECCL^E SIASTICIS.

Cap. XXVII.

CEnsura, seu correctio alicuius est sententia lata, à capace ordinis mediante iurisdictione Ecclesiastica fori exterioris, qua quis priuatur communione sacramentorum, vel hominum, vel exercitio diuinorum spirituum; vel prohibentur officia diuina, vel sacramenta, vel sepultura. Censura est triplex, Excommunicatio, Suspensio, Interdictum.

DE

D E E X C O M M V N I-
catione.

Excommunicatio est censura priuās communione vel sacramentorum, tantum, vel sacramentorum, & hominum: & est duplex, minor, & maior.

Minor priuat participatione passiuā omnium sacramentorum. Maior priuat participatione actiuā, & passiuā sacramentorum, & hominum.

Dispositiones pœnales in dubio, intelliguntur de minori pœna.

Excommunicatio sine expressione maioris, vel minoris, intelligitur de maiorī.

Excommunicatio est duplex, generalis, & specialis. Generalis duplex, à iure, vel ab homine: lata ab homine moritur mortuo latore, vel ablato ab officio, quantum ad eos, qui adhuc non incurserunt in eam; non sic de lata à iure.

Excommunicatio, & quilibet alia censura lata in mandatis visitationum, quæ non sunt statuta, sed mandata generalia, vel specialia hominum, moritur mortuo latore, vel ab officio deposito.

3 Excommunicatio, aut est iusta; id est cum potestate, causa, & modo debitum lata: aut iniusta, id est, sine illis: & hæc ut alix sententiæ, aut est iniusta valida, vel aut iniusta non valida; iniusta valida, est iniusta defectu rectitudinis a nimis iudicis, seu formæ accidentalis: & ligat in foro interiori, & exteriori, non secus, ac iusta: vel est iniusta defectu causæ, & non ligat nisi in foro exteriori, ob scandalum, post declarationem: & non admitt communione omnino interiorem, nec suffragia generalia Ecclesiæ. Iniusta non valida nil operatur, nisi quod debet seruari donec populus debeat sibi persuadere causas nullitatis, ad evitandum scandalum.

4 Excommunicatio iniusta, est nulla in multis casibus. Primo, quando qui fert, non est iudex: vel non toleratus: ut est excommunicatus, suspensus inter-

di-

dictus, & denunciatus talis. Secundò, quando fertur contra tenorem priuilegiorum.

Tertiò, quando fertur post legitimā appellationem. Quartò, quando cōtinet intolerabilem errorem: vt quia rectè fecit, vel quia non feci aliquod illicitum, vel impossibile. Quintò, quando excommunicat participantes, cum excommunicatis à se, non nominando eos cum tria admonitione præcedente.

Quis possit excommunicare.

Papa, & alij Prælati, vt Episcopi, Abates, Præpositi, Priors Ecclesiæ rum collegiarū tum regularium, tum sacerdotalium, etiam non benedicti, modo sint confirmati, vel prouisi, possunt excommunicare suos subditos, secus de iure communī si Ecclesiæ non sint collegiatæ; item & alij ex consuetudine præscripta possunt. Item capitulum Sede vacante. Item Archiepiscopus, Episcopus, Delegatus Papæ, & præ-

Ee 5 di-

dictorum eos, in quos habent ius delictatum, possunt excommunicare.

Facultas excommunicandi non oriatur ab ordine; sed est pars jurisdictionis exterioris.

6 Episcopus extra suum Episcopatum non potest excommunicare suos subditos, nisi in loco viciniori Episcopatui, vel de consensu Episcopi, ubi manet, aut in re manifestissima.

Qui extra suum Episcopatum non residentiam consummaverit, ligatur excommunicatione lata ab Episcopo contra non residentes in beneficijs suis, quia inceperunt non residentiam in proprio Episcopatu.

Mulier non potest excommunicare, nec laicus sine priuilegio Apostolico, nec quisquam seipsum. Hinc excommunicans generaliter, qui hoc fecerit; si ipse faciat, non est excommunicatus; secus, si esset tantum denunciator excommunicationis alterius excommunicantis.

7 Sola consuetudo non excommunicat; nisi legitimè sit præscripta, vel appro-

probata à Papa , vel Episcopo; quia tunc
habet vim statuti.

**Excommunicatus, si non est denun-
ciatus, potest excommunicare: & valet
excommunicatio.**

**Qui sciens aut scire debens se non
posse excommunicare , excommunicat,
peccat mortaliter.**

**Item, qui excommunicat iniuste, et-
iam per ignorantiam crassam , vel supi-
ram, peccat mortaliter.**

**Item, qui sine canonica admonitione
vel scriptura publica, vel priuata(nisi iu-
sta de causa illa omittat) excōmunicat,
peccat mortaliter : sed excommunica-
tio tenet: & excommunicans est suspen-
sus per mensēm ab ingressu Ecclesiaz, &
à diuinis officijs: & , si exercet actus
ordinis, fit irregularis, ad Papam : sed
hoc non comprehendit Episcopos .**

**Episcopi non incurruunt suspen-
sionem , nisi de ijs fiat
particularis
mentio.**

De causa, & forma excommunicandi.

¶ **E**xcommunicatio maior non ferenda nisi ob contumaciam mortalem: & nemo incurrit eam siue à iure, siue generaliter ab homine, nisi peccando mortaliter.

io Excommunicatio in iure, vel statuto lata, ipso facto, non requirit præcedentem canonicam admonitionem.

Circa hoc multa colliguntur ex **C**oncil. Trident. sess. 25.. cap 3. vt quod solus Episcopus potest excommunicare pro rebus perditis, & reuelandis. Item, quod in causis ciuilibus nullus index excommunicat, nisi in subsidium remediorum iuris: neque in causis criminalibus, nisi cum executio personalis, vel realis sit valde difficilis.

ii Insordescens in excommunicatione per annum, habetur de heresi suspectus.

De culpa præterita non feratur excōmunicatio, nisi præcedente canonica ad monitione: alioquin excommunicatio est nulla.

Qui

Qui excommunicat sine canonica admonitione, & sine scripto, peccat mortaliter. Excommunicatio sub conditione, non ligat nisi impleta conditione. Item, si qui fert, vel qui petit eam ferri, non habet animum ligandi, vel omnes, vel aliquos non ligat.

Non sunt certa verba præscripta pro 12 excommunicatione: sed potest uti quibus vult, dummodo id explicent de præsenti, & secundum regulas canonum.

Cum dicitur sub poena excommunicationis: vel, Excommunicetur: non excommunicat ipso facto: quia sunt comminatoria: nisi aliter aliquod ius particulare explicet. secus si dicat sit excommunicatus, secundum communem opinionem.

Quis possit excommunicari.

Excommunicari potest tantum homo 13: mo baptizatus mortalis habens superiorem. Hinc non dæmones, anima separata, collegium, universitas, Iudæus, & ethnicus, nec catechumenus, licet

cet possit indulgentias lucrari: nec resuscitatus immortalis, nec Papa, etiam propter hæresim, nisi à Deo: nec aliquis à seipso, vel à suis statutis, nec ab inferiori, nec irrationalia, licet possint adiuvari precibus, & aqua benedicta.

14 In excommunicatione generali nō includitur is, quem profereat, vel petet illam non intendit includere: vel qui non potest parere, vel qui iusta causa ad id non tenetur, seu excusatur: modo adhibetur remedium commodum, ut cessante necessitate, vel causa, satisfaciatis.

15 Terminus datus pro incurrienda excommunicatione, v g. ni aliquid faciat, potest prorogari à parte agentis, sed non sine consensu iudicis: potest tamen tolli antequam incurritur excommunicatio à parte sola sine consensu iudicis.

Qui scit, quod iudex iubet reuelare, sed habet causam iustam non reuelandi, excusatur.

16 Ignorantia probabilis facti excusat ab excommunicatione etiam iuris, in quo fertur excommunicatio propter opus

pus de se licitum, & non tenebatur sci-
re esse prohibitum : atque etiam iuris
propter opus de se illicitum, etiam si sit
lex Papæ, excusat in conscientia: sed tunc
in foro exteriori non præsumitur igno-
rantia, quando est lex Papæ.

Quid operetur excommunicatiō maior.

PRIMÒ, si est verè excommunicatus ¹⁷
iusta causa & coram Deo, declarat
exclusionem gratiæ factam per pec-
catum mortale.

Secundò, excluditur à sacramentis a-
ctiuè, & passiuè.

Tertio, priuatur suffragijs generali- ¹⁸
bus Ecclesiæ, & possidetur à dæmone:
secus, si est contritus, vel sine culpa sua,
vel iniusta causa est excommunicatus:
licet sit priuatus in foro exteriori, non
tamen in conscientia.

Quartò, ab officijs diuinis, & preci- ¹⁹
bus simul cum alijs faciendis vel audi-
endis: potest tamen se iunctus ab alijs
in eadem Ecclesia orare.

Qui

20. *Quinto priuatur cōtentis hoc versu,
Os, orare, vale, communio, mensa
negatur.* Id est,

Os) prohibentur colloquia, oscula,
amplexus, dare, vel recipere literas.

Orare) prohibetur participatio sacra
mentorum, & diuinorum officiorum, &
aliarum precum intra, vel extra Ecclesiā
cum alijs dicendarum.

Vale) prohibentur iniutus salutatio-
nes, quæ fiunt per collocutionem, vel
literas, vel assurgendo, vel caput dete-
gendo: & omnia signa, quæ salutationē
significant, ut aliquando sunt motus la-
biorum.

Communio) prohibetur exercere, vel
operari quodvis opus simul cum eo, vel
habitare in eadē domo, vel parte do-
mus simul cum eo, vel quouis modo cō-
uersari cum illo.

Mensa) prohibetur comedere in e-
adem mensa, vel conuiuio alicuius ter-
tij, in quo si accumberet excommuni-
catus, alter debet surgere è conuiuio: sed
non tenetur egredi è domo: & si excom-
municatus simul cum illo non fuit inqui-
tatus.

tatus potest comedere in alia parte domus inuitantis: secus, si simul fuit inuitatus: similiter non potest dormire in eodem lecto.

Sextò, si utitur aliquo actu peculiari sui ordinis, fit irregularis.

Septimò, fit infamis, si est excommuniatio manifesta, & ob causam infamem.

Octauò, facit collationem beneficij nullam: ita, ut post absolutionem non teneat, & tenetur renunciare illud, & fructus restituere.

Nonò, priuatur facultate eligendi aetua, & passiuia.

Decimò, suspenditur ab officio, & beneficio: sed, dum toleratur, quidquid faciet cum officio publico, tenet.

Vndecimò, eximit subditos à seruitute subiectionis iurisdictionis dum est excommunicatus.

Duodecimò, non potest ducere uxorem sine peccato mortali.

Decimotertiò, annullat rescripta obtenta à Papa, nisi agant de sua excommunicatione, vel adhuc consequenda dum taxat absoluatur, & nō sorduerit per annum.

Decimoquartò, alij pro eo non possunt orare publicè, & solemniter, licet possint priuare.

Decimoquintò, in iudicio non potest esse actor, vel procurator; potest tamen se defendere, & constitui procurator, ut absolutus procuret.

Decimosextò, perseverans per annū in causa criminali videtur crimen cōfiteri; sed nō debet priuari beneficijs suis.

Decimoseptimò, priuatur sepultura loci sacri.

Decimoctauò, diu in ea perseverās, debet soluere pœnam cōstitutam in aliquibus Episcopatibus, vel per leges sacerulares.

Decimononò, operatur excommunicatio alia multa, quæ vide alibi.

*De excommunicatione minori, &
participatione cum excommunicato.*

¶⁴ **E**xcommunicatione minor priuat tantum participatione passiva sacramentorum, non activa. Quare Misericordia

sam dicens peccat, quia se communicat,
non quia alios; & potest eligere, sed non
eligi.

Excommunicatus in minori nō pec-
cat audiendo Missam, vel sumendo pa-
cem, vel absoluendo ab excommunica-
tione, vel à peccatis, nec communican-
do infirmum.

Excommunicatio minor, et si possit, 25
tamen non fertur communiter à Iudice
sed à iure in octo casibus: quorum unus
est in vsu, id est, participatio cum excō-
municato majori, in casibus prohibitis,
non autem minori.

Excommunicatus, dum est talis, non
potest recipere aliquod sacramentum;
non tamen hæc excommunicatio æqua-
tur peccato mortali.

Quilibet sacerdos simplex etiam non
Parochus potest absoluere ab excommu-
nicatione minori, sicut potest à peccato
veniali non habente in mortale.

Regulariter participans cum excom- 26
municato majori incurrit minorem; fal-
lit tamen in multis, vt in his, quæ sunt
in hoc versu,

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Participans ob utilitatem animæ eius admonendo, licet alia interponat verba pro maiori commoditate, vel ob propriam utilitatem sibi debitam: vel si enim, cum aliud non habet, consulit in spiritualibus vel temporalibus, non incurrit.

Item, vxor, filii, serui, famuli, qui erant ante excommunicationem, & non sunt causa pertinaciz, non incurrint. Sic maritus, pater, dominus, herus possunt communicare cum subditis: sic ignorans ignorantia facti, vel iuris dubius ignorans, an excommunicatus sit denunciatus, excusatur: nisi à fide dignis audierit: sed, si est dubius, non tenetur cum evitare, praesertim ante alios.

Item, participans ob magnam necessitatem propriam, vel excommunicati.

28. Participare cum excommunicato maiori, est peccatum veniale tantum: sed est peccatum mortale, si sit in sacra-
29 mentis, & officijs diuinis. Item, si nimis
30 frequenter: si in contemptum clavium:
si contra speciale præceptum iudicis.
31 Item, cum à Papa prohibetur per excom

municationem: si in peccato mortali
communicat.

**Qui communicat in delicto habente 32
annexam excommunicationem cum
incurrente ante incursum, vel dum in-
currit excommunicationem, ipse non
incurrit minorem, vel maiorem.**

**Qui sunt in Ecclesia, ingrediente ex- 33
communicato ad orandum publicè, de-
bent exire, vel cogere ipsum egredi:
non autem, si transeat per Ecclesiam,
vel in ea maneat, non ad orandum, sed
ad alia negotia, vel si orat priuatim.**

**Si orat publicè, debent cessare officia diuina, & Missa etiam coepita, nisi sit
inceptus canon: quia tunc cum uno tan-
tum diacono debet eam perficere usque
ad finem.**

**Textus de vitando occulto excom- 34
municato, vel non evitando, sunt aboli-
ti: sed est obseruanda extrauagans, Ad evi-
titanda in qua non excusantur Galli, &
Germani, qui communicant cum Lu- 35
theranis manifestis: nisi dicatur, quod
fuit usu recepta cum sola limitatione
de publico percussore clerici: vel quod**

excusat multiplicitas hæreticorum, & necessitas negotiandi.

36 Semel excommunicatus, & denunciatus semper est evitandus; donec constet de absolutione; vel persona talis sit, cui hoc affirmati fit credendum probabiliter.

Communicans cum excommunicato timore mortis non peccat; nec excommunicatur; nisi communicet in peccato mortali, aut in negatione tacita fidei.

Non peccat, qui orat priuatim pro excommunicato, secus si publicè immò in Missa, potest applicare pro excommunicatis, tanquam orationem priuatam illud suum opus, quo applicat valorem Missæ, quibus debet & Ecclesia iubet.

Pro excommunicato non denunciato, nec notorio, potest fieri oratio publicè, & dari sepultura.

Qui, ut minister, vel nomine Ecclesiaz, orat pro excommunicato denunciato, incurrit minorem excommunicationem.

Participans cum excommunicato
CON-

**contra præceptum Iuris, vel Iudicis,
prævia admonitione, peccat mortaliter.
& est excommunicatus in aiori.**

Communicans cum excommunicato in oratione publica, peccat mortaliter: non in priuata.

Publica oratio est, quæ fit nomine Ecclesiæ: quales sunt Missæ, horæ canonice, quas cantant nomine Ecclesiæ, consecratio Ecclesiæ, altaris, virginum benedictio sollemnis Episcopi, aquæ benedictiones, officium defunctorum, sepulturarum.

Priuata oratio est salutatio Angelica, matutina, meridiana, vespertina: item, benedictio simplex mensæ, & aliæ similes; quæ non sunt prohibitæ tempore interdicti; Item audire cum eo conciones, recitare partem Psalmi, vel Euangeli.

Actus extra iudiciales excommunicati etiam denunciati valent; & sic potest facere omnia, quæ nituntur iure naturali, gentium, & ciuili; atque ita potest testari: similiter, de actibus, quos

lex humana non potest annullare, vt
sunt actus sacramentales, v.g. Baptif-
mus, Confirmatio, Ordo, Matrimonium,
collata excommunicato, vel ab eo,
valent; non sic de pertinentibus ad po-
testatem, & iurisdictionem Ecclesiasti-
cam humanam, vt ad beneficia præsen-
tatio, electio, postulatio, confirmatio,
institutio, collatio, prouisio, nominatio:
quia possunt ab Ecclesia annullari.

*De absolutione excommuni-
cationis.*

37 **E**xcommunication, & absolutione con-
ueniunt in multis; & neutra requiri-
rit certa verba pro forma substan-
tiali.

Absolutio facta ab habente potesta-
tem iure ordinario, non seruata forma
iuris, valet, etiam ante satisfactionem;
facta vero à delegato, non seruata for-
ma data in delegatione, non valet sed,
si potestas delegata fuit tantum, vt absol-
uat secundum formam iuris, absolutio
valet, non seruata forma iuris. Idem, de
excommunicatione.

Ab-

Absolutio iniusta ex causa prodest ³⁸
 excommunicato, vt confessarius licet
 possit eum absoluere à peccato, & vt ei
 applicentur suffragia generalia Eccle-
 siæ: sed excommunicatio iniusta ex cau-
 sa non nocet.

Absolutio facta ex metu iusto non
 valet; excommunicatio valet. Item ex-
 communicatio ex falsa causa non valet;
 sed absolutio valet.

Excommunicatum minori habentē ³⁹
 tantum venialia quilibet sacerdos non
 parochus potest absoluere.

Excommunicatum maiori à iure
 non reseruata alteri potest absoluere
 proprius Prælatus, id est, Papa, Episcopus
 capitulum Sede vacante; quilibet Præla-
 tus, exemptus, atque etiam non exem-
 tus, habens iurisdictionem in foro ex-
 teriori.

Item, Parochus, & simplex sacer-
 dos, qui potest absoluere à peccato mor-
 tali, potest etiam ab hac excommunica-
 tione; vt commissarius deputatus à Pa-
 pa, & in foro interiori tantum. non lo-
 quor de reseruata excommunicatione.

Proprius Prælatus potest absoluere

ab incursa iure, extra suum Episcopatū,
vel parochiam.

40 Excommunicatum ab homine ipse
solus potest absoluere, vel eius successor
superior, delegatus eius vel Papæ.

Delegatus Papæ, qui potest excom-
municare intra vnum annum post sen-
tentiam definitiuam, eo transacto non
potest absoluere. Idem dicendū de quo-
libet delegato habente facultatem exe-
quendi suam sententiam.

Episcopus excommunicans incendia-
rium, post debunciationem non potest
eum absoluere.

Excommunicans aliquem, si deinde
ipse excommunicetur, & denuncietur,
non potest absoluere.

Ab excommunicatione pronunciata
ab inferiori, & confirmata à Papa ex cer-
ta scientia, nō potest absoluere, qui eam
tulit.

41 Non sacerdos excommunicans po-
test absoluere ab excommunicatione,
etiam in conscientia: non à peccatis. &
42 qui absoluitur ab excommunicatione,
vel à Iudice, vel à Parocho, cui comit-
titur.

titur, debet semper procurare literas pa-
tentibus, ne in exteriori præsumatur excō-
municatus: potest etiam aliter credi ab.
solutus.

Executor mandati Papæ, quo iubetur
~~excommunicare~~ aliquem sine cogni-
tione causæ, postquam excommunicata
uit, non potest absoluere.

Qui potest absoluere ab excommuni-
catione lata à iure, potest etiam lata ab
homine generaliter.

Qui potest absoluere ratione alicu-
ius ordinariæ potestatis, potest delegare
absolutionem alteri.

Simplex ministerium absoluendi po-
test delegari à delegato ordinarij, & à
subdelegato delegati Papæ, non autem
ipsamet iurisdictio.

Excommunicatus, qui ob iustum im-
pedimentum, ut grauem morbum, fa-
cit se absoluere ab eo, qui sine illo non
poterat, cessante impedimento, de-
bet, quamprimum commode potest, se
repræsentare ei, qui iure poterat absol-
uere: alioquin incidit in eadem excom-
municationem. Idem, de his, quos
legati Papæ absoluunt cum onere se

repræsentandi suis ordinarijs, vel alijs,
ad pœnitentiam, seu satisfactionem.

Verum satis est se præsentare per pro-
curatorem idoneum; & ad determinan-
dum tempus commodum ipse est iudex
in conscientia.

47 Iura quæ præcipiant, ut excommu-
nicatus in articulo mortis ante absolu-
tionem satisfaciat, intelliguntur, si po-
test; si non potest, sat est cautio cum pi-
guere, vel fideiussore: &, si non po-
test, saltē det eam cum iuramento.

48 Obligatus ad restitutionem, qui po-
test satisfacere ante mortem, sed non
commode, nisi notabiliter vilius sua
vendendo, &c. non tenetur tunc satis-
facere, si potest differri sine magno da-
mino alieno; sed sat est dare cautio-
nem sufficientem, se satisfa-

cturum primo quo-

que tem-

pore.

*De excommunicationibus à Iure
latis, & primum de refer-
uatis Papa.*

Ad iudicandum, an quis sit excōmu-
nicatus, tria sunt perpendēda; pri-
mō, verba, quibus ius, vel iudex
vtitur; secundō, personæ, contra quas;
tertio, opera, ob quæ excommunicat.

Lex excommunicans facientem ali-
quid, non comprehendit consilium dan-
tem, vel auxiliante m antequam fiat; ni-
si ex tenore eius, vel legum, id expressè,
vel tacite colligatur.

Excommunicatio nō debet extendi
ab uno casu in alterum: poenę enim sunt
restringendæ.

In dubijs participans cum excommu-
nicato ante crimen nō commissum, cui
est annexa excommunicatio non est ex-
communicatus, licet sit excommunican-
dus.

Excommunicatio lata contra dantē
licentiam malefaciendi, non includit
sa. vtentem, nisi exprimatur. Item lata
con-

contra contrahentes, non includit dan-
tes consilium, vel aliter consentientes.
Item lata in sepelientes excommunica-
tum, non includit adiuuantes, & prose-
quentes funus, qui suis manibus non in-
ferunt mortuum sepulcro: & tandem,
qui per aliud facit, non verè, sed fictè
facit: non sic, per instrumentum necessa-
riò motum, ut per baculum.

Lex poenalis tunc tacite extenditur
ab uno casu ad aliud, quando aliter es-
set frustratoria. Ita etiam, cum excom-
municatur mittens arma Saracenis, in-
cluditur ferens: cum interdictur ciui-
tas, includuntur suburbia: & in testamen-
to includitur codicillus, ne sint frustra-
toria.

Canon extensus ad consilium dan-
tem, non comprehendit illum, si deli-
ctum ita & tam certo, & iniquo animo
fuisse commissum sine illo suadente,
atque cum illo. Idem dicendum de mā-
dato, iusu, & fauore.

Si excommunicatio principaliter lo-
quitur de faciente, & secundario de mā-
dante, & consilium dante, tunc secun-
darij non incurruant antequam sequa-
tur

tur opus: ut mandans percuti clericum,
non incurrit nisi percutiatur: sed si prin-
cipaliter loquitur de omnibus statim ut
mandat, incurrit, licet non sequatur o-
pus: ut mandans interfici per assassinos,
licet non interficiatur: & religiosus con-
cionans animo retrahendi à solutione
decimarum, licet auditores non retra-
hantur.

Illi dicitur consilium dare, qui mo- 52
net, suadet, precatur, ut quid faciat: qui
instruit, aut proponit utilitatem inde se-
cuturam.

Annua reiteratio Bullæ non multipli 54
cat censuras per eam latas, neque in alijs
suribus repertas, sed tantum superaddit
reseruationem Papæ.

De reseruationis Papæ, in Bulla Cœna.

Prima excommunicatio est in om- 55
nes hæreticos, & claudit credentes
pertinaciter, quod dicunt, & credunt
hæretici, licet explicitè non credant hæ-
reticæ, ne sciant, quid credant in specie
hæretici: non claudit magos.

Item

56 Item fauentes, recipientes, defendentes hæreticos formaliter, vt sunt hæretici; non autem, vt sunt homines. Nō claudit hæreticos pure mentales, sicut nec alia censura iure humano lata illos comprehendit, nisi prompserint hæresim verbo, scripto, nutu, signo, etiam nemine vidente, vel audiente. In foro interiori non sufficit hæresis exterior sine mentali. Non includit legentes, vel habentes libros Catholicorum referentium dicta hæreticorum ad verbum, licet principaliter legant ob ea, sicut nec auditores eadem relata per alium. Item nec legentes libros Catholicorum cum annotationibus hæreticorum: sed benè incurruunt in illam Indicis librorum. Pij 1 V.

57 Secunda, schismaticus est, qui se separat ab unitate, licet credat non esse nisi unam Ecclesiam, & unum Papam: & est excommunicatus. Et differt ab hæresi, quæ per se opponitur fidei. Schismata autem per se opponitur unitati Ecclesiæ nosendi subjici ei, vel eius membris, quatenus sunt eius.

58 Tertia, appellates ab ordinationibus Papæ

Papæ ad Concilium futurum: & apponit interdictum pro vniuersitatibus. Nota, quod dans consilium, & auxilium in his non incurrit, nisi sequatur appellatio.

Quarta, contra Piratas; qui tantum ⁵⁹ sunt illi, qui principaliter versantur in agendis prædis, & percutiendis, & interficiendis in mari occurrentibus: & includit auxiliantes, & fauentes, & consequenter in genere includit consilium dantes: verum non includuntur, negotiantes, bellantes iuste, vel iniuste, qui incidente aliquando deprædantur: neque illi, qui hoc faciunt in solis fluminibus. Ut sint Piratæ, satis est, si exerceant in vna natione.

Quinta, contra rapientes naufragio-⁶⁰
rum bona: de qua infrà, nu. 118.

Sexta, contra imponentes noua pe-⁶¹
dagia, vel gabellas, vel augentes vetera; non habentes potestatem. & contra exigentes prohibita imponi, vel augeri. & intelliguntur omnia vestigalia, Vel portatoria non habens potestatem, est ille; qui intemporalibus cognoscit superiorēm, ad quem appellari potest, sed

Gg qui-

quilibet alius habet. (Exigens) intelligi-
tur heres, publicanus, conductor; & et-
iā famulus, si recipit à nō sponte solucen-
tibus. dicitur nolens, vel inuitus solue-
re, qui rogatus soluit tanquam debitum
potest tamen excusare probabilis igno-
rancia iuris, vel facti. Per prohibita in-
telliguntur simpliciter prohibita exigi-
tam à laicis, quam à clericis: vnde exi-
gens à Clericis, quæ tantum sunt pro-
hibita à Clericis exigi, non incidit in
hanc, sed in aliam excommunicatio-
nem non referuam.

62 Septima contra falsificantes literas
Apostolicas: in hac non includuntur
signaturæ: neque falsarius literarum E-
piscopi, vel Nuntij, vel pœnitentiariæ
neque impetrantes subrepticias literas
Papæ, & illis vtentes: inimicò nec vtentes
literis falsis, licet alibi excōmunicentur
laici illis vtentes: excusat etiā ignoran-
tia, id est, quod non debebat scire esse
falsas: nec corrigens aliquam literam,
vel punctum, quod non mutat aliquam
substantiam.

63. Octaua, contra deferentes arma vel
prohibita inimicis Christiani nominis

in qua includuntur, qui equos infirmos
& debiles curant, & sanos, ac feroceſ
reddunt in terris inimicorum. Per arma
intelliguntur, quæ ad pugnam ſunt facta
vel ſit materia destinata ad id, licet ſit de
fensiua, vel offensiua. Arma enim, q̄ nō
ſunt bellica, non includuntur, niſi ex in
tentione deferentis mediatè, vel immme-
diatè ad id deſtinentur, vt fiant ex hiſ in
ſtrumenta bellica. Per ferrū intelligitur
factum, vel infectum & non venā ferri,
vel auri, niſi ex intentione ad id feratur;
ſic & de alijs metallis: ſic & de pecunia
ſignata ad id. Item omnia inſtruſmēta, &
materia ad hoc apta, ligna ad comburen-
dum nō ſunt prohibita. Item pro ini-
micis nominis Christiani non intelli-
guntur Hæretici, Iudei, Gētiles, imò nec
Turcæ, nec Saraceni, quibuscū nō eſt bel-
lū Christianis, imò nos contra alios iu-
uāt. Et, q̄bi hæc formaliter deferūt, licet
bono animo, nō excuſantur. Dubitatur
de Duce, qui, gratitudinis gratia, dat en-
ſem vnu Turcæ. Remigantes metu mor-
tis, vel verberū cōtra Christianos, nō in-
cidunt, ſed peccāt mortaliter. Remigan-
tes vero, vel regentes eorum naues cōtra

alios infideles nec peccant quidem. Regentes verò sponte naues contra Christianos, incurruunt.

64 Contra impedientes virtualia Curiaz Romanaz: non claudit eos, qui prohibent ob utilitatē suę Reip. ne necessaria vieti efferantur, vel ne sui subditi Romam ingrediantur, ubi pestis grassatur.

65 Contra persequentes Romipetas, vel morantes, vel etiam egredientes, causa devotionis, non autem, si alia causa; quam Sedis Apostolicaz veniant vel descendant, ubicumque esset Sedes Apostolica: non satis est animus tantum faciendi hac. Item non excusat iurisdictio aliqua,

66 Cōtra eos, qui sine iurisdictione mandant, vel offendūt morantes in curia.

67 Contra eos, qui nocent Cardinalibus & alijs Prelatis in septē casibus. Item qui ejiciunt Nuncios, vel Legatos Papaz, Patriarchas, Archiepiscopos à suis diocēbus. Itē mandantes, consilium dantes, auxiliantes: non loquitur de Cardinalibus electis, sic lictores, iudices, qui ejiciunt Episcopos de suis diocēsibus;

non sic de alijs terris. Excusantur, qui id faciunt ob defensionem inculpatæ tutelæ, vel probabilem ignorantiam, ut noctu, vel in habitu mutato. Item clauduntur bannientes, & accessorij; & pro Episcopo intelligitur tantum consacratus.

Contra impedientes cursum causa-⁶⁸
rum Curiæ, vel executionem litera-
tuin.

Item, contra male tractantes perso-
nas, quæ illas agunt. Item, iimpedientes
dati instrumenta petita super illis. Item
iimpedientes imputatores literarum, li-
cet priuate id impedian.

Decimaquarta, Decimaquinta, Deci-⁶⁹
masexta, Decimaseptima, & Decima-
octaua, sunt contra iimpedientes quocun-
que modo Ecclesiasticam libertatem;
ut iimpedientes executionem literarum
Apostolicarum, sub specie tollendæ vio-
lentiæ. (& non mos Hispanicus, & Gal-
licus probetur, vide ibi.) Et qui usur-⁷⁰
pant fructus Ecclesiasticos, formaliter
ut fructus, etiam Sede vacante, in-
cluduntur hic: non autem, si indebitè
minuta pedagia exigant à clericis. &c.

- 71 Decimanona. Sicut superior fuit ad tuendam iurisdictionem Ecclesiasticam in ciuilibus; ita hæc est ad tuendam in criminalibus; & tollit priuilegia data etiam Regibus; vnde dubitatur de iudicibus Galliæ.
- 72 Contra occupantes, vel inuadentes Terras Ecclesiæ; & includit etiam exteras factiones. Irrumpentes in Terras Papæ. Item usurpantes, vel retinentes aliquid, sede vacante.
- 73 Bulla Cenæ durat usque ad publicationem nouæ, & obligat omnes, non obstante priuilegio, vel consuetudine; & eius absolutio reseruatur Papæ, excepto articulo mortis, dummodo satisfaciatur, cautione præstata. Item, priuilegium concessum in remunerationem, vel contractum, ex causa reuocari potest.
- 74 Item, qui taliter illaqueatos præsumpsit absoluere, est excommunicatus, non tamen reseruatus Papæ, sed potest absoluere ordinarius. At, si ex obliuione, aut ex incogitantia, aut ignorantia non crassâ absoluerit, tunc non est excommunicatus. Item, quæ dispositio requi-

quiratur, vt quis excommunicatus in Bulla absoluatur, vide ibi.

*De excommunicationibus reservatis
Pape extra Bullam.*

Prima, qui negando Papam posse 75 condere canones, quos ideo transgreditur, excommunicatur etiam in Bulla.

Secunda, qui, suadente Diabolo, manus violentas in Clericum, vel monachum; declaratur sic, (Qui,) id est, qualibet persona, quæ peccare potest: (suadente Diabolo,) per Caietanum non sufficit, vt injectio sit lethalis, nisi Diabolus suadeat, sed raro hoc accedit, vt non incurritur, verbi gratia, quando non cognosceretur esse Clericus; & requiritur, vt sequatur percussio iniusto modo, vel per quem non debet: (manus) id est, quamlibet partem corporis, etiam per instrumenta non coniuncta, vt per baculum, vel saliuam; immo qui incarcerat, aut includit in locum, unde sine pudore egredi non potest. Item, si admo-

aet manum ad frenum equi, vel cingulum ephippij abscindit: immo, si persequitur eum furiosè, ut cogatur se dare præcipitem in discrimen ad se liberandum; sed non, si alias fugit, & cadit, & vulneretur.

78 Item, canon extenditur, & claudit mandantes, auxilium, consilium, fauorem dantes, dum modò sequatur percussio.

Item, si eorum nomine facta fuit, ratificantes; aliter, non.

Item, qui non iussit, sed dixit suis, se vindictam eius expetere, debens credere, quod ex hoc illi mouerentur ad percutiendum, incidit, licet non eo animo dixerit.

Item, qui potest, & debet ex officio propulsare iniuriā, & non facit, & in forso exteriori etiam qui non ex officio debet.

Minister Iustitiae laicæ, qui vt talis eum percutit.

Ipse met Clericus iratus se percutiens; sed non, si consensit, vt ab alio percutiantur, licet sit excommunicandus.

79 (Clericum) per clericum intelliguntur

etur in prima tonsura, licet sit vxoratus cum vna tatum, & virgine, & gestet habitum, & tonsuram, quamuis sit excommunicatus, suspensus, irregularis, depositus verbo, sed non realiter. (vel monachum) intelligitur quilibet religiosus, vel religiosa, etiam conuersus, vel nouitius religionis approbatæ, & tertiarij viuentes gregati in habitu, & erimitæ subiecti superiori gaudent hoc priuilegio. In articulo mortis, si Episcopus adiri non potest, quilibet sacerdos potest absoluere.

Excusantur multæ manus iniectiones in hoc canone:

Prima, iocosa non subita turbati animi.

Secunda, cum probabili ignorantia clericatus.

Tertia, in eum, qui ter monitus non fert habitum clericalem.

Quarta & quinta, in eum, qui se miscet in militaribus, & secularibus, & inter ual lo dierum ter monitus non desistit, licet habitum & tonsuram gestet.

Sexta, in eum, qui, relictis habitu, & tonsura turpibus se miscet, etiam non admonitus.

Septima, in bigamos.

Octaua, in coniugatos cum una & virgine, sed non gestantes habitum, & tonsuram.

Nona, in degradatos realiter.

Decima, in depositos verbaliter, sed incorrigibiles.

Vndecima, in eum qui amisit priuilegium clericale.

Duodecima, in circulatores, ioculatores, & scurras per annum, vel ante, si ter moniti non desistunt.

Decimatertia, in exercentes per se ipsos tabernam, vel lanienā publicē, si ter moniti non desistunt.

32 Decimaquarta, qui habet auctoritatem corrigendi, si principaliter percutit. ut corrigat moderate.

Decimaquinta, in euadentem in defensionem necessariam suā, vel sui honoris, ne ignominiosè fugiat.

Decimasexta necessaria iniectio ad recuperanda sua bona iniuste capta, vel quæ asportantur. Idem si clericus debitor, meditans fugere, detinetur, ut presentetur superiori.

33 Decimaseptima, minister iustitiae

sz-

secularis, capiens clericum in flagranti
ut eum presentet suo Prælato; vel noctu
inuentum, si presumat eum velle sce-
lus committere probabilitet; alter non
modo iussum modum in capiendo non
excedat.

Decimæ octaua, qua volens delinque-
re arcetur, vel qua liberatur ab inimicis
vel alio incommodo.

Decimanona, quæ in necessariam
sui defensionē enseni aufert, vel equo
desilire cogit.

Vigesima, in inuentum in honeste 84
cum uxore, matre, sorore, filia, etiam
naturali, non cum alijs, etiam si occi-
dat, dummodo id ex continenti, & pas-
sione subita fiat; & sufficit, si inueniat
amplexantem, osculantem, vel in lo-
co suspecto, modò fraus absit, id est, ne
ex insidijs compositis, cum uxore eum
occidat.

Vigesimaprima, in inuentem allo- 85
quentem cum uxore honeste, dum mo-
do prius fuerit admonitus ut abstineret
at non potest eum verberare, sed cū deti-
nere spatio viginti horarum, ut tradat
cum suo iudici.

Vigesima secunda, mulier, quæ, ad defendendam suam castitatem, percutit clericum tentantem de stupro, factis non tantum verbis.

Vigesimatercia, quando illa inieccio
86 illata laico non esset mortalis.

Vigesimaquarta, qua Prælatus capit suum clericum non alienum per se vel per alium; etiam laicū, aut verberat per se, & si non potest per se, per alium clericum, non per laicum. Episcopus, licet per se commodè posset, tamen sine peccato verberabit per alium clericum, non sic alij superiores. Hinc laicus, per quem iudex Ecclesiasticus terquet clericum, cum commodè posset per clericos, est excommunicatus, & ipse etiam Iudex, nisi ex consuetudine excusat.

87 Vigesimaquinta, qua ejicitur ab Ecclesia excommunicatus, vel alias turbans diuina officia.

Vigesimasexta, qua ejicitur à Sede Apostolica, eam occupans sine canonica electione Cardinalium.

Vigesimaseptima, qua quis ex mune re continet Cardinales in conclave ad eligendum Papam.

Vigesima octaua, qua quis vult & ten-
tat ferire iaculando , sed errans non
ferit.

Ex predictis casibus, quibus incurri- 88
tur, in multis Episcopus debet Papā con-
suere, & in multis, ubi est iustum im-
pedimentum non adeundi Papam , vel
cius Legatum , potest absoluere , facta
satisfactione , cum proposito ; ut abla-
to impedimento: Papaz præsentetur : a-
liter incidunt in easdem censuras: & id
intelligitur non solum de hac, sed qua-
cunque excommunicatione reseruata
Papaz.

Nota, quod timor de damno nota- 90
bili animarum ob suam absentiam est
sufficiens impedimentum , vt Episco-
pus absoluat, sed non : si saltem potest
adire Legatum.

Item, qui ire non potest , licet pos-
sit mittere , habet iustum impedimen-
tum.

Item, necessitas extrema domus suaz
est impedimentum , & tunc non potest
simplex sacerdos, sed Episcopus absolu-
ueretur.

Item, in leui percussione quamvis
mor-

mortalis potest Episcopus in suum clericum, & Praelatus in suum subditum. Quæ autem sit leuis percussio vide ibi. quæ potius relinquitur arbitrio Episcopi, vel confessarij, habentis auctoritatem absoluendi.

93 Tertia, excommunicatio reservata Papæ extra Bullam, est lata à Delegato Papæ, elapso anno ei concessa.

Quarta, in falsarios, de qua num. 67.

Quinta, lata ab Episcopo in habentes literas falsas Papæ, nisi intra 20. dics resignent.

Sexta, in clericos, qui scienter, & sponte, sine aliquo metu, (aliter excusarentur, saltē in conscientia) admittunt ad diuina officia excommunicatum à Papa judicialiter nominatum, & denunciatum.

94 Septima, in incendiarios post denunciationem.

Octaua, in frangentes Ecclesias, & loca pia, & simul rapientes aliquid; aliter, non.

95 Nona, in male eligentes Senatorem Romanum; quod raro accidit.

Decima, in clericos soluentes vectigaliam, & cetera secularibus: sed est regulata. ⁹⁶

Vndecima, in insectantes Cardinales, & id mandantes, fauentes, defendentes, consulentes, si secuta sit insectatio.

Item, in verberantes, & in fauentes, & consulentes, &c. si sit secuta veratio. ⁹⁷

Item, in Principes, & Iudices, si intra mensem postquam, sciuerint non incipient procedere, contra hos, insectantes.

Duodecima, contra iniustè vexantes (& id mandantes) excommunicantem, & eius familiam, vel amicos: & si eorum bona ob id iniustè diripient, nisi bona ablata restituant intra septem dies. Et, si duobus mensibus persueraverint in dicta excommunicatione, fit papalis. ⁹⁸

Decimatertia, contra inquisitorem, vel eius deputatum, qui odio, amore, fauore, aut lucro, agunt contra iustitiam, aut suam conscientiam.

Decimaquarta, contra religiosum, etiam ¹⁰¹

480 C O M P E N D I V M
etiam non processum. (si scienter, & no-
sub spe rati habitionis parochi faciat)
sine scientia præsummentem clericis,
vel laicis ministrare sacramentum vn-
ctionis, eucharistia, benedicere nupti-
as, & absoluere excommunicatos à ca-
none, etiam in articulo mortis: non au-
tem, si administrat sacramentum pœ-
nitentia, vel baptismi, vel absoluat ex-
communicatum ab homine.

Dacima quinta, si quis suadente Dia-
bolo. est in Bulla.

103 Decimasexta, in Clericuni, vel re-
ligi sum, qui inducit, vt quis iuret,
voueat, permittat eligere sepulturam
in sua Ecclesia, vel non mutare electam.

104 Decimaseptima, contra dominos
temporales cogentes dicere diuinum of-
ficium in loco interdicto; & eos, qui
præcone, buccina, sonitu campanæ, tubi
cine conuocant populum ad talem lo-
cum: & eos, qui prohibent, ne excom-
municati, & interdicti à diuinis officijs
eijciantur.

105 Decimaoctaua, absoluentes prætex-
tu priuilegij Sixti IV. à quinque votis re-
seruatis, peregrinationis in Hierusalem,

Ro-

Romam, Compostellam, religionis, castitatis.

Decimanona, contra exenterantes mortuos, vt sepeliant in loco alio; secus, si alio fine fiat, vt ne fœteant, vt in cadauere Regio propter honorem; vel si moriatur in terra infidelium, vbi non est locus facer.

Vigesima, contra dantes, aut recipientes ob ingressum Monasterij; secus, si fiat sine pacto, vel ob consuetudinem, vel ob ius antiquum, aut sine præsumptione, animo bono vel pro victu eius, etiam cum pacto, ob necessitatem; & Clemens VII. excusat moniales.

Vigesimaprima, contra simoniacos reales in ordine, vel beneficio, & contra mediatores.

Vigesimasecunda, contra mendicantes transiungentes ad non mendicantes, exceptis Carthusianis, & admittentes eos.

Vigesimatertia, contra promittentes, aut largientes, aut accipientes aliquid in curia Romana ad obtainendam iustitiam, vel promerendam gratiam aliquius rei.

Vigesimaquarta, contra dicentes pec

H h care

care mortaliter eum, qui tenet Beatissimam Virginem fuisse conceptam in peccato, vel sine peccato originali.

108 Vigesima quinta, contra delegatos, ad cognoscendam, an alienatio sit in cidentem utilitatem Ecclesiarum, & austorantes in alienatione.

109 Vigesima sexta, contra ingredientes monasteria monialium.

Et qui proferunt scripta in infamiam status ordinis prædicatorum, vel Minorum, vel docent, vel vim inferunt, vel detinent apostatam, &c. potest tamen absoluiri in conscientia à Prælatis ordinum.

110 Vigesima septima, contra peregrinantes in Hierusalem absque licentia Papæ.

Vigesima octaua, contra eum, qui appellat à Papa ad futurum Concilium, & qui consulit esse licitum appellari; sed, si consulit ut appellat non; nisi sequatur appellatio; & est in Bulla.

Vigesima nona, contra Cardinales revealantes secretum Consistorij quod Papa mandauit.

Trigesima, contra prædicantes mira ^{III}
cula falsa, & incerta, vel nouas prophē-
tias.

Trigesimaprima, in Cardinales cum
simonia eligentes Papam.

*De excommunicationibus reseruatis
Episcopo.*

Prima, leuis percussio clerici. ^{III2}
Secunda, lata ab Episcopo sibi eā
reseruando.

Tertia, Papalis, cuius absolutio ob iū-
stum impedimentum conceditur infe-
riori, intelligitur tantum Episcopo.

Quarta, de eo qui participat cum
excommunicato in criminis, prop-
ter quod ille est excommunicatus, &
scienter; & post commissum crimen,
& toties quoties, sicut de percussione
clericis.

Quinta, in eum, qui absolutus in ar- ^{III3}
ticulo mortis ab excommunicatione
reseruata non se præsentat, vel iussus à
Sede Apostolica, ut se præsentet or-
di-

*De excommunicationibus ne-
minis reseruatis.*

114 **P**rima in iudices admonitos ab Episcopis , qui omittunt reddere ius Ecclesiasticis .

Secunda, in eum qui non legitimè electus in Papam consentit electioni . Et in recipientes eum : si adest heres , est seruata Papæ

1 Tertia, in Episcopum , qui in aliena ciuitate diuersarum linguarum suscipit curam hominum suarum linguae , antequam sit coadiutor proprij Episcopi

Quarta, contra doctores , & scholasticos vniuersitatis Bononiae , conducentes domos alterius scholastici , in uito eo; vel doctoris .

115 Quinta , contra imponentes tallias , vel vectigalia Ecclesiasticis bonis , vel clericis , si admoniti non desistant .

116 Sexta , contra Religiosos extra claustra , & non in eadem ciuitate in qua degunt :

gunt, & clericos, qui habent dignitatē, vel personatum; non aliter si ultra duos menses audiant medicinam, vel leges; non, si doceant.

Septima, in presbyterum, non autem ¹¹⁷ in clericum, qui est vicarius Præfecti sacerdotalis, nisi id esset annexum suæ dignitati, vel patrimonio.

Octaua, de schismate continetur in Bulla.

Nona, contra accipientes bona Naufragantium, quæ est in Bulla, suprà, numero. 60.

Decima, contra eos, qui per statuta, & consuetudinem violent libertatem Ecclesiasticam, (fusè) & est reseruata Papæ, ¹¹⁹ num. 61.

De excommunicationibus nulli reservatis ex Sexto decretalium.

V Ndecima, contra clàm alloquentes, vel literas, vel nunciam mittentes Cardinalibus in Conclavi ad eligendum Papam.

Duodecima, contra officiales tem-

pore Conclavis; quæ raro accidit.

- 122 Decimatercia, contra iniuste aggra-
uantes Ecclesias, vel Ecclesiasticos, vel
eorum consanguineos, eo quod rogati
non cum clegent, pro quo rogaban-
tur.
- 123 Decimaquarta, contra mouè v surpan-
tes ius alicuius Ecclesiarum vacantis, & ob
id aliquabona illius capientes.
- 124 Decimaquinta, contra accersitos in
directores electionis monialium, si non
temperent à rebus, ex quibus nasci, vel
ali potest discordia. Hinc collige monia-
les posse vocare directorem, pro eligen-
da Abbatissa.
- 125 Decimasexta, contra partem, quæ ex-
citat ad procedendum, quando requiri-
tur maior indagatio.
- Decimaseptima, contra eum, qui vi,
vel metu, consequitur absolutionem,
vel revocationem excommunicationis,
interdicti, & suspensionis.
- Decimoctaua, contra eum, qui ex
fraude facit, ut Iudex vadat ad accipien-
dum testimonium feminæ.
- 126 Decimanona, contra compellentes
Ecclesiasticos ad submittendum laicis
iura

iura Ecclesiæ, vel Ecclesiæ perpetuò, vel ad longum tempus in casu prohibito.

Item, contra eos, qui plus accipiunt ex his, quam illis est permisum, si non desistant.

Vigesima, contra accipientes nouum ¹²⁷
habitum noui ordinis non approbati,
aut nouum ordinem instituunt.

Vigesimaprima, contra exigentes por- ¹²⁸
toria, vel pedagium ab Ecclesijs. Hinc
collige, quod, Ecclesia vel Ecclesiastici,
habentes prædia, si transportant fructus
non causa negotiandi, non debent sol-
uere gabellas.

Vigesimasecunda, contra impedien- ¹²⁹,
tes iurisdictionem Ecclesiasticam, quæ
est in Bulla.

Vigesimatertia, contra dominos pro- ¹³⁰
hibentes, ne sui subditi vendant, vel in
suo opere seruiant Ecclesiasticis.

Vigesimaquarta, contra religiosos si- ¹³¹
ne iusta causa, & temerariè omittentes
habitum, ut liberiùs alio vtantur ad ma-
lum, licet suum occultum gestent.

Vigesimaquinta, ex Concilio Tri- ¹³²
dentino nullus regularis prætendens se
vi, vel metu ingressum religionē audia-

tur, nisi intra quinquennium à die profes-
sionis: & nullus regularis transfera-
tur ad laxiorem ordinem, nec gesit suū
habitum occultè.

- 133 Vigesimasexta, contra religiosos cutes ad studia extra, sine facultate superioris, & maioris partis conuentus.

134 Vigesimaseptima, contra docentes religiosos medicinam, vel leges, dimisso habitu.

Vigesimaoctava, contra sepelientes haereticos, vel fautores, in loco sacro, & debent eos foras extrahere.

135 Vigesimanona, contra non obedientes Episcopis, & Inquisitoribus in inquisitione haereticorum, & non punientes sibi traditos.

Contra interficientes Christianos per assassinios paganos.

136 Trigesima, contra clericos permittentes alienigenas fœneratores in suis ictoris, vel eos adiuuantes.

Trigesimaprima, contra concedentes, vel extenderentes repreſalias ad Ecclesiasticos, vel eorum bona.

Trigesimasecunda, contra non obser-

gantes statutum de nō percutiendo , vel
hostiliter inseguendo Cardinales.

*De excommunicationibus nulli reser-
uatis, & Clementinis.*

Trigesimatercia , contra impedien- 137
tes, ne fructus beneficij capiant : &
contra rumpentes sequestrum ordi-
narij ob latam sententiam definituam
in curia Romana ; hæc raro accidit .

Trigesimaquarta, contra scienter sepe
lientes in loco sacro, interdicto in casu
non permisso, vel interdictos nomina-
tim, vel excommunicatos publicos, vel
vsurarios manifestos.

Trigesimaquinta , contra religiosos 138
præsumentes sibi appropriare decimas
non debitas, aliarum Ecclesiarum ; vel
qui dolo non permittunt alios soluere.

Trigesimasexta , contra religiosos, 139
qui petunt aulas Principum animo no-
cendi suis superioribus , vel monaste-
rijs.

Trigesimaseptima , contra mona-
chos, qui habet arma intra claustra me-

masterij sine licentia Abbatis; sed in multis casibus excusantur.

140 Trigesima octaua, contra impedientes visitatores monialium in statutis Concilij Tridentini, nisi, postquam impedierint, admoniti à visitatore, defstant.

Trigesimanona, contra feminas, quæ sequuntur statum beguinorum, vel de novo instituunt; & contra religiosos adiuuantes consilio, vel fauore; secus, si sine regula viuant cœlibes in suis dominibus, &c.

141 Quadragesima, contra contrahentes in gradibus affinitatis, consanguinitatis canonice prohibitis, vel cum monialibus.

Item, contra religiosos, & clericos contrahentes matrimonium, & inter eos eadem scienter celebrantes.

142 Quadragesimaprima, contra Inquisidores, eorum commissarios, vel Episcopi, vel capituli, Sede vacante, sumentes pecuniam, vel aliquid pretio estimabile illicite, praetextu sui officij, vel qui scienter confiscant bona Ecclesiastica; & cœtus casus Episcopalis.

Quadragesima secunda, contra officia- 143
les sustinentes statuta, ut soluantur vſu-
ræ, & solutæ non repetantur, & contra
non eradētes è libris huiusmodi statuta
iam facta, vel consuetudines.

Quadragesima tercia, contra mendi-
cantes de nouo accipientes, vel mutan- 144
tes habitationes, vel alienantes acquisi-
tas ante Conci. Lagdunense. Sed iam per
Iulium secundum fuit facultas amplia-
ta, & ferè excommunicatio hæc ablata.

Quadragesima quarta, contra religio-
sos, qui auertunt, audientes à soluendis 145
decimis debitibus.

Quadragesima quinta, contra religio-
sos de industria non onerantes pœnitē-
tes serupulis de soluendis decimis, & po-
stea non purgari hac negligentia con-
cionantur.

Quadragesima sexta, contra religio- 146
sos non seruantes interdictum validum
& generale, vel cessationem à diuinis,
quā seruat Ecclesia cathedralis, vel ma-
trix, vel parochialis, si tātū vna parochia
lis sit; vel, si plures, & cēs obseruent.

Quadragesima septima, contra impu- 147
gnans

493. **C O M P E N D I V M**
gnantes literas electi Papaz antequam co-
ronetur.

Quadragesima octaua , contra com-
mentantes Clem .Exiui , super regulam
S.Francisci.

Quadragesima nona, est eadem cum
39.

148 Quinquagesima, contra imprimētes
libros sine licentia; sed aboleuit, & Com-
ciliū renouauit.

149 Quinquagesima prima, contra impe-
dientes, Legatos, & Nuncios Papaz, & est
in Bulla Coenaz.

150 Quinquagesima secunda, contra aie-
nantes, vel locantes bona immobilia,
vel mobilia pretiosa Ecclesiar vltra tres
annos, & contra bona percipientes: sed à
paucis est recepta illa constitutio.

Quinquagesima tertia, contra raptor-
es mulierum, cum multis pœnis.

Quinquagesima quarta, contra cogē-
tes subditos, vel alios minus liberè ma-
trimonium contrahere.

Quinquagesima quinta, contra cogen-
tes feminas ingredi , vel egredi mona-
sterium, & in eo fauentes, & scienter ad-
stantes astui.

Quip.

Quinquagesimafesta, contra impedi-
entes sanctas virginis accipere velum
sanctum.

Quinquagesimaseptima, contra con-
cedentes locum duello, cum poenitentia.

Quinquagesima octaua, contra com-
mittentes duellum, & patrinos, cum a-
lijs poenitentia.

Quiquagesimanona, contra consulem-
tes in causa duelli, & contra spectantes
duellum, ex Gregorio XIII. etiam pro-
uocantes ad arma particularia, id est,
duellum sine patrino, & loco libero,
&c. & auxiliantes, ac spectantes incur-
runt.

Sexagesima, contra non habentes pro
authenticis libros Bibliorum iuxta vulga-
tam editionem, & contemnentes Apo-
stolicas constitutiones.

Sexagesimaprima, contra mulieres
ingredientes claustra monasterij, etiam
monialium, & dantes licentiam, & ad-
mittentes, &c. & reuocantur omnia pri-
uilegia; & prohibentur Episcopi, ne in-
grediantur; nisi in casibus necessariis,
cum paucis senioribus, ac personis reli-
giofis.

Sexagesima secunda, contra malè trahentes officiales Inquisitionis, vel Episcopū: contra comburentes, vel rapientes Scripturas, inuadentes loca, &c.

Sexagesimatercia, contra scientes crimen commissum, vel committendum in Cardinales, si non reuelant Ordinario, seu, Papæ opportunè.

Sexagesimaquarta, contra accipientes ex priuilegio, vel consuetudine fructus beneficij vacantis primi vel vltterioris anni, & est referuata; & Episcopus suspenditur, &, si sint capitula, interdicuntur.

Sexagesimaquinta, contra Abbatifas, & Moniales exeuntes e Monasterio quauis ex causa, exceptis nonnullis casibus, id est, magni incendij, lepræ, epidemiac.

Sexagesimasexta, contra captiuantes Christianos habitantes in terris infidelium

Sexagesimaseptima, contra non obedientes Inquisitoribus Romanis generalibus.

D E S V S P E N S I O N E,
quid, & quotuplex.

Suspensio generaliter sumpta, est ista
 Prohibitio usus officij, vel facultatis
 alicuius; sed specialiter pro censura
 Ecclesiastica, est censura, qua alicui per-
 sonæ Ecclesiasticæ prohibetur exercitiū
 sui officij, vel beneficij Ecclesiastici in
 totum, vel in partem, ad tempus, vel in
 perpetuum quo ad partem, ob suam cul-
 pam, à Iudice, vel à lege.

Non potest fieri nisi ab habente iuris-
 dictionem Ecclesiasticam exteriorem,
 & tātum in Ecclesiasticos, eo quod sunt
 Ecclesiastici, & non alio respectu.

Prohibitio totius exercitij, officij, vel
 beneficij in perpetuum non est suspen-
 sio; sed depositio, vel priuatio.

Non potest ferri ob culpam alienam,
 sed ob propriam, saltēm venialem: va-
 de prohibitio, ne quis celebret ob senec-
 etutem, vel infirmitatem; Prohibitio
 confessarij à celebrando: Prohibitio ne quis
 quis in peccato mortali celebret; non
 sunt

sunt propriè suspensiones, id est, censura: & ita contraveniens non fit irregularis.

Nulla excommunicatio est suspensio: sed est diuersa censura prohibens communicationem humanam Christianam: & sic excommunicatus in minori contraveniens non fit irregularis.

Irregularitas, depositio verbalis, degradatio realis, non est propriè suspensio.

152 Diuisio suspensorum, id est, alijs quoad se tantum, alijs quoad alios tantum, alijs quoad se, & alios: est suspensionis genericæ, non specificæ.

Nulla suspensio laici, vel clericū ab officio aduocandi in foro Ecclesiastico, vel conferendi gradus concessō per Regem, est propria.

153 Suspensio est triplex: primò officij, & beneficij simul: secundò, officij tantum, vel partis eius: tertiò, beneficij, vel rei pertinentis ad illud tantum.

Item est duplex, à iure, vel ab homine.

De suspensione à iure ipso facta.

PRIMA, Presbyter, diaconus, notarius, fornicarius est suspensus dum eum non pœnitentiat; &, si ante suam pœnitentiam utitur suo ordine, sit irregularis irregularitate reseruata Papæ. non loquitur de irregularitate, quæ sequitur peccatum magnum notorium dignum depositione, quia talis est Episcopi.

Secunda, suspenduntur clerici tantum, qui eligunt Episcopum illegitimum, vel non legitima aetate, scientia, moribus.

Tertia, suspenduntur praesumentes accipere ordinem sacrum sine legitima facultate, vel aetate, vel extra tempus, & si eo utantur, fiunt irregulares; no[n] comprehenditur ordinatus bona fide, id est putans se esse legitimum.

Item, licet mala fide sit ordinatus tamen post pœnitentiam, si bona fide, exercet ordines, non sit irregularis.

Quarta, clericus prouocans ad duel-

Ium, vel si acceptat prouocationem, & descendit ad arenam, est deponendus; sed non suspensus, contra Siluestrum, & Tabienam.

Quinta, excommunicans sine debita admonitione, est suspensus per mensē ab ingressu Ecclesię.

Sexta, qui excommunicat, vel interdicit, aut suspendit solo verbo sine scripto, aut expressa caufa, vel requisitus non dat copiam, est suspensus ab ingressu Ecclesiae, & diuinis officijs.

Septima, capitula, & singulæ personæ usurpantes aliqua bona in Sede vacante collegiata, vel Episcopali relictæ defuncto vel collecta tempore vacacionis ex quocunque emolumento, etiam ex sigillo, suspenduntur ab officio & beneficio.

557 Octaua, similiter Episcopi, qui idem faciunt sine priuilegio, vel consuetudine præscripta, suspenduntur ab ingressu Ecclesiaz: inferiores vero ab officiis & beneficiis.

Nona, conseruator Sedis Apostoliæ ex scienter cognoscens causas nō notoriæ, suspenditur per annum ab officio.

De-

Decima iudex Ecclesiasticus non Episcopus, qui iniuste contra conscientiam pretio, amore, timore, vel odio aggrauat partem, suspenditur per annum ab officio

Vndecima, exemptus, qui addmittit ad diuina officia, aut sacramenta, aut ad Ecclesiasticam sepulturam excommunicatos, aut interdictos publicos, suspenditur ab ingressu Ecclesie.

Duodecima, mendicantes admittentes aliquem ad professionem ante finitum annum probationis, sunt suspensi.

Decimatercia, clericus beneficiarius, qui sine iusta causa gestat vestem diversorum colorum, est suspensus per sex menses: & clericus non beneficiarius, si est in prima tonsura, vel in minoribus, vel in sacro ordine est inhabilis ad beneficia ad sex menses

Decimaquarta, religiosus administrator sine necessitate, vel facultate aliena bona religionis ad longum tempus, est suspensus: si ad breue tempus, non, sed est excommunicatus, per aliam extravagantem.

10107000
550 COMPENDIUM

153 Decimaquinta, qui ordinatur sine patrimonio, cum pacto non petendi vietum ab Episcopo, vel non petendi aliquid de beneficio presentato, est suspensus Papaliter, vel cum patrimonio, vel promisso, seu donato cum pacto non petendi illud postquam ordinatus fuerit est suspensus, secus, si sine pacto, & post ordinationem retrocedit.

Decimasexta, suspenditur Episcopus ordinatus clericum religiosum cum voto religionis temporali, non perpetuo, & absque titulo.

*Quis, cur, quomodo potest suspendere,
& suspendi, & absolvi & pa-
na contravenientis.*

159 **P**rimò, qui potest excommunicare, potest suspendere; & tantum Ecclesiasticus potest suspendi: & suspensio est facienda scripto, & si est ob contumaciam, debet præcedere monitio; secus, si ob poenam: & potest ferri ob quodlibet peccatum mortale, & etiam ob veniale.

Se.

Secundò, suspensio; ut excommunicatio, post legitimā appellationem est nulla.

Item, subsequens appellatio, eam non suspendit.

Tertio, suspensus ab aliquo actu nō est 160 suspensus ab alijs non annexis: ut, qui à iurisdictione, non est ab ordine, & contrà qui est à beneficio, non est ab ordine, vel iurisdictione non annexa; &, qui ab officio, non est à beneficio, nisi suspensio tacite sit priuatio. Vnde beneficiarius suspensus, qui factus est presbyter ante annum Vigesimumquintum non perdit fructus beneficij, etiamsi sit suspensus ab officio.

Quartò, suspensus tantum ab ingressu Ecclesiæ potest excōmunicare, & absoluere; suspensus à beneficio, & officio simul, est ab utroque, si verò ab uno, vel altero diuisim, à nullo illorum est suspensus.

Quintò, Episcopi non incurruunt suspensionem generaliter latam, nisi fiat mentio specialiter de illis: non sic in excommunicatione.

Sextò, suspensio potest ferri & tolli

I i 3 qui-

562 COMPENDIUM
quibusuis verbis (non enim habet cer-
tam formam) id significantibus: verum
communiter, quomodo absoluatur cer-
ta, & quomodo incerta, vide ibi. Item
qualibet suspensio lata pro tempore
certo , vel facto , tollitur lapsu tempo-
re , vel ipso facto , absque illa absolu-
tione.

862 Septimò , suspensio lata ob contu-
maciam , & non in pœnam potest tolli
ab Episcopo, vel eius vicem gerente: sed
lata in pœnam peccati à solo Papa: ve-
rum, si sit lata ob adulterium , vel alia
minora delicta, potest Episcopus , quæ
autem lata est ab homine, tollitur tan-
tum à ferente, vel à successore, vel supe-
riore . Ab hac regula non excipiuntur
suspensi ob contumaciam , quod sepe-
liant hæreticos, vel eis sacramenta ad-
ministrent, nec degradati, nec conferēs
indignis beneficium.

Octauò, violans suspensionem stri-
ctè sumptam , peccat mortaliter: & si
ex officio exercet actum aliquem pecu-
liaris alicuius ordinis , etiam minoris,
sit irregularis: secus, si actus nō est pecu-
liaris ordinis. Hinc inferūtur aliqua vt:
Epif-

**Episcopus suspensus, & celebrans
in apparatu Pontificali, fit irregularis.**

**Suspensus psallens in choro, non fit
irregularis.**

**Suspensus à perceptione sacramento-
tum, si ea percipiat, non fit irregularis,
licet peccet mortaliter.**

**Néque, qui est suspensus à collatione
eorum, & ea dat non ex ordine, sed ut
laicus.**

**Sacerdos suspensus ab officio sacer-
dotis, si ministrat in ordine inferiori,
non peccat, neque est irregularis.**

**Suspensus beneficio, si eligat, non
iure beneficij, non fit irregularis, neque
peccat.**

**Suspensus ab officio, si eligat, vel ac-
ceptat electionem de se factam, peccat,
sed non est irregularis.**

**Suspensus à prædicando, si prædicat,
peccat, & fit irregularis; secus, si ce-
lebrat.**

**Suspensus denunciatus est evitandus
in diuinis officijs, sub pœna peccati
mortalis.**

DE INTERDICTO
quid, & quosplex.

164 Interdictum strictè sumptum, est censura Ecclesiastica, qua prohibentur diuina officia, sacramenta, & sepulta-
 ra actiue, & passiuæ, exceptis aliquibus.

Interdictum cum excommunicatione, & suspensione, conuenit in multis, vt, quod sit censura ferenda in scriptis cum causa expressa in eis, quam præcedens appellatio annullat, subsequens vero non.

Quando fertur ob contumaciam, debet præcedere admonitio; secus, si ob poenam, & sine canonica admonitione est nulla, cum fertur ab excōmunicato-
 re contra participantes cum excommuni-
 catis à se.

Impedit à diuinis, & in eius absolu-
 tione iuratur.

Non potest ferri ab ordinario in fi-
 lios speciales Papæ; & est obseruanda à
 ferente.

165 Differt ab illis in multis, vt directè
 pri-

priuat sacramentis, & diuinis officijs.
Episcopüs non incurrit interdictum, &
 suspensionem à lute, nisi exprimatur:
 veritatem vniuersitas potest suspendi, &
 interdici interdum ad diuina officia
 admittuntur, excommunicati num-
 quam.

Interdum fertur sine culpa propria,
 sed ob alienam.

In cuius absolutione non requirun-
 tur alia verba: vt, si fertur, donec quid
 fiat, illo facto cessat.

Interdictum triplex. primò, locale 166
 tantum; secundò, personale tantum;
 tertio, locale, & personale: & quodli-
 bet potest esse generale, vel particulare
 vel mixtum.

Interdictum generale loci nō inclu- 167
 dit populum; nec illud populi includit
 locum: unde, quando interdicitur lo-
 cus populi in alio loco possunt audire
 sacram. Quando interdicitur popu-
 lis, in eo loco possunt exteri audire sa-
 crum ianuis etiam patentibus

Interdicto clero, non interdicitur
 locus, & laici.

Interdicto populo, non comprehen-
dūtur clericis: interdictum ciuitatis com-
prehendit suburbia ad arbitrium iu-
dicis; sic interdictum Ecclesiae claudit
facella, & cœmiteria contigua: inter-
dicta Ecclesia, non clauduntur clericis
secundum contra.

*Quis, cur, quomodo potest interdi-
cere, & interdici.*

163 **Q**ui potest excommunicare, vel ex-
communicari, suspendere, vel sus-
pendi, potest interdicere, vel inter-
dici, Locus potest interdici.

Item vniuersitas, & tunc clauduntur
singulæ personæ etiam insontes; po-
test enim quis interdici pro culpa alte-
rius.

Non soluere debitum, non est culpa,
ut feratur interdictu generale, sine man-
dato speciali Papæ: est tamen culpa, ut
feratur in particularem Ecclesiam, non
parochiam.

Infans, lactens, & amens includun-
tur interdicto.

Val-

Vniuersitas, faciens soluere porto-
ria illicita clericis, ipso facto est inter-
dicta.

Vniuersitas, faciens, vt capiatur, per-
secutiatur, in exiliumque mittatur suus:
Episcopus, &c. ipso facto interdicitur.¹⁶⁹

Illa vniuerfitas, cuius dominus im-
pedit ingressum, vel negotia Nuntij A-
postolici, est interdicta.

Quando fertur interdictum locale
generale ob delictum populi, fertur e-
tiam personale generale totius populi;
secus, si fertur tantum ob delictum soli-
us domini, & nihil aliud exprimitur.

Fertur particulare locale Ecclesiæ,
quando vniuersitas facit, vt capiatur, per-
secutiatur, vel exulet suus Episcopus.

Et quando Clerici, vel conuenitus Ec-
clesiæ, nolunt restituere corpora, vel mo-
numenta eorum, quos in ea sepelierant;
si inducti ab eis iurauerant se electuros
sepulturam in eorum Ecclesijs.

Interdictum particulare personale¹⁷⁰
tantum includit personas nominatas, in
eo, & actus in eo expressos: si nulli expri-
mantur, intelliguntur omnes vetiti.

Si Petrus interdicitur quoad altare,

pe.

508 **C O M P E N D I V M**
potest facere reliqua: si quoad ingressum Ecclesiarum, prohibentur etiam omnia diuina officia, quae sunt intra illam, non quae sunt in alio loco. potest tamen in Ecclesiarum introire, quando non aguntur diuina officia; & potest orare. Item potest transire per eam, quando sunt diuina officia: quia hoc non est ea audire.

Qua prohibentur interdicto, & tempore interdicti.

171 **P**er quodcunque interdictum prohibentur omnia diuina officia, sacramenta, & sepultura Ecclesiastica, nisi aliter permittantur: atque ita prohibentur omnia exercitia specialiter deputata, alicui ordini: ut, subdiacono, dicere epistolam sollemniter cum manipulo: diacono, Euangeliū acolyto, offerre vicesolos: presbytero, dicere Missam, vel agere hebdomadarium in matutinis, & alijs horis canonicas: Episcopis, ordinare quae sunt diuinæ officia. *Vide ibi, num. 172.*

Po-

Potest celebrari vna Missa singulis 173
hebdomadis pro renouando sacramen-
to: immò, & plures, si opus est, pro in-
firmis: & in loco generaliter interdicto
possunt celebrari omnia officia, vt pri-
us, sed ianuis clausis: summissa voce,
ita, vt non audiantur à laicis: (hoc enim
principaliter prohibetur;) non pulsati
campanis: exclusis excommunicatis,
interdictis, & non habentibus priuile-
gium iuris communis, vel perticu-
laris.

Hæc nō valent in loco particulariter 174
interdicto: & ad officia hæc possunt ad-
mitti omnes clerici etiam primæ tonsu-
ræ cuiuscunque Ecclesiæ, dummodo
non sint causa interdicti: non tamen
clerici coniugati, nisi in contrarium
esset consuetudo præscripta, qui cum
ceteris omnibus non habentibus priui-
legium, non sunt admittendi ad offeren-
dum in medio Missæ, neque illis dan-
da est pax, neque aperiendum foramen,
per quod videant sacramentum: neque
eos potest sacerdos aspergere aqua be-
nedicta: licet sacerdos possit benedicere
aquam, & vt laicus dare eis, & ipsi pos-
suat

sunt accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesiarum.

Clerici possunt accipere funeralia, & quæ pro mortuis offeruntur, licet interdictis, & sepultis extra Ecclesiam, si decesserunt in pœnitentia; & possunt pro eis rogare.

175 In interdictione generali duo, vel tres simul in quocunque loco, etiam in Ecclesia possunt recitare officium: adhibendo tamen curam, ne audiantur à non habentibus priuilegium, & non intelligitur de interdictione particulari.

175 Interdictione non prohibetur oratio matutina, meridiana, & vespertina, quam vocant Ave Maria: neque benedictio mensæ: neque prædicatio, vel explicatione Scripturarum: neque oratio priuata in Ecclesia: neque dare, vel accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesiarum neque quod laici cantent Litanias, & sua officia in Ecclesijs suarum confraternitatum: neque excommunicare: vel absoluere excommunicatum sine sollemnitatibus, & sine stola: neque adoratio Crucis feriarum sextarum in parafsec-

neque: neque commendatio animarum,
&c. neque alia similia: quia non sunt
diuina officia.

Laici durante interdicto non debent
sepeliri cum officio diuino, neque in
loco sacro. At, si, eo durante sepeliuntur
in loco sacro, non sunt extrahendi.

Clerici possunt sepeliri in loco sa-
cro tempore interdicti sine sollemnita-
tibus, si illud seruarunt, etiam si sint
coniugati cum vnica, & virgine: si præ-
valuit consuetudo, ut possint interef-
fe, etiam diuinis officijs, sicut non con-
jugati.

Litanie in Ecclesia si Clericis in v-
num collectis recitatae.

Litanias tempore interdicti dicere
in processionibus cum Cruce eleuata, &
sollemnitatibus, non licet clericis, ne-
que laicis: sed multò minus clericis.

Campanæ, vel campanulæ non pos-
sunt pulsari ad horas canonicas: sed
possunt ad Ave Maria, & ad ostenden-
das reliquias, ad conciones, & ad aliud,
quod non sit officium diuinum. ¹⁷⁷

Tempore interdicti Episcopus nō pa-
test

test publicè benedicere sollemniter cū
baculo, & versu, Adiutorium nostrum;
neque benedicere Abbatem, Abbatissam,
corporalia, ornamenta Missæ, vela
monialium: neque consecrare virgines
calices, altaria, neque ipse, vel paro-
chus potest benedicere aquam, neque
candelas in purificatione, neque pal-
mas, & ramos in Dominica palmarum
quia sunt diuina officia: sed hæc pos-
sunt fieri ianuis clausis.

173 sacramenta & sacramentalia, que
ius tacite vel expressè permittit, sunt
permissa in loco interdicto: ut baptis-
mus, catechismus, exorcismus, chrisma
confirmatio, consecratio chrismatis,
consecratio olei baptizandorum, sacra-
mentum pœnitentiarum: dummodo non
fuerint excommunicati, vel interdicti.
vel sua culpa causa interdicti, vel consi-
lium, fauorem, auxilium dederint deli-
cto, pro quo est interdictum; nisi satisfe-
cerint, si possint, aut dederint cautio-
nem idoneam, iurando pro satisfactio-
ne. Item, viaticum tantum, & non ali-
ter, etiam clericis: & tunc potest pulsa-
ti campanula, & ostendi sacramentum,

vbi

vbi mos est. Item matrimonium; sed non benedictio nuptiarum, neque extrema vnetio; etiam clericis, & religiosis, neque ordinare in loco interdicto.

Priuilegium audiendi diuina officia tempore interdicti valet pro se, & suis tantum vere familiaribus, vt qui cum de more honeste comitantur ad Ecclesiam, & non alijs. Verum non valet ei, si fuit causa interdicti: vel eius culpa, vel fraude fuerit positum interdictum aut factum delictum, quod fuit causa interdicti.

Priuilegium collegij valet pro collegiis: sic Clericus priuilegiatus potest celebrare cum famulo; licet de novo assumpto inseruiente sacro.

Religiosi priuilegiati, pro confratribus possunt admittere addictos suz religioni in habitu, licet maneant extra monasterium, vel ei ordini bona derint, donatione inter viuos.

Qui tempore interdicti possunt admitti ad officia, possunt sepeliri in coemiterio.

Omnia officia sollemniter possunt fieri in festis Nativitatis, Paschæ, Assumptionis

ptionis Beatæ Mariæ; non tamen in octauis, sine præfata moderatione, exclusis excommunicatis, non exclusis interdictis: & , quorum culpa fuit positum interdictum, non accedant ad altare. Item in festo Corporis Christi, & octaua. In die Conceptionis, & octaua, ubi dicitur officium eius ordinatum per protonotarium Leonardū Nogarolam & in his festis suspenditur interdictum à primis vesperris usque ad completorium diei inclusuè, vel octauæ: & tunc omnia fieri possunt.

183 In suspensiōne interdicti potest fieri id tantum, ratione cuius suspenditur & eo tempore tantum, quo suspen-

187

Nemo nostra aetate tenetur seruare interdictum, nisi denunciatum: nec, quando in se est nullum, & nullitas est sufficienter publicata: est autem interdictum nullum regulariter in his casibus, in quibus excommunicatio est nulla: de quibus suprà: religiosi tamen debent illud obseruare, si Ecclesia matrix illud obseruat.

Laiçus audiende Missam, & alia officia.

ficia etiam à sacerdote peccante eam dicendo, vel cum aliquo personaliter interdicto, non violat interdictum etiam validum, & denunciatum: sed tamen in quatuor casibus peccaret mortaliter: sed non fieret irregularis. Primo, si sit ipse personaliter interdictus. Secundo, si expressè, vel tacitè est causa cur illa dicantur. Tertio, si dicit alia officia, qualia clerici dicendo violaret. Quarto, si in mentiendo se priuilegia tū, intrat ad diuina officia prohibita.

Monachi & moniales sine ordine, si faciant officia prohibita Clericis, peccant mortaliter, & priuantur voce actiuua, & passiuua, et si non fiant irregulares. Item, Clerici violando peccant mortaliter, sed, an sint irregulares, supra cap. 25.

Cessatio à diuinis, est desistētia à diui
nis officijs, & ab administratione sacra-
mentorū quæ vel est generalis, vel parti-
cularis: & differt ab interdicto: priuilegi-
um pro interdicto non valet pro cessa-
tione, neque contra. Et literæ in qui-
bus ponitur simul cessatio & interdi-
ctum, sunt diligenter ponderanda,

516 COMPENDIUM
& ratione transgressionis, & ratione
summi Pontificis.

DE IRREGULARITATE.

591 Regularitas est impedimentum indu-
ctum à iure canonico, directè impe-
diens acceptationem ordinum Eccle-
siasticorum, aut aliquem usum eorum,
quatenus sunt ordines, etiam post poenitentiam.
non enim omnis irregularitas
impedit usum, & aliqua non omnem
usum ordinis.

Irregularitas non est censura Eccle-
siastica; & sic differt à suspensione: nec
omnis excommunicatus, suspensus, vel
interdictus, est irregularis.

592 Irregularitas diuiditur in quinq: spe-
cies, sumptas ex quinque generibus de-
fectuum: Primiò, Sacramenti; secundò,
Corporis; tertio, Animæ; quartò, lenita-
tis perfectæ; quintò, delicti.

593 Nulla irregularitas incurritur sola
voluntate faciendi; nisi fiat id, ob quod
ponitur, & sic nulla est mentalis.

In foro exteriori nemō in dubio, est
indi-

iudicandus irregularis; secus in interiori,
vel in consilio dando.

Irregularis celebrans, licet peccet ¹⁹⁴
mortaliter, tamen non incurrit nouam
irregularitatem. ¶

Potestas absoluendi à peccatis, etiam
quæ datur per bullas, non extenditur ad
dispensationem irregularitatis.

Nemo fit irregularis, nisi in casibus
à iure expressis.

Irregularitas occulta æque nocet con-
scientiaz, ac publica: & utraque æque in-
diget dispensatione.

Qui tacens occultam irregularita-
tem ordinatnr, vel impetrat benefici-
um, debet occultè dispensationem im-
petrare. & si sciēter accepit possessionem
& sic per intrusionem factus est inhabi-
tis ad illud, debet de hoc mentionem
facere in impetratiōne: vel, si non erat
beneficium reseruatum Papz, debet
impetrare habilitatem à Papa, & clām
impetrare collationem ab ordina-
rio.

Excepto homicidio voluntario E-
piscopus potest dispensare, in omni ir-
regularitate descendente ex delicto oc-

culto, non deducto in forum contentiousum, ex Concilio Tridentino, sess. 24. cap. 6. non potest Episcopus dispensare super alia, ut super descendente ex illegitimitate.

*De prima specie irregularitatis,
ex Bigamia.*

195 **B**igamia, est status coniugati, cum duabus coniugibus, siue ante baptismum, siue post: & impedit susceptionem ordinum.

Bigamia est triplex. Prima, vera, quia do cognouit duas uxores veras successivè. Secunda, interpretativa, id est, si contrahit cum vidua, vel alia per alium corrupta: vel cum virginē: quæ adulteretur & eam cognoscit post adulterium, licet ignorans: aut cum una validè, & cum alia invalidè: vel cum utraque invalidè ob aliquod impedimentum.

Tertia similitudinaria, id est, quando quis ordine sacro, vel voto sollemni adstrictus contrahit cum aliqua, & consum-

summat. Qui non est in sacris, si contrahit cum corrupta, sed inualide, non fit irregularis.

Vxoratus cum virgine, si habet con- 169
cubinam, non incurrit: neque qui contrahit cum despontata alteri per verba de presenti, modo illa sit virgo: neq; qui cum multis contrahit, sed tantum cum una habet copulam.

Contrahens cum virgine scurrili, 197
serua, aut publica fabularum actricè, non est bigamus: sed ea mortua non debet ordinari. Papa potest dispensare cù bigamis ad ordines: quamuis in vera non soleat sine magna causa dispensare.

In vera, & interpretativa nemo potest dispensare, præter Papam, in similitudinaria verò cum virgine potest Episcopus.

De secunda specie irregularitatis, ex defectu corporis.

D Effectus cuiuslibet membra principali etiam occulti, ut sunt pu-

denda, proueniens ob culpam, facit irregularēm. vt, si in pœnam alicuius delicti, quamvis ab inimicis fuerint absissa pudenda: & multò magis, si iure absissa fuere.

Qui partem membra ob indignationem sibi abscindit; licet non amiserit facultatem naturalem benè celebrandi, si est notorium, quod ob indignationem hoc fecit, est irregularis; secus, non.

399 Imbecillitas, vel defectus membra contingens sine sua culpa, & non impediens celebrationem, non facit irregularitatēm: vt, si fiat à Medico, ab infidelibus, ab inimicis, sine sua culpa, vt natus sine pudēdis, vel castratus; vt claudus, cui scipio in altari non est necessarius: vt macula oculi non priuans, vel non notabiliter deformans: vel nimia magnitudo alterius, vel utriusque oculi non notabiliter: vt gibbus, &c.

Monoculus, est irregularis: sed carentis visu oculi dextri, qui alijs videtur fanus, & sinistro quantum sat est ad celebrandum videt, non est irregularis: immōnes est irregularis, qui amissō vi-

fu oculi sinistri, cum dextero legere posse canonem sine nimia, & indecora conuersione faciei ad populum.

Eunuchi non debent secum gestare arefacta pudenda.

Quilibet defectus cuiusvis membra inhabilitans ad sacrificandum, vel notabiliter deformans; siue sit cum culpa sua, siue sine culpa sua facit irregularem: similiter membrum superuacuum, vel nimis grande. Ad Episcopum tantum spectat iudicare de defectu, vel deformatate, an sit notabilis: & non ad alios Prælatos, licet ordinandus sit religiosus. Defectus, vel deformitas inhabilitans ad unum officium exercendum facit irregularem ad illud, & non ad aliud, verbi gratia, ad Missam celebrandam, & non ad absoluendum: sed intelligitur, quod defectus fuerit sine sua culpa, & post ordines susceptos.

In hac irregularitate solus Papa dispensat.

Omnis illegitimus, licet occultissimus, est irregularis: & si credit matri id dicenti, debet occulere petere legitimacionem: sed, si non credit, non tenetur.

In predicta irregularitate illegitimationis solus Papa dispensat ad ordinem sacram, dignitatem, beneficium curatum: sed ad ordines minores, & ad unum beneficium simplex, petit Episcopus.

202 Defectus aetatis facit irregulararem sed, quæ aetas requiritur ad ordines, supra, cap 25. num. 68. & qui ordinatur ante aetatem, habet characterem, & priuilegia consequentia characterem: sed non habet executionem ordinum, & priuilegia eam consequentia.

In predictis solus Papa dispensat: & priuilegia regularium post Concilium Tridentinum sunt exclusa.

Lepra facit irregularem ad suscepctionem ordinum, & ad usum scriptorum idem facit qualibet infirmitas, que est cum notabili scandalo usui ordinum, & solus Papa dispensat.

203 Qui habet morbum caducum, engumenus, arrepticius, & obsessus à demone, est irregularis: & solus Papa potest dispēsare & quod semel hoc morbo est affectus, licet postea sanus videatur, tamen semper est irregularis. & si est ordinatus

tus, si s^æpè decidit, vel rarò, sed spumas
ore vomat, non potest celebrare: si se-
cus, potest, sed cum adiutore parato per-
ficere Missam iⁿc^eptam in defectu illi-
us: obsessus vero à d^amonie numquam
debet celebrare. Quod dicitur de mor-
bo c^aduco, est dicendum de lunatico,
amente, & furioso.

Hermaphroditus, si sexu feminino
magis, quam virili, præstet, non est ca-
pax characteris: sed si pollet magis viri-
li, quam feminino, etiam si sit capax: ta-
men non debet ordinari. & solus Papa
dispensat.

Seruus est irregularis: tamen cum
facultate sui domini potest ordinari, &
sit liber: si sine facultate ordinetur, in
minoribus, remanet seruus, vt prius,
si in diaconatu, vel subdiaconatu, po-
test se liberare soluto pretio, vel dato
alio seruo simili: si in presbyteratu, ma-
net liber, dato peculio, aut rediniendo
se: si neutrum potest, satisfaciat, præstan-
do domino obsequia non dedicentia
presbyterum.

Infa.

204 Infamis infamia facti, vel iuris, est irregularis: sed infamia iuris solus Papa dispensat, nisi Episcopus dispenset super delicto, quod potest, & accessoriè infamia dematur: in infamia facti Episcopus dispensat, & aliqua tollitur sola pœnitentia iusta, & emendatione vita.

Qui vinum non potest bibere, quin euomat, est irregularis: cum quo Papa non potest dispensare, nisi tenens se posse dispensare cum celebrante, vt non sub utraque specie sumat, potest tamen promoueri ad ordines minores.

De tertia irregularitatis specie, ex defectu anima.

205 **P**Enitus idiota est irregularis ad ordines: & scientia requiriatur pro qualitate ordinis, in Concilio Trident. sess. 23. cap. II.

Papa in hoc defectu ratò, aut numquam dispensat directè: sed indirectè, dispensando super astatem.

Non baptizatus, licet sit catechumenus, & sanctus, est irregularis, & non est capax ordinum; sed hereticus, seu fautor hereticorum, licet sit conuersus non ordinatur; neque filius heretici in linea virili usque ad secundam generationem, in feminea usque ad primam; neque Saracenus, Iudeus, Paganus, etiam recenter conuersus, & baptizatus: non sic de novo Christiano, ut vulgus vocat nisi aliter sit statutum alicuius particularis Ecclesiaz: cum his solus Papa dispensat, non tamen potest in non baptizatis, & perpetuo amentibus.

De quarta specie irregularitatis ex homicidio iusto, & defectu lenitatis.

Hec nascitur ex occidente, vel mutilatione alicuius membra in casu licito; quia non videtur imitari mansuetudinem C H R I S T I.

Illa pars hominis dicitur membrum que habet officium per se distinctum, ut manus, pes, auris: non sic digitus: nam amis-

amisso uno digito, si potest commode celebrare, non est irregularis: sic soli testiculi non sunt membrum: licet si eos sua culpa amisit, non possit ordinari.

207 Interficere, & membrum abscindere, sunt paria in hoc casu: sed abscindere membrum, & illud debilitare, non sunt paria: quia ex hoc non est irregularis: irregularitas enim tantum in casibus iure expressis reperitur.

208 Ob breuitatem pro (occidere, & mutilare) utemur verbo (deformare) im posterum.

209 Omnis baptizatus deformans hominem in casu licito, præterquam in infirmitate, aut dans causam propinquam deformandi aliquem, aut saltem, ut citius deformatur, quam alias deformatetur extra necessitatem ineuitabilem suæ vitæ defendendæ est irregularis.

211 Causa propinqua in hoc est dictum, vel factum licitum, directum sufficienter in deformationem inde secutam. Quare non sufficit minimus ictus, vel qualiscunque generalis intentio.

Hinc

Hinc exhortans milites in generali ad bellum iustum vel victoriam , non fit irregularis ; sic etiam necessitas excusat, ut, quando aliter evadere non potest , nisi deformando : & , licet ad evitandum peccatum non teneatur fugere, tenetur tamen fugere , ad evitandam hanc irregularitatem : dummodo fuga non sit ei periculosa ; & si mutilatio sequitur non ob meum dictum , vel factum, non sum irregularis : ex his inferuntur sequentia.

Est irregularis iudex iuste procedens 212
accusator , promotor fiscalis , testis , notarius , scribens , pronuncians , publicans sententiam , scribens testimonia , scribens literas , quibus deformatio imperatur : agens , aut procurans contra reum : vel agens pro reo , & vincens cum condemnatione talionis , & quilibet ailius officialis .

Qui se aliter defendere non potest , quam præbendo arma alteri , à quo defendatur , si sequitur deformatio , non fit irregularis .

Dans arma non valenti aliter se defendere , si illis armis occiditur inuadens fit

fit irregularis: & multò magis, si non dat arma, sed inuidentem occidit, ut alium defendat.

213 Est enim irregularis, qui deformat alium ob iustam defensionem vitæ alterius, etiam patris, aut matris, vel ciuitatis, vel in bello iusto, vel ne exercitus iusti belli fugiat: & multò magis ob defensionem iustam sui honoris, vel bonorum, vel alterius: tantum enim excusat in necessitate inequitabili suæ personæ.

Qui etiam Clerici denunciant iudicibus proditiones, homicidia, & alia delicta, cum protestatione, ut solum impedianter mala, & non affligantur persona aliqua, non incurruunt, dummodo id sciant extra confessionem: secus, si accusant coram iudice ob alienas injurias; etiam cum protestatione dicta: non enim vitant irregularitatem, nisi eos denuncient ad euitanda mala, quæ immiment, cum praedicta protestatione.

214 Qui etiam Clerici accusant de criminis, quod nō meretur deformationem & ita credunt, & tamen index, vel ob alias

alias accusations, vel iniuste illum deformat, non incurruunt.

Clerici, & religiosi, qui intersunt de formationibus, quæ fiunt, non concurringendo aliquo modo, vt fiant, vel ut citius fiant, non incurruunt; tamen Clerici in sacris, & beneficiarij, si intersint sine causa rationabili, vel consolandi, vel audiendi confessiones, peccant.

Clericus in bello iusto adhortando ad victoriam generaliter, & efficiendo ope, & hortatu, vt commilitones multos occidant: immò & percutiendo proprijs manibus, dummodo per se non deformet, non fit irregularis : si autem per se deformet, incurrit ; quia necessitas defendendi patriam, cognatos & alios excusat à peccato, non ab irregularitate.

Præbere arma, vel præire in bello, aliquando facit irregularē, id est, quando est causa propinqua; aliquando non, vt, quando dicunt generaliter ad bellantes, vt vincant, sine intentione particulari: vt hunc feriant. Et omnes canones, qui videntur contrarij, intelliguntur,

tur , si dant arma , vel præeunt in bello
Cum intentione particulari sufficienti
 pro causa propinqua , & ad obiectiones
 respondetur. **Quod** non omne, quod suf-
 ficit ad dandam causam propinquam,
 & habendam intentionem sufficientem
 deformandi iniuste, ut incurritur irregu-
 laritas, sufficit in deformatione iusta, ut
 incurritur irregularitas.

217 Ex hoc excusantur Ecclesiastici ex-
 hortantes in bello in communi ad victo-
 riam sine intentione speciali ad defor-
 mandum.

Qui ad consequendas indulgentias
 affert ligna ad comburendum hereticū
 viuum, si cum hoc operatur in morte
 illius, est irregularis; secus, si ad combu-
 rendum iam mortuum.

Qui comitatur iudicem, ut notarius, &
 satellites . Item custos damnati ducti ad
 mortem, seu ad deformationem. Item
 vendens, vel commodans , scalas, funes,
 enses, sagittas, aut alia instrumenta ad a-
 liquefandum deformandum, est irregularis.

Qui capit, vel indicat furem , ut à ini-
 dice capiatur. Item, qui etiam causa suz
 vili-

vtilitatis sine protestatione ne procedat ad deformitatem tradit, vel conqueritur de reo apud iudicem. Item, si causa alienæ vtilitatis, etiam cum protestatione, fit irregularis: protestatio autem non solo verbo, sed etiam mente fieri debet.

Hortans, vel admonens damnatum, vt faciat actum, quo acceleretur mors, vt ascendere scalas, &c. fit irregularis, &c.

Nec Chirurgus secans iuste membrū²¹⁸ nec adiuuans eum, fit irregularis: non sic de iudice.

In hac irregularitate solus Papa dispensat facilius, & ex minori causa, quā in irregularitate ex auctu illico.

De quinta specie irregularitatis, nata ex homicidio iniusto.

Occidere, & membrum abscindere, ²¹⁹ non autem debilitare, sunt paria, quantum ad hunc effectum irregularitatis: deinceps utar verbo Deformare, vt suprà dixi.

Deformatio est triplex. Prima, mere voluntaria, id est, intenta in se iustè, vel iniustè, per se, vel per alium, iubendo, consilium dāndo, &c.

Secunda, mere casualis, id est, non intenta in se, nec in causa ad id sufficienter ordinata: ut si missus aliquò, fulmine feritur.

Tertia, mixta, id est, non intenta in se, sed in sua causa sufficienter ad eam ordinata: ut, qui imperat seruo, ut alium cedat palo sine deformatione; & testificatio in causa sanguinis, nolentis deformationem.

Omnis, & solus in hac specie fit irregularis, qui discretus, & baptizatus, se ipsum; aut alium hominem deformat illicitè, aut causam propinquam illicitam deformationis, vel eius anticipationis, præbet. quæ regula declaratur; sicut & superior num. 209.

220 Deformatio mere voluntaria facit irregularem, sed non mere casualis.

221 Omnis deformatio mixta secuta ex opere illico lege iustitiz, quod est causa propinqua eius, facit irregularitatem,

Mul-

Mula commodata in itinere periens
ictu fulminis non perit commodatario,
licet sua culpa illacunc transcat. Mandans iniuste percutere citra mortem,
mandatario occidente sit irregularis;
quia percussio culpabiliter imperata
sufficienter dirigitur in mortem. Quan-
do autem dicatur sufficienter directum,
boni viri arbitrio terminandum est.

Monachus vtens chirurgia circa vul-
neratum, si ille moritur, fit irregularis,
sive curet ob charitatem, sive ob lucrū:
contra Sotum.

Deformitas casuālis ex opere illico-
ta, facit irregularēm, per canones, con-
tra Sotum.

Deformans embrionem inanima-
tum vel corpus exanimē, non fit irregu-
laris; nec qui impedit virtutem genera-
tiuam.

Qui est causa abortus, si fētus est inani-
matus, non est irregularis; si dubitatur,
debet censere se irregularēm.

Vulnerans pluries & multum, immō
abscindens partes membrorum, si non
abscinditur membrū, vel non moritur,
nō fit irregularis: auricula habetur pro
mēbro.

Qui iuste percutit, sed non occidit; si percussus ab alijs sine eius culpa occiditur, vel moritur defectu Medici, regimini, vel morbo superueniente, non sit irregularis; secus verò, si iniuste percutit.

Qui non occidit, nec mutilat, sed debilitat membra, ita, ut celebrare non possit, non est irregularis.

224 Præbens arma euntibus ad bellum iniustum, sit irregularis, si quis deformatur: similiter, qui intersunt rixæ auxiliando pro parte iniusta, si quis deformatur, fiunt irregulares; secus, si intersunt ad dissuadendam rixam, & ad pacificandum: licet ex corum præsentia sua pars non nihil animetur, & contraria deterreatur.

Qui intersunt iusto bello, animando, fauendo, percutiendo, modo suis manibus non deformat non sunt irregulares.

Laici iusto bello deformantes non sunt in hac specie irregularitatis, sed in superiori.

Item, nec clerci sunt in hac specie,
in:

in casu, quo excusantur à peccato, non ab irregularitate.

Laicus accusans in iudicio iniustè, si sequatur deformitas, est in hac irregularitate, si iustè, in superiori; clericus etiam, si iustè sine protestatione, est in hac.

Item, iudex condemnans, & fauentes condemnationi iniustæ, incurront hanc; sic, qui inimico alterius ostendit viam ad eum deformandum, si sequatur.

Qui furem detinet donec Iudex ~~ve-~~226 niat, vel tradit, vel accusat, ut suum recuperet cum protestatione, &c. si suspenderatur, non fit irregularis; si verò cum protestatione placet ei suspensio illius, fit irregularis in conscientia, & debet dispensationem oblinere: protestatio enim est ficta; tamen irregularitas est alterius speciei.

Qui rixatur illicite cum aliquo, si superuenientes amici illum deforment, etiam sine suo consensu, fit irregularis in hac.

Qui domi suæ nutrit ferocem belluam, ut Leonem, si illa sua culpa, quia eam

solutam tenet, aliquem occidit, sit irregularis: secus, si sine sua culpa.

228 Chirurgus, vel medicus, cuius dolo, ignorantia, negligentia, audacia, infirmus deformatur, est irregularis huius speciei: alias secus.

Custos infirmi, qui dolo, vel culpa notabili, vel præter consilium curantis, præbet vel facit aliquid, quo deformatur infirmus solum citius, est irregularis: secus, si sine culpa notabili, sed bona fide, licet in aliquo errauerit, & in dubio consulat doctores, qui si dubitant, teneat se irregularēm.

229 Qui non est medicus, vel chirurgus & euelfit telum infixum corpori, ut citius moriatur, si moritur: sic, qui vertit agrotum, vel consilium dat, ut citius moriatur, si moritur, sit irregularis: alter non.

230 Infans defectu iudicij, dormiens, furiosus aliquem deformans, non est irregularis: sed ebrius sic, si non est omnino extra iudicium, vel si sciebat se inebriatum solere sumere arma, & percutere alios, & tamen sua culpa inebriatur: sic etiam est iudicadus dormiens & furiosus.

Ipsi-

Iniuria affectus, si eius amici defor- 233
mant cum , qui fecit iniuriam , & ipse
sciens non contradicit, fit irregularis.

Auertens aliquem à liberando alio
ab iniusta deformatione, si sequatur, fit
irregularis.

Nemo fit irregularis ex sola compla 233
centia, quod deformetur alius: nec me-
dicus nolens curare; nec diues non pa-
cens , vel non vestiens morientem , vel
non defendens , nisi sit iudex, vel ex of-
ficio teneatur, licet habeant desiderium
mortis illius.

Iubens dās consilium, &c. vt aliquis 233
deformetur, si expreſſè, vel tacitè, māda-
tum non reuocat , & sequitur deforma-
tio , fit irregularis.

**Sic qui suadet percussionem illici-
tam extra deformitatem**, quaꝝ tamen se-
quitur, fit irregularis, secus, si suadet li-
citatem: contra Siluestrum.

Sic , ratam habens deformationem,
suo nomine factam, quam antequam fie-
ret, poterat mandare , & hoc etiā si qui
iussus erat alterū deformare, ipse solus
deformaretur. Consilium dans non sa-
tis facit reuocando consilium, sed debet

234 contrarium persuadere.

Sciens tractari deformationem illicitam alicuius, si eum non adiuuat dicto, vel facto, peccat mortaliter: sed non fit irregularis.

235 Qui in bello iniusto hortatur, vel custodit sarcinas præliantium, fit irregularis.

Magister castigans discipulum circumspetè, etiam si moriatur, non fit irregularis: secus, sic.

Clericus licet ludens cum aliquo, si ille se suocultello deformat, sine notabili culpa alicuius, non fit irregularis: si illicet ludit, fit.

Iaciens lapides in aliquem locum, si dicto, vel signo non præmonuit, & aliquem deformat, fit irregularis: aliter non. Iaciens lapides in bruta, si circumspetè, licet quis deformatur, non est irregularis: sin minus, sic.

Clericus in venatione illicita, vel alijs exercitijs illicitis si quem deformat est irregularis: secus, non.

Clericus, introducens meretricem in domum suam per tecta, si decidens deformatur, vel abortiat, fit irregularis; si per viam planam, non. Cir-

Circumuersans campanam, si sine sua culpa tintinnabulum solutum aliquem deformat, non est irregularis, si cū culpa, sic.

Iocans, vel saltans cum muliere grāuida licetē, si abortiat, non est irregularis; si illicetē, est irregularis.

Monachus, vel clericus beneficiatus, 236 vel in sacris, videns furem, si clamat, latro, latro, animo, vt deformetur, vel putans fore, vt superuenientes deforment, vel tradant iudici deformandum, secuta deformatione, fit irregularis; secus, non: alius vero clericus, vel laicus idem faciens est irregularis superioris speciei.

Qui dormiens suffocat infantem, in eodem lecto illicite à se positum; fit irregularis; aliter non: idem de mitiente puerum ad flumen, in quo suffocatur; & de declinante ab ictu, & propellente alterum, qui deformetur: & similia, si illicite fiunt, inducunt irregularitatem; secus, licetē.

Clericus secans alienā arborem illi- 237 tē, sed sine culpa, si quis deformetur, nō est irregularis; sic de puliente campanam

nam tempore prohibito si adhibuit diligenciam, quæ excusaret; si tempore debito id faceret, & tintinnabulum cadens aliquem occidat . contra Siluestrum : idem de clero mercante bestias & venante: & quæ venatio licita vide ibi.

238 Monachus Franciscanus, licet peccet equitando in mula mitissima , si ea sine culpa occiditur puer, non fit irregularis: quia in his casibus actiones nullatenus dirigebantur in tales deformitates.

Adulter inuentus à marito , si in sua defensione eum occidit, fit irregularis.

Clericus adulter , si maritus ob id vocem occidit, fit irregularis.

De dispensatione irregularitatis huius.

239 **Q**VI occultissimè occidit alium, & probabiliter pro certo creditur, infamatum iri de tali delicto , si non celebret ante dispensationem, potest celebrare post debitam contritionem , & confessionem.

Adem dicendum de excommunicato,

in tali casu potest communicare: idem
de censurato Papali in simili casu.

In foro conscientiae tam inala est hæc
irregularitas, quam publica, ex Conci-
lio Tridentino: nam super occulta po-
test Episcopus dispensare, excepta ea,
quaæ ex homicidio voluntario: & intel-²⁴⁰
ligitur de homicidio illico intento, &
volito in se, saltem aequipollenter, id
est, in causa proxima, & non causa mer-
itis euitandæ.

*De irregularitate delicti, accipien-
di, vel utendi male or-
dinibus.*

Sciens, vel scire debens se excommu-^{241.}
nicatum maiori, seu interdictum, seu
suspensum ad ordines, si ordinatur,
vel celebret, sit irregularis; verum; si cē-
sura est occulta. licet celebratio sit pub-
lica, potest Episcopus dispensare post
Concilium Tridentinum.

Suscipiens ordines maiores, & mine-
res simul, si consuetudo non excusat, vel
duos sacros eodem die, sit irregularis; sed
Epi-

Episcopus potest concedere usum prius
susceptorum.

Sciens, aut scire debens Episcopum se
abdicasse loco, & dignitate, si ab illo or-
dinatur, fit irregularis.

Ordinatus ab Episcopo excommuni-
cato, interdicto, suspenso, simoniaco,
schismatico, haeretico, deposito, degra-
dato, si denunciatus est ut talis, fit irre-
gularis: licet character imprimatur: &
si ignorabat denunciationem, potest E-
piscopus cum eo dispensare.

Qui ante legitimam ætatem, extra te-
pora, & absq; litetis dimissorijs, ordina-
tur ordinatione sacra, fit suspensus: &, si
celebrat, fit irregularis.

342 Qui per saltum ordinatur, est sus-
pensus; licet habeat characterem: &
sine dispensatione non potest accipere
prætermisum ordinem: quia in dis-
pensationem potest concedere Episco-
pus, si nondum est usus accepto; immò
etiam post exercitium, si per igno-
ranciam fecit: si vero scienter, solus Pa-
pa potest dispensare ad ulteriorem, ad
quem si non intendebat, potest Episco-
pus.

Non

Non ordinatus, si serio, & ex officio exercet ordinem, fit irregularis. *ibi vide pulchros casus particulares.*

Violans quodcumque interdictum, ²⁴³ cum actu proprio cuiuscumque ordinis, fit irregularis: (non loquitur de pura cessione:) & solus Papa dispensat ad superiores ordines: sed Episcopus ad usum acceptorum.

De irregularitate ex delicto violandi censuras celebrando.

Ordinatus, si excommunicatus maiori, suspensus, interdictus, sciens, vel scire debens, sollemniter facit actum proprium sui ordinis, est irregularis: idem, si audit auctorizando: & in hac solus Papa dispensat.

De irregularitate ex delicto iterandi baptismi.

Qui bis baptizat etiam ignorantia crassissima, est irregularis: & qui scienter bis

bis baptizatur, etiam est irregularis. dubium probabile excusat, vt baptizetur sub conditione. Nec parochus debet baptizare etiam sub conditione, quem obstetrix baptizauit, sed debet reliqua supplerre. Idem dicendum in Ordine, & Confirmatione.

*De irregularitate ex notorietate
detrecti.*

z48 **N**otatus in criminе notorio, & depositione digno, est irregularis; vt est adulterium; & eo maiora, continuus concubinatus, & notorius, stuprum virginis, &c. Vnde quæcumque enormitas sine notorietate non sufficit.

249 Crimen occultum sodomia licet nefandum, non inducit irregularitatem, nisi clericus exerceat ex usu continuato, arbitrio boni viri, per extrauagantem Pij V. & hæc respicit etiam forum interius. Nota tamen, quod non comprehenditur omnis actus luxuriæ præter naturam, vel sodomiticus; sed sola copula sodo-

sodomitica seminās intra vas. Hæc, quo-
ad comprehensos, inducit depositionē
ipso iure.

Nulla irregularitas ipso iure inducit²⁵¹
prīuationem beneficij iam quæsiti: sed
omnis irregularitas præcedens collatio-
nem, reddit illam subsecutam nullam
ipso iure Nota , irregulari sine sua culpa²⁵²
ex defectu ad vsum vnius ordinis, & non
alterius, posse dari beneficium, non re-
quirens maiorem vsum sui ordinis; sed
non posse dari laboranti quarta specie
irregularitatis.

Irregularitas nata ex delicto non in-²⁵³
currunt propter peccatum veniale.

Excommunicatus minori non peccat
mortaliter nisi recipiendo sacramenta.
Commissio facta alteri, verbi gratia E-
piscopo; vt dispenset cu[m] aliquo deter-
minato, spirat in morte committentis,
verbi gratia Papæ; non sic gratia pote-
statis alicui, verbi gratia religioso, facta
dispensandi indefinite. Confessorius e-
lectus per Bullas Papæ, quæ solum ha-²⁵⁴
bent clausulam absoluendi à quacum-
que censura , non potest absoluere ab
irregularitate ; quia non est censura:

& tandem non potest, nisi exprimatur irregularitas. & hæc non impedit absolutionem peccatorum: quod videtur intentum Papæ: & ex hoc non redundat in Bulla particula, Et ab alijs pœnis.

255 Occultum in hac materia est non publicum: publicum vero est notorium, manifestum, famosum: &, ut tale sit, sufficit esse tale vicinix, collegio vel monasterio; licet non prouinciax, ciuitati, vel parochiæ. tunc autem est tale collegio, &c. quando est notorium maioriæ parti collegij, licet tantum sint decem in collegio.

Publicum est triplex; primò, notorium, quod nititur scientiæ maioris partis, verbi gratia collegij; secundò, manifestum, quod innititur famæ eiusdem partis maioris ortæ à scientibus; tertio, famosum, quod nititur famæ maioris partis ortæ ex uno sciente, vel indicijs, vel præsumptionibus illi æquipollentibus.

Occultum triplex; primò, quod non est probabile suaptenatura; vt sunt solumentalia; secundo, licet sita natu-

ra sit probabile, tamen non potest probari, ut quia coram nemine factum est.

Tertium, quod potest quidem probari, sed adeo à paucis, quod non sit orta fama nec in iudicium deductum.

Delictum ut dicatur publicum, non sufficit actu in esse publicum, nisi sciatur esse delictum; ut, si excommunicatus secretus publicè dicit Missam coram populo, actus est publicus, sed delictum nō est publicum, quia nescitur.

De sex casibus, quibus polluitur Ecclesia, ita, ut in ea non possit celebrari.

Primus, si intra eam sanguis huma- 256
nus iniuriouse effunditur, aut causa naturalis eius effusionis, vel mortis datur. Si sit extra eam, vel super eam in tecto, subter eam in specu, non polluitur. Item, si Ecclesia erat sacrata, debet reconciliari ab Episcopo cum aqua benedicta à se, vel ab alio Episcopo: si non erat sacrata, potest à solo

presbytero cum aqua ab eo benedicta.
**Nec sufficit effusio aliquarum guttarum sanguinis, sed requiritur largitas: & debet esse sanguinis humani, & iniuria-
 sa: vnde non sufficit effusio sanguinis naturalis per nares, aut per os, &c. nec si fiat ob iustum defensionem, vel ioco,
 & ludo licito, licite facta: nec effusio facta per furiosum, aut stultum, aut car-
 rentem iudicio puerum; nec si vulnus extra fuit datum, & intus effunditur sanguis; sed si econtra, sic: Nec si feratur intus sententia condemnationis, & foris effundatur sanguis: item satis est in ea suffocare sine sanguine: item occidi, vel vulnerari ob fidem: item non sufficit, si ab Ecclesia mittatur sagitta, & feriat extra eam, sed contra sufficit: nulla pollutio Ecclesiaz secreta impedit celebationem donec publicetur: licet si post multos dies.**

**Secundus, voluntaria effusio semini-
 bis humani, siue viri, siue mulieris, iuxta, contra, aut extracursum naturaz: etiam per copulam coniugalem: non autem, si dormiendo polluantur.**

Tertius, si in ea sepeliatur excommunicatus.

Quartus, si in ea sepeliatur infidelis; & tunc non solum est reconcilianda Ecclesia, sed etiam eius parietes sunt abradendi.

Quintus, quando Ecclesia consecratur, vel benedicitur per Episcopū publicum excommunicatum. 258

Sextus, quando omnes parietes, vel maior pars eorum simul diciuntur: quod raro fit. Polluta Ecclesia, polluitur cimiterium illi contiguum; sed non, si non est contiguum: at polluto coemiterio contiguo, non polluitur Ecclesia.

Decasibus reseruatis.

Quilibet sacerdos cum ordine accipit potestatem consecrandi, baptizandi, predicandi, & absoluendi ab omnibus peccatis; sed interdicitur ei exercitium illius potestatis, donec concedatur de licentia eius qui potest. quare Reseruare non est non concedere potest.

550 COMPENDIUM
statem absoluendi, sed minuere potesta-
tem. Itaq; non cautè Sotus est locutus.

260 Per Concilium Tridentinum, est hæ-
reticum, dicere, Episcopum non posse re-
seruare casus in conscientia.

In articulo mortis, casus, & censura
definit esse reseruata.

Episcopus potest absoluere à casibus
occultis reseruatis Papæ, præter hæreti-
cos, & casus Bullæ Cœnæ; quia per Bul-
la 261 Iam limitatur eius ius. Omnis casus re-
seruatus Papæ habet annexam aliquam
censuram: hinc Bulla concedens pot-
estate absoluendi à casibus Papalibus,
concedit etiam à censuris reseruatis
Papæ.

Sublata censura Papali annexa pec-
catis simplex Parochus potest à quolibet
reseruato absoluere, quia definit esse re-
seruatum; &, si qua censura Episcopalis
supereret, censetur cum Papali ablata.
Episcopus, concedens alii casus, sibi re-
seruatos, nō concedit censuras; itē, si con-
cedit casus, & censuras, non concedit di-
spensationem votorum, vel irregularita-
tum.

Confessarius, qui habet casus suo E-
pi-

piscopo reseruatos, potest absoluere ab
ijsdem casibus in sua diœcesi pœnitentē
alterius dioœcesis.

Episcopus concedens omnem suam
auctoritatem absoluendi auditos; non
concedit sibi casus reseruatos, nisi dicat,
Concedo omnes meos casus: vel, Concede-
do omnem meam facultatem, excepto
tali casu reseruato: vel in foro consciencie;
quando apparet, intentionem Epi-
scopi fuisse, concedere suos casus reser-
uatos.

Casus Episcopo reseruati, licet docto-
res variè contendant, sunt: 262

Primus, peccatum clerici habens anno
xam irregularitatem; licet possit absolvī
prius à peccato, & postea ab irregulari-
tate.

Secundus, incendium data opera factū,
domorum, frugum, &c, & ad id consiliū,
vel auxilium præstitum.

Tertius, notorium, & scandalosum
peccatum, cui pœnitentia sollempnis im-
ponenda est; tamen non est in usu hæc
pœnitentia.

Quartus, absolutio blasphemie publicę
& notoria; quod tamen non est verum.

10187000
352 COMPENDIUM
nisi in foro contentioso.

Quintus, dispensatio votorum, & iumentorum: tamen hic non est casus, quia non sunt peccata.

Sextus, absolutio excommunicatio-
nis maioris reseruatæ Papæ, & concessæ
inferioribus: sed est poena hæc, non ca-
sus.

Sunt alij reseruati Episcopis per con-
suetudinem generalem, vel quasi gene-
ralem.

Primò, homicidium voluntariū, vel
realis membra abscissio.

Secundò, falsare scripturas, falsum
testificari, vel tacere verum coram iu-
dice; vel si aduocatus, procurator,
notarius ostendat scripturas parti ad-
uersæ.

Tertiò, violatio libertatis, & immu-
nitatis Ecclesiæ, cui sape est annexa
excommunicatio Bullæ Cœnæ; & tunc
omne sacrilegium est reseruatum Epi-
scopo.

Quartò, retinere incerta aliena.

De prædictis reseruatis per consue-
tudinem, & constitutionem particu-
larem, non potest dari certa regula: quæ-
libet

libet enim prouincia habet proprios.

Hi casus reseruati possunt per Bul- 269
lam à Papa concessam absolui , incon-
sultis Episcopis : contra quendam , qui
de hoc inconsiderate , & periculose scri-
psit.

*De presentatione confessorum
religiosorum.*

Parlati Religiosorum tenentur pe- 264
tere ab ordinarijs facultatem pro au-
diendis confessionibus ; etiam tenen-
tur præsentare idoneos , non modo no-
minare .

Si Episcopi sine iusta causa nolint 265
hos admittere , habentur pro admissis .
Semel præsentatus , & admissus , non in-
diget noua præsentatione .

Præsentati non debent absoluere 266
à reseruatis Episcopo . Qui in loco , ubi
sunt præsentati , possunt audire omnes , e-
tiam non diaœcesanos extra locum , non
possunt audire etiam diaœcesanum .

Episcopi possunt remittere religio-

M m s sis

Sis obligationem se præsentandi, vt admittantur.

Aliqui religiosi habent alium modum se præsentandi; sed non est tantæ virtutis.

Deregulis confessariorum.

267 **O** Per ab bona facta in peccato mortali, ad multa valent, vt ad implenda præcepta, & ad excusandum à nostro peccato, ad illustrandum mentem nostram, & vt Deustardiūs nos puniat.

268 Confessarius non debet absoluere infirmum, si nutibus, vel verbis non fuerit confessus ei aliqua peccata licet, antequam obmutesceret, vocauerit eum animo confitendi, dicens se velle confiteri, & signa contritionis aliqua dedecit.

270 Confessarius non debet absoluere religiosum, etiam canonicum regularē volente in testari, nisi desistat; & si testatus est, debet reuocare; aliter, loco sacro sepeliri non potest: potest quidem religio-

giosus rogar superiorim, ut liberè hoc
vel illud illi det.

Hæres non tenetur petere absolutio- 271
nem pro eo, qui postea est mortuus, ab-
latus à peccatis, & sepultus, & creditur
excommunicatus occultus non denun-
ciatus; immò etiam quando non fuerit
confessus, sed contritus.

Quilibet sacerdos potest absoluere 272
in articulo mortis quemlibet à censuris,
etiam non confessum; licet sacerdos sit
excommunicatus, & denunciatus.

Articulus mortis, & mortis periculū,
sunt idein, quoad iura facientia in facul-
tatem absoluendi.

Collatio beneficiorum facta excom-
municato, licet ignoret se excommuni-
catum, est nulla.

Excommunicatio Episcopi non ligat 273
extra Episcopatum peccantem.

Excommunicatio conditionalis, im-
pleta conditione, non retrotrahitur.

Potest quis appellare de excommuni-
catione conditionali ante impletam con-
ditionem, & post conditionem impletā,
potest communicare.

274 Pensionarius, qui personaliter consentit pensioni, si non soluit statuto die etiam ante intimationem literarum, incidit in censuras, secus, si per procuratorem.

Ignorantia probabilis excusat ab excommunicatione statuti pro facto damnato, quia excommunicatio est poena extraordinaria.

275 Nullus, præter Papam, vel ex eius speciali commissione, potest absoluere ab haeresi, & censuta ei annexa, etiam occultissima, nec cum Iubile o, vel Crucifixata; dubitatur tamen, an possit Episcopus de occulta.

Qui habet facultatem dispensandi votum, non potest dispensare votum iuratum, vel iuramentum.

276 Si quis in Hispania voulit ingredi religionem Franciscanorum, quæ à Pio V. sublata est; contentetur ingredi religionem extra Hispaniam, si voulit antequam tolleretur ex Hispania illa religio.

277 Confessarius electus secundum potestatem sibi traditam, potest absoluere ad cautelam ab excommunicatione; & quo-

quomodo, & quando, vide ibi multa : &
quando in foro conscientiæ, & quando
in utroque foro.

Descentia, & conscientia.

Scientia, fides, opinio, dubitatio, scrupulus, conscientia, quomodo conueniant, & differant.²⁷⁹

Non est necesse semper eligere partem tutiorem, sed sat est tutam.²⁸⁰

Vnde generentur scrupuli, & quos mali effectus generent, vide ibi:²⁸¹

Remedia contra scrupulos sunt per pulchra, & multa; ut Deus, per suam gratiam intus habitans, & foris benignè assistens, pharmacum, auersio cogitatus à re scrupulosa, te submittere alieno iudicio, contravenire scrupulis, Epikria, id est, credere quod non peccet, si adimpleat legem secundum mentem auctoris, quamvis non secundum verba: si in sensu benigniore, vel si non seruat; quia valde difficultis, vel ne pro stulto habeatur, vel in dubijs seruet communem usum be-

bonorum, vel recte intelligendo illud.

234 In dubio tutior pars est eligenda, id est, in vere dubio, non quando altera pars est sufficienter firmata, vel pro vera eligitur: item illud, Esse bona mentis agnoscere culpam, ubi non est: intelligitur in genere, non specialiter: & tandem, quod scrupulus sit defectus scientiae iudicij recti.

De opinione eligenda, & duobus remedijs pro scrupulis.

235 Si eligenda opinio consuetudine recepta, si non est contra legem naturaliem, vel diuinam: si non est consuetudo, est eligenda illa, quæ innititur textui, cui non potest responderi: si non est textus, tunc illa, quæ innititur fundamentis multis, & rationibus: si non est talis, est eligenda communior: his cessantibus, quæ sit benignior, & fauorabilius iuramento, matrimonio, doti, testamento, libertati, p[ro]s rebus, religiosis, pupillo, viduæ, peregrino, personæ miserabili, priuato contra fiscum, quando

do fiscus fundatur in delicto priuati, va-
lore actuum, & vltima voluntate: si nihil
tale sit, tunc illa, quam affirmant graues
doctores.

In conscientia Iudex, consultor, aut ²⁸⁸
agens, quando debet iudicare in redu-
bia, antequam id faciat, ex animo debet
expellere dubietatem, & certò opinari
opinionem electam esse, veram, & i-
dem etiam debere iudicare in eo casu;
quia, si dubius iudicat, peccat contra cō-
scientiam: verumtamen in foro consci-
entiae sufficit iudicare secundum opi-
nionem eius, quem putamus esse vi-
rum idonea scientia, & conscientia circa
illud.

Communis opinio est dicenda illa, ²⁸⁹
quam octo, vel decem doctores classi-
ci rem ex professo tractantes asseve-
rant, & quam s. more ouium se-
quuntur, sola auctoritate priorum du-
cti.

Scrupulosus debet considerare se si-
ne gratia gratum faciente, vel auxilio
speciali Dei, vix posse opera mortaliter
bona operari, & sic ex se non posse fa-
cere

cere opera digna maiestate Dei , & sic
 diffidere sibi , & fidere diuinæ bonitati,
 quæ promptior est ad miserandum ,
 quam puniendum , præsertim in eos ,
 qui bona fide operantur : & debet ac-
 quiescere ; si vel mediocriter satisfaciat
 suæ obligationi ; & considerare
 vultum benignissimum
 Domini nostri Ie-
 su Chri-
 sti .

Compendij Mannaüs Nauarri.

F E N I S.

C O M -

COMPENDIUM
COMMENTARII
De Vsuris
DOCTORIS NA-
VARRI

*Compilatum ab eodem Petro Alagona
Societatis IESV.*

NO M E N hoc, v̄sura, quam-
uis originaria significatio- &
ne v̄sum cuiuslibet rei sig- z
nificet; tamen communī-
ter apud Doctores significat
lucrum proueniens ex contractu mutui.
Quare v̄surarius est, qui aliquid expetit
v̄ltra id, quod, mutuo dedit, quicquid sit
illud quod expetit.

Ex quo sequitur, quod mutuantes te-
nuioribus hominibus habitantibus in
pagis & vicis si ad ædes talium debito-
rum diuersantur prandendo & cœnan-
do de bonis illorum, sunt v̄surarij; nisi id

N n gra-

gratitudinis, vel amicitiae gratia fiat. Similiter mutuantes, vel nolentes recipere oblatam sibi pecuniam, vel frumentum, nisi tempore tenuis messis, quando creditur frumentum carius valitatum sequenti Maio, sunt usurarij.

³ de quo in Manuali cap. 17. num. 225.

Creditum est duplex commodatum & mutuum. Comodatum est, quando dominium rei non transit in comodatarium, sed debet restitui eadem res in specie & numero, ut est concessio mulæ ad deambulandum, de quo in Manuali cap. 7. num. 282.

Mutuum est quando dominium rei transit in mutuatarium, & res non est reddenda in eadem specie seu individuo, sed in genere: & hoc propriè dicitur mutuum, & utrumque debet esse gratuitum, alioqui in utroque committitur usura.

⁴ Usura duplex, aperta & palliata: quia mutuum duplex apertum, seu clarum, & palliatum. Apertum seu clarum mutuum fit tantum in rebus quæ usu consumuntur, & consistunt in numero pondere & mensura, ut est pecunia numerata,

ta, vinum, oleum, triticum, & id genus.
 & in hoc mutuo committitur aperta v-
 sura. Mutuum palliatum seu occultum
 potest inueniri in omnibus contracti-
 bus omnium rerum: sic etiam & vſura
 palliata potest inueniri in contractibus
 omnium rerum, & etiam reperitur vſu-
 ra in contractibus in quibus ob dilatio-
 nem solutionis plus iusto pretio rigido
 accipitur, vt vendo tibi domum cu-
 ius rigidum pretium est centum, sed
 quia expecto annum vnum pro solutio-
 ne, vendo eam centum & decem. Simi-
 liter emo domum minus iusto pretio
 infimo ob anticipatam solutionem,
 est vſura: secus, si ob anticipatam solu-
 tionem do minus iusto pretio sumino:
 dummodo sit iustum pretium infimum
 vel medium, vel ob dilationem solutio-
 nis, vendo plus iusto pretio infimo, vel
 medio, sed non plus summo, non est v-
 sura, de quo in Manuali cap. 17. num.
 228. cap. 23. num. 79.

Premium est triplex sumatum medi- ,
 um, & infimum, seu pium.

Peccatum vſuræ differt ab vſura, quia 6
 peccatum est appetitus, vel acceptio lucri

ex mutuo: Usura est ipsum lucrum illicitum ex mutuo, quia sic definitur: Usura est lucrum pecunia æstimabile suapte natura principaliter vi mutui, vel palliati quæsitum, vel speratum, & sic includitur beneficium Ecclesiasticum, quia ex se est pecunia æstimabile, & excluditur omne lucrum spirituale, ut est meritum apud Deum, vel quasi spirituale, ut est amicitia & virtus, quia non sunt pecunia æstimabilia. Excluditur etiam omne lucrum ratione lucri cessantis & damni emergentis, quia non est vi mutui.

7 Hæreticum est, asserere usuram non esse peccatum, est enim prohibita iure naturali, diuino in veteri, & novo Testamento, & humano, & sic lucrum usuræ est illicitum, & eius appetitus suo genere, est peccatum mortale. Quare turpiter errauit Carolus Molinæus affirmans licitas esse usuras moderatas. Renunciare beneficia cum intentione principali, ut detur suo nepoti, ita ut si hoc non crederet non renunciaret, si non intersit pactum expressum, vel tacitum, non est simonia, de quo in Manuali,

mutati, cap-23. numero 106.

Non solum qui mutuat cum pacto
vſurario, ſi accipit aliquid vltra ſortem,
peccat, & tenetur ad reſtitutionem, ſed e-
tiam qui mutuat ſine pacto, ſed cum in-
tentione principali accipiendi aliquid
vltra ſortem: ſi accipit peccat, & tene-
tur reſtituere illud acceptum vltra
ſortem.

Vſura duplex Realis & Mentalis. ¹²
Realis eſt quæ accipitur ex pacto tacito,
vel expreſſo. Mentalis eſt quæ accipitur
ex mutuo facto cum hac intentione
principali, ſed ſine pacto tacito, vel ex-
preſſo.

Vſura mentalis diſſert à peccatis me-
talibus, quæ tantum ſunt in voluntate
ſine verbo, vel opere conſequuto, vt fur-
tum mentale eſt ſolum deſiderium fu-
randi, & ſi ſequatur opus eſt reale: Vſu-
ra verò mentalis eſt in voluntate, & in
opere acceptum, ſed ſine pacto tacito,
vel expreſſo.

Peccatum mentale vſuræ, eſt vſura
mentalis diſſerunt, quia peccatum men-
tale vſuræ eſt voluntas accipiendi vſu-
ras ſine accepitione vel opere, ſed vſura

mental is, est voluntas accipiendi cum opere sine pacto: & sic usura mentalis est obiectum peccati usuræ mentalis.

Peccatum mentale usuræ non obligat ad restitutionem, quia nihil in opere accipitur, sed usura mentalis secuta, id est, lucrum ex usura mentali acceptum obligat ad restitutionem, quia licet non precesserit pactum expressum, vel tacitum, pro lucro acquisito, satiis fuit intentio principalis lucrandi.

¹³ Doctores, quando disputant, an usura mentalis obliget ad restitutionem, non querunt de peccato mentali usuræ, sed de usu à mentali, seu lucro cum intentione principali quæsito ex mutuo sine pacto. Simonia mentalis non obligat ad restitutionem.

¹⁴ Multæ usuræ palliatæ reperiuntur hac nostra ætate, dum decem per centum accipiunt ab unis nundinis in alias quamvis sub nomine recambiorum illa accipient.

¹⁵ Mutuans, si accipit aliquid non propter usum rei mutuatæ, sed propter bonum opus mutuandi, est usurarius.

Mutua-

Mutuare extra extremam necessitatem, est de consilio, sed mutuando nihil sperare est in præcepto diuino.

Mutuare principaliter ad obtainendum beneficium Ecclesiasticum, est usura: quia beneficium est ius percipiendi fructus: quod sua natura est pretio estimabile, licet iure non estimetur. Similiter mutuare ad res consecratas obtineendas, est usura, quia huiusmodi res sua natura sunt pecunia estimabiles; licet ipso iure sint separatae à commercio rerū estimabilium. Imò est usura simoniaca, & simonia usuraria, & utraque deformitas est dicenda in confessione.

Sola voluntas accipiendi aliquid ultra rem mutuatam sine pacto tacito, vel explicito facit usurarium.

Vt sit usura requiritur intentio principalis lucrandi ex mutuo, quia minus principalis intentio non facit usuriam contra Sotum. Sicut nō licet dicere Missas, & diuina officia principaliter propter distributiones, sed minus principaliter licet, sicut etiam non licet seruire Deo principaliter propter aliud, v. g. 20

propter retributionem in cœlo, sed licet minus principaliter, quamuis sine spe retributionis non seruirem, nec sacra facerem de quo infrà num. 24.

Quilibet actus cuiuscunq[ue] virtutis, si habet profine principali aliquod bonum temporale, vel creatum, est viciosus.

Ex mutuo neque principaliter neque minus principaliter potest expectari lucrū tanquam iure debitum, sed tanquam debitum de gratia, & non de iustitia.

Quilibet potest sperare lucrum ob amicitiam, seu gratitudinem acquisitam ex mutuo tam principaliter, quam minus principaliter, quia lícitum est ex mutuo sperare amicitiam, & ex amicitia lucrum.

21 Mutuans intentione principali lucrandi, si eum poeniteat postquam mutuavit & mutet intentionem in minus principalem, & deinde accipiat lucrum, quasi gratis datum, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, licet in principio peccauerit.

23 Mutuans cum spe, quod aliquid plus
ibi.

sibi reddetur; tamen cū eo animo quod nō desineret mutuare, si nihil plus rediceretur non est usurarius, quia talis spes est secundaria.

Mutuans spe lucri, ita ut sine talis spe non mutuaret si simus principaliter non sit lucrum, sed amicitia, vel amor Dei, vel virtus, non est usurarius: quia cum spes illa est causa, sine qua non, & sic qui celebrat, vel recitat diuina officia principaliter propter Deum, nī minus principaliter propter distributiones, vel eleemosynas non peccat, etiam si sine illa spe non celebraret, vel recitaret.

Mutuans non ob lucrum si bona fide aliquid accipit à mutuatario putans illud sibi gratis dari, non peccat, etiam si mutuarius non liberè daret, sed ob timorem, ne pecuniam mutuatam reputat, vel ne alias sibi mutuet: Et quando mutuans hoc sciuerit, tenetur restituere id quod accepit.

Similiter si dām datur putat sibi non dari liberè, sed coacte, peccat accipiēndo. An vero datum sit liberè, vel coacte prudens confessor, & probus poenitentia-

570 COMPENDIUM

conijcient ex coniecturis, vt ex qualitate rei datx ex conditione, ex liberalitate mutuatarij, ex lucro, & iactura eiusdem.

Mutuans, vt suum recuperet à creditore à quo debitum recuperare commode non potest, non peccat; dummodo fiat cum cautela ne debitum bis solvatur in Manuali c. 17. num. 117.

Mutuans si aliquid accipit pro labore numerandi magnam pecuniam summam, vel pro labore, vel sumptu mittendi pecuniam mutuata in absenti, nō peccat, nec est usurarius.

26 Qui emit vel conductit, aut quocunq; alio contractu, etiam in nominato permutat, minori iusto pretio infimo ob anticipatam solutionem, vel qui vendit, locat, vel permutat aliquid maiori iusto pretio summo ob dilatam solutionem, est usurarius.

Qui dat pecuniam, vel aliquid aliud mercenarijs tempore hyemis, vt tempore remissis, vel putationis, &c. labore in agro suo, si data non sint tanti valoris, quanti est labor promissus, est usuraria. Et econtra mercenarij peccant vendendo

do carius suas operas pro dilatione solutionis.

Qui vendunt militibus pannum, vestes, comedibilia, &c. maioris iusto pretio summo ex eo, quia expectant utique ad solutionem stipendiorum sunt usurarij. Et contra milites, si emant minoris iusto pretio infimo ob anticipatam solutionem.

Qui emunt redditus, vel conducunt praedia, vectigalia, census, siue ab Ecclesiasticis, siue a regibus, vel communitatibus, vel priuatis necessitate, oppressis minoris iusto pretio infimo ob anticipatam solutionem, sunt usurarij.

Similiter qui propter dilatam solutionem aromata, pannos, lanam, sericam, vaccas, boues, pecora, oves, &c. maioris iusto pretio summo vendunt, quibuscumque quarentibus presentem numeratam pecuniam, & ob id statim illa reuendunt minoris iusto pretio, suat usurarij.

Locare colonis agros, pluris iusto pretio rigoroso ex eo quod expectat pro solutione debitorū, vel quia mutuant promen-

372 COMPENDIUM
emendis necessarijs ad culturam agro-
ram, est usura.

- 28 Locare redditus in actionibus publi-
cis alliciendo pollicitationibus ad au-
genda pretia sine aliqua consideratio-
ne, & adigere conductores, ut renunci-
ent iuribus casuum fortuitorum, est il-
licitum.
- 32 Potest quis contrahere Societatem
cum aliquo, salua sorte principali, & ac-
cipere certum lucrum sine usura si reis
contractus faciat. Primum, Societatis,
in quo alter confert pecuniam, & al-
ter operam proportionatam pecuniam
ob commune lucrum, vel damnum.
Secundum, qui confert operam & in-
dustriam assecuret alteri sortem prin-
cipalem iusto pretio constituto, aut tan-
tundem remisso de lucro probabili fu-
turo. Tertium, qui assecurat sortem
principalem assecuret etiam lucrum
certum pro incerto, & hi tres contra-
ctus possunt fieri vel simul vel separa-
tum, vel æquialenter, dummodo fiant
sine fraude usuraria, vel simulatione, id
est, ut lucrum hoc certū speretur ex iu-
sta negotiatione Societatis, & non ex a-
liqua

Tiqua via illicita, & fiant liberè, & sine
scandalo infamia, v. g. negotiatori pa-
rato docentum in societatem, cuius lu-
crum probabile sunt duodecim, de hoc
lucro relinquo quatuor pro assecuratio-
ne sortis principalis, & alia quatuor pro
assecuratione lucri incerti, etiam sic da-
bit mihi quatuor certa salua sorte prin-
cipali. Et hoc modo saluat^r illa iur me-
morabilis consuetudo viduarum Ecclesia-
rum pupillorum, & montium accipi-
entium quator pro centum, de quo in
Manuali cap. 17. num. 255.

Dominium rei accommodatæ, vel ³⁶
depositæ non transfertur in commoda-
tarium, vel depositarium, & sic qui con-
cedit alicui certum usum rei cum pacto
ut totum periculum rei etiam ex ca-
su fortuito sit penes accipientem non
transfert dominium, quia tantum ac-
commodat.

Similiter qui dat aliquid alicui cu-
stodiendum cum pacto, ut totum peri-
culum sit penes custodem non transfeat
dominium, quia est depositum: sicut
culpa & mora transferunt periculum,
& non dominium rei in habentem.
Quan-

Quando quis accipit rem alienam, v. g. in accommodato, vel deposito, vel alio modo, cum pacto, vt si pereat accipienti pereat non potest disponere pro libito suo de illa re, nisi tantum in usus sibi concessos à domino: & si utatur illa re contra voluntatem Domini, potest furti conueniri, & sic, verbi gratia, socius meus, cui dedi pecuniam ad negotiandum in tali mercatura non potest ut pecunia ad alios usus, vel alias mercaturas, quamvis salua mihi maneret pecunia & lucrum: immò etiamsi dominium pecuniae, vel alterius rei, transferatur in aliud cum hac limitatione, ut utatur illa pecunia, vel res in talis certum finem, non potest pro sua voluntate disponere de illa re in alios fines.

Nemo eximitur ab obligatione, v. g. restituendi ex eo quod aliquis præstet securitatem, vel fidei iussionem, vel pignora; quia hæc omnia sunt inducta ad augēdam, & non ad minuendam, vel tollendam obligationem.

33 Socius tradens pecunias ad certos fines, vel certam mercaturam potest cogere

gere socium negotiantem, ut ess impendat ad solam illam mercaturam, & si contrariū facit potest à socio discedere, vel addere noua pacta ad explicādos hos limitatos v̄sus pecuniaz, & etiā addere pœnas soluendas, si aliter negotietur.

Mutuans accipiens aliquid ratione ⁴⁹ intefesse, non est vſutarius.

Interesse est duplex. Primum est lucrum cessans, v.g. quando mercator mutuat pecuniam expositam negociationi, & quia mutuat, vel quia qui accipit non reddit tempore statuto, non emit merces, & sic amittit lucrum. Secundum damnum emergens, verbi gratia, mutuo tibi pecunias, quibus volebam meæ domui prouidere, & quia mutuo, vel quia statuto die non soluis opus mihi est pluribus expensis prouidere domui, vel patidamnum, de quo in Man. cap. 17. num. 211.

Mutuans potest accipere interesse ad iudicium boni viri, non solùm quando præcessit mora, vel culpa, vel quando mutuavit coactus vi Regis, communitas, vel cuiusvis alterius, vel quādo mu-

tuata-

quatuorius fuit admonitus de dāno, quod
euenire poterat, & fuit contentus solue-
re etiam damnum cum forte principa-
li. Verum etiam quando quis sponte, &
sine vi mutuat pecuniam, expositam
negotiationi, vel emptioni rei frugife-
ri ante moram & culpam, immo & in
principio potest conuenire de solue-
do lucro certo pro verisimili, quamvis
iste ultimus contractus esset dissuaden-
dus, nisi constaret esse magis obsequi-
um Dei, quia proximus liberaretur à
magno danno, si soluat hoc paruum in-
teresse.

46 Pecunia parata negotiaioni plus
valet quam non parata, sic triticum pa-
ratum ad serendum plus valet quam
non paratum, & qui furatur triticum
paratum, ad plus tenetur quam qui fura-
tur non paratum.

48 Quādo res valet plus domino, quam
alijs potest vendi plus, id est tandem
quantum domino valet, sed non potest
vendi plus si plus valet ementi.

53 Ut mutuans accipiat interesse lucro
cessantis, quatuor cōditiones necessariò
requiruntur. Prima, ut interesse sit ve-
rum

tum, vel ut tempore mutui lucrum patrum sit verisimile, licet deinde non sequatur, Nota per extrauagans Pij. V. vi-
tium est ne campsores ab initio conue-
niant de certo interesse, quæ tamen non
extenditur ad mutuantes. Secunda, ut
mutuatio, vel nō solutio sit causa amissi-
onis lucri, qualis non est, si mutuans
nō erat negotiaturus, vel frugifera em-
pturus, vel si habet aliam pecuniam ex-
positam negociationi. Tertia, ut non
capiat, neq; paciscatur totum interesse,
quod verisimiliter expectatur cessanti-
bus omnibus impedimentis casualibus
sed tantum, quantum valet illa verisimi-
lis expectatio, consideratis predictis pe-
riculis ad iudicium boni viri. Potest ta-
men mutuans negotiaturus pacisci, ut
soluatur tantum, quantum alij pares ne-
gotiatores simili pecunia lucraretur, vel
si erat empturus rem frugiferam, ut sol-
uatur tantum, quantum valerent fructus
rei frugiferæ, quam emere volebat, de-
ductis expensis. Quarta, non recipiat in-
teresse antequam labatur tempus, in-
tra quod lucrum verisimele factum
fuisse, sed hæc quarta nou est necessa-

xia, potest enim accipere interesse hanc verisimilis à principio conuentum, etiam si in fine dum recipit interesse, constet nullum lucrum factum fuisse. Sunt aliæ quinque conditiones à Doctoribus allatæ, sed non ita necessariæ, ut præcedentes. Prima, hic modus lucrandi per interesse, non ita placet illi, sicut modus lucrandi per negociationem, hæc non est necessaria. Secunda, mutuans non sit assuetus dandis usuris, hæc non procedit in conscientia, sed in foro exteriori quoad præsumptionem. Tertia, ut mutuatarius non egeat extreme, hæc item non est necessaria, quia præcepto satisfit mutuando, de quo in Manuali capite 17. numero 60. Quarta, ut mutuans evitetur infamiam usurarij apud simplices, sed hoc esset peccatum scandali. Quinta, ut causa principalis mutuandi sit subuenire necessitati proximi, nec hoc est necessaria.

55 Mutuans licet potest accipere à mutuatario, id quod soluit ob moram mutuarij, quia est damnum emergens & ad hoc illæ duæ conditiones ab aliquibus positæ non sunt necessariæ. Prima,

ma , quod mutuans quæsierit matuum
gratuitum ab aliquo ad euitandum dam-
num emergens, & non inuenerit. Secun-
da , quod admonuerit creditorem dam-
num emersurum , nisi loquamur de fo-
ro exteriori in quo requiritur admoni-
tio & promissio solutionis.

56

Empturus prædium fructiferum si
mutuat pecuniam illam alicui , potest
accipere annuatim tantum, quātum fu-
issent fructus illius prædijcum propor-
tione ad pretium , quia si prædium va-
leret mille , & emptor ob necessitatem
vendentis emisset quingentis non in-
tercedente libera donatione de reli-
quo , tunc in conscientia accipiet in-
teresse correspondens dimidiæ parti
fructuum , pretium enim debet esse iu-
stum.

Vendens prædium , & tradens illud 57
emptori , qui non soluit pretium potest
accipere pro interesse tanto, quantum
redit prædium, etiam si deponeret pre-
tium soluendum.

Emere volens prædium mille , & mu-
tuans alicui peteti 300. si nō potest eme-
re prædiū septingentis & mille potuisset,

Oo 2 ideo

ideò cessat à lucro, potest ab illo accipere interesse mille aureorum.

58 Non valentes, vel non volentes negotiari, vel prædium emere, vel nō cun̄ illa pecunia, si eam mutuant, non possunt accipere interesse

59 Montes pietatis, & similia loca instituta ad subueniēdum pauperibus mutuando cum pignore licetē possunt accipere aliquid plus vltra sortem, secundum quantitatem pecuniæ accommodatum pro victu & salario ministrorum quibus soluere tenētur pauperes, in quo rum utilitatem ministrant, & non montes; ita tamen ut illud plus quod accipitur, nō excedat iustum mercedem ministrorum.

64 Gener & quilibet aliis coniugatus potest accipere fructus pignoris dati pro dote nondum soluta, quantum homo mediocris prudentia, & diligentia colligere potuisset ex dote illa soluta sine alia consideratione, quia non sunt pro interesse, sed quia datus, & accipiens pignus fructiferum videatur tacite pacisci ut omnes, & soli fructus illius capiantur pro solitione emolumenti tacite promissi

missi ipsius dotis quæ seruari, & non consummari debet, cum sit in patrimonium uxoris. Hæc intelliguntur, quando dos, tunc temporis, erat soluēda, & quando non præcessit pactum in contrarium id est, ut fructus pignoris computarentur in sortem principalem dotis.

Similiter maritus potest pacisci cum eo qui dotem debet, vt soluat tantum plus minusve in singulos annos, donec dos solvatur, quantum vir mediocriter industrius ex illa dote salua capere potuisset. 67

Hæredes in causa mortis vel diuerti tenentur viduæ, vel separatae vxori dare tantum, quantum erant redditus dotis, remanente dote salua donec eam restituant, nec peccat vidua, vel vxor accipiens illud incrementum dotis, & sic saluantur communitates statuentes dari tantum pro 100. dum dos solvitur.

Census est ius quoddam recipiendi aliquam pensionem pecuniæ, aut alterius rei utilis in annum, vel mensimi, vel aliud tempus.

Census, qui emitur, vel est funda-

Item vel est temporaneus, vel perpetuus. Temporaneus, vel est in vitam emptoris, vel venditoris, seu utriusque ita ut cum morte cesset etiam obligatio restituendi pretium, vel est in certos annos ut in sex decem, quindecim, &c. perpetuus vel est irredimibilis, vel redimibilis quem venditor ad suum libitum potest redimere.

70 Tam census antiquus, quam de novo constituendus licet vendi & emi possunt Similiter & census in vitam alicuius, & ad certum tempus modo pretium sit iustum iudicio boni viri.

72 Census perpetuus & irredimibilis licet vendi, & emi possunt.

Census perpetuus redimibilis, per Martinum V. & Celestimum III. licet emiatur quando octo adsunt conditiones. Prima, assignetur certum praedium, in quo census constituatur. Secunda, quod praedium solum obligatum remanet, & non persona, nec alia bona. Tertia, pretium sit iustum. Quarta, & statim totum pretium tradatur. Quinta, venditori de- tur

tu optio redimendi totum vel partem. **S**exta, venditor non obligetur ad redimendum censum. **S**eptimo, pereunte prædicto prædio census pereat. **O**ctaua, dictum prægium saltem tantum reddat quantum census valet.

Omnes prædictæ conditiones sunt ⁷⁷ necessariæ, & circa secundam est notandum quod vendens potest se, & sua obligare ad assecurandum quod prægium est suum, & quod census potest ponî super illud, & ut teneatur ad evictionem sed non debet se obligare pro censu soluendo, sicut prægium est obligatum.

Circa quartam non est credendum ²⁸ quod venditor census sponte det dilatationem ad soluendum pretium.

Circa quintam, si vendens non posset censum redimere per partes, emens debet plus soluere ne iniuste emat, & indeò est conditio necessaria.

Super sola persona sine assignatione aliorum bonorum non licet census constitueri, quamuis liceat se ad tempus, vel perpetuò vendere.

Extrauagās Pij V. de modo cōstituen-

- di censum cōfirmat p̄dicas octo conditiones, & etiam quod non potest constitui census super sola persona constituentis, nec super alia re corporali, vel spirituali, quæ non sit immobilis, vel pro immobili habita, & sit frugifera, & certis finibus designata, & sic census fundatus super omnia bona vendentis, non designato certo p̄dio cum limitibus, non valet.
- 36 37 Census potest constitui super reditu, vel super censu æuali, quia habetur pro re immobili.
- 38 Ultra p̄dicas conditiones Pius V. addit alia septem. Prima pretium census soluatur in pecunia numerata coram notario & testibus, qui videant solui integrum pretium, & non satis est ostendere partem pecuniae cum confessione vendentis se totum accepisse. Vbi nota quod creditor potest emere censum à debitore condonando debitum ante factum sine fraude in partem pretij census in fato conscientiæ, quia lex de p̄sumptione non habet locum in fato conscientiæ, quando veritas est contraria, & Pius V. per pecuniam numerata

nam, voluit obuiare damnis, & dolis, &
non quando utlius, vel æquè utiliter
anticipatur solutio.

Secunda conditio, ne derogetur ali-⁹⁰
cui exceptioni casus fortuiti, nisi illi,
quæ conuenit naturæ contractus.

Tertia conditio constituens censum ⁹¹
non se obliget ad non alienandum rem
censi subiectam.

Quarta emens censum præferatur a-⁹²
lijs in emptioē rei censuariæ, ita ut ven-
diturus rem teneatur ante mensem de-
nunciare domino census conditiones,
& pretium, quæ sibi offeruntur pro re
vendenda.

Domīnus rei censuariæ vendendo ⁹³
rem non soluat laudemium habenti
censum super rem ratione census,
sed non liberatur à laudemio alia ra-
tione debito, quia esset cum damno
tertij.

Solumens censum propter moram nō
incurrit pœnam amissionis rei censu-
ariæ, vel partis, licet præcesserit conuen-
tio, nec obligationem ad interesse lu-
cri cessantis, nec obligationem soluen-
di certas pœnas, vel salaria, licet præces-

O o s scrit

serit conuentio, debet tamen soluere
damnum emergens creditoris.

94 Quinta conditio pro censibus decur-
sis non solutis, vel pro decurrentibus non
potest constitui nouus census, & hæc con-
ditio reducitur ad primam.

Sexta, constituens censum non se ob-
liget ad alia onera, quæ alias iure subire
non debet.

95 Septima conditio, census post Bul-
lam Pij V. potest redimi in totum, vel
in partē, & si res perit, vel fit infrugifera
in totum vel in partem perit, vel cessat
census in totum vel in partem.

Vendens censum si velit redimere,
debet ante duos menses, quam redimat
denunciare emptori, quibus elapsis po-
test cogi ab emptore infra annum ad re-
dimendum censum, & elapso anno,

96 non potest amplius cogi ob aliquam
causam, sed liberum est ei redimere, &
hæc facultas redimendi facta denuncia-
tione, non tollitur per pactum aliquod
vel quamcumque præscriptionem.

Hodie non potest constitui census, ut
97 constituens teneatur redimere illū censū
post tres, vel quinque, vel decem annos.

Cen-

Census factus sub alia forma, quām ⁹⁸
 sub contenta in Extrauag. Pij Quinti,
 est censendus usurarius, sed Extrauag.
 tantū loquitur de contractibus ceu-
 suum, sed non damnat constitutionem
 censuum per viam legati, fideicommissi-
 si, vel per aliam ultimam voluntatem
 factorum in alia forma quām prædicta:
 Immò nec loquitur de omnibus contra-
 ctibus, quia non loquitur de contracti-
 bus gratuitis, vt est donatio, vel cen-
 sus per viam dotis, vel donationis, pro-
 pter nuptias, vel Ecclesiam, sed tantū
 loquitur de censibus, qui pretio acce-
 pto constituuntur, vt est emptio, vel
 venditio vel æquivalens. Hæc Extraua-
 gans etiam non loquitur de censibus an-
 tea factis, sed de faciendis post ipsam e-
 ditam, siue sint redimibiles siue irredi-
 mibiles eodem fere pretio quo redimi-
 biles constituti, & non dealijs.

Iudex **condemnas debitorem in ali-**
qua summa pecunia non potest in fo-
ro interiori obligate illum ad soluen-
um annum censum pro usu illius pe-
cunia, sed potest in utroque foro con-
dem-

demnare debitorem in illa summa ad soluendum interesse, vel poenam contumacia, si inueniatur interesse, vel consumacia; quamvis in foto exteriori, si lis est de rebus, quae non consistunt in pondere, numero, & mensura, census positus a iudice valeat, & Pius V. loquitur de censu per contractum, non per sententiam iudicis.

101 Debitor condemnatus soluere, verbi gratia, mille, vel dum ea non soluit soluere interesse, seu censum super rebus non mutualibus; ut dixit potest soluere debitum per partes iudicio iudicis non admodum minimas, & potest cogere creditorem ad accipiendam solutionem partium.

104 Census etiam per extrauag. Pij V. constitui, & emi potest, non solum in pecunia numerata, sed etiam in alia re, ut in frumento, vino, &c.

105 Extrauagans Pij V. continet aliqua de iure naturali & divino, ut contractum fœneratorium esse reprobum, & censum non constituendum in re non frugifera vel in re mobili, aliqua etiam continet de iure humano, ut quod pretium soluat

uatur in sola pecunia numerata, & co-
ram Notario & testibns, & quod res sub-
iecta censui non vendatur, nisi ante bi-
mestre admoneatur censuarius, & pre-
feratur alijs emptoribus, & similia.

Extrauagans hæc in eo in quo est de 106
claratoria iuris naturalis, & diuinis, est
seruanda in omnibus regnis non subie-
ctis Ecclesiæ in dominio temporali, &
consequenter quatenus expressè, vel
tacite declarat, peccatum usuræ, esse
contra ius naturale & diuinum, & om-
nes credere debent esse peccatum u-
surarium, quod in hac declaratur esse
tale.

Lex Papæ lata circa ea in quibus est
periculum animæ, etiam si non conti-
neat leges naturales, vel diuinas, est ser-
uanda apud omnes Christianos in utro-
que foro; talis est hæc Extrauagans. est
enim circa spirituale dubium, id est, an
constitutio census sit peccatum, cuius
decisio reseruatur Papæ.

Ille clausulæ Extravagantis quod re-
dempturus censuum ante bimestre de-
nunciet, vel quod censuarius in ven-
di-

590 COMPENDIUM
ditione proferatur non ligant subditos
Regum laicorum .

Nulla lex fundata in præsumptione
ligant in conscientia , si contrarium e-
ius quod præsumitur, est verum coram
Deo , & sic nemo iudicandus usurarius
in conscientia ob præsumptiones indu-
ctas per hanc Extrauagantem, si contra-
rium est verum coram Deo.

¹⁰⁸ Hæc Extrauagans quatenus est so-
lum declaratoria iuris naturalis & diui-
ni non tollitur per contrarium usum
vel per non usum eius , sed tollitur quo
ad alia omnia noue inducta, etiam quo
ad præsumendam usurariam prauita-
tem , quia sunt iura humana , & omnia
iura humana possunt tolli per nō usum
vel per contrarium usum Papa sciente,
. & non contradicente.

Extra terras subiectas Papæ potest o-
mitti huius Extrauagantis observantia,
in ijs quæ solūm tangunt iustitiā vel in-
iustitiā census, & nō sunt iuris naturalis
vel diuini, vel humani inducti ad præ-
sumendam usurariam prauitatem, quia
non sunt spiritualia, nec continent eu-
tationem periculi animarum plusquam
aliz

MANV. NAVARRI. 59
aliꝝ leges de emptione & venditione,
& sic de se sunt profana.

Obscura & dubia sunt interpretanda
vt indicant quam minimam possint ob-
ligationem, & sic soluens super aliquo
prædio si est dubius, si soluat ob cen-
sum, vel ob emphytheusim debet cre-
dere se soluere ob censem, & sic non
soluendo per tres annos, non amittit
prædium; sic votum de soluendo sexta-
rio frumenti si sint duo sextaria intelli-
gitur de minori.

Licitè quis potest tradere alicui præ110
dium reseruato sibi annuo censu adie-
cta poena, vt si non soluat per trienni-
um possit recuperare traditum prædium
& hoc non est contra Extrauag.

Natura contractus non intelligitur
ex nomine expresso in instrumento, sed
ex his, quæ aguntur, & sic licet aliquan-
do vocetur emphyteuticus, erit tamen
censuarius.

Exigens poenam ab eo, qui non sol-
uit censem tempore statuto, si census
fuit constitutus post Extrauag. Pij V. te-
netur ad restitutionem in conscientia;
si ante Extrauag. & poena fuit moderata111
sc.

112 Non licet ei cui debetur census ven-
dere censum ad certum tempus, vel ad
vitam alicuius.

Potest quis vendere censum simpli-
citer etiam pluris, vel minoris quam em-
mit pro varietate tēporum sine fraude,
& dolo & hoc non est contra Extrāug.

Super censu potest constitui nouus
census similiter, & super alio iure capi-
endo, aliquos redditus in Munūal cap. 23.
num. 78.

113 Quelibet res immobilis, quæ locari
potest ad humanos usus, licet nunquam
locari soleat, vt sunt turre, &c. fructi-
fera dicitur, quia est apta nata facere
fructum.

Vendens censum non potest partem
pretij accepti dare alicui, vt soluat em-
ptori partem census correspondentem:
essem enim usura. Licet emere censum
constitutum super diuersis prædijs sepa-
ratis expressis tamen finibus eorum, &
hoc non est contra Extrāug.

114 Soluens censum, potest vendere rem
subiectam censui pluribus per partes,
vel

vel aliquam partem rei, & is cui debetur census, potest petere totum **censum** à quolibet eorum.

Non potest fundari **census** cum pacto ¹¹⁵
ut venditor **census** si vendiderit prædiū
teneatur redimere **censum**.

Census creatus ante hanc Extrauag.
non perditur, si pars prædiū pardatur.

Vendere **censum**, obligando se ad ¹¹⁶
solutionem in forina Cameræ est con-
tra Extrauag.

Reddens **censum**, si distrahat rem
censi subiectam, admonito censuario,
non est obligatus ad reddendum am-
plius **censum**.

Si res subiecta **censi** non reddit tan-
tum, quantum reddebat tempore con-¹¹⁷
stitutionis, non desinit esse frugifera,
nec in totum, nec in partem.

Multorum annorum sterilitas præ-
dij non extinguit **censum**, & dominus
prædij, si relinquit prædium pro dereli-
cto liberatur à solutione **census**.

Si **census** est supra molendino, & do-
minus molēdini, quia aqua mutauit cur-¹¹⁸
sum, construxit secundum molendinū
in alio loco ex materia primi molendi-

Pp ni,

ni, tunc secundum molendum nō erit subiectum censi, quia est aliud molendum, sicut nauis constructa ex materia alterius nauis, est alia nauis: sic domus in eadem area constructa ex materia primæ domus, est alia domus; sed dominus molendini, si destruxit molendum, tenebitur de dolo, & cogetur reddere pretium census, aut nouum censum constituere super secundum molendum, vel super aliam rem suam immobilem.

Emens censum super rem non liberam, vel super quam non poterat venditor censum constituere, tūc emptor, qui hoc nesciebat, potest exigere censum pro tempore, quo probabiliter ignorauit, & in tali casu potest compellere venditorem ad restituendum pretium, & interesse.

Non potest fieri pactum in initio constitutionis census, ut venditor teneatur soluere censum, donec pretium reddat, casu quo res non esset libera.

119 **E**mens censum si nouit rem non esse liberam, vel non esse rem venditoris, non potest accipere censum, & si accepit,

cipit, tenetur ad restitutionem.

Census constitutus in alia re, quam 120
in pecunia numerata, verbi gratia, ut
soluantur tot mensuræ frumenti, vi-
ni, olei, &c. Si res per venditionem re-
ducatur ad pecuniam numeratam, & ex-
cedat pretium pro quo empta fuit, est
soluendus in ea re secundum pretium,
quod fuit iustum tempore venditionis
census, & non secundum pretium actū,
vel diminutum, nisi legislator non co-
gnoscens superiorem aliter statuerit.

Emens censem iusto pretio, sed non 121
coram Notario, & testibus, nec in pecu-
nia numerata, sed vel per liquidationē
debiti, vel in mercibus sine fraude,
quas vult emere venditor census est tu-
tus in conscientia.

Item si merces non erant æstimatae
pro iusto pretio, & venditor census fuit
coactus accipere partem pretij in merci-
bus, & partem in pecunia numerata; tūc
empor censis tenetur ad supplendum
iustum pretium, & etiam ad totum in-
teresse damni emergentis, & lucri ces-
santis.

122 Emptor census non potest repeteret pretium à venditore, nisi quando ignorans emit super re non libera, vel inepta ad censum, & etiam quando venditor denunciauit emptori se velle redimere censum; tunc infra annum potest cum cogere, alter si esset pactum repetendi pretium, venditio esset usuratio; immo, nec licet in principio conuenire empto rem posse repeteret pretium computando acceptos fructus in sortem principalem.

123 Illa clausula Extrauag. quod census redimatur eodem pretio, quo fuit constitutus, extenditur etiam ad censum irredimibilem, constitutum tanto pretio, quanto fuit constitutus redimibilis, quod raro euenit, & loquitur de censibus futris post Bullam, ut dixi in num. 98.

Vendens potest redimere censum soluens pretium in alijs rebus, quam in pecunia numerata de consensu emptoris, quia extrauagans loquitur de emente.

124 In redemptione census non potest accipi maius pretium, eo quo fuit emptus,

Tus, nisi ratione census decursi, v. g. si redimatur census per partes, currit census partis non redemptæ, & possunt accipi eius fructus.

Census potest extingui per compensationem debiti liquidi iussu iudices, vel ex conuentione, & protestatione partium, & non extinguitur ipso facto, quod debitum est liquidum. 125

Denunciatio ante bimestre pro redemptione census potest fieri in quo-cumq; tempore anni, & si redemptio fiat in medio anni, soluetur census pro rata temporis, et si redempto censu statim res quæ erat subiecta, vendatur alteri, non præfertur amplius censuarius; imò, nec dum censum habebat præferebatur cognatis, & socijs venditoris census. 126

Dare alicui mille, ut dum viuit singulari annis accipiat centum, ita ut post mortem nihil sit soluendum, neque eius hæredibus est licitum, quia est donatio cum modo licito, & contractus innoniat do, ut des, de quo in Manuali cap. 17. num. 22. Sicut licet dare alicui aliquid cum pacto, qd' si vixerit certos an-

nos reddat duplum alioquin nihil, & Extrauag. loquitur de cēsu facto per emptionem, vel aquiualeſs, ſed iſte eſt per donationem ſub modo.

329 **C**onſtituere censum ſuper vna re immobili ſuis limitibus deſignata, & ſimul generaliter ſuper alijs ſuis bonis omnibus mobilibus, & immobilebus nō deſignatis, eſt illicitum, & multo magis ſuper omnibus bonis nullo immobili deſignato, ſed ante hanc Extrauagan. liebat.

Vnus census potheſt poni ſuper duobus bonis immobilebus terminatis duorum dominorum; immò, & ſuper re immobili aliena conſentiente domino.

330 **N**on emptor, ſed venditor census tenetur ſoluere iura regalia, quæ debentur fisco ratione prædij censuarij, & pactum in contrarium non valeret.

In conſtitutione census non ſufficit, ſi venditor census confeatur ſibi eſſe ſolutum pretium, & ſatisfactum de ſolutione.

331 **C**onſtituere emptorem census, vt ſit

fit procurator in re propria ad exigendum censum est superuacaneum, quia emptor est dominus census, & non venditor.

Licitè potest conueniri, ut dimidiū ¹³⁴ census soluatur in fine semestris, & reliquum in fine anni.

Obligatio venditoris ad defendendum censum emptori, vel de euictione, est permissa. ¹³⁵

Promissio de soluendo censu sub poena dupli est illicita post Extrauag. Pij V. ¹³⁶

Clausula qua venditor census constituit se possessorem nomine precarij est ¹³⁷ inepta, & reprehendenda.

Clausula in qua venditor census dat facultatem emptori capiendi propria auctoritate rem censuariam si censum non soluat, est iniqua iure nouo, & antiquo, & clausula qua renunciat foro suo, & alij se subjicit est contra ius nouū. ¹³⁸

Similiter, & clausula, qua se obligat ad soluendum quolibet die dimidium ducati procuratori, siue nuncio ab emptore misso, post lapsum terminum ad recuperandum censum.

Conuenire, ut instrumentum habeat

executionem paratam , est illicitum, ni-
si lege , vel consuetudine præscripta ca-
ueatur.

139 Clausula illa (cum omnibus alijs
elatusulis, &c.) Si claudit obligationes,
vel denunciationes contrarias, huic Ex-
trauag. non potest amplius poni in in-
strumento.

140 Census ad decem pro centum non
est iudicandus in-
iustus.

F I N I S.

I N D E X
P R A E L V D I O R V M .

Nim rationalis quid sit,
et qualis, et quomodo
erratur circa cognitionē
anima. Praludium. I.

De potentijs animæ, ut est sensitiva, et
vegetativa. Quid sit potentia et
quotuplex, et quid sit sensualitas.
Pralud. II.

De potentijs animæ ut est rationalis,
et quid sit intellectus et voluntas,
quomodo distinguntur et operen-
tur etiam in Deo et Angelis. Quid
sit liberum arbitrium, an requira-
tur gratia, et quomodo homo sit i-
mago vel vestigium Dei. Pral. III.

De summa beatitudine vel miseria ho-
minis, quid sit finis ultimus seu bea-
titudo, et quotuplex: quid sit miser-
ia hominis et quotuplex: et qua-

P p s pœna

INDEX

Pralud.

III.

De passionibus & habitibus anima rationalis, quid sit passio anima & quotplex, quomodo colligitur numerus passionum, quomodo sint bona vel mala, quomodo explicanda in confessione. Item habitus anima quid, quotplex, qualis, & an actus malus possit esse cum habitu bono vel cum charitate. Pralud.

V.

De actu humano sive morali anima, quid sit, quomodo distinguitur ab habitu, vel ab alijs actibus, quid sit omission, quid violentum, quid metu factum; an sit humanum & meritorium, quid de actu facto impulsu concupiscentiae, vel metu, vel blamitijs, an annullet testamentum, quando ignorantia facit actum non humanum. Pralud.VI.

De actu humano, & meritorio, & mali

PRÆLVD.

*malo seu peccato, quid sit meritum
de condigno seu congruo, quid sit pec-
catum mortale & veniale, quid e-
ius materia & forma, & quid sit
in genere entis vel in genere moris,
quid sit reatus & quotuplex: an
detur actus indifferens.* Präl. VII.

*Peccatum originale quod omnes cor-
traxerunt quid sit.* Präl. VIII.

*Peccatum actuale est multuplex, quid
sit p.m. que leges obligent ad morta-
le, & que excusent à mortali. Di-
spensatio quando requirit iustum
causam, & que causa est iusta &
excusat, qua deformitates peccati
dicenda in confessione.* Präl. IX.

De pœnitentia & eius partibus. Pra-
lud. X.

IN-

INDEX
LOCVPLETISSIMVS.

Primus numerus indicat Capita.
Secundus numeros Capitum.

A.

- A** Bortus periculo exponens fū,
vel alium. cap. 15. num. 14.
Et cap. 27. num. 235. 236.
- A** bsoluendus an sit quis in occasione
peccati, Et quando. 3.15
- A** bsolutio data etiam excommunica-
to, quando teneat. 9.4
- A** bsoluendus an sit non soluens pœnā
temporalem. 23.61
- A** bsoluens à reseruatis quid faciet. 25.
96
- A** bsoluere à peccatis prius quam ab
excommunicatione. 26.7
- A** bsolutionis forma que; Et quando te-
neat.

INDEX.

- neat.* 26.11
Absoluens à quibus non poterat, quid faciat. 26.14
Absoluendus an sit mutus, demens; &c. in articulo mortis, &c. 26.27
Absoluit Episcopus à casibus referuatis Papæ, &c quando. 27.88
Absoluendi potestas pro censuris, non est pro irregularitate. 27.254
Absoluere à censuris in articulo mortis quis potest. 27.272
Absoluere ab heresi quis potest. 27.275
Accidia quid, &c. quotplex. 23.124.
125.
Accipiens aliquid à fure, ut taceat. 17.21
Accipere occultè aliquid ab eo, cui displicet occulta acceptio. 17.138
Accusans quando peccat, 25.31
Administrator quando restituat de bonis administratis. 17.137
Adub-

I N D E X.

- Adulter inuentus, & occidens mari-*
tum, peccat, & fit irregularis. 15.
7
- Adulter, & adultera circa filium spu-*
rium quid agant. 16.43.48
- Adulteri quomodo se habeant circa*
cohabitationem, & debitum. 22.
22
- Aduocati, & procuratores in officijs,*
quando peccant. 25.28
- Alienum accipere extra extremam*
necessitatem. 17.118
- Allicere ad amorem vanum, vel ve-*
niale. 14.30. & 16.14
- Amare intensius creaturas, quam*
Deum, sed non fortius: & quomodo
Deus amandus. 11.19.20
- Amare proximum quando tenemur,*
& quo ordine. 14.8.23. & seq.
- Amari volens ab aliquo, vel ab ali-*
qua carnaliter. 19.1
- Amicitiam aliquorum ledens, vel se-*
pa-

I N D E X.

- parans.* 18.13
Ancilla quando potest fugere à domino, cum quo peccat. 16.21
Animal domesticum alicuius occidens. 17.120
Animalia aliena retinere. 17.128
Apum examen accipere. 17.129
Archidiaconus qualis sit. 25.135
Arma vendere ob finem honestum, vel turpem. 23.90
Artem notoriam discentes. 11.38
Articulus mortis, & periculum mortis, quando sumuntur pro eodem.
 27.272
Artifices quando non absoluendi. 3.
 18
Artifices quorum opera sunt ad malum usum. 14.43
Artifices non docentes tyrones. 17.109
Asscuratio pecunia, vel lucri. 17.
 254
Asscuratio est licita, & pretio estimabilis.

I N D E X.

- *bilis.* 17.284
At tritus fit contritus 1.38. & *qua at-*
trito fit satis ad gratiam. 1.42
Avaritia quādā mortalis, & *qua eius*
filia. 23.73
Anes accipere in alienis arboribus. 17.
 129.

B.

- B**aptizandus conteratur. 1.37
Baptismus quid; & *in eius usū*
qui peccent. 22.5
Baptizari petens à Parrocho peccato-
re. 14.28. & 24.23
Baptizans bis, vel chrismate veteri-
22.6. & 25.75
Baptizans, vel baptizatus bis fit irregu-
laris. 27.246
Bellum iniustum petens, vel non cogi-
tans an sic iniustum, vel principali-
ter contra suos inimicos: & *quid si*
sub-

I N D E X.

- subditus cogatur ire.* 25.15.
Benedictio nuptiarum. 22.83
Benedicere vestes sacras quis potest.
25.84
Beneficia plura accipiens, vel indig-
nus, vel ob tempore. 23.15
Beneficij collationē impediēs. 17.70.96
Beneficiarius non implens vota quan-
do peccat. 12.74
Beneficiarius nō faciens eleemosynam.
23.75
Beneficiarius non recitans horas, an
restituat. 25.123
Beneficiarius, vel sacer quomodo se
vestiat. 25.110
Beneficiarius in acquisitione, vel re-
tentione beneficij multipliciter pec-
care potest. 25.118. & seq.
Beneficiarius si contrahat matrimo-
nium, vel non resideat, & quando
excusatur. 25.120.121
Beneficia Ecclesiastica quot & quibus
Qg dan

INDEX

- danda.* 25.125
Beneficia plura quando retineri pos-
sint. 25.128
Beneficiarius, vel curatus non discens
necessaria suo officio, vel non adiu-
uans morientes in peste. 25.133
Beneficium sumens incensuris. 25.133
Beneficij collatio facta excommunicar-
to est nulla. 27.272
Bigamiam quando incurrit vir, vel
mulier. 16.27
Bigamia qua, quatuorplex, & quando
facit irregularitatem, quando de-
sponsatur, 27.195
Blasphemus quis dicatur, & quando
corrigendus. 12.81. & seq.
Bona fides in re aliena: & qua dicitur
bona fides. 17.7.10
Bonum, velius alicuius impediens. 17.
 69
Bullarum vi quomodo quis absoluendus, & indulgentia applicanda. 26.30

Catt.

I N D E X.

C.

- C**ambia quando licita, vel illa
cita. 17.288
Capitali salvo lucrum habere.
17.282.
Capitulum quando, & quomodo det
licentiam ordinandi. 25.68
Carceratus iurans redire, si non reddit.
12.18
Carcerare aliquem iniuste. 15.12
Causam peccandi dans. 14.28
Causa qui fuit peccati alterius, quid
faciat. 14.45
Causa damni, ut in iudicando, consu-
lendo, laudando. 17.130
Celebrans quomodo sit ieunus, & si-
ne peccato, & quando non perficiat
Sacramentum; & ubi, & quoties
celebret. 25.75 & seq.

INDEX

- Celebrare ante recitatū matutinum,
vel sine vestibus sacris: & quae ve-
stes sunt necessariae: sine aqua, pane,
vino, vel ante lucem.* 25.83. & seq.
- Celebrare, vel communicare quis &
quando potest in censuris Ecclesi-
asticis.* 27.239
- Censum emere,* &c. 17.234. & 23.91
- Censura quid, & quotuplex..* 27.1
- Cessatio à diuinis quid, & quomodo
differt à censuris.* 27.188
- Cibi, festa, & ieunia, secundum mo-
res regionum.* 23.120
- Cingarum interrogans de sua sorte*
11.29.
- Circumstantia, quid & quotuplex; &
qua necessariò dicenda 6.1. & seq.*
- Clericus, vel monachus spectans ludū
vel ludens, quando peccat, & resti-
tuat.* 20.9.14
- Clericus an detegat cōiuratos in Rem
publicam.* 24.11

Cle-

INDEX.

- Clericus** quomodo peccat circa ordines. 25.68. & seq.
Clericus quomodo peccat circa beneficia. 25.112 & seq.
Clericus cohabitans cum suspecta, vel frequentans domum vel moneales. 25.109. 110
Clericis que prohibentur. 25.111
Cognati peccantes simul quando absoluendi. 3.15
Columbaria tenere, vel inescare. 17. 125.
Comedens calidissima unde carnaliter peccet. 3.15
Comedens vel comedere faciens cibos cum graui periculo. 15.13
Comedere aliquid unde timetur pollutio, vel peccatum carnis. 3. 25. & 16.8
Comedens calida, vel multum ob luxuriam. 17.15
Comedens de cibis furto susbлатis 17.9

I N D E X.

- C**ommodatum repetere ante tempus. 17.182
Commодatum casuperiens. cui perit. 17.183.183
Communicare in Paschate quis tene-
tur, & cum qua dispositione. 21.
45.
Communio cui neganda. 21.53
Commutans votum, qua debet consi-
derare. 12.78
Commutare qui potest, an possit di-
spensare: & contra. 12.79
Comutatio vicrucis quomodo faci-
enda. 12.80
Conceptionem impediens. 16.9.42
Concupiscentia carnalis causa, facere
aliquid. 16.13
Concupiscere aliquid inordinatè con-
tra iustitiam. 20.I
Condemnans aliquem iniuste, vel con-
demnatum non liberans si potest.
35.16

Cor-

INDEX.

- C**oncubinarijan absoluendi, etiā cū
proposito, &c. 3.19
- C**oncubinarius, vel talis pueratus, an
absoluendus. 16.20
- C**onductor quando excusator à solutio
ne pretij propter infortunium. cap.
17. num. 187.
- C**onfiteens credens se peccatum. 1.9. &
9.18
- C**onfessio, quid, & eius conditiones,
& an sub praecepto, & quando faci
enda. 2.1.5.9
- C**onfessor peccans, dum audit confef
sionem: vel pœnitens, dum confite
tur. 3.25
- C**ofessoris potestas, qua, quāta, & quā
do requiritur: & qua scientia ne
cessaria. 4.1
- C**onfessor non idoneus etiam regularis
& qui eum ponit vel tolerat, quan
do peccat. 4.12

I N D E X.

- C**onfessionem audiens in peccato mortali. 4.14
- C**onfessor quando, de quibus, & quomodo debet interrogare pænitentem. 5.1.3
- C**onfiteri ultimismum actum peccatisatis est. 6.7
- C**onfiteri nemo tenetur peccatum cum damno corporis, animae, vel famae sua, vel alterius, & quando 7.
4
- C**onfessio quando est nulla ex parte pænitentis, vel confessoris, vel confessionis: & quando reiteranda, & quomodo. 9.1
- C**onfessarius quando dimittet pænitentem negligentem. 9.16
- C**onfessor in audiendis confessionibus, erga pænitentem quomodo se gerat. 10.1. & seq.
- C**onfessarius non debet inducere ad vouchendum, vel iurandum 12.20
Con-

INDEX

- Confessor in interrogazione carnalium
quomodo se gerat.* 16.4
- Confessarius circa matrimonium mo-
riens cum concubina.* 16.37
- Confessarius absoluens non imponen-
do restitutionem.* 17.22.
- Confessarius non concedat dilationem
restitutionis, vel ut pro parte resti-
tuat.* 17.65
- Confessione mediante peccata alicu-
ius detegere.* 18.52
- Confessio semel in anno à quo, & quo-
modo facienda: & an per scriptum
& si quis in ea mentiatur, vel pro-
ponat non dicere confessario pecca-
ta, vel confiteri ob alium finem, vel
laico, vel scrupulosè reiterare.* 21.
33. & seq.
- Confessor dubitans an sit mortale,
quidquid dicat pœnitenti.* 23.21
- Confessor quando non absoluat reum
nolentem verum dicere.* 25.35

Lg 5 Con-

I N D E X.

- Confessor** quomodo se gerat erga paenitentem doctum, vel indoctum, & in dubijs, & in reservatis. 26.1. & seq.
- Confidens** saluari sine meritis, & gratia, vel in peccato mortali. 23. 14
- Confirmatio** quid, & quomodo peccetur in eius usu. 22.8
- Coniugati** cohabitantes, si matrimonium sit nullum. 3.24
- Coniux** alter, vel uterque voulens continentiam perpetuam, vel ad tempus, quid faciant, & quis dispensat. 12.58
- Coniux** sine licentia alterius non sumat habitum tertiarij 12.62
- Coniuges** ad inuicem, que vota posunt irritare. 12.64
- Coniuges** quando peccant in coniugio. 16.24
- Coniugati** quomodo peccent in matrimo-

I N D E X.

monio contrahendo, vel contracto.

25.144

Complacentia de damno illato alicui.

17.133

Conscientia contraire. 14.26

Consentire, & auxiliari, sunt diuersa.

24.19

*Consilia Christi non approbans, vel
non seruans, quando peccat.* 20.

20

Consulere malum alicui. 24.11

*Consuetudine mulieris suspecta utens
cum scandalo.* 14.31

*Consuetudo antiqua in legibus huma-
nis consideranda.* 23.59

*Contrahens potens cum impotente
scienter.* 22.60

*Contractus venditionis ultra dimidium
qualiter rescindendus.* 23.84

*Constitutio quid, cap. I. numero I. qua-
lis requiritur, numero 9. potest esse
deprorsus oblitio.* 30. *qua requi-
ritur*

INDEX

- ritur pro Baptismo, 37. & que pro Sacramentis.* 42
- Correptio fraterna, quos, quando, & quomodo obligat.* 24.12
- Corrumpeſe loquendo cum ſponsa an abſoluendus.* 3.23
- Corrupta velum ſacrum fuſcipiens ſine diſpenſatione.* 16.3
- Creaturam vel demonem adorare.* 11.26
- Creaturis maledicens.* 12.86
- Credens hereti, vel non Euangeliō, capite x. numero 22. vel infidelem ut ſic, poſſe ſaluari: & qui articuli explicitè ſiont credendi, nu. eodem credentes ſe cogi in fluxibus, 37. contradamones valere herbas vel Muſicam. 38. dijs antiquorum fuſſe diuinitatem.* 42
- Crimen quale facit irregularem.* 27
248.
- Cruciata vi diſpenſatur in votο factο post*

I N D E X

- post concessionem, sic ut absoluitur
de peccato postea commisso .12.80*
- Curiositas quando peccatum est mor-
tale ubi sunt multa exempla. 23.
24. seq.*
- Custodes permittentes aliquid contra
voluntatem domini. 17.122*
- Custos non obstans clamando . 17..
136*
- Custodes circa custodiam quando pec-
cant.. 25.34*

D

- D**amnationem alicuius optans
quomodo peccat. 14.24
- Dānatus ad mortem occidens
ministrum iustitia. 15.8*
- Damnificans proximū in anima, quid
faciat. 14.45.*
- Damnificans proximum illicè , ut
fortis habeatur. 15.8*
- Dam-*

I N D E X.

- Damnificans per aliquem, & si dam-
nificare non volebat.* 17.140.
- Dare quis potest, vide ver. Religio-
sus.*
- Debitum matrimonij quomodo potest
negari, 16.25. & an in loco sacro.
32. & quando impeditur ob affini-
tatem.* 35
- Decima quid, & quotuplex, & quo-
modo soluenda, & ad eam non ex-
hortantes.* 21.28. & seq.
- Defectus rei vendenda quando mani-
festandi.* 23.89
- Defendere bona proximi quando quis
teneatur.* 24.17
- Delectatio morosa, quando est tacita
& peccatum, & quid in dubio. II.
II.*
- Delectatio de colloquio, aspectu, & or-
natu mulieris.* 16.12
- Delectari de opere malo, unde nasci-
tur sibi, vel alicui bonum.* 15.10
- De-*

INDEX.

- D**electari fecisse malum. 23.4
Delectari de copula praterita, vel futura, vel de spe copula. 16.9
Delectari de aspectu, &c. ob curiositatem. 16.11
Dæmone familiari uti, cap. II. num. 26. vel eum invocare, obsecrare, cogere in subreptitijs interrogare. nu. 28
Denunciandus, vel reprehendendus proximus, quando. 14.25
Denuncianda affinitas ducentis uxorum. 18.55
Denuncians quando peccat. 25.33
Depositum quando restituendum, vel eo utendum. 17.181
Detrahentem audire. 18.37
Deum non amans, vel Deo non se referens actu, an peccet. 11.18
Discipuli quando peccant. 25.59
Dispenser quando Episcopus in uoto conditionali, vel paenali Religio-

INDEX.

- gionis, vel Terra Sancta 12.43
**Dispensatio obtenta subreptitiè, vel si-
ne causa.** 12.57
**Dispensat solus Papa in s. votis, in reli-
quis etiā Episcopus, vel alij ex pri-
uilegio.** 12.75
**Dispensa: Episcopus in voto castitatis
ad tempus, vel de non nubendo.** 12.
76.
**Dispensari nō potest sine causa: & qua
causa est satis.** 12.77
**Dispensatio quorum consensu est faci-
enda.** 12.78
**Dispenset quis in impedimentis matri-
monij, & ex qua causa.** 22.84
**Dispenset quis in censuris, circa ordi-
nes.** 25.69
**Dispensandi cōmissio, vel gratia quan-
do spirat..** 27.253
**Distributor communitatē non aquē
distribuens** 17.96
Divitias congerere, an liceat. 24.6
Do-

INDEX

Dolor sufficiens ad gratiam quis sit.

1.35

Dolens, quid sit impotens ad luxuriam.

16.15

Dominus negligens in his, quae pertinent ad salutem seruorum, ut in corrigendo peccantes, docendo ignorantes, vel prohibens seruis concubinarijs ducere uxorem.

14.

21.

Dominus non concedens locum seruo uxorato ad debitum reddendum.

22.34

Domi retinere mulierem etiam cognatam cum suspicione.

14.31

Domum meretrici locans.

16.15

Dos. vide maritus.

Dubius in fide quando peccat.

11.22

Dubius an possit implere votū, si violat.

12.54

Dubius an peccet, si facit vel non confitetur

14.26

Rr

Duel-

INDEX.

- D**uellum offerens, acceptans, consulos
adiuvans. 11.39
- D**uellum aggredi, vel suadere, vel non
impedire. 15.9
- D**uellum concedere, consulere, commit-
tere, provocare. 27.150.

E.

- E**brietas peccatum. 23.122
- E**leemosyna accipiens ob simula-
tionem. 17.107
- E**leemosyna quando est sub precepto.
24.3.23
- E**mens rem non à domino. 17.9
- E**mere, vel vendere pluris, vel mino-
ris ob dilatam solutionem, ut fru-
ges ante messem, vel à non habente
17.227. & seq.
- E**mere homines liberos, vel putatos
liberos. 23.95
- E**mpor non accipiens pretium redem-
ptio-

I N D E X,

- ptionis oblatum.* 17.250
Episcopus curat conciones in suis Ecclesijs. 25.143
Erubescientiam, vel animi turbationem in alijs excitare. 18.15
Eucharistia quid eō quomodo accipienda. 22.10
Examinis defectus quis est, eō quando suppletur. 9.16
Excommunicatio de non violando festo, quomodo intelligenda. 13.
25
Excommunicatio cōtra furantes, quomodo intelligenda. 17.3
Excommunicatione facta quando eō quomodo tenetur quis furem denunciare. 17.135
Excommunicatus quomodo absoluendus
26.8
Excommunicatus post mortem quomodo absoluendus. 26.32
Excommunicatio quid, eō quotplex,
Rr 2. *quā-*

INDEX

quando cessat, quid operatur, quando est nulla. 27. 1

Excommunicare quis potest, & quos.
num. 5

Excommunicando quis peccat. 8

Excommunicatio quando ferenda,
qua forma, & quomodo. 9. *Quis*
potest excommunicari. 13. *quis*
excusatur. 14. *excommunicatio*
quid operatur. 17. *minor quando*
incurritur, & à quo absolvitur. 25.
& 37.

Excommunicatus quomodo satisfaci-
at in articulo mortis. 27. 46

Excommunicatus an sit quis, quomo-
do cognoscetur, & quando excom-
municatio restringenda est. 27.
51

Excommunicationes Bulla in Cœna
Domiñi. cap. 27. num. 55. reseruata
Papa extra Bullam: ut de percutiē-
te clericum. 75. reseruata Episcopo.

INDEX.

112. nemini referuata, tum ex Sexto
Decretalium, tum ex Clementinis.
121. & seq.
Excommunicatus minori quomodo
peccat circa Sacra menta. 27.253
Excōmunicatus conditionaliter quan-
do potest appellare. 27.273
Excommunicationem qua ignorantia
annullat. 27.274
Extrema necessitas, qua dicatur. 24.5
Extrema necessitas subueniri potest
mutuando. ibid.

F.

- F**am proximi in confessione ser-
uanda. 7.2
Fam non tollitur quando cōfes-
sio de tali peccato proderit. 7.7
Fam alterius ladens, ut manife-
stanto peccata alterius, quādopec-
cat. 18.17.42
Famula qua coit cum hero, an absol-

INDEX

- uenda. 3.15
- Famulum qui facit dimitti ab hero. 17.73
- Femina se exhibens vindendam, vel
se fucans 14.30
- Femina ostendentes nudata pectora,
vel per velum pudenda, vel ingen-
tes pulchritudinem fuco. 23.19
- Festa Ecclesie quātor rigore, & ad qua
obligent. 13.1
- Festis que opera prohibita, & que non
& quomodo seruanda ex consuetu-
dine, & ubi. 13.3
- Festa non obseruantes qui peccant, &
qui excusantur varijs causis 13.
6
- Festis diebus tondere barbam, piscari,
molere in molendinis, Laborare pro
pauperibus, vel ut quis se suspen-
tet, acommodare pontes, vias, ve-
nari, mittere iumenta onerata, fer-
re iudicium rusticis, transcribere
li-

I N D E X.

librum, vel instrumentum, pulsare instrumenta, cantare, consilere, informare aduocatum, legere, interesseludis, & choreis. 13.9.
& seq.

Festo maiori maior causa requiritur ad laboraudum. 13.10

Festis violandis quando requiritur licentia Episcopi. 13.16

Festa publica instituere ubi peccant multi, an licet. 14.44

Festis vendere velemere. 29.23

Fidei contraria facere, vel dicere. 11.27

Filios, vel filias offerre in Monasterio non obseruante. 12.51

Filius qui odit parentes, asperè eos alloquitur, percutit, iniurijs afficit, ad iram prouocat, accusat, prohibet testari, vel restituere in gravi necessitate, nō adiuuat, etiam ingrediens religionē: qui in eis etiam

I N D E X.

- mortuis maledicit, vel mortem de-
siderat; quem pudet haberi eorum
filium, vel ducens uxorem contra
eorum voluntatem, vel indignam
se sine eorum consensu, non restituēs-
usuras ex hereditate, non soluens
debita vel legata.* 14.11. & seq.
- Filias hospitali exponens, vel purias
non dotans.* 14.17
- Filius laborans in bonis paternis quan-
do aliquid meretur.* 14.144
- Filius circa bona patris quomodo pec-
cat.* 17.156
- Fornicationem esse peccatum, qui igno-
rat, non est excusandus; nec excus-
at consensus coactus, sed vis absolu-
ta.* 16.1
- Fructus beneficiorum male impende-
re.* 17.94
- Fructus beneficij quomodo restituen-
di, vel locandi* 25.123
- Fugere an possit. quia iustitia queri-
tur*

I N D E X.

tur.

17.102

*Fur interrogatus quomodo potest & qui
nocare.* 12.88

*Furti nomine qua continentur, & qua
excusant à peccato mortali.* 17.1

*Furto qui peccent: ut retinere alienū,
etiam locatum.* 17.95

*Furtum non mortale, obligans ad resti-
tutionem sub mortali.* 17.139

G.

G Abellas imponere, vel exigere,
vel non soluere. 17.200

Gener an accipiat fructus pig-
noris. 17.213

*Gradus consanguinitatis in incestu
sunt exprimendi in confessione.* 16.

G

Gula an, & quando sit peccatum. 23.

119

Rr s

Hæ-

INDEX

H

- H**æres ad quæ vota defuncti te-
neatur. 12.56
- H**ares nō restituens usuras, vel
non soluens legata, & debita paren-
tum, vel diu differens soluere. 14. 16
- H**ares quando querat absolutionē pro
defuncto. 27. 271
- H**omicida punitus à iudice, vel eius
hares tenetur satisfacere parti. 15.
25
- H**omicidium, vel deformatio iusta vel
iniusta, quando causat irregularita-
tem, & quis dispenjet. 27. 206.
- 219
- H**onora parentes, quomodo intelliga-
tur. 14.4
- H**onorem alicuius ledens verbis. 18.10
- H**oras Canonicas, vel pœnitentiam
iniunctam non soluens. 13.18
- Ho-

I N D E X.

- H**ora, quomodo recitanda, & qui precat, vel excusatur. 25.97
Hospitala, qua peccavit cum recepto, an absolvatur. 3.20.
Hospitali tradens filium nutriendum. 16.48
Hospitalarij quando peccant. 25.69

I.

- I**Actans se de re venera. 16.14
Ieiunare nolens, quando sunt quartuor tempora, & vigilia simul. 11.4
Ieiunare excusatus, si scandalizet. 14. 44
Ieiunandum quando, quomodo: & qui excusantur: similiter abstinendum à cibis. 21.18
Ieiunio quis dispenset, & quomodo: nec relinquendum conscientia

INDEX.

- tiae subditorum, & qui sunt causa,
ut frangatur, ut capones, patres-
familias.* 21.21
- Leiunans diebus Dominicis.* 21.27
- Ignorantia quando excusat.* 23.45
- Illegitimus, ut ordinetur, quis dispen-
set.* 25.108
- Imagines quomodo adoranda, & qua-
les apud se retinende..* 11.32
- Immunitas Ecclesia quando, & quo-
modo seruanda: & qui, vel quae lo-
cū ea gaudent.* 25.17
- Incarceratum, vel captiuum soluere.*
17.101.
- Incendiarius.* 17.100
- Incerta cui restituenda, & quando &
quid de compositione.* 17.92
- Inducere ad minus peccatum homi-
nem paratum ad maius.* 14.40
- Inducens aliquem ad peccandum & si
infametur.* 16.15
- Infans baptizatus sine sollemnitate, si
mori-*

INDEX.

- moriatur, ubi sepeliendus.* 22.8
Infirmus quomodo adiuuādus, & gradum monendus. 26.29
Infirmus non confessus saltem nutibus an absoluendus. 27.268
Inimico signa amoris ostendere, vel auxiliari quando tenemur. 14.9
Iniuria affectus debet prohibere suos, ne se vindicent. 15.17
Impedire qui potest peccata alterius, & non impedit. 14.97
Impediens, ne quis suum ius consequatur. 17.27
Impediens, ne quis impedit damnum alicuius. 17.140
Imperitus, vel sine auctoritate exercens officium, vel alienam iurisdictionem. 23.14
Intentio inducendi ad peccatum. 14.29
Intentio mala in operibus. 14.32
Intentio virtualis in consecratione. 25.91

Inter-

I N D E X.

- Interdictus quando peccat.* 25.93
Interdictum quomodo obseruandum.
25.94
*Interdictum quando debet seruari à
religiosis.* 27.145
*Interdictum quid, quotplex, quomo-
do differt ab alijs censuris: quis, cur,
quomodo potest interdicere, & in-
terdici, vel liberari: & tempore in-
terdicti, que prohibentur, & qua
non.* 27.164. & seq.
Interesse. 23.82
*Interrogatus coram iudice, quando ve-
rum fateatur.* 18.57
*Inuiso ab inimicis quando subuenien-
dum.* 13.16
*Inuenta quando, & quomodo restitu-
enda.* 17.170
*Inuentorum, ut vestium, ludo-
rum, epularum.* 23.17
Inuidia quid, & quando peccatum.
23.118

Iacobs

INDEX

Iocos, vel ludos exercere, vel non prohibere, ex quibus cades oriuntur.

15.9

Ira quid, quotusplex, quando peccatum, ut maledicere creaturis. 23.115

Irregularis quis sit, ex usu ordinis. 25.
93

Irregularitas quid, quotusplex, quando incurritur, vel dispensatur. 27.191

Irregularis in dubio quomodo iudicandus. 27.193

Irregularitas quando priuat beneficio. 27.251

Irricando vota quando quis peccet. 12.

72

Iudex non faciens restituere. 17.136

Indicare quando est peccatum mortale. 18.9

Iudex circa officium suum quomodo peccat. 25.12. e^o seq.

Iudicans prius depellat dubietatem. 27.288

Iudic.

I N D E X.

Judicium, vel condemnatio, quando mala. 25.9

Index procedens contra non infamatum, vel interrogans de occultis. 18.

38

Index interrogando quando peccat.

18.59.

Iurare, quid sit, & an liceat, & quibus conditionibus, & quando iuratur per creaturas: an sit peccatum iurare falsum in re leui, vel dubium verum iuratum non complens; vel iurans illicitum, vel non ob finem honestum, animo implendi, vel non adimplendi, iurans sophistice, vel ex metu, & non adimplens, vel falsum coram iudice, vel facere malum, vel non bonum, vel rem indifferentem, vel facere quod non potest, vel ut se excusat, vel petere iuramentum ab aliquo, quem scit falso iuraturum, vel ut reuelet

INDEX.

Ist furem in quocunq; casu, vel inducere ad reuelandum secretum iuratum. 12.10. &c. seq.

Iuramentum ab infideli petere. 14.
39

Iuramentum quando obligat, licet sit illicitum, vel vanum. 12.1

L.

Laisus disputans de fide. 11.27

Latropunitus à iudice tenetur restituere parti. 15.23

Legata pia quando valent, & qui ea non soluit. 17.117

Legis transgressio quando peccatum; & quæ leges obligant, & quando, & quomodo. 23.40

Leges dubiae circa pœnam quomodo interpretanda. 23.52

Lex pœnalis quando est extendenda. 27.51

I N D E X.

- Libellum famosum componere, vel
publicare.* 18.35
- Literas alicuius aperire.* 18.53
- Locus sacer pro sacrilegio quis sit.* 16.
3
- Locans domum suam alicui quando
potest eam repetere ante præscrip-
tum tempus.* 17.193
- Locando, vel conducendo aliquid, quo
modo, &c quando peccatur.* 17.
187
- Lucrandi intentio non facit ut opus
sit servile.* 13.5
- Lucri cessantis conditiones.* 17.212
- Ludens sub sua fide, ad quid tenetur.*
20.17
- Ludo necessaria ministrans, quando
peccat.* 20.15
- Ludus qui illicitus, vel licitus, & qua-
do peccatum.* 20.2
- Luxuria quid, & quod eius filia, &
quando peccatum.* 23.113

LW

I N D E X.

Luxuria species sunt sex, & quæ. 16.

3:

M.

MAgia utens, vel eius libros
habens. 11.29

Magister non admonens disci-
pulos dum incipiunt errare in fide.

11.42

Magistri circa lectiones quando pec-
cant. 25.55

Maleficijs, incantationibus, sortibus,
diuinationibus utens, etiam cum
verbis Scripture. 11.30

Malum nullum faciendum ob quod-
cunque bonum. 14.44

Maritus præcipiens uxori aliquid con-
tra precepta Dei, item percutiens
uxorem, vel verba infamatoria, in
eam dicens. 14.19

Maritus circa uxore adulterā & con-
tra,

Sf a

I N D E X.

- tra, quomodo peccat.* 15.3. & 10.
27.
- Maritus quomodo potest pacisci pro-*
dote. 17.212
- Maritus circa bona uxoris quomodo*
peccat. 17.253
- Martyrio temere se offerens.* 11.40
- Martyrio se offerens obtandum vita-*
15.12.
- Mater iurans de castigando filium, si*
non castigat. 12.10
- Mater non lactans filium proprio la-*
ete, vel non quarens nutricem bo-
nam, vel non prouidens necessaria
usq; ad triennium. 14.17
- Mater collocans filium in suo lecto, cū*
periculis. 15.13
- Matrimonium clandestinè contrahere*
quando licet, & eis usus. 16.36
- Matrimonij usus ante benedictionem.*
16.38
- Matrimonium contrahere cum une*
clam.

I N D E X.

- clām, & cum altero publicē 16.39
Matrimonij usus quibus modis prohibetur. 16.42
Matrimonium quid, quando, & quomodo potest diuidi. 22.19
Matrimonium quam statem requirit & que impediunt, vel dirimunt, qui peccant contrahendo, vel petendo debitum, & quis dispenset. 22.29
Matrimonij impedimenta quis, & quod tenetur denunciare. 22.83
Medicus quando, & quomodo peccat. 25.60
Mendacium verbo, vel facto, quando mortale, vel veniale. 18.3
Mendicantes in quo casu possunt dispensare in voto. 12.79
Mēstrui tempore debitum petere, vel reddere. 16.32
Mercator dans pecuniam, & accipiēs lucrum. 17.244

INDEX.

- Mercenario, qui consuevit locare opus
quomodo soluendum.* 17.108
- Meretrix, & quaevis femina an resti-
tuat pretium meretricij, vel petat
promissum.* 17.31
- Meretricibus locare domum, vel ad
aliud peccatum.* 17.195
- Miles in bello acceptans singularia cer-
tamina.* 15.27
- Miracula falsa, vel reliquias falsas ex-
ponere.* 11.27
- Miraculis nouis utens.* 17.169
- Missa, & quando, & quomodo audiē-
da.* 13.17
- Missarum tempore detinens populum
spectaculis.* 14.36
- Missa integrè audiēda, quomodo, quā-
do, ubi, & qua causa excusant.* 21.
2.
- Missa defectus quomodo supplendi, &
quoties in die potest celebrari.* 23.
25

Missa

INDEX.

- Missa obligata quomodo satisfacienda
an una pro multis.* 25.92
- Missas non offerens, ut est obligatus,
& quos in eis nominet dum orat.* 25.III
- Missas ad quas tenetur non dicens; &
quid de quotidianis Missis de San-
cta Maria.* 25.134
- Monachus sibi manus injiciens quan-
do excommunicatur.* 15.II
- Monopolium facere, vel impetrare ut
solus vendat.* 23.92
- Moneta adulterina, vel aurichalco u-
ti bona fide.* 17.8
- Moniales frequentans cum murmura-
tione.* 14.21
- Montes pietatis sunt liciti.* 17.213
- Morientes si non restituunt, sed legant.* 17.68
- Morosè delectari ex copula, vel turpi
cogitatu, quomodo confitendum.* 16.9

I N D E X.

- Mortis articulo, qui potest absoluere,
non potest commutare.* 12.79
- Mortis articulo quis potest absoluere,
vel absolu*ri*.* 26.26
- Mortem alicui desiderare ob proprium
utile.* 15.10
- Mortem optare inimicis Christianorū
vel sibi.* 15.10
- Mulier se ornans, credens aliquem pec-
caturum, an peccet.* 14.27
- Mulieris manum, pectus, mamillas, pe-
dem tangere.* 14.42
- Mulier non certa de coniugis morte
si nubat; & quid de debito.* 16.
40
- Mulier se videndam offerens, & si in-
habilis ad matrimonium, item ve-
stiens se habitu virili.* 23.22
- Munus promissum in voto post dispen-
sationem cui dandum.* 12.78.

Natum

INDEX

N

- N**atum se non esse cupiens. 15.12
Naufragata, vel quid ex incendio accipere. 17.98
Nobiles instruentes in moribus iunes sine pretio. 17.109
Notarius, Index, Procurator usurarium. 17.273
Notarius ad quid teneatur, & quando peccat. 25.52
Notorium peccatum, quando, dicitur respectu ordinis. 25.73
Numerus peccatorum non est circumsstantia, & est necessario dicendus, & quomodo. 6.1. & 14
Numerus peccatorum carnalium, quomodo explicandus. 16.5.

Sf s Obe-

INDEX

O.

- O**bedire qui negligit, & quando excusatur. 23.35
Oblitus circumstantiam, illā tantum confiteatur cum numero. 6.20
Obscena legens, vel videns. 23. 23.
30.
Obuiare sponte persona suspecta. 14.
36
Occasio propinqua necessariō fugienda, sed non remota; & qua est. 3.
10.
Occasio peccandi confitenda. 6.19.
Occasio peccati ut petere mutuum ab usurario. 14.28
Occasionem peccandi dans. 14.32
Occasio ridendi, edendi, bibendi, vestiendi, loquēdi, &c. an sit peccatum. 14.37

INDEX.

**Occasionem peccandi dans ornatu, vi-
su, verbo, cantu, &c.** 16.14

Occasionem peccati non relinquens.
23.14

**Occasio, qua prohibetur, & qua non:
& quis licet potest occidere, v.g. ob
honorem defendendum.** 15.1

**Occidens furem, vel alium pro castita-
te defendenda, vel casualiter in o-
pere licito, vel illicito, vel ob sui de-
fensionem.** 15.5

Occidens aliquem ad quid tenetur.
15.22

Occisor non debet se prodere. 15.17

**Occultum, & publicum pro irregula-
ritate quale, & quotuplex.** 27.
255

**Offensus tenetur relinquere rancorem
malum, non rancorem bonum, vel
satisfactionem iniuria. item, quan-
do tenetur dare signa amoris.** 14.
25

Offen-

INDEX.

- Offendens prius, vel grauius, prius peccat reconciliationem. 14.25
- Offerendum inter Missarum sollemnia quando. 13.19
- Offerre occasionem peccandi parato. 14.38
- Officio Diuino profana miscere. 12.87
- Officium indigno conferens. 17.96
- Officium inhabilis quarens. 23.15
- Officij sui necessaria non discens, ut Parochus. 23.26
- Officia qua vendi possunt, & quomodo. 25.7
- Officiales ineptos creans, vel tolerans. 25.7
- Officia Diuina à quibus, & quomodo exercenda. 25.68
- Opus peccati est exprimendum in confessione. 6.20
- Opera aliqua facta ob necessitatem nō possunt fieri ab pietatem. 13.3
- Operantes diuersimode diebus festis. 23.6

INDEX.

13. 6

Opus facere, cuius usus principalis est peccatum mortale, ut reficere idola.. 14.36

Opus aliquod an omittendum propter scandalum. 14.44

Opera misericordia quando tenemur facere. 24.22

Opinio qua est eligenda. 27.285

Orandum sub praecepto quando. 13.18.

Ordo quid, & quis peccat circa eum.
22.17.

Ordines clericorum: 25.68

Ordo quomodo, & à quibus suscipiens, & exercendus. 25.69

Ordinem quis non suscipiat impeditus defectu corporis, vel animi, vel morbi, vel infamiae, & ordinatus an celebet. 27.198

Ordines accipiens, veleis utens quando fit irregularis. 27.241

Ornans se, ut videatur, &c. 29.17

Or-

I N D E X.

*Ornans se ob vanam gloriam, licet ali
qui peccent.* 23.18. & 24.23

P.

Pactum retronendendi, quando
usurarium. 17.248

Pœnitens non est inducendus, ut
malit pati hanc, vel illam pœnam,
quam peccasse. 1.17

Pœnitendum de peccato quando. 1.27

Pœnitentia iniuncta non satisfaciens.
9.17

Pœnitens nolens peccata dicere, nisi
interrogatus, peccat. 10.6

Pœnitentiam in confessione accepta-
tam qui non implet. 21.43

Pœnitentia quid, & quomodo exercen-
da. 22.11

Pœnitentia in confessione qua, quanta
quomodo iniungenda, & ab uno
imposta, an ab alio possit minui, &
43

INDEX.

- an satisfiat duabus obligationibus
unico actu.*
- Pœnitens an teneatur relinquere suum
officium periculosum.* 26.25
- Pœnam etiam commissi, vel laudem iij
quando quis soluat.* 23.64
- Pœna in dubio an intelligenda promi-
nori.* 27.1
- Parentes quando possunt irritare vo-
ta filiorum.* 12.64
- Parentes negligentes prauidere necessi-
tati spirituali, vel temporali filio-
rum, exponentes eos hospitali ob a-
maritiam, nolentes filias etiam spu-
rias dotare, renocantes vota filio-
rum, vel eos à Religione, vi, vel do-
lo cogentes ad connubium, vel reli-
gionem, permittentes filiabus ama-
tores, vel familiares suspectas, tur-
pem vitam earum non reprehendē-
tes.* 14.17.18
- Parochus circa suum munus quando
pec-*

I N D E X

- peccat. 25.13^r
- Parochus quando tenetur celebrare,
vel pradicare. 25.134
- Parochia eligenda, & quomodo confe-
renda. 25.137
- Paruitas materia in furto, qua dica-
tur, & quando excusat. 17.2
- Pater quomodo peccet in bonis filiorū,
vel faciens eos renunciare. 17.141.
- Patrinum se faciens maritus in frau-
dem uxoris. 10.34.
- Patrinus filij concubina non ducat eā.
16.34
- Patronus quos presentet. 25.8
- Peccata aliqua non recogitanda post
confessionem. 1.28
- Peccans adspectu, ludo, tactu, &c. cor-
suetis in patria, an absoluendus. 3.
36
- Peccata interna, vel externa, v. g. for-
nicationis, quando multiplicantur.
61.6

Pecc-

INDEX.

- Peccatum contra precepta, quando unum, quando plura, quando veniale. II.4
- Peccans cooperans principaliter peccanti. II.11
- Peccata septem mortalia quare dicantur Capitalia. 23.3
- Peccans voluntariè, an subueniendus; & si ex malitia, & non ex ignorantia, ante eamur subuenire. 24.23
- Peccatum in Spiritum sanctum quale, & quotplex. 23.126
- Pecuniam deponens apud nummularium, ut lucretur. 17.242
- Pecuniam falsificans, vel falsis utens. 17.167
- Pecunia usus est vendibilis, & una pecunia valet plus altera. 17.290
- Pensionarij recitent officium B. Mariae. 25.108
- Pensionem etiam seculares possunt habere. 25.119

Te

Pens-

INDEX

- Pensiones super quo possunt poni. 25.
- 137
- Pensionarius non soluens statuto tempore. 27.274
- Percutere aliquem, quando peccatum. 25.4
- Peregrini quando celebrent. 25.68
- Periculo mortis, vel mutilationis sine causa se exponens. 11.41
- Pericolo peccandi se exponens. 14.26
- Pericolo vite, vel membra se exponēs. ne vilis habeatur, vel in iocis, vel pro experientia. 15.8
- Pericolo pollutionis se exponens. 16.6.
- Pericolo castitatis se exponens. 23.29
- Pertinax contra veritatem, vel fidem vel salutem. 23.32
- Pestis tempore iurare simulate. 12.19
- Pestis tempore quis tenetur se expone-re. 24.10
- P4-

INDEX.

- Petens bonum ab eo, quem scit peccatum. 14.40
- Pignore uti, vel si pereat, vel dare pignus cum pacto, vel vendere, vel quamdiu retinendum, vel impignorandum. 17.203
- Pollutio ex esu ciborum, cap. 3. num. 25.
quando est peccatum. item, si cum desiderio habendi aliquam, &
quando tenemur eam impedire, vel cessare ab opere, eam desiderare, vel complacere de praterita, vel futura. 16.6
- Polluens, vel tacens cum periculo. 16.
42.
- Polluitur quando Ecclesia, & quomo-
do reconcilianda. 27.256
- Premium conuentum si minus iusto.
17.103
- Premium accipiens, vel petens pro delito.
17.III
- Premium rei iustum quale est. 23.78

INDEX

- Predicatores cum qualicentia prædicant & quando peccant.* 25.141
Praferendus quis ex creditoribus in solutione. 17.52
Presbyter irreuerenter saltans, vel canens, &c. 23.123
Presentandi sunt Episcopo Religiosi pro audiendis confessionibus. 27.264
Prodere se vi cexcommunication. 17.100
Professio fidei à curatis quando facienda. 25.136
Prohibentes occidi feras damnificantes. 17.124
Promissa pro occidendo aliquem. 17.31
Promissa non seruans. 18.6
Promissio de re leui non obligat ad mortale. 18.52
Proximus quomodo & quando amandus, & subueniendus. 14.23
Publica persona querat restitutionem sua famae, ne se infameret. 18.43.61

I N D E X.

- Pudenda ostendens, etiam per velum
subtile.* 14.36
- Pueri tacentes peccata, cum adoleue-
rint, ad quid tenentur.* 9.15
- Pueri quando communicent, & paren-
tes id non procurantes quando pec-
cant.* 21.57.

Q

- Q** *Varta Parochialis, quando sol-
uenda.* 25.139

R.

- R** *Ecuperare suum occultè.* 7.112
- Regum, & aliorum dominorum
peccata qua sunt.* 25.1
- Reges & cateri domini, quomodo resti-
tuant.* 25.11
- Religiosus an absoluat à venialibus.*
- 4.6

I N D E X.

- Religiosus an absoluat à venialibus.*
4.6
- Religionis ab ingressu iniuste aliquem retrahens, quid faciat.* 12.44
- Religionis non reformatæ ingressum suadens.* 12.45
- Religiosus dimitens habitum, & deinde petens dispensationem.* 12.72
- Religiosus vnuens sine conditione quomodo peccat.* 12.74
- Religiſi, uxores, filij, & multi alij dare non possunt.* 17.105
- Religioso habitu utens ad turpia.* 23.
23
- Religiosus non potest testari.* 27.270
- Religione in laxa qui profitetur, tene-
tur ad essentialia.* 12.50
- Reliquijs veris, vel falsis utens obqus-
tum, &c.* 17.169
- Restanti valet, quanti vendi potest.*
23.80
- Reservare casus quid sit, & qui sint ca-
sus*

I N D E X

- fus reseruati, & quis absoluat, & à
censuris annexis.* 27.259.
- Residere qui, & quomodo tenentur.* 25.
121
- Restitutio quid.* 17.6
- Restituat quid & quantum, comedēs
furto ablata.* 17.9
- Restituendum quid, & quantum, c.17
num.24.cui.28.ubi.42. quomodo,
44.quo ordine, 47.quando.* 54
- Restituere quis tenetur ob contractū,
legem, testamentum, quasi delictū,
metum, blandicias, ex consensu in
nouem modis.* 17.12
- Restitutio per tertium si non sequatur.*
17.44
- Restituat ne quis, qua excusant, ut do
natio, taciturnitas, casus, procuras-
tio officij, ignorantia, prescriptio,
cessio, omissione rei alterius, ut fame
mortalis.* 17.75
- Restituat moriens an cum magno in*

INDEX

commode. 27.48

Reus quando peccat. & quomodo se gerat in respondendo. 25.35

S.

Sacerdotem peccatorem excitare ad baptizandum, vel celebrandum. 14.28.41

Sacerdos quilibet quoties tenetur celebrare. 25.88

Sacerdos quando non sumat reliquias corporis Christi. 25.90

Sacramenta quid sint, & in eorum administratione, vel receptione qui peccent. 22.1.3. & seq.

Sacrilegium furtum quando est. 17. 95

Saluatores non peccant. 11.36

Sanctos iniuriosè nominās, veleorum pudenda. 12.85

Sanguis Christi si effundatur, quida- gen-

INDEX.

- gendum.* 25. 89
Satisfactio quid, & per qua opera fieri potest. 3.4
Satisfacere nolens peccat, si confiteatur. 3.26
Scripturas falsificans. 17.169
Scandalum necessariò confitendum, & quando. 6.19
Scandalum quando peccatum, & confitendum.. 14.29
Scommessa quando illicita. 20.18
Scrupuli quomodo tollendi, & an semper tuior pars eligenda. 27.279. & seq.
Scrupulosus quid consideret, ut quietat. 27.290
Secreta alicuius detegere, quando peccatum. 18.51
Secreta aliorum scire volens. 23.27
Sensuum usus. 24.2
Sepeliendus qui non est. 25.95
Sepulturam suadens in propria Ecclesia. s.a.

INDEX

<i>Sba.</i>	25.132
<i>Sepeliens peccatorem notorium.</i>	25.
152	
<i>Sepeliendo an sit publicus usurarius,
vel non confessus.</i>	26.27
<i>Seruus, vel subditus contemnens non
honorans, non obediens superiori-
bus.</i>	14.22
<i>Seruus faciens malum iussu domini,
quod alter fecisset</i>	17.19
<i>Sigillum confessionis quomodo obligat
c.8.n.2.que contineat subseum.3.
quos ligat. 4. etiam post mortem 7.
quando frangitur in varijs modis
loquendi. vel operandi. 8. &c. seq.</i>	
<i>Signo infidelitatis utens, licet sit fide-
lis.</i>	11.23
<i>Simonia quid, &c. quotplex, &c. quan-
do est: que eius poena in varijs casi-
bus.</i>	23.99
<i>Symbolum Apostolorum ignorans.</i>	11.
22	

Socer

INDEX.

Socer mutuans genero pro dote. 27.

273

Societas quando licita, vel usuraria.

17.252

Societatem malam non deserens. 29.

94

Simonijs credere. 11.33

Sortes experiri, ut sciat. 11.38

*Spectator ludorum prohibitorum, &
si est Sacerdos.* 15.9.18

*Sponsis qui tactus, vel actus permit-
tuntur.* 16.12

*Sponsalia, quid, & quando possunt sol-
li, vel transiunt in matrimonium.
22.25 & seq.*

*Status hominum quomodo intelliga-
tur, & an possit mutari.* 24.6

Striges vehi corporaliter qui credit.
11.38

Studia doctorum licet erigre. 14.43

*Subditus non implens vota quando
peccat.* 12.74

Sub-

INDEX.

- Subditi, ut famuli, uxori filij, agricultores
compulsi laborare diebus festis.* 13.6
- Subditi, quan non tenentur reuelare su-
periori.* 18.40
- Suffragia ferre in rem malam.* 17.21
- Superbi & species qua, & quando mor-
tales.* 23.5
- Superior qua vota potest committare
Religiosis.* 12.64
- Superior qua potest pricipere.* 23.39
- Supersticio. vide, Maleficia.*
- Superstitiosè vivere, vel scripta nomi-
na portare.* 11.33
- Suspensionem generalem, Episcopus an
incurrat.* 17.8
- Suspensio quid, & quotuplex, à quo,
& quando potest fieri: differt à de-
positione, degradatione, & alijs cen-
suris: & quis est suspensus in iure, i-
psorum facto, & quando fit irregula-
ris, quando peccat, & quomodo e-
sistandus.* 27.151
- Tatius*

INDEX.

T.

- T**actus etiam impudicus ob dele
ctionem carnalem, vel
lum finem. 16.11
- Tentans Deum in re graui. 11.40
- Tentare virtutem alicuius an liceat.
14.38
- Tentare castitatem iuuenis, vel Reli-
giosi. 14.42
- Testamentū mutare faciens blandi-
tijs, vel dolo. 17.70
- Testamenta quomodo facienda, & qui
impedit, vel auertit. 26.36
- Testificari negligens, ut liberet aliquē
ab iniusta morte, vel infamia. 15.
16
- Testem se offerre ut aliquis condem-
netur, quando tenetur. 15.17
- Testis falsus debet se revocare, etiam
cum periculo sua vita. 15.17
- Testis

I N D E X.

- Testis nocens quando non restituat.* 25.40
Testimonium falsum multa includit, & quando mortale. 18.1
Testificari qui tenentur, & quando peccant. 25.41
Thefaurus an, & quomodo querendus, & inuentus, restituendus. 17. 172
Thesaurarius negotians. 23.94
Tyrannum Reipub. rogare, ut administret iustitiam. 14.41
Torneamenta, & ludus Taurorum prohibentur. 15.18
Triticum dare ut reddatur in alio tempore. 17.219.224
Triticum vendens pro maiori pretio futuro. 17.239
Triticum emere quo carius valeat. 23.91
*Tutores, siue curatores, quando pec-
cans* 25.66
Vans.

I N D E X.

V.

V Anagloria circa quid, qua eius
species, quando mortalis. 23.

9.

Velle viuere semper in mundo. 13.
20.

Venationem, vel punctionem prohi-
bens. 17.120

Venari tēpore prohibito, & si damnifi-
cant. 17.122.123

Vendere, velemere, vel nundina die-
bus festis. 13.8

Vendere pigmenta, chartas, talos, ac-
commadare arma, &c. 14.38

Vendere cum pacto quando licet. 17.
248

Vendere alicui, ut sibi illereuendat.
17.241

Vēdere carius, velemere vilius, quan-
do licet. 23.78

Ven-

I N D E X.

- Vendentes varias res quando peccant.* 23.89
- Verbatur pia audire, ut loqui vel canere.* 16.14
- Vestibus impudicis uti.* 23.123
- Vidua fornicata, an relinquat bona sibi relicta, ea conditione, Si continens vixerit.* 23.62
- Vidua usufructuaria, cum conditione, quando peccat.* 25.65
- Virginem deflorans, vel putatam Virginem, ad quid tenetur.* 16.16
- Visitor i qua peccata reuelanda.* 18.61.
- Vitam abbreviās abstinentijs, vel paenitentijs.* 13.12
- Vivere volens perpetuò in hoc mundo.* 23.114
- Vnctio extrema quid, & cui danda.* 22.12
- Votum quid sit, & quando obligat, ut votum ex subitanæ passione.* 12.24
- Vouens*

INDEX

*Vouens sine animo adimplendi, vel se
obligandi.* 12.27

*Votum de re necessaria, vel de peccato
mortali, vel de veniali vel de re in-
differenti, vel de non faciendo con-
silio Christi, vel de maiorib; bono, cū
fine malo, vel de re bona in negotio
iniquo.* 12.28

*Votum duplex, sollempne, & simplex.
12.32*

*Vouens quando, vel quomodo peccat,
ut vouens malum, vel minus bo-
num, vel indifferens, vel stulta, vel
qua non potest implere.* 12.34

*Votum iustum violans, sine causa, ut
castitatis, si nubat.* 12.39

Votum de re minima frangens. 12.
40

*Vouens statim facere, vel tempore in-
determinato.* 12.41

*Voto factō, si adest impedimentum,
Vn. quid*

I N D E X.

<i>quid faciendum.</i>	12.41
<i>Votum conditionale, vel pœnale, &
quis dispensat.</i>	12.42
<i>Votum cum conditione inutili, in honore
sta, impossibili tenet.</i>	12.43
<i>Vouens virginitatem, si violat; item
vouens non nubere, non voulit con-
tinentiam.</i>	12.43
<i>Votum de ducenda uxore, quando est
votum.</i>	12.43
<i>Vouens religionem in communi, vel a-
liquam certam, vel non reformata-
tam, quid faciet.</i>	12.45
<i>Votum religionis non est votum casti-
tatis, & ingressus, si vita non pla-
cet, potest egredi.</i>	12.46
<i>Vouens religionem strictiorem, si laxio
rem ingrediatur.</i>	12.48
<i>Vouens metu mortis.</i>	12.52
<i>Vouens non bibere vinum, quoties bi-
bit, peccat.</i>	12.53

Votum

I N D E X.

Vouens bonum, impediens maius bonum, potest facere maius bonum.

12.53

Vouens aliquid certo tempore, quid faciet.

12.54

Vouens si paenitet se voulisse.

12.54

Vouens, quod per se non potest, quando per alium tenetur implere.

12.
55

Vouere esse malum qui credit, est bareticus.

12.58

Votum coniugis sine consensu alterius, quando, & quomodo valet.

12.
60

Vouens votum virginitatis, quod nupta non potest adimplere, quid faciat.

12.61

Vota irritare, commutare, dispensare, quid sit, & quis possit.

12.63

Vota irritata non possunt amplius obligare.

12.64

I N D E X

- Votum de non peccando an valeat. 12.
65
- Votis transgressio de re leui non mortalis. 12.65
- Vota omnia commutantur in votum sollemne religionis. 12.65
- Votum sollempne, quando non tenet. 12.
65
- Vota religiosorum quando eos obligat. 12.67.69
- Vota iuuenum quae tenent, & possunt irritari a parentibus. 12.68
- Vota antiqua an obligent posteros. 12.
79
- Vouens castitatem, si contrahit matrimonium. 12.80
- Vouens religionem, si fornicetur, vel contrahat, an petat debitum. 12.80
- Vouens continentiam, si contrahat, vel consummet, vel debitum petat. 12.30
- Voti.

INDEX.

- Voti, & voti iurati dispensatio est dis-
persa.* 27.275
- Vsurario mutuum petere, vel apud e-
um pecuniam reponere.* 14. 39. &
24. 23
- Vsuracircamutua, quando fit, & quo
modo varie peccatur.* 17.206
- Vsuras iurans soluere, si non soluit.* 17.
246
- Vsuraparticipans, adiuuans, ad eam
inducens, accipiens, & circa usura-
rij bona, vel pignora, uxor, gener,
hares, confessarius.* 17. 262
- Uxor adultera, post confessionem iu-
rans se non esse adulteram.* 12.18
- Uxor occidens virum parantem sibi
mortem, vel vir eam adulteram.*
15.3
- Uxor quando discedat à marito.* 16.
21
- Uxor consentiens adulterio mariti,*
Vnu 3 *vel*

INDEX.

- vel non impediens.* 16.35
Vxor an restituat occultè pro marito.
17.116
Vxor abscondens bona pro dote restituenda. 17.135
Vxor an possit aliquid accipere de bonis viri, etiam pro eleemosyna, & an vidua totam dotem recuperetur.
17.105.158.

INDICIS COMPENDII FINIS.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

